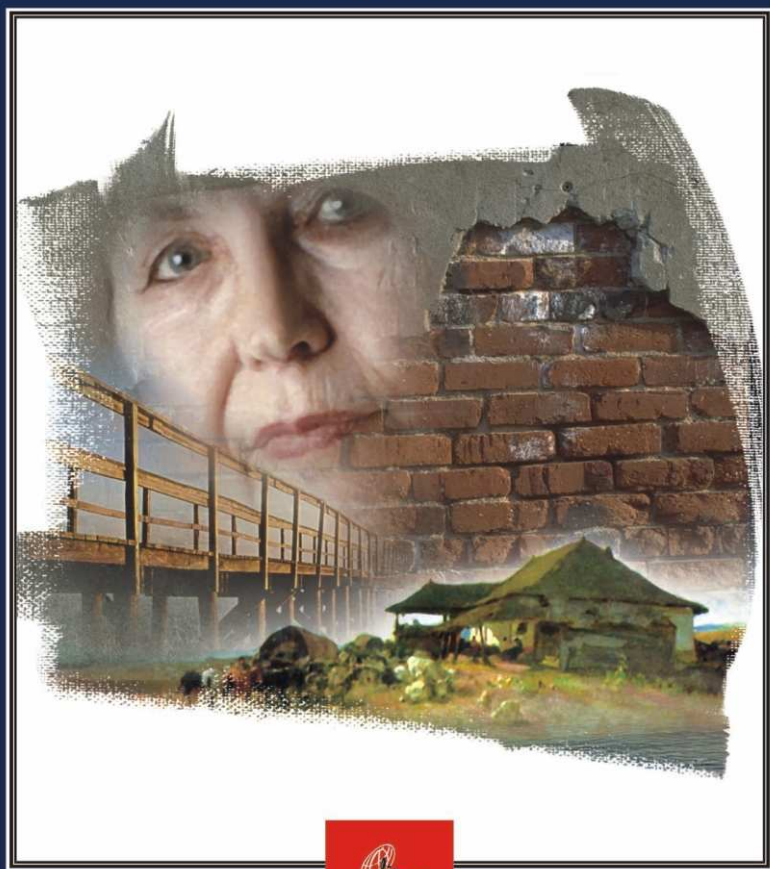

biblioteca școlarăului

IOAN SLAVICI

MARA

Mara
INTERNĂȚIONAL

biblioteca școlarului

Ioan
SLAVICI

MARA

INTERNAȚIONAL

BUCUREȘTI — CHIȘINĂU

Colecție inițiată și coordonată de Anatol Vídrașcu și Dan Vídrașcu
Pe copertă: *Hanul de la Orășii* de Nícolae Grígorescu (colaj)
Conceptia grafică a colecției și coperta: Vladímír Zmeev

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE:

G. Călínescu,
Tudor Víanu, Șerban Cíoculescu,
P. Marcea, Domníca Fílímon-Stoícescu,
A. Philíppíde, Ion Rotaru, D. Vatamaníuc,
Mírcea Zaciú, Ion Negoíțescu,
Dumítro Mícu.

Ioan Slavici

Edítura „Lítera Internațional“
O.P. 33; C.P. 63, sector 1, București, România
tel./fax (01) 3303502; e-mail: info@litera.ro

Grupul Edítorial „Lítera“
str. B. P. Hasdeu, mun. Chișinău, MD-2005, Republica Moldova
tel./fax +(3732) 29 29 32, 29 41 10, fax 29 40 61;
e-mail: litera@litera-publishing.com

Dífuzare:

S.C. David D.V.Comprod SRL
O. P. 33; C. P. 63, sector 1, București, România
tel./fax +(01) 3206009

Líbrăria „Scripta“
str. Ștefan cel Mare 83, mun. Chișinău, MD-2012,
Republica Moldova, tel./fax: +(3732) 221987

Prezenta ediție a apărut în anul 2001 în versiune tipărită
și electronică la Edítura „Lítera Internațional“ și
Grupul Edítorial „Lítera“.
Toate drepturile rezervate.

Edítori: *Anatol și Dan Vidrașcu*
Redactor: *Ion Ciocanu*
Tehnoredactare: *Victor Gorbатовski*

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic din Chișinău
Comanda nr. 20028

CZU 821.135.1-3
S 63

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Slavici, Ioan

Mara: Proză / Ioan Slavici; col. înț. și coord. Anatol și Dan Vidrașcu;
conc. gr. col. și coperta / Vladimír Zmeev. — Ch.: Lítera; București: Lítera
Int., 2001 (Combinatul poligrafic). — 312 [p.] — (Bibl. școlarului; nr. 232).
ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3
821.135.1-3

ISBN 9975-74-364-1
ISBN 973-8358-18-3

© LITERA INTERNAȚIONAL, 2001
© LITERA, 2001

CUPRINS

<i>Tabel cronologic</i>	7
I. Sărăcuții mamei	13
II. Maica Aegidia	17
III. Furtuna cea mare	26
IV. Primăvara	31
V. Ani de tinerețe	44
VI. Ispita	58
VII. Zbuciumare	69
VIII. Datoria	77
IX. Inima, săraca	85
X. Cine ce poate	100
XI. Altă lume	117
XII. Două porunci	127
XIII. Datorii vechi	140
XIV. Rostul lui Bandi	157
XV. Isprăvile lui Trică	171
XVI. Greul vieții	185
XVII. Birtul de la Sărărie	204
XVIII. Blestemul casei	220
XIX. Verboncul	228
XX. Norocul casei	263
XXI. Pace și liniște	279
<i>Referințe istorico-literare</i>	293

TABEL CRONOLOGIC

- 1848 18 ianuarie. *La Șiria, lângă Arad, se naște Ioan Slavici, fiu al lui Savu Slavici, „maiestru“ cojocar, și al Elenei, născută Borlea.*
- 1854—1858 *Urmează școala primară în satul natal, având ca dascăl pe Dimitrie Voștinari, figură luminoasă de cărturar, evocat în Amintirile scriitorului. Un bun povățuitor îi este bunicul său, Mihai Fercu, de asemenea evocat în Amintiri.*
- 1859—1860 *Pentru a se putea înscrie la liceu, frecventează încă o dată clasa a IV-a la o școală primară din Arad.*
- 1860—1865 *Elev la liceul din Arad, clasele I—V. Cu mai mulți colegi stă în „cortelaș“ (gazdă), primind săptămânal merinde de acasă, aidoma ca în Budulea Taichii.*
- 1865—1867 *Urmează la Liceul piarist din Timișoara clasele VI—VII.*
- 1867—1868 *Ca „privatist“, urmează clasa a VIII-a la Liceul maghiar din Arad.*
- 1868 August. *Trece examenul de bacalaureat la Satu Mare.*
 Octombrie. *Se înscrie la Facultatea de Drept și Științe a Universității din Budapesta. Participă la ședințele Societății Petru Maior (întemeiată de studenții români în 1862).*
- 1869 Aprilie. *Se înscrie la Facultatea de Drept din Viena.*
 Septembrie. *Este încorporat ca „voluntar“ (cu termen redus) la un regiment din Viena. Paralel cu stagiul militar își continuă studiile universitare. La Viena cunoaște pe Eminescu, cel care îi va rămâne toată viața „prieten și sfătuitor“. Amândoi sunt proclamați „membri definitiv“ ai Societății literare România, întemeiată în 1864 de studenții români din Viena.*
- 1870 Mai. *Susține examenul de stat, obligatoriu pentru toți studenții după frecventarea a patru semestre.*
- 1871 Martie. *Debutează în Convorbiri literare cu Fata de birău (comedie). La constituirea societății studențești România jună (8 aprilie) Slavici este ales președinte, iar M. Eminescu — bibliotecar. Împreună cu Eminescu desfășoară o amplă activitate pentru*

organizarea Serbării de la Putna și a Congresului studențesc care fixează programul luptei pentru „unitatea culturală” și națională a românilor de pretutindeni.

Termină școala militară din Viena, devenind ofițer.

1872 1 iunie. În Convorbiri literare publică povestea Zâna Zorilor.

Iulie. Părăsește Viena, viața sa de student încheindu-se aici. În vară face practică avocațială la Arad, în cancelaria lui Mircea B. Stănescu, care conducea și foaia umoristică Gura satului, unde colaborează și Slavici.

Publică în Convorbiri literare poveștile Ileana cea șireată și Florița din codru.

1873 Februarie Este martor la răzvrătirea din Păuliș, izbucnită ca urmare a măsurilor abuzive ale oficialităților maghiare de a interzice folosirea limbii române la primărie.

Iulie. Intră ca „archivariu” la Consistoriul din Oradea Mare; în vizitele pe care le întreprinde în satele bihorene întâlnește prototipul eroului din Popa Tanda, nuvelă pe care o va publica doi ani mai târziu în Convorbiri literare.

1874 Poposește la Iași pentru un scurt timp (octombrie—noiembrie). Este găzduit împreună cu Eminescu și Miron Pompiliu de către Samson Bodnărescu, directorul Școlii Normale. Prin Eminescu, îl cunoaște pe Ion Creangă.

La cea de a XI-a aniversare a Junimii, prilej de a-l cunoaște pe Titu Maiorescu, citește nuvela Popa Tanda.

Este numit secretar al Comisiunii pentru publicarea manuscriselor rămase de la Eudoxiu Hurmuzaki.

În decembrie se stabilește la București.

1875 Este numit profesor de filozofie la Liceul Matei Basarab, unde predă și ore de română, logică și psihologie.

În Convorbiri literare publică nuvela Popa Tanda (iunie) și Scormon (noiembrie).

1876 În ziarul Timpul publică nuvela O viață pierdută.

1877 În ianuarie intră în redacția ziarului Timpul, unde va lucra împreună cu Eminescu și I. L. Caragiale. Între cei trei scriitori se leagă o prietenie unică în literatura română.

În articolele publicate în Timpul susține că România este centrul cultural și politic al tuturor românilor din țară și al celor aflați temporar sub stăpânire străină.

- 1878 La cea de a XV-a aniversare a Junimii, la care participă Eminescu și Maiorescu, Slavici citește nuvela Gura satului, iar I. L. Caragiale — prima sa piesă: O noapte furtunoasă.
- 1879 În „Convorbiri literare” publică nuvela Gura satului.
- 1880 Întreprinde o călătorie de studii în Transilvania; la Blaj îl vizitează pe bătrânul Timofei Cipariu.
În Convorbiri literare (iunie—iulie) publică nuvela Budulea Taichii, citită mai întâi la ședințele Junimii, Maiorescu notând în Jurnalul său „splendidul Budulea”.
Este numit profesor la Școala Normală a Societății pentru învățatura poporului român, unde predă româna și geografia.
- 1881 În august și septembrie întreprinde o călătorie în Oltenia și Muntenia pentru a vizita monumentele istorice, bisericile și mănăstirile.
I se conferă medalia „Bene merenti” pentru munca depusă la Comisia documentelor istorice.
Decembrie. Publică Novele din popor, care include scrieri literare apărute mai înainte în presa literară (Popa Tanda, Gura satului, La crucea din sat, Scormon, Budulea Taichii) și Moara cu noroc (inedită). Volumul, recenzat elogios de M. Eminescu și N. Xenopol, marchează o piatră de hotar în evoluția prozei românești, îndeosebi a nuvelisticii.
- 1882 24 ianuarie. De ziua Unirii se constituie la București societatea Carpații, care își propune să realizeze hotărârile Congresului de la Putna pentru „unitatea” românilor; Slavici și Eminescu sunt aleși membri activi ai societății.
În martie este ales membru corespondent al Academiei Române la Secția Istorie.
Întreprinde o călătorie în Italia, fiind fascinat de sculptura lui Michelangelo și picturile lui Rafael.
Este numit profesor la azilul Elena Doamna, unde predă româna și filozofia.
- 1883 Îmbolnăvirea lui Eminescu (iunie) îl îndurerează profund; întreprinde numeroase acțiuni pentru a-l ajuta.
- 1884 La Sibiu, sub conducerea lui Slavici, apare Tribuna care își va desfășura activitatea sub deviza: „Soarele pentru toți românii la București răsare!”, iar în domeniul artei propagă „realismul

- poporal“. În nr.1 al Bibliotecii populare a Tribunei Slavici publică Pădureanca, amplă nuvelă cu subiect de roman.
- 1886 18 martie. La Sibiu se oficiază căsătoria lui Ioan Slavici cu profesoara Eleonora Tănăsescu, directoarea Școlii de fete din localitate.
- 1887 Este ales secretar al Partidului Național Român, președinte fiind G. Bariț.
Îl aduce pe G. Coșbuc redactor la Tribuna.
- 1888 Este înțemnițat pentru un an la Vaș, în Ungaria, unele articole pentru cauza națională a românilor publicate în Tribuna fiind considerate „delict de agitațiune“.
- 1889 15 iunie. La București se stinge din viață Eminescu; Tribuna îndoliată consemnează: „Cea mai glorioasă întru chipare a geniului românesc și-a sfârșit viața de mizerii în modul cel mai trist. Cu el s-a stins cea mai măreță figură a literaturii românești“.
- 1890 În martie se reîntoarce la București, fiind numit director de studii și profesor la azilul Elena Doamna, funcții în care rămâne până în 1894.
Publică Școlile noastre sătești. Localurile.
- 1891 24 ianuarie. Ia ființă la București Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, în care activează și Slavici.
- 1892 La Sibiu se semnează Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria, întocmit pe baza unui proiect schițat de Slavici încă din 1887, când fusese ales secretar al Partidului Național Român.
Publică Novele, I (cele mai multe reeditări).
Publică volumul Românii din regatul ungar și politica maghiară.
- 1893 Înființează la București ziarul Corespondența română, în care sprijină acțiunile memorandiștilor.
Publică Ardealul. Studiu istoric.
- 1894 1 ianuarie. Sub conducerea lui Slavici, Caragiale și Coșbuc, apare la București revista ilustrată Vatra. În primele 24 numere ale revistei Slavici publică integral romanul Mara (tipărit în volum de-abia în 1906).
În iunie este numit director al Institutului Ioan Oteteleșanu din Măgurele (lângă București), iar soția sa este director adjunct.
- 1896 Publică Novele, II, în care include și Comoara (inedită).
- 1897 La Arad (în ianuarie) începe să apară Tribuna poporului, în care Slavici publică sute de articole, fiind și membru fondator al ziarului.
Îi apare volumul Povețe pentru buna creștere a copiilor.

- 1902 Publică romanul *Din bătrâni*, distins în anul următor cu premiul Academiei I. Heliade-Rădulescu.
- 1907 Călătorește în Elveția, unde se află la studii fiul său cel mai mare, Titu-Liviu.
- 1908 Își reeditează nuvelistica sub titlul *Nuvele, I, II*. Publică în volumul *Povești cele mai valoroase basme și povești ale sale*. Demisionează de la azilul Elena Doamna și ia conducerea ziarului *Minerva*.
- 1909 Cu prilejul comemorării a 20 de ani de la moartea lui Eminescu, Slavici publică în revistele literare ale timpului unele dintre cele mai valoroase pagini de memorialistică dedicate poetului nostru național.
- 1910 Publică volumul *Românii din Ardeal și trei scrieri pedagogice*: Educațiunea națională, Educațiunea fizică, Educațiunea morală. Este angajat profesor de limba română și geografie la Școala evanghelică din București.
- 1911 Îi apar volumele *Românii de peste Carpați și Zbuciumările politice la românii din Ungaria*.
- 1914 Conduce ziarul *Ziua*, care prin politica pacifistă și de neutralitate a fost considerat progerman. Îi apare *Gramatica limbii române*.
- 1916—1917 Colaborează la *Gazeta Bucureștilor și Scena*.
- 1918 Colaborează la *Biblioteca copiilor și a tinerimii*, publicație săptămânală ilustrată.
- 1919 Ianuarie—februarie. Pentru activitatea gazetărească din timpul războiului este implicat împreună cu T. Arghezi în „procesul ziariștilor“. Este achitat la sfârșitul anului ca urmare a campaniei de presă inițiată de scriitori.
- 1920 Îi apare romanul *Din două lumi*.
- 1921 Publică volumul de memorialistică *Închisorile mele*. Reeditează *Poveștile* (vol. I) și *Nuvele, I, II*.
- 1923 Îi apare romanul *Cel din urmă armaș*. Publică *Povești*, vol. II, cu basme și povești incluse pentru prima dată în volum. Îi apare volumul III din *Nuvele*.
- 1924 Apare volumul *Amintiri*, în care evocă pe marii săi contemporani și prieteni: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Maiorescu.

1925 În iunie se încheie, fără succes, campania de presă pentru a i se acorda Premiul Național pentru proză. (Premiul se acordă lui I. Al. Brătescu-Voinești.)

17 august. Se stinge din viață, la ora 18.30, în casa fiicei sale Lavinia, la Crucea de Jos (Panciu). Este înmormântat la schitul Brazi (Panciu), însoțit pe ultimul drum de numeroasa-i familie, săteni din împrejurimi, iar din partea Societății Scriitorilor Români de Liviu Rebreanu, Gala Galaction și Mihai Sorbul. Cuvântul din urmă îl rostește Gala Galaction: „Învelim pe unul dintre principii Cuvântului Românesc cu faldurii adânci ai gliei străbune... Îl vedem deasupra noastră, mare în literatură, fruntaș al condeiului, premergător și explorator al frumuseții graiului și al sufletului poporului nostru... Îl vedem deasupra noastră — printre nouri și printre culmi, care se numesc Eminescu, Alecsandri, Maiorescu, Coșbuc, Caragiale... Vârf de stâncă, în diademul Carpaților noștri sufletești“.

I

SĂRĂCUȚII MAMEI

A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuții de ei, dar era tânără și voinică și harnică și Dumnezeu a mai lăsat să aibă și noroc.

Nu-î vorbă, Bârzovanu, răposatul, era, când a fost, mai mult cârpaci decât cizmar și ședea mai bucuros la birt decât acasă; tot le-au mai rămas însă copiilor vreo două sute de pruni pe lunca Murășului, viuța din dealul despre Păuliș și casa, pe care muma lor o căpătase de zestre. Apoi, mare lucru pentru o precupeață, Radna e Radna, Lípova e numai aci peste Murăș, iar la Arad te duci în două ceasuri.

Marți dîmîneața Mara-și scoate șatra și coșurile pline în piața de pe țărmurele drept al Murășului, unde se adună la târg de săptămână murășenii până de pe la Sovârșin și Soboteliu și podgorenii până de pe la Cuvin. Joi dîmîneața ea trece Murășul și întinde șatra pe țărmurele stâng, unde se adună bănățenii până de pe la Făget, Căpălnaș și Sân-Miclăuș. Vineri noaptea, după cântatul cocoșilor, ea pleacă la Arad, ca ziua s-o prîndă cu șatra întinsă în piața cea mare, unde lumea se adună din șapte ținuturi.

Dar lucrul cel mare e că Mara nu-î iese niciodată cu gol în cale; vinde ce poate și cumpără ce găsește; duce de la Radna ceea ce nu găsești la Lípova ori la Arad și aduce de la Arad ceea ce nu găsești la Radna ori la Lípova. Lucrul de căpetenie e pentru dânsa ca să nu mai aducă ce a dus și vinde mai bucuros cu câștig puțin decât ca să-î „clocească” marfa.

Nu mai în zilele de Sântă Marie se întoarce Mara cu coșurile deșerte la casa ei.

Sus, pe coasta unui deal de la dreapta Murășului, e mănăstirea minoriților, vestita Maria Radna. Din turnurile

bisericii mari și frumoase se văd pe Murăș la deal ruinele acoperite cu mușchi ale cetății de la Șoimoș; în fața bisericii se întinde Radna cea frumoasă și peste Murăș e Lîpova cu turnul sclipicios și plin de zorzoane al bisericii românești, iar pe Murăș la vale se întinde șesul cel nesfârșit al Țării Ungurești. Mara însă le trece toate cu vederea: pentru dânsa nu e decât un loc larg în fața mănăstirii, unde se adună lumea cea multă, grozav de multă lume.

Cică e acolo în biserică aceea o icoană făcătoare de minuni, o Maică Precistă care lăcrimează și de a căreia vedere cei bolnavi se fac sănătoși, cei săraci se simt bogați și cei nenorociți se socotesc fericiți.

Mara, deși creștină adevărată, se duce și ea câteodată la biserică aceasta, dar se închină creștinește, cu cruci și cu mătănii, cum se cuvine în fața lui Dumnezeu. Că icoana face minuni, asta n-o crede; știe prea bine că o Maică Precistă nemțească nu e o adevărată Maică Precistă. E însă altceva la mijloc. Călugări, care umblă rași ca-n palmă și se strâmbă grozav de urât, au o știință tainică și știu să facă fel de fel de farmece pentru ca boala să-și vie la leac, săracul să-și găsească sprijinoana și nenorocitul să se fericească. Bine face dar lumea care vine la Maria Radna să se închine, și Marei îi râde inima când pe la Sinte Mării timpul e frumos, ca lumea să poată veni cale de o săptămână de zile, cete-cete, cu praporele în vânt, cu crucile împodobite cu flori și cântând psalmi și litanii. Acum, când vin sutele și se adună mii pe locul cel larg din fața mănăstirii, acum e secerișul Marei, care dîmîneața iese cu coșurile pline și seara se întoarce cu ele goale. De aceea se închină Mara și în fața icoanei, apoi își ia copilași, pe care totdeauna îi poartă cu dânsa, îi dă puțin înainte și le zice: „Închinați-vă și voi, săracuții mamei!”

Sunt săraci, săracuții, că n-au tată; e săracă și ea, c-a rămas văduvă cu doi copii; cui, Doamne, ar putea să-î lase când se duce la târg? cum ar putea dânsa să stea de dîmîneață până seara fără ca să-î vadă? cum, când e atât de bine să-î vezi?!

Umblă Mara prin lume, aleargă sprintenă, se târguiește și se ceartă cu oamenii, se mai ia și de cap câteodată, plânge și se plânge c-a rămas văduvă, și apoi se uită împrejur să-și vadă copiii și iar râde.

„Tot n-are nimeni copii ca mine!”, își zice ea, și nimeni nu poate s-o știe aceasta mai bine decât dânsa, care ziua toată vede mereu copii și oameni și nu poate să vadă ființă omenească fără ca s-o pună alături de copiii ei. Mulți sunt sănătoși și rumeni, voinici și plini de viață, deștepți și frumoși, răi sunt, mare minune, și e lucru știut că oameni de daí-Doamne numai din copii răi se fac.

Maí sunt și zdrențaroși și desculți și nepăptânați și nespălați și obraznici, săracuții mamei; dar tot cam așa e și mama lor ea însăși; cum altfel ar putea să fie o văduvă săracă? cum ar putea să fie copiii săraci, care își petrec viața în târg, printre picioarele oamenilor?

Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obraji bătute de soare, de ploii și de vânt, Mara stă ziua toată sub șatră, în dosul mesei pline de poame și de turtă dulce. La stânga, e coșul cu pește, iar la dreapta clocotește apa fierbinte pentru „vornoviști”, pentru care rade din când în când hreanul de pe masă. Copiii aleargă și își caută treabă, vin când sunt flămânzi și iar se duc după ce s-au saturat, mai se joacă voioși, mai se bat, fie între dânsii, fie cu alții, și ziua trece pe nesimțite.

Serile, Mara, de cele mai multe ori, mănâncă ea singură, deoarece copiii, obosiți, adorm, în vreme ce ea gătește mâncarea. Mănâncă însă mama și pentru ea, și pentru copii. Păcat ar fi să rămâie ceva pe mâine.

Apoi, după ce a mai băut și o ulcăică de apă bună, ea scoate săculețul, ca să facă socoteala. Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă

zí fără ca ea să pună fie şi măcar numaí câte un creţar în fiecare dín cei trei cíorapí; mai bucuros se împrumută pentru zíua de mâine. Când poate să pună florínul, ea-l sărută, apoi rămâne așa, síngură, cu baníi întínşi pe masă, stă pe gânduri şi începe în cele dín urmă să plângă.

Nu doară că í-ar fí greu ceva; când símte greul vieţii, Mara nu plânge, cí sparge oale orí răstoarnă mese şi coşurí. Ea îşi dă însă seama cât a avut când a rămas văduvă, cât are acum şi cât o să aibă odată. Şi chár Mara să fíí te moí când símţi că e bine să fíí om în lumea aceasta, să alergí de dímíneaţă până seara şi să ştií că n-o faci degeaba.

Peste zí ea vede multă lume, şi dacă-í íese-n cale vreo femeie care-í place şi ca fire, şi ca stare, şi ca înfăţişare, ea-şi zíce cu taínică mulţumíre: „Aşa are să fie Persída mea!” Iar dacă bărbat e cel ce-í place, ea-şi zíce: „Aşa are să fie Trică al meu!”

Era una, preoteasa de la Pecíca, o femeie mínunată, şi dulce la fire, şi bogată, şi frumoasă: ar fí spart Mara toate oalele dacă cíneva s-ar fí încumetat să-í spună că Persída ei n-are să fie tot așa, ba chár mai şi mai. Iar preoteasa aceea stătuse patru aní de zíle la călugăriţele dín Oradea-Mare: era decí lucru hotărât că şi Persída are să stea cel puţin cínci aní la călugăriţele dín Lípova.

A şi făcut Mara ce-a făcut, şi maíca Aegídía, econoama, í-a făgăduit că-í va lua copíla şi pentru numaí 60 floríní pe an, căcí e văduvă cu doí copíi, săracuţií de ei. Au trecut însă doí aní de atunci, Persída împlínise nouă aní, şi Mara nu se putu hotărí să dea atâta bănet — pentru nímic. Ar fí putut să dea; avea de unde; asta ea însăşi o ştia mai bine decât oríşícine; dar n-o íerta firea să rumpă dín níci unul díntré cei trei cíorapí.

Trică íí făcea mai puţină bătaie de cap.

Era un om la Lípova, Bocíoacă, starostele cojocarílor, care lucra vara cu patru şi iarna cu zece calfe, scotea la toate târgurile cele mai frumoase cojoace, ţinea tălerea cărnií în arândă şi avea

de nevestă pe Marta, fata preotului de la Cladova. Mînunat om! — așa trebuia să fie și Trică! Iar pentru aceasta nu era nevoie de multă școală: atât ca să-l primească ucenic.

Maica Aegidia cerea însă mult, șase florini pe lună, și pe deasupra mai erau și alte cheltuieli.

„Hm” zise Mara, încrețindu-și sprâncenele, și începu să facă în gândul ei socoteala cam câți oameni vor fi trecând în fieștecare an peste podul de plute de pe Murăș. Nimeni în lumea aceasta n-ar fi putut să facă socoteala aceasta mai bine decât dânsa, care atîta timp a stat pe țărmurii Murășului. Ce-ar fi fost adică dacă ar fi luat din ciorapul Persidei arînda podului? Putea să dea mai mult decât alții, fiindcă nu voia să câștige decât cei 60 florini și încă ceva pe deasupra. Apoi mai câștiga și dreptul de a-și pune masa și coșurile la capul podului, pe unde trecea toată lumea.

Stătea Mara, stătea și număra în gândul ei banii, câte doi creițari de om și câte zece de perechea de cai ori de boi, număra mereu și-i aduna de se făceau mulți, încât ochii ei se umpleau de lacrimi.

S-ar putea oare să fie văduvă săracă, să-ți vezi fata preoteasă, feciorul staroste în breasla cojocarilor și inima să nu ți se moaie?!

Că lucrurile ar putea să vie și altfel, asta Mara nu putea s-o creadă când vedea ca-n aievea cum atît de bine au să iasă odată toate.

II

MAICA AEGIDIA

Maica Aegidia era mîtîtică, pășea mărunț, vorbea scurt și apăsător, avea nas nu tocmai mic și o căutătură aspră și scrutătoare, dar se muia când vedea lacrimi de văduvă: ea a stăruit ca maica priorita s-o primească pe Persida și pentru numai cincizeci de florini pe an, ba a mai și alergat pe la

dl Hubăr, economul oraşului, ca Mara neapărat să capete arânda podului.

Erau creştineşti faptele aceste, dar ea tot nu putea să fie mulţumită de a le fi săvârşit.

Sídí era, ce-í drept, foarte deşteaptă şi, dín clipa când se despărţise de Trică, se făcuse tăcută, aşezată, ascultătoare, aproape blândă; nu era însă chíp s-o desfací de deprinderile ei urâte, s-o ţíí pieptănată şi cu mâinile curate, níci s-o aducí la buna-cuviinţă. Apoi Mara venea mereu pe la mănăstire ca să se plângă că lumea nu mai trece pe pod níci de la Radna la Lípova, níci de la Lípova la Radna, încât maíca Aegídía, muíată de lacrimile ei, se mulţumea şi cu patru floríní pe lună, puneá al cincílea de la dânsa. Iarna, în sfârşít, după ce Murăşul a îngheţat şi nímení nu mai plătea cei doi creiţari, maíca cea cu căutătură aspră puneá toţi cei cincí floríní de la dânsa şi era foarte mulţumită că Mara o mai ajută şi ea la îmbrăcămíntea copílei.

Seríle apoi Mara íşí făcea, ca de obicei, socotelíle şi tot í se mai umpleau, ba mai vârtos íí erau plíní ochíi de lacrimí.

Un síngur lucru o puneá câteodată pe gândurí. Prea se făcuse blândă Persída: nu care cumva călugăriţa aceea s-o momească, s-o farmece şi s-o facă şi pe ea călugăriţă smerită. „Maí bine moartă!“ Dar nu! asta nu era cu putinţă: neam de neamul ei n-a fost om smerít; toţi creştíní adevăraţi! Apoi Trică se făcuse şi el băiat aşezat, ascultător şi bun şcolar. Asta véne cu vârsta la copíii care sunt răi de míci.

Aşa, câteodată, íşí mai aduc, nu-í vorbă, şi ei amín-te de tímpuríle trecute.

Într-o frumoasă zí de primăvară dl învăţător Blăguţă a venit mai târziu decât de obicei la şcoală. Íí plăcea mult să pescuiască, se topíseră cam íute zăpezíle, Murăşul se umflase şi apa era tulbure, cum e mai bună pentru pescuít. Şí era lucru ştiut că, în lípsa dluí Blăguţă, Costí Balcovící e acela care pune mâna pe nuía, ca să ţie buna-rânduială — nu poate pentru c-ar íí fost cel mai mare díntre şcolari, dar învăţa bine şi era băiatul turtelarului dín Radna.

Una e însă Blăguță și alta Costi, deși era băiat de turtelar. În fața dlu Blăguță, Trică stătea smirna, iar cu Costi se bătuse adeseori în piață, în zilele cele bune, când nu era singur, ci săreau amândoi, cu Sida, în capul lui, și rar scăpa Costi cu fața curată, fiindcă Sida avea gheare ca pisica și ar fi sărit și în foc pentru frățiorul ei.

Tocmai de aceea, poate, Costi era foarte aspru față cu Trică, pe care îl știa acum singur.

— Trică, strigă el răstit, stai frumos!

Trică se ridică îndrăzneț în picioare: i se făcuse o nedreptate.

— Șezi! strigă Costi.

— Dacă vreau șed; dacă vreau stau, răspunse Trică. Cine ești tu ca să-mi poruncești mie?!

Cealaltii școlari începură să râdă cu gurile întinse până spre urechi, căci copiii sunt oameni și ei și se simt mulțumiți când văd umilirea celor ce prea repede se înalță. Dar Costi, puî de om și el, nu voia să fie umilit.

— Afară! strigă el dăscălește, în genunchi! și, rostind porunca, se și duse ca să-l apuce pe Trică.

Trică, cu vreo trei ani mai mic decât Costi, nu se simțea destoinic să ție piept cu acesta: cu cât mai mic era însă omul, cu atât mai mare îi era hotărârea, și el știa să muște, să zgârie și să dea cu picioarele, ceea ce pe Costi îl umplea cu atât mai vartos de mânia, cu cât ceilalți școlari se ridicaseră pe bănci și râdeau cu hohote de câte ori Trică îl nimeea bine. Astfel învingerea nu putea să fie decât a lui Trică: bătaie, ce-i drept, a mâncat, părul i s-a cam rărit, gâtul îi era zgâriat, dar din bancă tot n-a ieșit și în genunchi nu l-a pus decât dl Blăguță, care ținea ca autoritatea lui Costi să rămână întregă.

Ieșind din școală, Trică a luat-o, ca de obicei, drept spre pod, unde mumă-sa aduna creșterii și își vindea mărfurile. Cât s-a bătut cu Costi și cât a stat în genunchi, o singură lacrimă nu i se ivise în ochi, abia acum, după ce se văzu singur, începu să șteargă din când în când câte o lacrimă. Ah! cum

ar fi voít să-l poată muşca pe Costí, încât urma dínţilor să-í rămâie toată viaţa! Costí era însă mai tare decât dânsul.

„O să-l spuí eu mameí, íşí zíse băiatul, şí o să treacă el pe la pod!“

Când însă vorba era s-o facă, el n-o putea. Degeaba í-ar fi spus: o făcea numaí să se plângă, ca alte dăţi, că e văduvă şí că toţi íşí bat joc de copíí eí, fííndcă n-au tată, ca să-í ocrotească.

„Ah! zíse el suspínând, de ce nu mai e Sída aici?!“

Da! síngurá ea putea să ştie ce va să zică a fi bătut de Costí.

El se strecură fără de veste pe lângă un car peste pod, apoi, trecut odată pe cellalt ţărmure, se duse ca dín puşcă până la mănăstírea de călugăriţe, trase clopoţelul de la íntrare şí spuse, după ce í se deschíse, că mumă-sa l-a trímís să-í aducă soră-sí ceva.

La călugăriţele dín Lípova nu puteaí să vorbeşti cu oríşícíne oríşícând şí despre oríşíce. Sídí nu era însă orícíne, şí maíca Aegídía cea aspră, fíínd totodată şí ínteleaptă, ţínea să nu răscoale íntreaga mănăstíre, ceea ce ar fi făcut dacá ar fi oprít pe Sídí, care începuse să se vaíete când í s-a spus că acum, asupra meseí, nu poate să-şí vadă fratele. Astfel Trícă n-a avut să aştepte mult.

— Ce e?! íntrebă ea răstítă.

— Uíte, zíse el încet, ca să nu audă şí sora Marta, care se afla în íatacul de alăturí, Costí m-a bătut.

— Te-a bătut el pe tíne, şí tu, prostule, te-ai lăsat să te bată!

— Dacá el e mai tare!

Persída rămase câtva tímp pe gândurí, cu răsufierea oprítă şí cu ochíí ţíntă la un colţ.

— Haíde!... zíse apoi şí îl apucă de braţ, ca să-l ducă spre íeşíre, unde cheía era în uşă.

— Sídí, Sídí! strígă sora Marta speríată şí plecă s-o oprească.

— Haíde! grăí Persída mai tare. Ea n-are voíe să íasă după noi!

Íeşínd apoi în stradă, eí o luară spre pod.

Da! Însă dîncolo era Mara, şi ea n-avea să-í vadă, níci să-í ştie.

Pe ţărmurele despre Lípova, de la pod la deal, e Sărăria, o mare şură de scîndurí, în care se adună sarea adusă de luntri de la ocnele dín Ulíoara, ca să fie vîndută pentru satele de dímprejur. În faţa Sărăriei sunt vara-íarna, zíua-noaptea o mulţime de care, iar dín sus de Sărărie e şírul de morí plutitoare de-a lungul ţărmului. Persída şi Trícă se strecurară prîntre care, ocolírá Sărăria şi înaintară spre morí. De câte orí, vara, au trecut eí Murăşul pe luntriţa de la vreo moară!

Acum însă nu era vară, cí primăvară, şi Murăşul era lat, foarte lat, turbure-gálbuí şi plín de spumă şi de vultorí. Moríle, care alte dăţi se aflau în apropierea ţărmurelui, de care erau legate prín o podíşcă, acum rămăseseră departe spre mîjlocul râului, de unde abía lí se auzeau tocăniturile monotone. Cum să ajungă eí acolo, ca să roage pe vreuna dîntre calfele de morar să-í treacă?!

Nu era chíp! şi totuşi cei doí copíi bălaní şi cu obrajií rumení erau voíoşi: mult era frumos şi bine aici în faţa valurílor ce se tăvăleau greoaie spre şesul depărtat. Venea cu ele şi o adíere primăvăratícă, iar dîncolo, pe coastele de la Radna şi de la Şoímoş, se ívea pe ící, pe colo iarba crudă şi verdeaţa de salcíe şi de răchítă.

— Staí! strígă deodată Persída. Morarií cum se duc eí la moríle lor? Trebuie să fie pe aici pe lângă ţărmure vreo luntriţa. N-ai să te temi! Tu ştii că eu mă prícep la lopată.

— Eu să mă tem?! răspunse Trícă. N-am vâslít vara şi eu?!

Mare lucru níci n-ar fí fost, dacă aí fí putut, ca vara, să daí cu lopata de fund, ca să ducí luntriţa precum íţi place; acum însă Murăşul n-avea fund, valuríle erau cu mult maí íuţi decît í se păreau de la ţărmure şi luntriţa-í ducea pe cei doí copíi după cum voía bunul Dumnezeu.

Ochíi căpruí aí Persídeí erau plíní de văpaie: era frumos şi bine, mare mînune, maí ales pe la vultorí, când luntriţa se învârtea. Oameníi de pe ţărmurí se speríară, cu toate aceste,

când văzură luntrița ușoară cu cei doi copii neajutorați în ea și începură să alerge, mai ales de la Sărărie, spre mori, ca să ieie o luntriță și să le vie într-ajutor.

Ce ar fi putut adică să li se întâmple? Îi duceau valurile cât îi duceau și trebuia să-î scoată în cele din urmă la țarmure, cum scoate apa râului tot ceea ce plutește pe ea.

Mai era însă în drum și podul, de care nu o dată se izbesc și se sfarmă plutele aduse din Ardeal. Lumea alerga dar spre pod pentru ca de acolo să le vie cumva într-ajutor.

În același timp se dusesse prin Lípova vestea că o fată a fugit de la călugărițe cu un băiat. O fată și un băiat! S-ar fi putut oare ca în gândul lumii fata să nu fie mare, când fuge cu un băiat? Degeaba i-ar fi spus că nu era, degeaba i-ar fi arătat perechea; ea tot n-ar fi crezut. Mai erau dar și alți oameni la pod, în fața mănăstirii, ca să afle cum s-au petrecut lucrurile cu fuga.

Mara, podărița, vedea că o mișcare neobișnuită s-a pornit de la Sărărie și de la mănăstire spre pod. Sări dar de la locul ei și grăbi spre Lípova. Uitându-se apoi încotro se uitau și oamenii, zări deodată luntrița purtată de valuri și alte două luntrițe mânite de vâslași voinici, care grăbeau să o ajungă.

— Vaî de mine! strigă ea, cuprinsă de spaimă.

La moarte s-ar fi gândit, dar nu că sunt chiar ai ei copii din luntrița care venea, venea mereu și iute spre pod.

Mara începu să alerge și să cheme oameni ca să deschidă podul, ca de obicei, când trec plute ori luntre cu sare.

Dincolo, despre Lípova, se îngământă pe pod lumea adunată în pripă, iar în fruntea ei venea maica Aegídia, foarte grăbită, ca o păpușică trasă pe sfoară, cu ochii ridicați spre cer, cu mâinile încleștate și rugând mereu pe Maica Fecioară de la Radna, făcătoarea de minuni, să le vie copiilor într-ajutor.

Văzând pe maica Aegídia, Mara se opri.

De la călugăriță gândul ei trecu deodată la Persida, și ochii ei se îndreptară mai cu dinadins spre cei doi copii.

Ea rămase ca înfiptă, cu ochii mari, cu buzele strânse și strâmbate în jos.

— Sfînte Arhanghele! strîgă apoi crucîndu-se. Sfântă Marîe, Maică Preacurată! Bată-vă să vă bată, copîi! Nu, grăi dânsa mîngăiată, copîi ca ai mei nîmenî nu are!

Şî adică ce lí s-ar fî putut întâmpla? Prîntre pontoanele podului era loc de puteau trece şî o sută de luntrîte! Da! da! Lor nu lí se putea întâmpla nîmíc: ea ar fî avut altfel vîsurî rele şî presîmţîrî urâte.

Dar cum a ajuns Persída dîn mănăstîre în mîjlocul Murăşului?

Pornînd iar spre maíca Aegídía, ca să afle cele petrecute, Mara era dîn ce în ce maí strâmtorată. Ştía un lucru: că aşa, numái dîn senín, n-a plecat Persída de la călugărîte. Trebuía să fîe la mîjloc vreo nefăcută!

Mara era însă femeíe trăítă în lume şî ştía că lucrurlíe o să meargă maí bîne dacă se va ţínea dânsa deasupra.

— Bîne, maică, strîgă ea, aşa păzîţí dv. copîi!

Ce maí putea maíca Aegídía să răspundă când ea sîngură era de vîná, ea, cu slăbícíunea eí cea mare?

Îşí frîngea mîíníle şî nădăjduía în Dumnezeu cel prea mílostív.

— Las-acum, lasă! grăi dânsa căítă. Iată, Maíca Domnului ne este într-ajutor; luntrîta a apucat-o bîne, a luat-o spre locul dîntre pontoane şî trece, trece, íat-o, trece!

Toţí alergară să vadă cum luntrîta ínră sub pod, apoi se-ntoarseră şî alergară pe-mbulzíte, ca s-o apuce íeşînd dîn jos pe pod.

Persída şî Trícă şedeau tăcuţí şî strâmtoraţí, căcí ştíau, ce-í drept, că de înecat nu se vor îneca, dar nící cu faţa curată nu vor scăpa după ce au rídícat atâta lume în pícióare.

Peste puţín íí ajunseră apoi şî moraríí ce plecaseră în calea lor; unul dîntre dâşlíí apucă lanţul luntrîteí şî íncepură să vâslească spre malul de la Lípova.

Lumea se porní dar şî ea înapoí, cu Mara şî cu maíca Aegídía.

Mult ar fi dat maica Aegidia ca toata aceasta lume neastamparata sa ramaine departe-n urma ei, ca sa poata vorbi ea singura cu Persida. Caci iubea maica adevarul, dar mai presus de toate ii era numele cel bun al manastirii, si toate i le-ar fi iertat copilei daca prin o minciuna bine potrivita ar fi scapat acest nume bun. Lumea nu era insa numai neastamparata, ci totodata si sprintena, si maica Aegidia cea cu pas marunt ramase ea departe-n urma.

Iara Persida nu stia sa spună decât adevărul.

Leşind din luntriţă, ea trecu iute, îndrăzneţă şi cu capul ridicat printre cei adunaţi pe ţarmure şi se duse drept la maica Aegidia.

— L-a bătut, grăi dânsa iute, i-a scos păr din cap, l-a lovit cu pumnii-n coaste, i-a rupt gulerul de la cămaşă şi l-a zgâriat la gât.

— Cine l-a bătut? întrebă maica mai uşurată.

— Costi Balcovici, răspunse Trică rar şi răspicat. Domnul învăţător s-a dus să prindă peşte, şi Costi Balcovici a fost obraznic, iar eu nu m-am lăsat bătut.

— Şi eu vreau să-i arăt, adause Persida, că n-are să bată pe fratele meu pentru că e mai mic şi n-are pe nimeni să-l ajute.

— Sărăcuţii mamei! grăi Mara înduioşată. Se iubesc, maică, urmă ea ştergându-şi lacrimile; se iubesc unul pe altul ca doi copii săraci.

Maica Aegidia era şi ea înduioşată nu numai pentru că vedea lacrimi de văduvă, ci şi pentru că înţelegea pornirea firească şi bună a copilei, dar mai presus de toate pentru că era salvat numele cel bun al manastirii.

— Iată, zise ea cu linişte sărbătorească, în loc de a-şi vedea de şcoală, umblă să pescuiască, iar în vremea aceasta copiii se slujesc unul pe altul. Şi câte sunt nenorocirile ce s-ar mai fi putut întâmpla dacă n-ar fi paza Celui-de-Sus. La noi nu se întâmplă astfel de lucruri!

— Se-nţelege! grăi Rosa, nevasta lui Hansler, cizmarul de peste drum. La noi e regulă! La români însă toate merg una peste alta!

— Aşa e, ziseră alţi câţiva, în vreme ce iar alţii râseră.

Lucrul ar fi fost bun şi minunat dacă n-ar fi fost de faţă şi câţiva români, ai căror obraji se roşiră, fie de mânie, fie de ruşine.

— Aceasta n-am voit s-o zic, grăi dar maica Aegidia. E şi la români regulă, se vede însă că nu pretutîndenea.

— E un păcătos Blăguţa acela, adăugă Maria lui Ciondrea, care nu-l putea suferi pe învăţătorul din Radna.

Mara stătea ca pe spinii. Ştia că papistaşii sunt un neam de oameni duşmănoşi şi ţinea mult la Blăguţa, care era vestit cântăreţ de strană. Îi mai trecea apoi, parcă, şi un fier roşu prin trup când vedea cum trec peste pod oameni, ba până chiar şi care, fără ca să plătească creştarii cuveniti. Călugăriţa nu putea, în sfârşit, să aibă dreptate.

— Dar fata mea cum a ieşit din mănăstire? zise ea rostind vorbele cam rar. Tot învăţătorul nostru ar fi de vină dacă copiii s-ar fi înecat în Murăş?

Maica Aegidia se sperie şi începu să tremure. Nu era deprinsă cu lumea, în mijlocul căreia se afla, şi o trecură fiori reci când se gândi că oamenii aceştia ar putea să se pornească la ceartă. Îi era ca şi când dincolo, pe dealurile de la Radna, s-ar fi pornit o furtună cu puhoi, care în toată clipa putea să fie aici.

— Haide, Sidi, fata mea! grăi dansa grăbită. Sărută mâna mamei şi vino!

Mara ar fi voit să aibă cel puţin o ulcică pentru ca s-o sfarme în miile de bucăţi.

Auzi vorbă! Să vie cineva, să ieie fata ei, s-o ducă, şi ea să nu poată face nimic, iar peste pod să treacă oameni şi care, să treacă fără creştari.

— Fata rămâne cu mine! zise ea, deşi numai cam cu jumătate de gură.

— Nu, mamă! grăi Persida, care ar fi intrat în pământ de ruşine dacă nu s-ar fi putut întoarce chiar acum înapoi. Ce-ar fi zis celelalte fete? Eu, urmă ea, trebuie să mă întorc la lecţiune!

Maica Aegídiá era cea mai fericită dintre călugărițele de pe țărmul stâng al râului.

— Așa este, grăi dânsa. Te rog, adăugă apoi întorcându-se spre Mara, vino și d-ta cu noi.

Patru care încărcate cu sare cotiră deodată spre pod, ca să treacă spre Radna, iar alte două veneau pe pod spre Lípova.

— Acum nu pot! răspunse Mara și o porní repede spre pod, ca să-și adune creștarii, în vreme ce maica Aegídiá plecă cu Persída spre mănăstire, iar Trică se luă după mumă-sa printr lumea ce se rísípea.

III

FURTUNA CEA MARE

Nu-í nímíc mai íute decât gândul, iar vorba poartă gândul dintr-un om în altul.

Peste jumătate de ceas toată Radna și toată Lípova știa cum s-au petrecut lucrurile pe țărmul Murășului, ba știa chiar mai mult. Era lucru nemaipomenit! O adevărată răzmeriță!

Călugărița aceea a zís că românii sunt niște nemernici! Ba nemernic e Blăguță, care trebuie să fie alungat cu rușine de la Radna. Ba nemernice sunt călugărițele, care nu știu să păzească fetele pe care părinții le lasă în grija lor. Ba o nemernică e Mara, care și-a vândut fata. Știa călugărița cu ce drept nu í-o lasă, cí o duce înapoi!

Așa se vorbea la Lípova și la Radna, și nu se vorbea domol și cu bună chibzuială, cí cu patímă, ca om pe om să se-ntărate.

Dintr-un lucru de nímíc se-nvrăjbiseră fără de veste câteva mii de oameni, care trăiau mai înainte în bună înțelegere, iar ziua următoare vrajba s-a lășit, fiindcă era târg la Radna, și s-a-nrăit, fiindcă pornirea pătimașă trece crescând din om în om.

Cel mai amărât dintre toți amărății era însă Blăguță, nenorocitul pescuitor. Avea și el dușmaní, pizmuitorí, avea,

ca toţi oamenii, răuvoitori, care se bucurau de-ncurcătura în care-l vedeau. Avea însă şi prietenii şi binevoitori, care-l mustrau că le-a mai făcut-o şi asta. Se certa satul asupra lui, şi el nu mai ştia ce să facă.

Şi toate acestea pentru copiii Marei, de care toţi în atâte şi atâte rânduri se-mpiedicaseră.

Om era şi el; trebuia să-şi verse focul asupra cuiva: l-a dat afară din şcoală pe Trică, fiindcă era leneş, neascultător, hărţagos şi strica şi pe ceilalţi copii.

Trică nu plângea, ci stătea drept, cu capul ridicat şi cu mâinile lăsate-n jos, apoi, plecat de la şcoală, trecea cu pas domol uitându-se drept înainte spre pod.

— Săracul mamei! zise Mara plângând la capul podului.

Ce putea dansa să-i facă? cum putea să-l ajute? Cerul li se surpa amândurora, parcă, în cap; dar cine asculta plângerea ei?

— Lasă, dragul mamei, grăi dansa în cele din urmă, îndârjită, căci am eu să te dau la o altă şcoală mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău şi ca mama ta, ci să stea ei şi copiii lor în faţa ta cum noi stăm în faţa lor! Eu pot, eu am, urmă ea avântată; mi-a dat Dumnezeu şi are să-mi mai deie, fiindcă el nu face deosebire între oameni!

Faşa lui Trică se însenină. Nu prea înţelegea, ce-i drept, vorbele mumei sale, dar ştia că are să meargă la altă şcoală, că nu el, ci Costi Balcovici are să rămâie în cele din urmă de ruşine.

Chiar acum însă Mara nu putea să-l ducă la şcoală. Era hotărâtă să-l ducă la Arad, fie mâine, fie poimâine, cât mai curând, îndată ce-şi va fi făcut vreun rost pentru creştării de pod. Deocamdată treceau oameni şi care fiindcă era târg la Lîpova: n-avea Mara timp nici măcar să se gândească.

Peste noapte trecea de tot puţină lume de la Radna la Lîpova ori înapoi. Serile dar Mara lăsa podul în grija lui Gheorghe, un văr al ei, căruia îi dădea bilete pentru câte

doi și pentru câte zece creștari, ca să aibă un fel de socoteală cu el. Tot putea însă Gheorghe s-o înșele, și de aceea niciodată ea nu l-a lăsat și peste zi să adune creștarii. Atât era acum de hotărâtă să plece mâine la Arad, încât își călcă pe inimă și vorbi cu Gheorghe ca să rămâie în lipsa ei la pod.

Seara apoi, după ce rămase singură și-și făcu socoteala, ea stete foarte mult pe gânduri.

Era mare lucrul pe care voia să-l facă, mare și greu. Nu-i vorbă, câștigul podului ar fi fost destul de mare ca să plătească pentru Persida și să-i mai rămână și pentru cheltuielile ce voia să-și facă cu Trică. Ba mai și rămânea ceva pe deasupra.

Ea a luat însă arânda podului din banii Persidei: cum putea să-î facă parte și lui Trică? Își nedreptățea fata!

Nu-i vorbă, ar fi putut să ia arânda în socoteala amândurora... dar era atât de greu. Cum să dea dânsa atât amar de bani pentru un lucru care nu se vede?

Doamne, câți oameni sunt cu multă știință de carte care trăiesc ca vai de capul lor, luptându-se cu nevoile vieții și nebăgați în seamă, ba poate chiar disprețuiți de alții care nu știu carte, dar au bani?! În zadar! mai presus de bani nu e nimic decât sănătatea și voia bună. Cum să dai banul pe care-l ai în mâna ta, când nu capeti pentru el ceva hotărât, pipăit, neîndoios, ci numai o părere, o nădejde, un gând, care poate să te înveselească acum, dar nu știți dacă se va împlini ori nu?

— Ferit-a Dumnezeu! grăi dânsa hotărâtă. Ce-î în mână nu-î mînciună.

Nu! ea nu putea să se lepede de visul ei.

Ziua următoare n-a plecat dar la Arad, ci l-a îmbrăcat pe Trică mai curățel și l-a dus, peste Murăș, la Bocioacă.

Știa băiatul destulă carte ca să fie ucenic de cojocărie, și mai învăța și de aici înainte duminicile și zilele de sărbători.

Nu era însă bine aleasă nici ziua, nici casa.

Ce-í drept, Bocíoacă, el însuşi om aşezat şi scurt la vorbă, l-ar fi primit bucuros pe Trică, al cărui ochi îi plăceau, precum zicea el. Îi părea băiatul sănătos, deştept, aşezat şi sprînten. Nevasta lui Bocíoacă era însă fată de popă; cum ar fi putut ea să sufere în casa ei, chiar acum, după cele petrecute, pe băiatul Marei, care, nespălat, nepieptănat, nu putea să fie decât un obraznic?

— O, Doamne! grăi Mara când Bocíoacă îi spuse cu mare înconjur că nu poate să-î primească băiatul ucenic. O, Doamne! zise iar şi nu mai putea să zică nimic.

Iar lí se surpa cerul, parcă, amândurora în cap, şi Trică iar stătea drept, cu capul ridicat şi cu mâinile lăsate în jos.

Carevasăzică, nici măcar ucenic de cojocărie nu mai putea să fie băiatul acesta sărac!

Şi toate aceste din vina Persidei! Nu! Persida nu putea să fie vinovată. Vinovată era numai maica Aegidia, călugăriţa cea papistăşească! Nu! nu! Dumnezeu a voit aşa, pentru ca s-o întoarcă iar la gândul cel bun.

— Haide, dragul mamei, îi zise ea băiatului; am să te dau, tot am să te dau, tocmai de aceea am să te dau să înveţi carte!

Era în gândul ei hotărâtă să n-o mai lase nici pe Persida la călugăriţe. Nu se mai putea împăca cu gândul că lumea zicea că şi-a vândut copilă, c-a înstrăinat-o, c-a lepădat-o.

Da! urât, nesuferit era gândul acesta! Dar ce făcea apoi cu fata? unde o ducea? cum o ţinea? ce rost îi făcea?

Mergând cu Trică spre mănăstire, Mara era din ce în ce mai muiată.

Ce ar fi fost adică dacă, după atâte nenorociri, maica Aegidia s-ar fi învoit să ţie pe Persida şi fără de plată, ca să rămână cei 6 florini pentru Trică? Avea atâta slăbiciune pentru copilă, şi unde mănâncă o sută, mai poate să mănânce şi încă unul, unde se adăpostesc o sută, mai e loc şi pentru o biată de fată săracă.

Era tare muiată Mara când a intrat în mănăstire, însă mai muiată încă era maica Aegidia când a văzut ochii cei plânşi

ai văduvei, de care se despărțise în împrejurări atât de grele și de care se temea oarecum.

— Am să-î vorbesc maichii prioritei, zise ea strâmtorată. Persida e o copilă cu porniri sălbatice, dar bune, foarte bune. O iubește și maica priorita.

„Am să-î vorbesc“ avea pentru Mara înțelesul „lucrul e făcut“.

— Apoi, urmă călugărița, am să-ți dau o scrisoare către părintele guardian de la mănăstirea din Arad a minoriților. Țin și părinții copiii săraci, care umblă din mănăstire la școală. Au, dacă îi scriu eu părintelui guardian, să-l primească și pe el.

Mara era foarte fericită și foarte grăbită, ca nu cumva să-și schimbe din nou gândul.

Plecând de la maica Aegidia cu scrisoarea, ea a alergat să-și caute căruța, ca să nu mai piardă și ziua de mâine, căci îi era foarte greu să-l știe pe Gheorghe adunând creștari la pod.

Pe la amiază era la Arad.

Își pusese-n gând să meargă fără întârziere la părintele guardian; acum însă parcă-i venea greu s-o facă și ținea să se mai gândească.

Îl vedea pe Trică școlar harnic; îl vedea ieșit din școli; îl vedea domn mare, om cu casa lui, cu masa lui, cu rostul lui. Iară ea era tot Mara cea veche.

— Nu! nu! zise ea — nu-mi înstrăinez eu copilul meu, căci acesta e singurul pe care-l am.

Erau și-n Arad cojocarî, mai și mai decât Bocioacă de la Lîpova. Ea se duse cu Trică la Steva Claici, sârbul cel bogat, care lucra iarna cu douăsprezece, iar vara cu opt calfe și era vestit în piața Aradului pentru cojoacele lui frumos împodobite.

În zadar! îi fusese ursit lui Trică să fie cojocar ca Bocioacă, starostele cojocarilor din Lîpova, dar mai bogat încă, fiindcă avea Mara și aduna mereu.

IV PRIMĂVARA

Omul vede cu ochii, aude cu urechile, dă cu socoteală și te scoate în cele din urmă cum ești, orișicât de mult te-ai sili să-î parí altfel.

Degeaba se mai plângea decí Mara c-a rămas văduvă cu doi copii, săracuții de ei.

Copiii, așa săraci cum rămăseseră, creșteau cum crește răchita-n prundișul apăsos, iară muma lor întinerea, parcă, adunând creștarí la capul podului.

Nu-í vorba, tot Mara cea veche era, tot soíoaasă, tot nepéptănată, și níci că í-ar fí șezut bine altfel. Vorbea însă mai apăsot, se certa mai puțin, călca mai rar și se ținea mai drept decât odinioară. Se simte omul care are și-l vezí cât de colo pe cel ce se simte.

Și dacă n-ar fí alta, e în lumea aceasta și bine, și rău.

Câtă vreme se află în largul lui, omul nu-și prea bate capul cu alții; când te aflí însă în strâmtoare, te uíți bine împrejurul tău, ca să vezí dacă nu cumva e prin apropiere cineva care poate să te scape.

Au simțit-o cei strâmtorați pe Mara că ar putea, dac-ar voí, să le vie într-un ajutor, așa, cu o sută, cu două, fie ca să-și cumpere o pereche de boí, fie ca să-și dreagă casa, fie ca să împlínească prețul unei víi orí al unui pământ scos în vânzare. Până la toamnă, cu camătă bună, se înțelege.

— N-am, zícea Mara. De unde aş putea să am eu?

Și asta í-ar fí și rămas vorba dacă n-ar fí la mijloc și camăta. Chíar mică fie, dar tot e ceva.

— Uíte! Am ceva, grăi dânsa, nu atâta cât cerí, dar știu pe cineva care are; să íei jumătate de la míne și altă jumătate de la dânsul.

Acel cineva era domnul Anton Hubăr, economul orășenesc de la Lípova, prieten bun al tuturor beamterilor¹, al preotului nemțesc de la Lípova și al maichii Aegídiei.

¹ Beamter — funcționar (*germ.*)

Hubăr era măcelar, dar nu mai ştia ce se petrece în măcelărie. Asta era treaba nevestei şi a feciorului său Naţl, un băiat încă tânăr, dar deştept şi harnic, care purta gospodăria cu două calfe. Hubăr el însuşi petrecea toată ziua la casa oraşului, la cazíno orí jucând cărţi cu popa şi cu dírectorul de la Steueramt¹, dl Líubícek.

Ca femeie cu mînte, Mara ştia că n-are níciodată să-şi píardă banii dacă face tovărăşie cu Hubăr. Câştiga, ce-í drept, mai puţin; dar de asta n-o durea pe dînsa capul, fííndcă tot mai píşca câte ceva, pentru osteneală, când datornicul făcea plăţile, şi, lucru de căpetenie, nu se temea că Hubăr îi va urca arînda podului.

Creşteau dar şi cíorapii deodată cu copiii.

Tu, Doamne! cum cresc toate în lumea aceasta.

Era ca íerí când l-a dat pe Trică ucenic de patru ani şi se şi pomení cu el calfă, un băietan de cíncisprezece ani, cam deşírat, dar înalt ca un grenadí, cam motolog, dar cu vírtute. Păcat numai că trecea şi acuma săptămîna fără ca el să se spele şi să se pieptene: aceasta nu se face, asta ştia el, decăt duminícile şi zilele de sărbători împărateşti, după-prînz, ba chíar şi atunci numai dacă nu e tímpul ca să se scalde în Murăş.

Persída, sărmana, se spería când îl vedea aşa, dí, Paşti în Crăciun.

Se obişnuise atît de rău acolo, în mănăstíre, ca toate să fie curate în preajma vederii ei, încât o apuca un fel de boală când venea de sărbători pe acasă şi trei zile deplíne rînduía mereu şi curăţea pînă şi prín podul casei.

Păcatul acesta căzu pe dînsa mai ales fííndcă în mănăstíre nu mai stătea cu celelalte fete, cí cu maíca Aegídía, pe care o apucau durerile de cap când vedea praf pe masă, orí când un scaun nu stătea tocmai la locul lui.

Mara era, cât stătea fata ei acasă, mereu cu ochii umezi, ea síngură nu ştia de ce.

¹ Steueramt — percepţie, agenţie físcală (*germ.*)

Prea í se făcuse fata fată, şi nu mai ştia ce să facă cu dânsa. Înaltă, lată-n umeri, plină, rotundă şi cu toate aceste subţirică s-o frângi din mijloc; iar faţa ei ca luna plină, curată ca floarea de cîreş şi albă de o albeaţă prin care numai din când în când străbate abia văzut un fel de rumeneală.

Nu! asta nu putea să rămâie așa. Ştia Mara că vine frumuseţea şi se trece, şi-í venea să geamă de durere şi-ar fi vrut s-o poată fermeca, pentru ca așa să rămâie pe veci înmărmurită, ca veşnic oamenii, văzând-o, să strige cuprînşi de mirare: „A fost odată o Mară şi aceasta e fata ei: copiii că dânsa nimeni n-a mai avut!”

Şi totuşi voia s-o ţină ascunsă şi tresărea adeseori cuprînsă de gândul că are să í-o răpească cineva, s-o íeie, s-o ducă, s-o înstrăineze, s-o facă muiere.

În zadar! Nici că se putea altfel: asta í-e rostul în lume.

Şi iarăşi altă groază o cuprîndea, şi sărea nopţile speriată din somn, ca să alerge peste Murăş şi să-şi aducă fata acasă.

Auzise atâte poveşti despre fete frumoase ademenite de călugăriţe, ca să íeie vâlul şi să rămâie viaţa lor toată între zidurile ce atâtea taîne ascund. Iar Persida íubea pe maica Aegidia, Persida se simţea bine în mănăstire, Persida se simţea nenorocită când venea la casa ei cea săracă.

Sărmana mamă!

Cum să ţină ea la casa ei asemenea fată?

Cât a ţinut postul Paştilor, Mara a rânduít mereu, a curăţít, a vărúit şi răsvărúit, şi-a dres casa, şi-a îngřádít din nou curtea, şi-a cumpărat mai întâi masă, apoi şi scaune, apoi şi două paturí noi, un dulap, ba până chiar şi trei ícoane. Íi sângera ínima când í se storceau baníi adunaţi cu multă grijă pentru aceste nimicuri, de care dânsa nu simţea nici o trebuínţă; dar băiatul ei se făcuse calfă şi-l aştepta ca să petreacă Paştile cu sora lui şi cu muma lui; íşi aştepta copíii, care nu mai erau sărací ca odínioară, şi ţinea ca Persida să se simtă bine acasă.

Sărmana mamă!

Pe când ea se pregătea cu neastâmpăr să-şi primească copíii, neastâmpărul vieţii cuprînsese pe íiica ei.

La colţ de uliţă, peste drum de mănăstire, era măcelăria lui Hubăr.

Hubăroaie, o femeie scurtă şi cam grasă, şedea, ca de obicei, pe un scaun din fundul măcelăriei, iară feciorul ei, Hubărnaţl, tăia carnea şi-o cântărea, apoi lua banii şi îi dădea mumei sale, care ţinea casa.

După ce cumpărătorii se răreau, Hubărnaţl făcea rânduială, strângea fărâmaturile cu măturişca, apoi, dacă timpul era frumos, ieşea în faţa măcelăriei, ca să vadă mai bine lumea.

Deşi măcelar, Hubărnaţl era, aşa, la înfăţişare, om plăpând, parcă mai mult fată decât fecior. Om de vreo douăzeci şi unu de ani, cu mustaţa puţină, cu obrajii rumeni, cu şorţul curat, oarecum ruşinos, el semăna mai mult a cofetar decât a măcelar. Ai fi crezut că nu e în stare să frângă gâtul unei vrăbii.

Aşa şi era în adevăr.

Lovea cu toporul în fruntea bouului şi înfîgea cuţitul drept în inimă fiindcă asta îi era meseria. Nu era însă în stare să rostească o vorbă aspră şi se-nduioşa până la lacrimi când vedea pe mumă-sa mahnită.

Aşa şi l-a crescut Hubăroaie, care atâta copil, atâta om avea în lumea aceasta.

Şvaboaică de la Buda, ea se măritase foarte tânără după Hubăr, un vienez harnic şi chefliu, dar cam iute la fire, şi puţin în urmă veniseră aici, unde nu aveau pe nimeni. Lucrând cu zestrea ei, Hubăr a agonisit în câţiva ani, mai ales în timpul revoluţiunii de la 1848, o frumoasă avere. Încă mai bine le-a mers apoi după revoluţiune, când Hubăr a ajuns, ca neamţ din Viena, la mare cinste, şi casa lor era pusă în rândul celor de frunte. Dar tocmai aceasta era nenorocirea Hubăroaiei: rămăsese la măcelărie ea singură cu calfele, iară bărbatul şi-l vedea aproape numai zilele de sărbătorii, când poftea beamteri la masă. Astfel mângâierea ei era Naţl, care a crescut lângă mumă-sa mereu mahnită şi încă de copil simţise că nu merg lucrurile bine în casa lor.

Şi dacă n-ar fi fost asta, el nici c-ar fi ajuns măcelar.

Îl dăduse tatăl său la gimnaziul din Tîmişoara, unde patru ani de zile, cât a stat, a fost mereu între cei dintâi. Anul al cincilea, însă, după vacanţa de la Paşti, nu s-a mai întors, ci a rămas acasă, lângă mama lui, la măcelărie. S-a şi făcut măcelar, însă firea nu i s-a înăsprit, şi când ieşea cu şorţul lui curat în colţul străzii, îi venea să zică că nu e al lui şorţul, ci l-a pus numai aşa, de încercare.

Ani de zile de-a rândul a stat el aici fără ca să fi văzut pe cineva la vreuna din ferestrele de peste drum. Şi jos, şi sus, ferestrele acelea erau date în alb, ca să nu se vadă prin ele, şi nu se deschideau niciodată. Acolo dar el nu se uita, fiindcă ştia că n-are ce să vadă.

Zidirea mănăstirii se sfârşea însă în faţa măcelăriei, iar mai departe-n spre stînga era grădina mănăstirii, împrejmuită cu un înalt zid de piatră. Ferestrele despre grădină se deschideau, ba mai ales acum, primăvara, stăteau aproape toată ziua deschise. Naţi nu vedea, ce-i drept, de la măcelărie acele ferestre, dar putea să le vadă dacă trecea spre stînga, în faţa grădinii.

Într-una din zile, ferestrele fiind deschise şi izbînd o dată vîntul în ele, una, tocmai cea de la iatacul din colţ, unde stătea maica Aegidia cu Persida, s-a sfărîmat.

Naţi s-a dus să vadă şi a văzut — nu fărîmăturile de geam, ci o fată, care îi părea grozav de frumoasă.

Nu-i vorba, n-avea nevoie să şi fie pentru ca să-i pară frumoasă. Ceea ce se iveşte la fereastra unei mănăstiri de călugăriţe are totdeauna ceva tainic şi plin de farmec. Acolo, chiar bătrână fiind, femeia pare tânără, chiar urâtă, pare frumoasă; iară lucrurile sunt cum ele ne par.

Din întâmplare, însă, Persida, care alergase şi ea să vadă ce s-a întîmplat, era chiar mai tânără, mai frumoasă şi mai plină de farmec decât cum Naţi era-n stare să şi-o închipuiască.

El rămase uimit, cu inima încleştată şi cu ochii oarecum împăienjenii.

Îi era parcă s-a rupt, s-a frânt, s-a surpat deodată ceva și o mare nenorocire a căzut pe capul lui.

Persída sta neajutorată în fața geamurilor sparte și nici nu-l băga-n seamă, când veni maica Aegídía, ca să vadă paguba.

Femeie mai așezată și mai cuminte, ba chiar călugăriță, maica Aegídía tresări când văzu, peste drum, pe Națl, băiatul Hubăroaiei, stând cu ochii țintă la fereastră. Îl știa de copil mic, îl socotise totdeauna cel mai bun băiat, și mintea i se oprea în loc văzându-l atât de îndrăzneț.

— Sídí! grăi dânsa mahnită și apucă fata de braț, ca s-o dea din vederea tânărului.

Rău a făcut, căci acum se opriră și ochii Persídei asupra tânărului cu șorț curat, cu obraji rumeni și cu mustața mică, acum își dete și ea seama de ce stă acel tânăr acolo.

Obraji ei se umplură de sânge, și îi era parcă o săgetase ceva prin inimă.

Atât a fost, nu mai mult, și ea nu mai putea să fie ceea ce fusese.

Tăine mari și nepătrunse de mintea omenească!

Atât a fost numai, și gândul copilei era mereu la fereastră cea spartă, la frumusețea zilei de primăvară, la omul ce stătuse acolo, peste drum, cu ochii uimiți și cu răsuflarea, parcă, oprită. Se temea să mai între în casă, tremura când se apropia de fereastră, suspina greu când se uita și nu-l mai vedea acolo, și totuși nu mai avea astâmpăr, nu mai găsea loc de repaos, își făcea mereu de lucru în casă.

Nu i-a făcut și nu-i făcea, nu i-a zis și nu-i zicea nimeni nimic, nu știa nimic, nimic nu gândea și totuși, așa, ca din senin, se zbătea copila ca și când ar voi să scape, să fugă și să se ascundă în fundul lumii.

Iar două zile în urmă, când iar l-a văzut acolo peste drum, ea a rămas nemîșcată și cu ochii țintă la el. Era parcă pierdută, căzută într-un fel de leșin.

Oamenii treceau de-a lungul uliței, și dacă el nu și-ar fi tras seama, ea ar fi stat mereu acolo, în fața lui. El însă iar s-a întors în fața ferestrelor care nu se deschid niciodată.

Nu se deschíd, dar se pot deschíde. Da! da! nu e voíe, dar cu puțință este!

„Dacă voíesc, pot, grăi dânsa, și puțin îmi pasă.“

Ce era adică? îi face vreun rău cuiva?! păcătuía dacă deschídea fereastra?

„Ca el să știe?“ grăi dânsa, apoi se duse cu pași hotărâți, deschíse fereastra dín fața măcelăriei și rămase dreaptă, înaltă și cu fața deschísă în ea.

Pe Națl, care stătea în ușa măcelăriei, cuprins de neastâmpăr, îl trecură fíoríi.

El rídică fără de voíe mâna stângă la gură și îi făcu semn să închídă fereastra, căci vedea lumea.

Íi era frică de femeía ce stătea acolo sus în fereastră.

Nu era păcat, níci un rău nu í-a făcut Persída nímănuí, și totuși ea se símțea umílită, nu maí putea să privească în ochii maíchíi Aegídiei și nu se maí ducea, nu maí voía să se ducă la fereastră.

Íi era parcă o apucase un fel de nebunie, care a trecut.

Da! a fost o nemaípomenită ștregărie, de care îi era rușíne, și mult ar fí dat ca níci el să nu fí băgat de seamă când ea a deschís fereastra.

Dar, la urma urmelor, de ce a și deschís-o? Numái și numái ca să-í arate că puțin îi pasă de dânsul, că poate, dacă vrea, s-o deschídă numái ca să râdă de dânsul.

Ar fí voít să í-o scríe aceasta pe o bucată de hârtíe și să-í arunce hârtía când îl va maí vedea stând ca un smíntít în fața ferestrei.

Dar îi era rușíne.

Era nesuferită víața aici în mănăstírea aceasta, unde dânsa era atât de síngură, și ínima í se bătea maí íute și maí tare decât de obicei când se gândea că peste câteva zile va íeși și va sta iar acasă, cu fratele eí, cu Trícă al eí, care acum nu maí era ucenic, cí calfă, un adevărat flăcău, cu care poți vorbí.

S-a și bucurat Persída de sâmbăta Floríilor, când Trícă a venít s-o ía și s-o ducă acasă.

Ce om se făcuse! Era tuns abia acum și îmbrăcat în haine noi-nouțe, din creștet până în călcâie toate noi. Nu-i vorbă, hainele îi erau cam largi și mânecile surtucului ajungeau până la degete, dar nimic nu era din târgul de vechituri, ca mai înainte.

Deși îmbrăcat însă în haine noi, Trică se simțea foarte strâmtorat în fața surorii sale, care era și mai mare, și mai frumoasă, și mai nu știu cum decât Milena lui Clăici, cea logodită acum cu un teolog.

N-o văzuse de un an pe soră-sa și acum parcă nu îndrăzneă s-o mai ia drept sora lui.

— Trică dragă! îi zise ea, întinzându-i mâna.

— Da, grăi dânsul tulburat, am venit să mergem acasă... și nu știa să-i sărute ori nu mâna, nu putea să-i zică „tu“, îi era greu să meargă, după ce ieșiră la uliță, alături cu dânsa, ci rămase un pas în urmă.

Erau, spre pod, două drumuri: unul la stânga, iar cellalt la dreapta.

Persida știa că e mai scurt cel de la stânga, dar nu stete decât o clipă pe gânduri, apoi, fără de voie, apucă la dreapta, spre măcelărie.

O nouă ștrengărie!

Tocmai în fața măcelăriei Persida trecu ulița ca să apuce colțul, și acum i se împăienjeniră ei ochii, și iar îi era ca și când un fel de leșin ar cuprinde-o. Îi era rușine, grozav de rușine, și își vedea, parcă, obraji roșiți de năvala sângelui.

Na! sfârșama tocmai cu barda încheietura de la un genunchi, și când Persida se ivi peste drum și apucă spre măcelărie, el rămase cu privirea pierdută și barda îi tremura în mână. Hubăroaie se ridică din jeț și înaintă până în ușă; servitoarea, care ținea coșul ca să i se dea carnea, se uita și ea mirată, iar dincolo, peste drum, la cellalt colț, se oprise un bătrân și stătea cu gura căscată.

Persida trecea ca prin văpaie mistuitoare, iară Trică venea doi pași în urma ei domol și cu capul ridicat.

— Trică, grăi dânsa după ce trecu de măcelărie, vîno mai iute, nu mă lăsa sîngură!

— Frumoasă e, șerpoaica! grăi Hubăroaie. A cui să fie oare? Mî-e ca și când aș mai fi văzut-o undeva.

Națl dete dîn umeri! El știa, ce-l drept, unde a mai văzut-o, dar nu știa a cui este.

— E de dîncolo, dîn mănăstire, răspunse servitoarea; o vei fi văzut la fereastră.

Obrajii lui Națl, și altfel rumenî, se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise Hubăroaie; ferestrele nu se deschid.

— Ai văzut? întrebă dl Bereki, bătrînul dîn cellalt colț, care acuma trecuse ulița și stătea în ușa măcelăriei.

— A cui e?

— Se poate să mai întrebî? e leită muma ei!

— Așa e! Da, e fata Marei, grăi Hubăroaie mai întăi mirată, apoi dezamăgîta.

„Păcat“! îi venea să mai zică, dar n-a rostit vorba. Era oarecum înduioșată de gândul că e mare nenorocire să fii atît de fragedă, atît de frumoasă și să ai mamă pe Mara, precupeață și podărîță.

Cu totul altfel se înfățișau lucrurile în gândul feciorului.

Era și el mai întăi mirat, în urmă însă îi venea să ridice barda și să arunce în lună cu ea, apoi să lase măcelăria în grija mumei sale, să alerge după fata Marei și să sfărîme capul celui ce ar îndrăzni să se apropie de dânsa.

N-avea nevoie, deoarece Persida nu era sîngură, și băiatul, care acum mergea alături cu dânsa, vedea foarte bine și știa, la nevoie, și el să sfărîme capete.

Un lucru era pe care nu putea Trică să-l înțeleagă: că femeile pe lângă care treceau, toate, pînă chiar și fetițele mici se uita u cordiș, cu coada ochiului, la sora lui și apoi își mai și întorceau capetele.

O înțelegea însă aceasta mama lui, care ardea de nerăbdare să meargă ca mîine cu fata ei la biserică, iar după-amiază să dea o raită pe la Lîpova, ba îi venise odată chiar

gândul de a-l însoţi pe Trică la Arad, ca să stea o zi, două la casa lui Clăci.

De! e greu să ai fată mare, mai ales când trebuie să stai toată ziua la pod, ca să aduni creştari pentru ea. Fetele vor să fie purtate prin lume, ca oamenii să le vadă şi să le ducă vestea, să umble mereu, ca să-şi întâlnească norocul. Şi parcă ştia Mara că aici, unde a crescut şi unde toată lumea o ştia de mică, fata ei n-o să-şi poată găsi norocul.

Dar a venit fata acasă, şi acum mama nu mai ştia cum să se gândească.

Lucrurile nu erau deloc cum ea şi le închipuise.

Se bucura Persida c-a venit acasă şi era voioasă, dar nu vedea schimbările ce se făcuseră în casă şi împrejurul casei.

Degeaba au fost cheltuielile, degeaba osteneala şi neliniştea, căci Persida ar fi văzut poate gardurile huluite şi gunoiul prin curte, dar nu se uita nici la curtea cea curată şi bine îngădită, nici la pereţii de curând văruiţi. Ba după ce a intrat şi a văzut lucrurile cumpărate cu atâta amar de bani numai de dragul ei, ea a strâmbat oarecum din nas, ca şi când puţin i-ar fi păsat.

Maî rău a strâmbat însă când Mara i-a vorbit de biserică.

— O, Doamne, zise ea, dar ce să mai facem şi la biserică?!

Marei îi trecu, parcă, un sloi de gheaţă prin inimă.

În mintea ei duminica şi sărbătoarea erau zile în care omul merge la biserică. Maî ales acum, de când cu lumea nemţească, era lucru nestrămutat că coşurile se adună, piaţa se deşertează şi dughenele se închid îndată ce clopotele sună de intrare. Iar pe când sună de a treia oară, bolnav pe moarte ar trebui să fii ca să lipseşti de la biserică.

Nu-i vorba, s-a dus şi Persida; era însă oarecum dusă cu gândul şi strămtorată ca străinul între străini şi tot ca nişte străini se uitau şi alţii la dansa, încât Marei iar îi trecea sloiul de gheaţă prin inimă şi nu-i mai pria bucuria.

Se înşela, cu toate aceste, făcându-şi gândul nesuferit, că i-au momit călugăriţele fata.

Îi era frică Persidei de oameni. Vedeă, ba simțea, oarecum chiar și pe nevăzute, că toți se uită cu ochii bine deschiși la dânsa, că toți o judecă, și inima i se încleșta, ca și când tot în fața măcelăriei lui Hubăr s-ar afla. Îi era rușine ca și când toți ar putea să afle din fața ei cele petrecute, se temea de ceva neștiut și nu știa cum să calce, cum să-și țină trupul, cum să-și poarte capul și ce să facă cu mâinile ei.

S-a dus, cu toate aceste, și după-amiază la Lípova, s-a dus cum merge omul osândit să-și ia pedeapsa, dar s-a dus râzând, fiindcă era crescută de maica Aegidia, care mereu îi zicea: „Să râzi când îți vine să plângi și să plângi numai când vezi pe alții plângând“.

Cu inima mereu încleștată și tremurând la fiecare răspântie unde putea să se pomenească în fața unui om pe care nu voia să-l întâlnească, ea umbla dreaptă și cu capul ridicat, gata în toată clipea de a înfrunta privirile oricui.

Era deci obosită când s-a întors acasă. Deși atât de mult s-a temut că nu cumva să-l întâlnească, acum era mahnită că nu l-a întâlnit, ca să treacă dreaptă, cu capul ridicat, nepăsătoare prin fața lui.

Era obosită și i se ura, nu știa ce să mai facă acasă.

Erau Florile pentru nemți; duminica viitoare urmau Paștile nemților; abia peste două săptămâni aveau să fie Paștile românești: îi era, parcă, groază când se gândea că abia joi după Paști se va întoarce iar în mănăstire. Ce să facă ea până atunci aici, unde n-avea ce să facă?

Mara vedeă că fata ei n-are ce să facă și se simțea nenorocită că nu știe ce să-i facă. Se ducea cu ea la denii, o ducea și diminețile la biserică, dar degeaba i-a zis sambătă să meargă să vază învierea la Lípova ori la Maria Radna, fiindcă fetei îi plăcea să stea acasă.

Și zilele erau, cu toate aceste, foarte frumoase. Murășul, crescut ca odinioară din topirea zăpezilor, era plin din mal în mal și se tăvălea alene spre șes. Pădurile nu înverziseră încă, dar pruniștile erau în floare, iarba se încheiase, sălcii,

răchítele şi plopíi lăsaseră mătîşorí, vîntul adía dînspre munţi primăvăratíc, răcoros.

— Să mergem să culegem víorele, grăí Trícă, pe care nu-l íerta fírea să píardă zíua cea frumoasă, maí ales că era luna Paştílor nemţestí.

— Dacă ştíí... răspunse Persída alene.

Eí plecară la deal spre ruínele de la Şoímoş, locurí lor atât de bîne cunoscute.

Era în adevăr frumos. Íníma creştea de vederea mugurílor, care începuseră a crăpa, şi sângele zvâcnea maí íute şi maí tare în adíerea vîntului ce trecea peste florí proaspete.

— Ştíí ce? grăí deodată Persída. Să trecem la Lípova. Íţí aducí amínte, colo, deasupra víílor, ce frumos era şi câta mulţíme de víorele!

Era, nu-í vorbă, maí frumos aici; dar frumos era şi acolo; pretutíndenea era frumos şi bîne.

— Dacă vreí! răspunse dar Trícă.

Apoí se întoarseră la vale, trecură Murăşul, fără ca să-şi maí pună víaţa în joc şi fără ca să plătească creítaríí, şi o luară spre Sărările, ca să íasă deasupra Lípovei.

— Să trecem prín oraş, grăí Persída, că e maí aproape.

Nu era maí aproape, dar, la urma urmelor, şi prín oraş tot acolo íeşeau.

Sărmana copílă!

A trecut cu íníma încleştată prín oraş şi era deznădăjduítă când s-a văzut la cele dín urmă case. Ar fí vrut acum să spună că rău au ales drumul şi să se întoarcă íar prín oraş, ca să apuce drumul pe la Sărările. Asta însă nu mergea.

— De, zíse ea după ce sosírá între víí, tot e maí frumos la Şoímoş!

— Ştíu eu că e maí frumos! íí răspunse Trícă, pe care íníma îl trăgea acolo unde a petrecut atâtea zíle de copílărie.

Da! însă deasupra víílor maí erau şi alţíí, care veníseră să caute florí şi să vadă de acolo dín deal Murăşul şi lumea cea mare şi largă. Persída începu să urce maí cu vírtute.

A urcat, a căutat și-a adunat florí, apoi s-a întors iar prin oraș la pod, obosită, frântă.

Hubărnațl se întorcea și el obosit, frânt de la Radna, unde e atât de frumos acum primăvara.

Dacă n-ar fi fost pe pod, el ar fi apucat fie la dreapta, fie la stânga: aici însă nu-í rămânea decât să meargă înainte, drept în flacăra cea mare ce se íví fără de veste în calea lui. Era greu afară dín cale! Cum să treacă? cum să calce? cum să-și ție mâinile? cum să se uíte la ea? să-și rídice pălăria ori să facă ca și când n-ar cunoaște-o?

Persída tresări când îl zări, își îndreptă trupul și își rídică capul. Nu mai era obosită: îi venea să zboare de ușoară ce se simțea; era ca beată de gândul c-a fost și el la Radna — să caute florí de primăvară. Trecând pe lângă dânsa, el se uíta zâmbínd și cu fața deschísă, ca la niște vechí și buní prietení, la Persída și la fratele ei, apoi își rídică pălăria și salută ca un băiat binecrescut, încât Persída, așa înțepată cum era, trebui și ea să dea dín cap.

— Cine e acesta? o întrebă Trícă cu glasul cam înfundat.

— Cine să fie? răspunse ea. Hubărnațl.

— De unde te cunoaște?

— Nu mă cunoaște, dar cunoaște pe mama!

Trícă se uíta înapoi.

— Așa-í! zise el. Țsta e Hubărnațl.

Mara se simțise și ea foarte măgulită când Hubărnațl a salutat-o, în două rândurí, la dus și la întors, mai altfel decât de obicei. Măgulită se simțea dar și acum, când văzu dín capul podului cât de frumos a rídicat fecíorul lui Hubăr pălăria în fața copiílor ei.

N-avea, cu toate aceste, cuvínțe de a se bucura, fííndcă seara Persída era foarte neastâmpărată, nu-și mai putea găsi locul și a rămas în cele dín urmă dusă pe gândurí.

Avea în sufletul ei ceva ce nu putea să spună nímănuí, iar aceasta nu pentru că s-ar fi silit, cí pentru că nu știa níci dânsa ce are. Se temea ea însăși de síne, simțea c-o apucă dín când

în când o porníre năvalnică și-í vîne să se ducă, ea sîngură nu știa unde, și să facă, ea sîngură nu știa ce. Mîi și mîi de primejdii, nenorociri peste nenorociri, zbućumări peste zbućumări, o viață plină de nevoi și de dureri: le presimțea, le vedea, le știa parcă pe toate cum vîn.

— O, Doamne, zise ea cuprînsă de duioșie, ce bine e la mănăstire! Ce ferícite sunt maícile!

Mara se cutremură în toată fírea ei.

— Îți place ție fíindcă te-ai obișnuit cu maícile, răspunse ea. O să vezí, însă, că e bine și afară dîn mănăstire.

Maí mult n-a zís Mara, dar acuma era hotărâtă să-și ducă fata la Arad, neapărat s-o ducă și s-o ție cât de mult acolo, ca să se obișnuiască cu lumea.

V

ANI DE TINEREȚE

„Iar s-a întîmplat ceva!“ își zicea Gretl, slujnica Hubăroaiei.

Stăpînul ei nu plecase, ca de obicei, îndată după masă, cí stătea de vorbă cu stăpîna, și stătea cam de mult, ceea ce nu era a bine.

A íntrat de cîteva orí în casă pentru ca să rídice masa și í-a găsít mereu la fel, el cu pípa în gură la un colț de masă, íară ea în cellalt colț.

Deși ímplínise patruzeci și șase de aní și era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-í fie tată lui Națl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obrajií roșii, după ínfățișare prea tînăr, dar era în tot felul lui de a fí ceva ușuratic, aproape ștregăresc. Gura íi era croítă pe răs, ochii íi jucau mereu în cap, și lucruri pentru alții marí íi păreau adeseorí nímicurí. Deși ținea mult să aibă prietenie cu popa, cu beamterii și cu ofíterii, se pomenea adeseorí la chefuri și cu oameni maí fără trecere,

până chiar cu calfele lui, un lucru pe care fecioru-său n-ar fi fost în stare să îl facă. Şi mai ales asta l-a făcut să nu prea aibă trai cu nevastă-sa, care era aşezată, cam ţâfnoasă şi neîngăduitoare.

Nu-i vorba, certuri nu prea erau între dânşii, fiindcă el râdea şi făcea glume când ea îl muştra. Ea se necăjea, se înţelege, cu atât mai rău, se înţeţea şi de obicei începea în cele din urmă să plângă. Cu asta se sfârşea apoi vorba, deoarece el se ducea şi o mângâia, îi zicea să nu fie proastă, căci tot n-are nimeni nevastă ca dansul, şi toate erau bune deocamdată. Rar se întâmpla ca el, pierzându-şi sărita, să spargă ceva ori să o lovească. Nici atunci nu era însă ceartă, fiindcă îl mângâia şi îl împăca dansa pe el.

Niciodată el nu putea să plece de acasă mai înainte de a se fi ales lucrurile într-un fel ori într-altul. Nu putea să-şi petreacă în tihnă şi ştia că va trebui să se întoarcă înainte de vreme.

De asta dată el tot râdea, iar nevastă-sa n-ajunsese încă să plângă, deşi tare îi venea s-o facă.

Avea două mari supărări deodată.

Ziua trecută, în duminica Floriilor, maica Aegidia, chiar maica Aegidia însăşi, a oprit-o, când a ieşit din biserică, şi i-a spus — ce ruşine! — că Naşl stă gură-cască pe la ferestre, ca să dea ochi cu fata Marei.

Atât îi părea de mare lucrul acesta, încât n-a îndrăznit să-i vorbească despre el lui Hubăr, care ţinea foarte mult la mănăstire şi la maica Aegidia îndeosebi. A stat însă toată după-amiază ziua ea singură închisă în casă şi s-a gândit cum şi în ce fel să facă băiatului muştrări.

Spre marea ei mirare, spre îngrozirea din ce în ce mai mare a ei însă, băiatul nu s-a întors nici în amurg, nici seara, nici noaptea, ci abia în zorile zilei următoare.

A stat, a aşteptat, s-a frământat, s-a gândit şi răzgândit şi a plâns, cum plâng mumele când işi văd copiii porniţi pe căi greşite şi nu ştiu cum să-i oprească şi să-i întoarcă.

Iară bărbatul eí, tatăl băiatului, om în toată firea, râdea, ba zicea că-í pare bine c-a început şi băiatul lui să fie om ca toţi oamenii.

Maí putea bíata femeie să se stăpânească şi să nu í-o spună şi cealaltă?

I-a spus-o chiar cu îndărătnicie, ca să-í arate că o să-í treacă şi lui pofta de râs.

I-a şi trecut.

Ce-í drept, păcatul că feciorul lui a căscat gura la ferestre nu-l prea scotea din ale lui. Fetele sunt fete, așa zicea el, ca băieţii să alerge după ele. Dar fata era a Marei! Puţin îi pasă! Nu era, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe la mijloc. Asta vine şi trece tot cum a venit, fără ca să ştii când şi de ce. Un lucru nu putea să-í treacă lui prin gând: că băiatul lui ar putea vreodată să nu fie om cuminte.

Era însă nevoit să se gândească la casa lui, şi asta îl făcea totdeauna posomorât.

Se simţea foarte tihnit şi ferit de grijí de când lăsase pe feciorul său la măcelărie. Încă tot el însuşi era patronul, iar Naşl era trecut în breaslă numai în rândul calfelor, şi mult ar fi dat să scape de orice grijă lăsându-şi feciorul patron la măcelărie.

Asta nu era însă deocamdată cu putinţă.

Deoarece la Lípova erau numai doi măcelari, eí au intrat în breasla cojocarilor, care tăiau şi eí primăvara mieí, toamna berbeci şi iarna, pe ici, pe colo, câte un porc. Iar după rânduiala breslei nu putea să între în rândul patronilor decât acela care şi-a făcut anii de ucenicie, a lucrat un an la patronul care l-a scos calfă şi a mai făcut şi doi ani de călătorie. Naşl făcuse anii de ucenicie şi era de doi ani calfă; îi mai lipseau dar cei doi ani de călătorie.

Nu-í vorba, dacă starostele ar fi fost om de înţelegere, lucrurile mai ales pentru Hubăr s-ar fi putut pune la cale şi fără de aceşti ani; Bocíoacă era însă foarte mândru de starostia lui şi nu s-ar fi învoit odată cu capul ca cojocarii să fie mai

prejos de măcelarí şi ca de dragul unui măcelar să se nesocotească rânduiala breslei, pe care toţi jocarii o păzeau cu sfinţenie. Apoi nu era nici Hubăr omul care e în stare să se căciulească în faţa lui Bocioacă.

Dar nici nu-i strica băiatului să mai umble prin lume, să vadă, să înveţe şi să se deprindă a fi om de capul lui. Era şi pentru Hubăr, dar mai ales pentru Hubăroaie foarte greu lucru să se lipsească de feciorul lor; nu le rămânea însă decât s-o mai facă şi asta.

Îndeosebi Hubăroaie se mai şi bucura. Aveau prietenii la Arad, la Timişoara şi la Lugoj; aveau rude — dânsa la Buda şi Pojon, iar bărbatul ei la Viena: orişunde se ducea, băiatul găsea casă primitoare, ba chiar şi mîreasă potrivită cu starea lui.

De astă dată lucrurile s-au sfârşit cu bine, fiindcă una voiau amândoi.

Iară Naţl era om tânăr şi nimic nu e în tinereţe mai ademenitor şi mai plin de farmec decât gândul de a trece aşa — tu de capul tău — prin lume. Abia acum se simţea caldă adevărată, şi nu-l mai ţinea locul până după Paştile româneşti, ca să-şi ia condica de călătorie de la Bocioacă şi să plece cu ea în raniţă.

Joii după Paşti, Bocioacă puse pecetea breslei pe condică, apoi se îndreptă, înalt şi subţire cum era, şi grăi sărbătoreşte:

— Iată, băiete! cartea drepturilor tale, să nu uiţi niciodată că trebuie să păzeşti cinstea breslei. Să fii harnic şi ascultător, cinstit şi vrednic de încredere; să nu pierzi timpul hoinăruind degeaba, căci în breasla noastră se primesc numai oameni cumsecade. Dumnezeu să te ajute!

Aşa trebuia să vorbească starostele; aşa i s-a vorbit lui când şi-a luat condica de călătorie; aşa le vorbea şi el tuturor celor ce luau condica de la dânsul.

Hubăr era cu toate aceste foarte supărat că un om ca Bocioacă îndrăzneşte să-i vorbească astfel lui Naţl, iar Naţl stă umilit în faţa lui, ba parcă ar voi să-i mai şi mulţumească pentru sfaturile binevoitoare, ca şi când ar fi avut nevoie de ele.

Dar au trecut și prin asta, și Națl, plecând zăua următoare la Arad, se uita la trecători parcă a lui ar fi fost lumea cea mare în care se ducea.

Rămăsese vorba să se oprească deocamdată, pe timp de vreo două luni, aci mai prin apropiere, la Arad, ca să se deprindă cu străinătatea.

Bani aveau destui. Adunase el, căpătase de la tatăl său și-i mai dăduse, așa, prin ascuns, și mumă-sa. Ar fi putut să tragă la orișicare hotel și să trăiască boierește.

Nu de asta îi era însă lui.

Calfă de măcelar, el se simțea mândru că poate să tragă la conacul bresleii, al bresleii adevărate, în care sunt numai măcelari, iar nu o amestecătură de fel de fel de oameni.

La conac a găsit alte trei calfe, un neamț de la Timișoara, un ungur de la Dobrița și un slovac de la Bichiș, iar calfele din aceeași breaslă, orișunde s-ar întâlni, sunt prieteni.

Prieteni se bucură, când se întâlnesc, că pot să stea de vorbă și să se cîntească, iar Națl era și după fire, și după înfățișare, foarte bun de cînte.

Se cînteau dar prietenii, vorbind, ca oamenii plecați în lume, despre cele de acasă și ținând fiecare să arate deslușit că nu e nicăieri atât de frumos și de bine ca „la noi”.

Într-un târziu Națl, care nu băuse mult, dar destul pentru dansul, își rezemă capul pe cot, stete cîtva timp gânditor, în vreme ce prietenii lui vorbeau înaintea, apoi ochii i se umplură de lacrimi.

— Ce e, măi? întrebă ungurul.

— Nu știți voi! răspunse el înduioșat. Degeaba v-aș spune, că nu puteți să mă înțelegeți. Dar nu pot nici eu să vă spun. Ar trebui să cunoașteți pe mama, ar trebui să știți ce fel e mama, și nici atunci nu m-ați înțelege deplin. Zicea că se bucură când am plecat, dar eu știu că ea plânge acum și are să plângă mereu, grăi el și plînsul îi înecă glasul.

— Așa e, zise neamțul mișcat, e greu lucru să te desparți de mama ta.

— Mai ales când ai şi tată ca mine: un om fără de inimă! adăugă Naţl, oarecum fără de voie.

— Asta trece! grăi slovacul.

— Ce să zíc eu, întâmpină ungurul, care mi-am lăsat acasă drăguţa, un boboc de te cuprinde ameţeala când îl vezi!

Naţl îşi ridică capul şi se uită drept în faţa ungurului. Îi venea să apuce carafa şi să-l lovească în cap cu ea. De ce trebuia să i-o aducă aminte şi pe asta?!

— Eu, zise el vorbind rar, nu am drăguţa, dar fete sunt şi pe la noi. Ar trebui să vezi cu ochii tăi ca să ştii ce va să zică fată. Ai înţeles? Sunt şi la noi fete! strigă, apoi apucă carafa şi o izbîi pe pământ de se făcu mîş-fărâmiş.

Era foarte îndârjit feciorul Hubăroaiei.

Ce-ar fi fost dac-ar fi ştiut că pe acelaşi drum şi în acelaşi ceas venise la Arad şi Mara cu copiii ei? Deosebirea era numai că Mara n-a tras la conacul măcelarilor, ci la casa lui Claici, unde a fost foarte bine primită.

Avea Mara gândul ei de mamă cu fată mare.

La călugăriţe n-ar mai fi vrut s-o trimită pe Persida; acasă nu putea s-o ţie; mare lucru ar fi fost dacă ar fi putut s-o lase în casa lui Claici — aşa, cu plată mai puţină.

Milena era logodită cu un bogoslov. Persida era fată şi ea, chiar mai frumoasă şi mai deşteaptă decât Milena, ba putea să albă, la nevoie, şi zestre mai mare.

Nu ştie nimeni cum îi vine norocul!

Nevasta lui Claici n-avea nici un gând, dar i-a venit unul.

La Sân-Miclăuş, aci peste Murăş, era un loc de popă, şi Munteanu, logodnicul Milenei, făcuse tot ceea ce trebuia să facă pentru ca să-l primească. Încă acum dar, până la Rusalii, trebuia să se facă nunta. Milena şi sora ei, Anca, lucrau pe capete, ca să fie cât mai curând gata cu ale zestre, iară Persida era o adevărată măiastră când punea mîna pe foarfece şi pe ac.

Mare lucru ar fi fost dacă ea ar fi rămas până la nuntă, ca să le fie fetelor într-ajutor?

— Vaí de míne! nu se poate, grái Mara. Trebuie să se întoarcă la şcoală.

Tot aşa zícea şi Persída.

Nu era însă chíp să plece când fetele stăruiau atât de mult să rămâie, ba muma lor mai scăpase şi vorba că o să-í fie Persídei recunoscătoare.

Mara s-a întros dar síngură la Radna, ducând, se înţelege, cu dânsa şi o frumoasă scrisoare pentru maíca Aegídía.

Acum nu se mai plângea Persída că n-are ce face. Lasă că fetele nu mai ştiau unde să-şi pună capul, dară Claící avea patru uceníci şi şapte calfe, dintre care numai două erau oameni de casă. Seca Lena nu ţinea, cu toate aceste, slujnică, cí se ajuta cu ucenícii şi cu fetele ei. Era mínunat la casa lui Claící, şi Persída, care atâta tímp fusese mâna dreaptă a econoamei de la Lípova, ar íí voít să se despartă în mai multe, ca să fie pretutíndenea, să pună lucrurile la cale, să facă rânduială, să le ţie toate curate ca la mănăstire.

Un síngur lucru nu-í plăcea Persídei: că trebuia să şadă la masă cu calfele, care se uítau la ea cu coada ochíului. Acesta era însă obiceiul casei, şi níci că í-ar íí putut trece cuíva prin mínte că s-ar putea şi altfel. Ar íí plecat calfele toate dacă stăpânul nu le-ar íí făcut cínstea de a le pune la masa lui.

Le era cu toate aceste oarecum greu să vie la masă, şi Bodroganu, cel mai sfâtos dintre dânşii, mai naínte de a veni, se spălă pe mâiní, apoi se mai şi píeptănă şi puse alt surtuc. Ceílalţi făcură şi ei ca dânsul, încât era ca în zí de sărbătoare la masa lui Claící, şi aşa a şi rămas de aici înainte.

Síngur Trícă n-a íntrat în acest obicei nou.

El înţelegea prea bine de ce se spelcuiesc ceílalţi şi era mândru de soră-sa. N-avea însă nevoie să facă tot ca dânşii, fííndcă şi fără de asta tot frate íí rămânea Persídei.

Dumínică s-a spelcuít însă şi el.

Ştia că are să vie Munteanu cu vreunul din prietenii lui să ducă fetele la biserícă şi n-ar íí lăsat odată cu capul pe soră-sa să meargă síngură cu dânşii.

De! La biserică oamenii se duc să se închine, dar, aflându-se odată la un loc, ei se văd, se întâlnesc și stau de vorbă. Trică știa că fetele lui Clăici nu se întorc niciodată singure de la biserică, și ținea să fie și el în ceata celor ce le petrec acasă.

Doamne! ce mângâiată s-ar fi simțit Mara dac-ar fi putut să vadă pe fata ei așa înconjurată de bogoslovii, care nici nu îndrăzneau, parcă, să se apropie de dansa și rosteau vorbele numai cu jumătate de gură când îi vorbeau. Trică fierbea cu toate aceste în el: prea îi păreau îndrăzneții, pe când ea mergea rușinoasă alături cu fratele ei.

Hubărnați ar fi fost și el, dacă ar fi văzut-o acum, de părerea lui Trică. El însă era dus la altă biserică și nu știa că n-ar fi avut decât să se uite bine împrejurul său pentru ca să vadă ceea ce-i dorea inima.

Fetele lui Clăici, deși sârboace, umblau mai bucurosi la biserică românească decât la cea sârbească, unde nu erau bogoslovii, și bogoslovii cântau foarte frumos. Iară biserică românească, totodată și catedrală episcopescă, se afla tocmai afară din oraș, pe țărmul Murășului. Trebuiau deci să treacă prin piața cea mare a orașului când se întorceau de la biserică, și chiar și numai atât ar fi fost destul pentru ca să facă drumul cel lung până la biserică românească.

Aici, în piață, e mănăstirea minorităților, cu o biserică frumoasă și mare, singura biserică catolică în tot orașul. Pe la douăsprezece, când lumea iese de la biserică, e o adevărată frumusețe pe piață, unde e adunat întregul oraș: să stai și să privești cum ies oamenii din biserică, și știi că e zi de sărbătoare.

S-au oprit fetele și acum, ca de obicei, și Persida se simțea ca la Radna, unde atât de adeseori văzuse lumea îndesuindu-se la ieșirea bisericii.

— Uite! Iată și Hubărnați! strigă Trică, cum strigă așa, când vezi pe cineva la care nu te așteptaseși.

Persida tresări și începu să tremure din picioare.

Cine era acest Hubărnaț! Un om pe care-l văzuse, așa în treacăt și pe furis, de trei ori în viața ei. Acum însă, aici, în mijlocul unei lumi de oameni pe care nu-i mai văzuse, el îi părea un vechi și bun prieten. Îi venea să plângă când vedea că el se duce, se depărtează, se pierde din vederea ei, și ar fi voit să-l cheme înapoi, să trimită pe Trică după dânsul.

N-a făcut nici una, nici alta, dar ochii ei erau furați, duși, pierduți în urma lui, și Trică, văzând ochii aceștia, se-nduioșă de-și simți ochii muiați în lacrimi.

— Mă duc, zise el grăbit, să-î spun că suntem aici!

— Vai de mine! Ai înnebunit? răspunse ea. Ce avem noi cu el?

Doamne! Dacă i-ar fi păsut lui de dansa, ar fi simțit că ea îl vede și s-ar fi uitat înapoi și ar fi salutat, ca atunci pe pod, atât de cuviincios și cu fața atât de deschisă și de veselă.

— Cine e acela? întrebă Milena.

— Un măcelar de la Lîpova, răspunse Persida cam peste umăr, feciorul unui prieten al mamei. Noi nici nu-l cunoaștem decât din vedere!

Ce-î păsa ei de el?! căile lor erau atât de deosebite!

Așa era în gândul, dar nu totodată și-n inima ei.

Omul acela o prinsese în o clipă de slăbiciune; el știa ceva ce singur el știa, singur el putea să știe: ea se rușina de câte ori se gândea la el. Îi erau nesuferiți oamenii ce o însoțeau: ar fi voit ca lumea să o lase în pace, să rămâie ea singură: n-avea dansa nimic cu alții!

Aveau însă alții cu dansa, și casa lui Claici era mereu plină de prieteni de ai lui Munteanu, ceea ce nu supăra nici pe seca Lena, nici pe Mara, care țineau mult la bogoslovi.

Vorba era de nuntă, de veselie, de zile ferice, și serile fetele învățau cu tinerii să joace, spre marea supărare a lui Trică, care era și el nevoit să ia parte la petrecere.

Părintele episcop hotărâse că în ziua de Rusalii îl va hirotoni pe Munteanu de diacon; cununia dar trebuia să se facă neapărat duminică înainte de Rusalii.

Anca și Persída erau surorí de míreasă, și seca Lena le făcuse haíne la fel.

Frați de míre erau unu Codreanu, cel mai curățel dîntre prietenii lui Munteanu, iar cellalt, o, Doamne! chiar Trícă. El nu voía, dar așa dorea Mílena, așa seca Lena, așa porunca Persída, iar Mara, când a aflat-o aceasta, a dat dín toată sărăcía ei să-și cumpere un rînd de haíne negre și o pereche de mănúși în fața gușei de porumbel.

Când s-a văzut sármanul de băiat, gătit astfel, îi venea să se ascundă, ca nímení să nu-l vadă, și a început să rîdă ca un nebun.

Mara a început și ea, dar nu să rîdă, cí să plîngă ca o nebună.

Cum, Doamne, să nu plîngă, când își vedea copiii mari, atît de frumoși, atît de spelcuíți, atît de cumsecade, și Bârzovanu, fie íertat, era în pămînt și nu putea să-í vadă și el, căci și aí lui erau.

— Sáracul! zise ea ștergându-și lăcrímile, mult a fost bun și vredníc! Azi nu mai trăiesc oameni ca dînsul. Nu era lumea asta pentru el!

Cum ar fi putut Persída ea sîngură să rămăie tot cu gîndul ei cel vechí, când Bârzovanu îi fusese tată, Mara îi era mamă, Trícă îi era frate și toți ceilalți umblau în voíle ei?

Íníma tânără e făcută să stea deschísă, și tânără era și ínima Persídei. Da! așa rîzînd dín gură și dín ochi, așa îndrăzneată ca un copil răsfățat n-a mai văzut-o pe ea decît un sîngur om, Nați, atunci când stătea în fața ferestrei deschíse.

Cum n-ar fi alergat el la biseríca de pe țarmul Murășului, dacă ar fi știut că iar putea s-o vadă tot ca atunci?

El însă n-avea de unde s-o știe aceasta.

Abia după biserícă, în piața cea mare, când nuntașii, un lung șir de trăsuri, se întorceau la casa míresei, s-a oprit și el, cum toți se opriseră, și a văzut mai întâi pe Trícă, apoi pe Mara, nu însă și pe Persída, care trecuse înainte.

— Vă rog, întrebă el pe un domn ce se afla în apropiere, cíne se mărítă aici?

Ăla dete dîn umerí.

— Vă rog, întrebă el pe altul, unde se duc nuntaşii?

Şí ăsta dete dîn umerí.

El nu mai întrebă pe nímení, cí porní dus şi ca ieşít dîn fíre în urma trăsurílor. Acolo unde se duceau trăsuríle, acolo le afla şi le vedea el toate.

Le-a şi aflat, căcí nuntaşíi se dăduseră toţi dîn trăsurí pe când el a sosít, trăsuríle erau ieşíte în uliţă unde stăteau ca să mai răsufle calí şi în poarta deschísă se înghesuíă o lume de oameni, care le ştíau toate.

Era nuntă de vară la casa lui Claící.

În curtea cea largă era un mare cort de verdeaţă, acoperít cu frunziş de stejar, împodobít la íntrare cu ghírlande de florí.

Casa se întindea la stânga până în uliţă.

În cort, prín curte şi în faţa caseí nuntaşíi roíau în voíe bună, dar încă nu veselí.

Uníi se aşezau pe la mesele întínse în cort, spre fund, la dreapta şi la stânga; alíi stăteau de vorbă în locul larg ce rămăsese la míjloc, între mese; cei mai mulţi, însă, tíneretul, se aflau în faţa cortului, unde cânta muzíca încă tot obíşnuítul marş de nuntă.

Aící era şi Trícă, tot lung şi deşírat, dar mai altfel decât atunci, cu mîíníle, parcă, mai lungí şi împíedícându-se mereu când de unul, când de altul.

Mara era şi dânsa la masa dîn fund, dar pe Persída n-o vedea nícăierí.

Şí totuşi ar fí putut să fíe!

El ştia acum că fata lui Claící e cea care s-a măritat, că Trícă e calfă şi a fost şi uceníc la Claící; era însă lucru fíresc ca Persída să nu fí venít şi ea la nuntă, fííndcă se afla la mănăstíre.

Ar fí putut, cu toate aceste, să fíe şi ea aici.

El însă nu mai putea să aştepte. Stăpâna sa îl aştepta cu masa. Ce păcat! Trebuía neapărat să se ducă.

Dar ea putea să fíe aici.

Nu! Era peste putință: el trebuia să meargă la masă.

Aha! Ochii tuturor se îndreptază spre casă. Vine mîreasa cu mîrele, iar după dînşii...

El se dete la o parte, ca să nu fie văzut. Nu-î şedea bine să stea așa, gură-cască, în poarta unei case străine.

„Hm!” făcu el cu fața deschisă.

Nu era tot cum o ştia el, mândră şi oarecum încruntată, dar era drăgălaşă, ruşinoasă, neajutorată, nu ştia cum să-l ție de braț pe tânărul acela — cine-o fi.

Era de toată frumusețea, dar puțin a fost, căci ea s-a pierdut peste puțin în fundul cortului.

Na! se întoarce şi, grăbit şi în silă, se urcă într-una din trăsurile acum slobode şi apoi, iute! ca stăpâna să nu se supere.

După-masă? Da! fără îndoială! Ar fi voit s-o vadă mai bine. Dar adică de ce? Ce folos? Nu! el nu putea să stea în poartă.

Dar nici acasă nu putea să stea.

A ieşit, ca de obicei, la plimbare.

Ce ar fi fost dacă trecea, ca din întâmplare, pe acolo?

Asta da!

Vai ce gălăgie, ce amestec, ce neastâmpăr: era parcă se înzeciseră oamenii. Unii jucau în curte, alții în cort, pretutîndenea era plin, şi el nu vedea nimic.

Trecu şi se întoarce peste cîtva timp şi iar trecu şi iar se întoarce.

Nu mai putea! Îi era parcă mumă-sa stă de pîndă colo, la răspîntie, şi-l vede şi se mîhneşte. Ba Persida îl vedea, parcă, şi ea cum umblă s-o vadă pe furis, şi rîdea de prostia lui.

El plecă hotărât şi iute, dar cu pas din ce în ce mai rarit, apoi de la colț se întoarce: acum încă, cea din urmă dată.

Muzica nu mai cânta; jocul încetase; bătrânii se ospătau pe la mese, iar tînerimea era răsîfîrată prin curte, cavalerii ştergîndu-şi frunțile cu batistele, iar damele făcîndu-şi vînt fiecare cu ceea ce avea la îndemînă.

Persida se plimba şi ea printre ceilalți, tot cu acel tânăr, dar acum ştia cum să-l ție de braț şi era voioasă şi îndrăzneată.

Hubărnațul simți în el ceva ce-l apucă și-l ia și-l învârte, își potrivea surtucul pe trup, își răsuci o dată mustața, apoi, fără ca să mai ție seama de mumă-sa, trecu prin mulțimea adunată în poartă și înaintă râzând spre Persida.

Persida, când dete cu ochii de el, se făcu dreaptă ca lumânarea.

Îi venea ca ieșit din pământ și îi părea, cu toate aceste, lucru foarte firesc ca el să vie și să se apropie așa râzând prietenește, ca atunci pe pod.

Aceste erau din altă lume, ca dintr-aiurea, unde toate sunt de sine înțelese.

— Așa-i că te miri? zise el fără ca să-și mai ridice pălăria. Am văzut, când vă întorceați de la biserică, pe fratele și pe muma d-tale și am dat cu socoteală că trebuie să fii și d-ta aici. Ne cunoaștem, adause apoi întorcându-se spre Codreanu, care era cam mirat, de acasă.

— O! grăi Persida dezmeticiându-se, eu te-am văzut pe d-ta demult, odată, când ieșea din biserică, dar nu te-ai uitat la noi și nu ne-ai văzut.

— Păcatele mele! zise el. Îmi pare foarte rău! Carevasăzică, nu acum ai venit!

— Sunt de la Paști aici și am să stau până la toamnă.

— Cum? Nu te mai întorci la mănăstire?

— N-o lăsăm! grăi Codreanu, ca să zică și el ceva.

Națl nu putea să-și dea seama dacă rău ori bine îi pare. Acum, în pripă, simțea numai că îl zguduie ceva și se află în mare strămtorare.

Trică, deprins a fi cu ochii mereu la sora lui, era foarte voios și a alergat, când l-a zărit pe Națl, la mumă-sa cu vorbele:

— Maică! uite și Hubărnațul! a venit și el!

Și Mara era foarte voioasă, dar nu înțelegea, adică parcă înțelegea, dar nu voia să știe, cum a venit Hubărnațul aici și cum s-a pomenit el vorbind, așa din senin, cu fata ei. Carevasăzică, ei se cunoșteau, așa, fără de știrea ei, prin dosul ei.

— Sărac de sufletul meu! grăi dânsa; se ridică înaltă, spătoasă și greoaie, cum era, și se uită acolo cum se uită cloșca la pui când simte că nu li-e a bine.

Iară Mara era dintre oamenii care nu vorbesc numai cu gura, ci și cu ochii și cu sprâncenele, și cu creștele de pe frunte, și cu mâinile descleștate; ochii tuturor se cârniră după ai ei, și Nați era ca strivit de multele priviri, care îl întrebau: „Cum ai cutezat tu să vii nepoftit de nimeni aici?”

Acum, acum iar îl vedea mumă-sa?

Era o nemaipomenită obrăznicie; a vorbit prostii de necrezut.

Ce caută el aici? Ce vrea? Ce l-a adus? O să mai vie și mâine? Și poimâine?

El se îndreptă și înfruntă privirile ațintite spre el, apoi se duse drept spre Mara, care era închisă în dosul mesei.

Ajuns în fața ei, el ridică zâmbind pălăria.

— Am văzut, zise, trecând din întâmplare pe aici, pe domnișoara, fiica d-voastră, și am dat cu socoteală că sunteți și d-voastră aici. Aș avea să vă fac o rugămintă.

Mara se însenină.

— Așaa! zise ea.

Era lucru firesc! Cum să nu cunoască feciorul lui Hubăr pe fata ei?

— D-sa, urmă, îndreptându-se spre nunul care ședea al treilea de la dânsa, e feciorul unui bun prieten al nostru.

Nunul dete din cap, iară Nați se închină, apoi se întoarse spre Mara.

— Mama, grăi dânsul, era să vie săptămâna viitoare aici, fiindcă rămăsese ca după Rusalii să plec la Buda. Vă rog să-i spuneți, dacă vă întoarceți, să nu mai vie, căci eu plec mâine. Îi scriu și eu, dar prinde mai bine dacă i-o mai spune și cineva cu grai viu. Să-i spuneți, vă rog, că m-ați văzut și sunt bine, dar n-am mai putut aștepta!

— Bine, bine! răspunse Mara, o să-i spun. Păcat! o să-i pară foarte rău! Hei! urmă ea peste puțin, greu se desparte mama de copilul ei, mai ales când unul singur are!

— Vă mulțumesc! grăi dânsul încet.

Apoi strânse mâna Marei, se închină și se întoarse iar cu capul ridicat și cu fața deschisă la Persida, care vorbea cu Codreanu parcă puțin îi pasă.

— Domnișoară, grăi el întinzându-î mâna, rămas bun! Eu mă duc mâine mai departe.

Ea își lăsă mâna moartă în a lui.

— Unde?

— Mai întâi la Buda, apoi la Pojon, la Viena și Dumnezeu mai știe unde. Doi ani fără cincî săptămîni am să tot umblu.

Ea dete dîn cap. Ce putea să-î răspundă? Păcat numai c-a venit acum aici!

Nici măcar în ochii lui nu s-a uitat, nici în urma lui n-a privit.

Și el s-a dus fără ca să se uite-napoi.

Ce aveau, la urma urmelor, ei doi unul cu altul?

VI

ISPITA

Norocul nu umblă târîș, ci zboară pe aripî iuți și-ți iese, când îi vine rîndul, fără de veste-n cale: degeaba îl cauți când nu-l găsești; degeaba fugi când el aleargă după tine; norocul tău e numai al tău, și chiar dacă nu l-ai cunoaște tu pe el, te cunoaște el pe tine și nu te părăsește.

Te mirî însă de unde iese, și de aceea stai mereu gata, ca să-l apuci precum rîndunîca prinde musca dîn zbor.

„De!... de!... zicea și Mara în gîndul ei, când vedea pe Codreanu învîrtîndu-se mereu împrejurul Persidei. Mai știi?! Fata e fată; iar feciorul e curățel și deștept, fiu de popă, nepot de protopop și peste cîteva luni de zile bun de popie.”

Nu mai era Mara podăriță, nici precupeață, nici mai ales văduvă rămasă cu doi copii săraci: gătită de nuntă, ea se ținea drept, vorbea rar și chîbzuît, ba, pentru ca lumea să afle, mai scăpa și câte-o vorbă despre supărările pe care îi le fac datornicii.

Cam la fel era și gândul celorlalți.

Oamenii văd și dau cu socoteală și înțeleg și-și fac în cele din urmă părerea, care le ține loc de adevăr neîndoios: era lucru hotărât că Persida și Codreanu se potrivesc ca făcuți anume unul pentru altul.

Cu cine adică să se fi potrivit Persida dacă nu cu Codreanu?

Deoarece parohiile nu sunt la fel, bogoslovii erau și ei fel de fel de oameni. Ceii mai mulți erau foști cântăreți de strană, care veniseră la preparandie ca să se facă dascăli. Din preparandie au intrat apoi în școala teologică. Alții se făcuseră dascăli, se însuraseră și veniseră acum cu neveste cu tot la Arad, ca să se pregătească din ale socrilor pentru preoție. Puțini numai trecuseră și câteva clase gimnaziale și abia câte unul, doi de curs. Viitorii protopopi aveau toate cele opt clase. Pentru toți însă lucrul de căpetenie era să scape de cătanie, care pe timpul acela ținea doisprezece ani.

Nu-i vorba, puteai să te răscumperi ori să-ți plătești vreun obșitar ca să-ți ție locul: aceasta însă numai oamenii bogați puteau s-o facă; cei mai săraci ieșeau mai bine cu socoteala dacă intrau în școala de teologie.

Pe Codreanu vârsta de douăzeci de ani îl apucase în clasa a șasea; nu i-a rămas dar decât să între numai cu șase clase în rândul bogoslovilor scutiți de cătanie.

Deși nu era însă între cei dintâi, el se ținea în rândul lor, căci nu degeaba era nepot de protopop. Lasă că era băiat țănoș și bun de petreceri, dar îi dădea mâna să fie. Apoi nici nu-și bătea capul cu viitorul.

Oamenii sunt precum i-a lăsat Dumnezeu: fiindcă popa e sufletul și cârma și cînstea satului, ei țin să aibă popă dintr-ai lor.

E dar lucru de sine înțeles că, murind un popă, fie feciorul, fie ginerelul, fie vreun nepot îi ia locul.

Și cine oare ar fi putut să știe mai bine decât protopopul unde a murit popa și n-a lăsat fecior, ci fată, și frumoasă, și cu zestre bună?

Doi ani de-a rândul Codreanu petrecuse vacanțele și sărbătorile la Buteni, unde citea *Apostolul* și cânta în strană, ca poporenii să-l cunoască, și stătea în gazdă la preoteasa, unde se simțea foarte bine.

Asta se știa, dar omul chibzuiește și Dumnezeu potrivește, și n-aveai ce să-î faci lui Codreanu dacă se simțea mai bine aproape de Persida decât departe de dânsa.

Ciudat lucru!

Persida, fată tânără și intrată de curând în lume, se uita la el cu un fel de sfială și se simțea foarte măgulită când el se apropia de dânsa și îi vorbea. Deși dânsul era numai de douăzeci și trei de ani, ea îl socotea om deplin, foarte așezat, foarte cuminte, foarte învățat și-l punea sus de tot în gândul ei, încât ar fi fost în stare să-î sărute mâna.

Codreanu o vedea aceasta, se simțea și el măgulit și înălțat în gândul lui, se apropia cu toate acestea numai cu un fel de frică de dânsa. O vedea așa înaltă, trupeșă, frumoasă și deșteaptă, se mira adeseori cât de bine știe dânsa să judece pe alții și nu se mai îndoia că-l va judeca și pe el mai curând ori mai târziu cu totul altfel. Era însă oarecum legat de dânsa. Trei săptămâni de zile, în timpul pregătirilor de nuntă, ei s-au văzut în toate seriile, și lumea îi lua totdeauna pereche, parcă fără de dânsii lucrurile nici n-ar fi putut să meargă bine. Iar acum, în timpul nunții, tocmai fiindcă era lume multă, ei au stat foarte adeseori singuri, nebăgați în seamă de ceilalți și oamenii tineri, fecior și fată, nu știu niciodată unde vor ajunge cu vorba când se află singuri.

Târziu, pe la miezul nopții liniștite, senine și răcoroase, ei ședea pe o lață din grădina de flori ce se întindea în fața casei, dincolo de cortul de verdeață. Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcoreau plimbându-se prin curte, muzicanții odihneau, iar în cort era o zgomotoasă și veselă învălmășeală.

Persidei îi venea să plângă. De când se înserase, el o necăjea mereu cu Nați. Iar el o necăjea fiindcă era un farmec

nespus în necazul ei. Cu toate acestea, dânsa nu se putea stăpâni, căuta dinadîns să fie cât mai des singură cu dînsul: era cuprînsă de un fel de beție, í se răscolise, parcă, toată fîrea și ar fi voít ca așa să și rămăie.

— Eu am văzut, zise el rîzînd, că schîmbai fețe, că glasul îți era înecat și tremura, că nu mai știaí ce să faci și ce să zicí.

— Doamne! răspunse ea, m-am speríat. Cum să nu mă speríi, când mă pomenesc deodată că un om cu care n-am mai vorbít în viața mea vine la míne și-mí vorbește ca și când am fi copilărit împreună?

Luí Codreanu lucrul acesta íi părea peste putínță.

— Eu nu cred că n-ați mai vorbít, zise el.

— Eu ce să-ți fac dacă nu mă crezi?! răspunse ea dînd díu umăr.

Șí íar se vedea stînd în fereastra deschísă, uítîndu-se îndrăzneată și ca un copil răsfațat la Națl. Asta însă nímănuí în lumea aceasta n-ar fi fost în stare să í-o spună.

El apucă amîndouă mîiníle ei și se simți cuprîns de un fel de îndărătnicie. Erau, parcă, de lemn, mîiníle acelea, carne moale și rece, buștean fără de viață, încât ar fi voít s-o zguduie strîngînd-o de mîiní.

— Și, cu toate acestea, îți pare rău c-a plecat, grăi dînsul, și aí píerdut voía bună de când a fost el aici.

— De ce să zíc nu? íi răspunse ea. Nu știu níci eu de ce, dar ímí pare rău. N-am nímíc cu el, dar m-a cuprîns un fel de întrístare, fííndcă-mí părea mîhnít, ca și când eu aş fi de vînă.

Codreanu începu să tremure.

— Și mí-o spuí mie asta așa, parcă puțin ímí pasă!

— De ce să-ți pese?!

— Pentru că mă doare, zise el luat pe dínaínte de o porníre pîn-acum luí necunoscută.

Ar fi voít s-o tragă la síne și s-o strîngă-n brațe, apoi să se rídice și să fugă, ca să n-o mai vadă-n ochí.

„Mă doare!“ Vorba aceasta era rostítă așa, că oríșicare femeie, chíar și o copilă mică, trebuía s-o înțeleagă. Persída

se simțea foarte strâmtorată. Ar fi voit să-și scoată mâinile din ale lui, dar nu îndrăznea, se temea că el se va mâhni. Mâinile ei începură și ele să tremure.

— Doamne! zise ea, ce să fac dacă nu știu să spun ce vreau și vorbesc prostii? Să nu mai vorbim despre dansul. Eu n-am nimic cu el, nu vreau să știu de el! Nu vreau, îți spun, și trebuie să mă crezi!

Codreanu era mulat, scos din sărite.

La asta nu se gândise. O luase așa în glumă, pe tândălite, ca să-și petreacă timpul, și din glumă în glumă el s-a pomenit în cele din urmă într-o încurcătură din care nu mai putea să iasă. Îi părea rău c-a apucat-o de mâini, îi era rușine c-a scăpat acele vorbe, dar nu mai putea să dea înapoi. Era-n vorbele rostite de dansa o atât de gîngașă părere de rău, încât el se simțea umilit, vinovat și, fără ca să-și mai dea seama despre ceea ce face, ridică una din mâinile ei și o sărută.

— Vai de mine! zise ea speriată. Cum poți d-ta să faci asemenea lucruri?!

Îi era parcă stelele cad de pe cerul senin, îi venea să plângă, dar nu era-n stare să se ridice și să-l părăsească.

— D-ta ești de vină! răspunse el strâmtorat.

Persida, deși tânără încă, era femeie și simțea înțelesul acestor vorbe.

— Să mergem, te rog, îi zise ea încet și stăruitor. Să mergem! zise iar hotărâtă de a nu mai rămâne niciodată singură, fie cu dansul, fie cu altul.

Întorcându-se-n curte, era și el hotărât să nu mai rămâie singur cu dansa. Îi era ca și când s-ar fi jucat cu focul și s-ar fi ars.

Nici c-au mai rămas singuri, dar vrînd-nevrînd erau mereu împreună, se gîndeau mereu unul la altul, se simțeau foarte apropiați și nu se puteau împăca cu gândul că în curînd, poate chiar mâine, va trebui să se despartă.

Persida era cu toate aceste mâhnită când a aflat că seca Lena și Mara au luat înțelegere ca ea să mai rămână până

după hírotonírea lui Munteanu, apoi să se ducă pe vreo două săptămâni cu însurăţeií la Sân-Míclăuş. Acasă la Radna tot n-avea ce să facă.

A rămas dar, a stat, s-a dus, s-a întors şi iar a stat.

Maí rău níci c-ar fí putut Mara să potrívească lucruríle, fííndcă prea mult stă síngură şi la prea multe se gândeşte fata tânără când rămâne în casa cu însurăţei.

Apoi Codreanu venea şi el să-şi vadă prietenul, şi Persída nu putea să fugă de dânsul.

Nu-l maí punea, ce-í drept, tot atât de sus ca maí-naínte în gândul ei, dar íi era maí presus de ceílalţi, símţea că poate să facă ce vrea cu el, îl ştia că e foarte símţitor şi n-ar fí fost în stare să facă orí să zică ceva ce-l supără, s-ar fí símţít nenorocítă dacă l-ar fí mâhnít.

Cum, Doamne, să maí rămână el străín de dânsa când o vedea atât de cumínte, atât de dulce la fíre, atât de îndemânatícă şi atât de dorítóare de a ínta în voíle lui?

Nu încăpea în míntea lui gândul că s-ar putea ca el să nesocotească voínţa păríntílor săi şi maí ales pe a bunícului său, care era protopop. Nu maí încăpea níci o îndoială, asta o ştia şi Persída, că la toamnă el are să se însoare, să se popească şi să fíe om cu rostul lui. Pân-atuncí însă? De ce oare să se lípsească de mulţumírí, pe care numaí acum poate să le aibă şi apoi nu le maí găseşte toată víaţa lui? Ce ar fí putut să-l despăgubească? Ce píerdea dânsa?

Nímíc! Aşa gândea şi Persída ea însăşi. Deşi era însă lucru neîndoíos, ea se îndoía díń zí în zí maí mult că el se va însura la toamnă, aşa cum ştia el. Judeca nu cu míntea, cí cu ínima ei, şi-í părea peste putínţă ca el să-şi poată călca pe ínímă.

Ceílalţi, care judecau cu míntea, erau şi ei de aceeaşi părere, căci oamenii judecă după ceea ce vād cu ochíi lor. În gândul lumíi nu maí încăpea níci o îndoială că nu are Codreanu să fíe gínerele preotesei de la Butení, şi Mara făcea în toate seríle socoteala, se tânguía mereu ea síngură cu síne şi chíbzuía cum s-o apuce ca să scape cu puţin de astă dată.

S-ar fi putut oare să nu meargă vestea și până la părintele protopop?

Trecuseră examenele, se-mplíniseră două săptămâni din vacanțe, dar băiatul tot nu se întorsese acasă. Tocmai acum întârzia, când ar fi trebuit să alerge, cum au alergat ceilalți, care știau să spună ce-l face să-ntârzie.

Părintele protopop era om mărunț și uscat, cu barba creță și de tot albă, dar lute, țeapăn și foarte sprînten pentru vârsta lui. El nu știa ce va să zică răbdarea; viața lui toată a grăbit, acum însă ședea foarte liniștit în jețul lui și se scărpină din când în când la ureche. Tare ar fi voit să plece la Arad, ca să-și aducă nepotul, cum l-a mai adus și alte dăți, dar nu putea să se dumerească cum ar fi mai bine. Îi era greu, de tot greu, și de câte ori venea să ia vreo hotărâre, se ridica puțin din jeț, apoi iar se lăsa înapoi.

„Cum or veni lucrurile, așa să vie! zicea el în gândul lui, tot nu pot eu să știu cum e mai bine!”

Ar fi voit să vadă fata și să se încredințeze, dacă e adevărat, că ea are, precum i s-a spus, zestre frumoasă.

Dar nu! Cum or veni, așa să vie!

Așa au și venit.

Băiatul s-a întors în cele din urmă acasă și era, parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, tot ca mai înainte. La Buteni însă el n-a grăbit, și nici popa, nici protopopul nu-l zoreau să meargă. Voia să se ducă, dar au trecut trei săptămâni și nu s-a dus. Săptămâna a patra, în sfârșit, a plecat, dar nu la Buteni, ci la bunicul său și de acolo la Arad.

„N-ai ce să-ți faci!” zicea protopopul, care era om bătrân și slab la fire.

Popa însă, care era mai tânăr și mai cu vârtute, s-a făcut foc și ar fi plecat în urma lui dacă nu l-ar fi oprit preoteasa, care era mamă și fiica protopopului.

Nici că era nevoie să plece.

Feciorul lui n-a stat decât o zi la Arad, apoi s-a întors foarte mulat la bunicul său, unde era tot acasă.

S-a dus fííndcă voía s-o vadă şi să-í spună că n-a fost la Butení şi că nící n-are să meargă. După ce a văzut-o, însă, nu í-a spus nímíc.

Ea ştia că el are să vînă; îl aşteptase, şi după ce s-a uítat în ochíí eí, íí era ruşíne că n-a fost la Butení şi a luat hotărârea de a se duce. De aceea s-a întors atât de curând. Pe drum însă íar a început să símă că nu poate să se ducă.

Nu mai ştia nící el ce vrea şi ce are să facă; ar fí voít ca cíneva să-l síluíască, să-l despartă de Persída, care íí părea prea multă femeíe pentru dânsul, prea stăpână pe síne şi pe voínţa luí.

Şí era, în adevăr, stăpână Persída. Încă dín noaptea în care el íí sărutase mâna, ea îl socotea om slab, pe care poate să-l poarte după bunul eí plac, şi totodată om de o rară bunătate de ínímă, care ţíne mult la dânsa. Íí íntrase încetul cu încetul în mínte gândul că el nu poate să trăíască fără de dânsa, şi o dulce mângâiere sufletească o cupríndea când íşí dădea seama cât de ferícít poate să-l facă, fără ca să-şí dea măcar sílínţa. De aceea ştia că el are să vie şi íaráşí, şi íaráşí... şi aştepta în líníşte cum aşteptí răsárírea soareluí şi coacerea fructelor bătute de razele luí.

Toamna târzíu, după ce bruma píşcase frunzele, ea şedea cu Anca la fereastră, amândouă cu cusătura în mână.

Trícă íntrase în două rândurí la ele. Era cupríns de un fel de neastâmpăr. Voía să-í spună ceva, degrab', cât mai curând, dar numai eí, ca să nu afle şi Anca.

Persída íeşí, ca dín íntâmplare, după el.

— A venít Naţ!! zíse el. L-am văzut! Íar e aici!

— Ce-mí pasă míe?! răspunse ea supărată şi se întoarse în odaíe.

Cu toate aceste, ea se uíta des pe fereastră, în stradă.

Dac-a venít, el nu putea să nu treacă pe aici!

Tot ar fí voít să-l vadă.

Dar el nu trecea şi nu trecea. Se apropía tímpul prânzuluí, şi el nu se ívea nící de la dreapta, nící de la stânga.

Poate că nu ştia că dânsa se afla tot aici.

Când le poftiră la masă, ea se depărtă cu anevoie, ca sîluită, de la fereastră. La masă stătea ca pe spină, căci s-ar fi putut ca el să treacă tocmai în timpul când ea nu se afla la fereastră.

Era lucru de neînţeles!

Ce avea dânsa cu el? Stând, după-masă, iar la fereastră, ea-şi reamîntea cele petrecute, se vedea stând în fereastra deschisă, trecând prin faţa măcelăriei, întîlnindu-se cu el pe pod, vorbind cu el în mijlocul nuntaşilor, şi iar o treceau fîorii, iar o cuprîndea ameţeala, iar se simţea sleită de puteri, încât nu mai putea să-şi dea seama despre ceea ce face orî vorbeşte. Se temea ea însăşi de sîne.

„Doamne! zise în gândul ei, de ce vîntul a trebuit să izbească atunci fereastra?!“

Toate n-ar fi fost dacă fereastra aceea s-ar fi spart altă dată.

Era lucru de neînţeles!

Dar el nu se îvea nîci de la dreapta, nîci de la stînga, şi cu cât mai mult se apropia seara, cu atît mai viu îi era neastîmpărul.

„Uîte, îşi zise ea, aşa ca mine acum trebuie să se simtă Codreanu când vine să mă vadă... Ah! Doamne, ce-ar simţi el când ar şti ce simt eu acum?!“

Ea tresări şi se cutremură în tot trupul, apoi se ridică şi se depărtă de la fereastră, cuprînsă de simţămîntul unei grele vînovăţii.

„Nu vreau!“ grăi ţînîndu-se iar drept şi cu capul ridicat.

Nu mai voia să-l vadă, vrea să nu mai voiască a şti dacă el trece orî nu; îi era greu să se stăpînească, dar durerea pe care o înfrunta îi părea dulce ca jertfa de spăşire, şi n-a mai mers la fereastră.

Şi totuşi sufletul îi era cuprîns de o lîna şi adîncă mîhnire. Pierduse parcă ceea ce era mai frumos în viaţa ei, gândul că nu se poate ca el să nu vie. S-a putut!

Seara, după ce s-a aşezat la odîhnă şi nu putea să doarmă, ar fi voit să poată plînge. Dar de ce adică să plîngă, când

n-a fost nimic, n-are, nu poate să fie nimic între ea și el? Și-a făcut ea așa, din senin, un gând și l-a pierdut.

Zíua următoare era duminică.

Dímíneața a căzut brumă groasă, după răsărirea soarelui s-a lăsat negura, iar înspre amiază soarele a rísípít ceața și cerul s-a înseninat. Era una din zilele de toamnă în care mereu îi vine omului să plângă. Prin văzduhul curat și proaspăt fluturau căzând alene spre pământ lungi fire de păienjenis, iar de pe duzi se scuturau din când în când frunzele brumate.

— Hai să mergem la Păduriță, zise Anca după-masă, că n-o să ne mai ducem anul acesta!

— Să mergem, îi răspunse Persída. Dar adause peste puțin, în silă, fără ca să voiască: Să mergem numai noi.

Era departe pân-acolo, aveau să treacă tot orașul, deoarece crângul orășenesc se afla tocmai la cealaltă margine.

Dar nu voiau nici ele decât să se plimbe, și le era destul să se ducă și să se întoarcă pentru ca plimbare să fie.

În crâng era multă lume, ca-n timpul răcoroaselor serí de vară, și era ceva nespus de duíos în fâșăiala frunzelor de plop de curând căzute.

Venise și el, și umbla așa singur pe una din cărările mai dosnice.

Era tot el, dar cu fața oarecum buhăită și bătută de vânt, cu părul lung și încâlcit și îmbrăcat în haíne vechi și soíoase.

Persída, zărindu-l de departe, îl cunoștea numai de pe umblet și după făptură, dar nu-l vedea cum este, cí cum îl știa. Pe o clipă iníma í se strânse; în clipa următoare însă ea-și rídică capul și-și urmă drumul înainte ca și când nimic nu s-ar fi ivít în calea ei. Puțin îi păsa dacă el o va vedea orí nu, ba voía ca el s-o vadă, ca să știe că puțin îi pasă de dânsul.

Mergând însă și apropiindu-se și văzându-l mai de aproape și tot mai de aproape, ea a început să se moaie, să se înduíoșeze, să slăbească și mult ar fi dat să fie singură.

„Ah! săracul de el! zise ea în cele din urmă. Săraca de mama lui, ce-ar zice dacă l-ar vedea ce-a ajuns!”

Şí era parcă ea şi numai ea îi purta vina.

„Eu nu mai pot!” zise ea, apoi iar îşi ridică capul.

— Uíte! urmă apoi adresându-se la Anca, e şi Naţl de la noi aici.

Anca ştia foarte bine cine e Naţl, fiindcă mult s-a vorbit despre dânsul atât în ziua nunţii, cât şi mai în urmă, dar n-ar fi fost în stare să-l cunoască şi era foarte mirată că Persida poate să stea de vorbă cu un om cum îl vedea acum pe Naţl.

Naţl se dete un pas înapoi când se pomeni fără de veste în faţa Persidei, care se uita cu ochi miraţi la dânsul. Îi era greu, şi-i părea bine, şi-i venea să fugă, şi-l năpădeau lacrimile.

— Ei comedie! vezi d-ta comedie! zise el în nemţeşte, râzând cu toată faţa lui cea atât de schimbată.

— Te-am văzut, grăi dânsa tot în nemţeşte, şi te-am cunoscut de departe!

— Şi eu te-aş fi cunoscut dacă te-aş fi văzut, oricât de departe ai fi fost.

Apoi nu mai ştiau ce să zică şi rămaseră uitându-se ea la dânsul, şi el în pământ.

Doamne! de ce nu erau singuri!

Acum ştia şi dânsa de ce n-a trecut el pe sub fereastră, şi se uita la părul lui, care parcă atât de bine îi şedea aşa încâlcit cum era, şi la hainele lui, care parcă nu mai erau soioase.

— Rămâi acum aici? întrebă ea.

— Se înţelege! răspunse el. Adică nu, ci trec la Tîmîşoara, dar mai stau pe aici!

Doamne! De ce nu erau singuri!

— Adio! zise ea, întinzându-î mîna.

El se întoarse strâmtorat spre Anca, care nu ştia, precum se vedea, nemţeşte, şi, ridicându-şi cuviincios pălăria, îi zise în româneşte:

— Iertaţi, domnişoară. Ne cunoaştem cu domnişoara de acasă şi am fost foarte mirat s-o văd aici.

— Adio! grăi din nou Persida şi-i întinse încă o dată mîna.

El o luă, o strânse şi rămase tăcut şi nemîşcat ca parul bătut în pământ; abia după ce ele se depărtară, a pornit încet în urma lor, mergând cu ochii îndreptaţi mereu spre făptura ei înaltă şi mlădioasă.

Trecând peste piaţa cea mare, ea încă de departe îşi îndreptă privirea spre biserica minorităţilor. Era tocmai timpul vecerniei.

— Să intrăm, te rog, pe o clipă, grăi dânsa.

Intrară apoi cu Anca în biserică, ea se stropi cu apă sfinţită, lăsa pe prietena ei într-o bancă şi se duse umilită în faţa unui dîntre altarele mici, în care un preot citea mîssa; tăcută, căzu în genunchi şi-şi plecă cu inima cătă capul.

Iară Naţi, văzând că ea intră în biserică, nu mai îndrăzni să-şi urmeze drumul.

VII

ZBUCIUMARE

— Ce stai aşa smerit ca Sfântul Ion de Nepomuc în capul podului? Ori du-te de te culcă, ori bea dac-ai venit la birt!

— De mine să nu vă doară capul! răspunse Naţi. Mă uit la voi, vă văd voioşi şi-mi trece timpul bine... Aş vrea şi eu să beau, că vinul nu e prost, dar dacă nu pot? dacă firea nu mi-l primeşte? Beţi numai înainte, că eu plătesc! Are Hubăr de la Lîpova şi are şi Hubăroaie, adause el cu jumătate de gură, aşa, mai mult pentru sine.

Păcat că nu erau pe aci prin apropiere şi lăutari. I-ar fi chemat, ca veselă să fie deplină. Nu e lucru mai frumos decât să stai şi să priveşti cum oamenii se veselesc. Şi atât e de uşor să-î faci pe oameni veseli!... Un pahar şi încă unul... câteva sunt destule.

Păcat că nu ţine nici asta cât lumea. De la un timp unul se moale, altul începe să plângă, iar altul se face hărţăgos şi răstoarnă mese... Înspre miezul nopţii Naţi nu mai putea să stea, dar nu-î venea nici să se ducă, precum îi zise prietenul, să se culce.

Păcat de așa noapte líníștítă, păcat de cerul cu stele și de luna plínă, păcat de tînerețíle lui să le petreacă dormínd! Era un atât de dulce neastâmpăr în ínima lui, și-l píerdea dormínd, iar mâíne, poate, nu-l maí putea găsí.

Prea era mult frumoasă noaptea.

Șí cîte s-au schímbat în lume!

Atuncí, în zíua de nuntă, noaptea era tot frumoasă, dar sufletul lui se zbučíuma în durerí grele. Se cutremura și acum când își aducea amínte de ele. Prostíi! Închípúírí de copíl nepríceput!

Atât îi părea dânsa de frumoasă, și de ademenítoare, ínímíi lui atât de dorítă, încât se-nțepeníse-n míntea lui gândul că nu e pentru dânsul cu putínță repaosul sufletesc decăt în apropierea ei, și știínd că nu poate să fíe mereu aproape de dânsa, că trebuíe să-și rupă gândul de la dânsa, s-a síluít pe síne și s-a dus departe, ca să n-o maí vadă, să se píardă prín lumea cea mare și s-o uíte.

Sărac de sufletul lui! cât s-a místuí el însuși dín síne.

Ínima í se încleșta de cîte orí se gândea la condíca lui de călătoríe.

Îl vedea pe Bocíoacă, înalt și uscat, stând cu condíca în mână și zícându-í cu aspríme părintească: „Să nu umblí hoínar! să păzeștí cínstea bresleí!“

De! altfel era scrís în condíca lui. A stat maí mult așa în plímbare decăt pe la stăpân.

Degeaba! N-a fost el născut să fíe măcelar. Și nící n-ar avea, dacá e vorba, nevoie să fíe. Are el și altfel dín ce să trăíască. Mare nedreptate í-au făcut când l-au luat de la școală: ce ar fí el acum!

Săraca de mama lui!

A vrut, ce-í drept, de dragul ei, să meargă pe la rude, dar n-a putut să-și calce pe ínímă. Ce are el cu ele? Ce să se maí lege de oameni, când e atât de bíne să fíí sîngur tu, de capul tău?

Greu de tot a fost, și atât era acum de bíne.

În turnul de la biserica minoriţilor şi dincolo peste Murăş, în cetate, sunase de mult un ceas, şi el se plimba înainte pe ţărmul Murăşului, mergând cu apa, care, scăldată valurivălvurele în revărsatul luminiî de lună, pleoşcăia mereu în liniştea nopţii.

Mult era frumos şi bine!

„Da! Îşi zise el, e mai frumoasă chiar de cum fusese, mai matură, mai altfel, nu ştiu cum, dar nu e, la urma urmelor, decât o femeie care-ţi place fiindcă e făcută ca să-ţi placă.”

Îi era parcă nu mai poate să înţeleagă cum a putut s-o urgisească.

„Tu m-ai nenorocit! Tu m-ai făcut din om neom!” De câte ori, umblând răzleţ prin lume, i le-a zis în gândul lui aceste. Nu! ea nu! Dânsa era duioasă şi se uita la el cu ochii scăldaţi în lacrimi şi cu buzele pe jumătate deschise: era întâmplarea nenorocită la mijloc!

Asta trebuia să i-o spună ei.

Mumă-sa i-a trimis, ce-i drept, banii, ca să treacă pe la Sîghidîn la Tîmîşoara, dar dacă s-a nimerit să treacă pe aici, mai putea să stea câteva zile, aşa, în călătorie. Trebuia neapărat s-o mai vadă. Cum şi când? Asta numai dânsa putea s-o spună.

Pe la două ceasuri el se plimba prin faţa casei lui Clăici şi era-n aer atât de nespūsă dulceaţă, încât nu-i mai venea să se depărteze. Parcă dânsa ştia că el se află pe aici prin apropiere şi se zbate în culcuşul ei ca pasărea prinsă în vâsc.

Nu! Persida dormea liniştită, pierdută în visuri văratice.

Şi bine i-ar fi fost să doarmă mereu aşa şi să nu se mai deştepte decât după ce vor fi trecut toate.

Nu că era nenorocită, ci era o nenorocire pentru alţii, asta o muncea pe dânsa când îşi dădea seama cum s-a pomenit deodată între doi oameni, care ar trece voioşi prin lume dacă ea nu le-ar fi ieşit în cale.

Îi venea să fugă, să se ascundă, ca să i se piardă urma, şi iar vedea pe Naţi cu părul lung, cu subţirele, creţele

și-ncâlcitele fire de păr în barbă, îmbrăcat în haine soioase, și inima ei sângera.

Știa ce trebuie să facă, fiindcă știa ce voiește Mara, muma ei!

Îi venea dar să între în pământ când vedea că Anca a simțit, a-nțeles parcă slăbiciunea ei și se uita cu ochii scrutători și miloși la dansa; un fior rece o cuprindea când se gândea că de la Anca vor afla toți ceea ce nimeni în lumea aceasta n-ar trebui să știe.

Și cu cât mai mult se silea să se ascundă, cu atât mai vartos se dădea de gol!

— Ce e cu tine, Persido? Ce s-a întâmplat? întrebă Trică cam mirat.

— Ce să fie? Nîmîc! răspunse ea speriată.

El se uită lung în ochii ei.

— Tu ai văzut pe Națl, Persido, ai vorbit cu el, îi zise apoi încet.

Ea se îndreptă și-și ridică capul.

— Da, răspunse, l-am văzut și am vorbit cu el, dar asta nu e nîmîc!

— Lasă-l dracului pe neamțul acela! grăi Trică îndârjit. Tu o știi pe mama! Să nu-l văd pe aici, că dau de păcat.

— Nu fi nebun! zise ea. Ce am eu cu el?! Lasă-l să se plîmbe; fă-te că nu-l vezi. O să vie o dată, de două ori, și n-o să mai vie dacă va vedea că nu-l bagă nimeni în seamă.

Așa trebuia să fie, și așa era și-n gândul ei. Cu o singură vorbă Trică îi lumînase mintea și-i întărise inima; putea să doarmă liniștită când atât de bine știa că fratele ei și mama ei priveghează și n-o lasă să iasă din căile cele bune.

Ziua următoare era cu toate aceste neliniștită. Tot ar fi voit să știe dacă el trece ori nu, și o adâncă întristare o cuprindea când se iveau în mintea ei gândul că el ar putea să plece mai departe fără ca să treacă pe aici. Era îndărătnic, un adevărat măcelar, care e în stare să taie-n carnea sa și să se laude că nu-l doare. Cum s-ar fi putut să nu-l bage în seamă, când atât

de mare era mulțumirea de a-l vedea trecând prin fața casei?! Da, să vie, să treacă, dar fără ca Anca, fără ca Trică să-l zărească și fără ca el să vadă că ea îl vede.

A și trecut.

Dîmíneața, pe la nouă ceasuri, a venit și s-a dus mergând lîniștit, cu țigara-n gură, cu pălăria turtită-n cap, uîtându-se drept înainte, ca și când n-ar fi știut că trece pe lângă casa în care se afla ea.

Iar peste vreun ceas s-a întors tot așa.

Apoi nu s-a mai ívit decât abia pe la trei după-prânz și s-a întors pe înserate.

Așa azí, așa mâine și pomâine ca íerí, într-o zí ca în alta: Persída știa când și dîncotro vîne și când și dîncotro se întoarce, știa că el, sărac sufletul lui, numai la ea se gîndește, numai de dragul ei trăiește și rabdă zí și nopte ca să poată trece în patru rînduri pe zí prin fața casei în care se află ea.

Până când așa?! Cum, Doamne, să n-ajungă dîn om neom? Cum să nu se prăpădească?

Joí era joí, și vînerí în zorí de zí Mara avea, ca de obicei, să sosească la târg.

„Trică, dragă, íeși, te rog, și spune-í ca să nu mai vie pe aici, mai ales mâine să nu treacă!”

Așa ar fi voít Persída să-í zică fratelui său joí după-prânz, dar băiatul avea de lucru, fîíndcă așeza în lăzi marfa pentru zíua de mâine, și nu putea să-l apuce sîngur, iar când l-a apucat sîngur, n-a mai putut să-í zică nímic.

Pe înserate, ca nealte dăți, a sosít și Mara, foarte voioasă, foarte țănoșă, cu nasul, cum se zice, pe sus. Se vedea cât de colo că í s-au întîmplat lucruri cu care poate să se fălească.

Nu-í vorbă, de fete se cam ferea, dar seca Lena putea, trebuía chîiar să știe că e în târg cu protopopul și că nu mai e mult la mîjloc ca să s-ajungă cu vorba. Popa, ce-í drept, nu vrea odată cu capul, dar mai pune ea o mie, două și se dă și popa ínvíns, când toți ceilalți sunt ínvoíți. Chîiar íerí fusese

pe la dânsa părintele Isaí, preotul de la Șoimoș, care e prieten dîn tînerețe al protopopului.

O! tare îi era Mareí dragă fata ei!

Fata ei, săraca!

Vínerí dímíneața Mara, Claící și Trică, cu alte două calfe, au ieșit la târg. Puțin în urmă a ieșit și seca Lena cu Anca și cu doi dîntre ucenící, ca să cumpere varză și verdețuri pentru iarnă.

Persída rămase singură, nepăzită, neajutată de nimeni, părăsită ca vai de ea, și se plimba prin casă și-și făcea de lucru și se zbuciuma, și iníma îi bătea dîn ce în ce mai tare, sângele îi zvâcnea dîn ce în ce mai des prin víne.

Erau opt ceasuri, opt și un pătrar, opt și jumătate, opt și trei pătrare...

„Doamne! zise ea rídícând amândouă mîiníle, dar oameni suntem cu toții. Aceleași ne sunt dureríle: cum să n-avem mîla unii de alții?!“

Ea își luă cîrpa cea mare și-o aruncă în cap, apoi, líníștită și cu pas neșovăitor, ieși dîn casă, dîn curte și apucă la stînga, de unde știa că are el să vie, ca să-í iasă în cale.

Sosínd la colț, ea îl zări în depărtare venínd despre stînga, pe ulița Morarílor, care taie pe cea dîn care dânsa veníse și trece la dreapta înainte, spre Murăș.

Zărínd-o, el se înveseli și își íuți pasul, íară dânsa o luă în pas lín spre Murăș ca să-l scoată în răchítíșul de la capul ulíței, de unde se auzea tocănírea morílor.

Pașíi lui răsunau tot mai cu apropiere în dosul ei, căci tot mai încet mergea dânsa și tot mai zburíș venea el.

La margínea răchítíșului el o ajunse, o luă de mână și, așa tînându-se de mână, înaintară în crîngul desfrunzít.

— Eu nu mai pot! zise ea frîntă.

— Ce nu mai poți? întrebă el voíos.

Persída se uítă lung la el.

— De ce te-ai făcut atît de jerpelít? îl întrebă ea, cuprínsă de un fel de frícă.

— Hmh! răspunse el râzând din toată înima. Ştii că e bine?! Jerpelit! Asta nu mi-a mai zis-o nimeni.

— Fiîndcă altora nu le pasă!

— Apoi tocmai asta e, grăi dânsul. Ce-mi pasă mie de toată lumea aceasta, căreia nu-i pasă de mine?!

— Dar, zise ea mahnită, omul trebuie să ţie la sine.

— Nu ţiu deloc! îi răspunse el uşuratîc. N-am la ce să ţiu! De mine însumi îmi pasă chiar mai puţin decît de alţii. Umblu aşa răzleţ prîn lume, şi oamenii, văzându-mă cum sunt, trec pe lângă mine fără ca să mă bage-n seamă.

Persida iar se uită lung la el.

— De ce vorbeşti aşa! grăi dânsa înduioşată. Uite! pe mine mă doare când te văd aşa, şi-o mai fi-n lumea aceasta încă cîeva pe care-l doare!

— Draga mea! grăi dânsul mişcat, apoi începu să se joace cu mâna ei, în vreme ce ea-şi stăpînea plînsul.

Doamne! atât de multe erau în mîntea lor gândurile, pe care nu puteau să şi le spună unul altuia.

— E de mult, urmă el într-un târziu, abia-mi mai aduc amînte, de când am plecat de acasă, şi tot n-a trecut încă decît abia jumătate de an. Un an şi jumătate mai am încă să umblu aşa degeaba prîn lume, numai şi numai pentru că aşa vor tata şi mama, sāraca, dacă mai vrea şi ea ceva. I-am scris că trec la Tîmîşoara prîn Sîghidîn, fiîndcă ştiam că vine să mă întîlnească dacă-î spun că am să trec prîn Arad. Iar acum mi-e frică să mă duc la Tîmîşoara, fiîndcă ştiu că vine şi acolo să mă vadă.

— Eu te rog să te duci cât mai curînd, îl rugă ea stăruitor. Uite! urmă apoi deznădăjduită, eu nu mai pot; dacă te văd mereu trecînd, nu mai pot s-o duc aşa... şi nu e bine!... e o nenorocire pentru noi toţi!

— Am să mă duc, zise el grăbit, dar nu la Tîmîşoara, ci undeva mai departe, fie la Vârşeţ, fie la Sîghidîn. N-are asta să ţie tot aşa, nu se poate să ţie, căci ar trebui să mă prăpădesc. Are să treacă, şi atunci o să mă întorc la Tîmîşoara.

Persída începu să tremure în tot trupul.

— Eu trebuie să mă întorc acasă, zise ea, și te rog să mă lași să merg singură.

Nați! era om de stat mijlociu; acum însă el se îndreptă în fața ei și părea cu un cap mai mare decât dânsa.

— Poftim! pleacă! grăi dânsul rece și aspru, arătându-î drumul.

— Nu! nu! zise ea gemând, nu așa! Vîno, dacă vreî, cu mine, căci mie nu-mi pasă de nimeni!

— Nu! Te rog să pleci!

— Așa nu pot pleca, grăi dânsa deschis.

— Știam eu că nu poți pleca, zise el rîzînd.

Persída simți ca și când i s-ar fi oprit deodată și bătaile inimii, și curgerea sîngelui prin vîne și i s-ar fi înseninat toată firea.

— Știai?! grăi dânsa cu glas lîmpede. Te-nșeli! Adică ce crezi d-ta și ce vreî cu mine? Că am slăbiciune pentru d-ta, asta o știu: ai putut s-o vezi și ți-o spun și eu, fiindcă nu e vîna mea. A venit așa fără de veste, cum vîn toate nenorocirile. Atît e însă tot, și mai mult nu poți să știi. Mi-a fost milă de d-ta; dar dacă d-tale nu ți-e milă de mine, fă ce vreî, că și eu tot numai ceea ce eu voiesc am să fac!

Grăind aceste, ea a plecat, tot cum ieșise de acasă, cu pas lîniștit și neșovăitor, iară el a rămas drept, cu capul rîdicat, cu ochii țintă-n urma ei, dar nemîșcat din loc.

Și mergînd înainte, ea nu se uita înapoi, dar urechea ei era ațintită îndărăt, că doară va prinde pașii ce se apropie și tot mai mult se apropie.

„Grozavă femeie!“ zise el venîndu-și într-un târziu în fire.

„Urât om!“ zise ea după ce sosi acasă, apoi își acoperi fața cu amîndouă mîinile și lacrimile o năpădiră, plînsul o înecă.

„Doamne! strigă ea încleștîndu-și mîinile, ajută-mă, că eu singură nu mai pot!“

Apoi se îmbracă în prîpă și ieși din nou, ca să meargă în târg, la mama și la fratele ei.

VIII
DATORIA

Mărunță și ușurică, smerită și umblând ca dusă pe sfoară, totdeauna aspră la vorbă și la căutătură, dar blândă și duioasă la fire, Persida și-o reamîntea, o vedea în gândul ei, o auzea ca în aștepta zicînd:

„Nu, fata mea, lumea aceasta nu e pentru ca poftele inimii, ci pentru ca datoriile să ni le facem într-însa“.

Și știa Persida care îi este datoria: asta o știu toți oamenii în toate împrejurările.

„Mai întâi Dumnezeu, apoi părinții tăi și după aceștia ceilalți binefăcători ai tăi.“

Așa zicea maica Aegidia.

Știa Persida; e însă atât de greu a-ți face datoria când nimeni nu te ajută, nimeni nu te silește, nimeni nu ți-o aduce mereu aminte.

Era, sărmana de copilă, cuprinsă de spaîmă aici în mijlocul acestei lumi, unde nimeni nu i se punea împotrivă. O, Doamne! câte n-ar fi făcut ea dacă n-ar fi fost în apropierea ei Trică? și ce a făcut când s-a văzut singură, de capul ei?

Nu! omul nu trebuie să fie niciodată singur.

Voia să meargă acasă, unde toți o cunosc, toți se simt în drept a-i sta în cale, unde privirile tuturor o mustră, unde nu mai poate să umble de capul ei.

Și acum acolo în piață voia s-o spună aceasta, pentru ca muma ei să nu-și poată da silința de a o îndupleca să rămână.

„Acum! neapărat acum!“ zicea și mergea cu pas bine apăsător și cu inima încleștată.

Era o nespusă răutate în inima omului aceluia, care rămăsese îndărătnic acolo pe țărmul apei: ar fi voît și ar fi fost parcă în stare să sară cu ghearele în fața lui, ca să-i vadă obraji plini de sânge roșu. Și, totuși, dacă acum, în clipele aceste, l-ar fi văzut, nu și-ar fi putut stăpîni lacrimile, și simțea c-ar fi căzut în genunchi la picioarele lui, ca să-i ceară

ea lui, celui atât de vinovat, iertare, căci durerea de sine o muia, dar gândul durerii lui o sfâșia și o seca de puteri.

Trebuia să plece, să fugă, să scape.

Iar muma ei ședea țațoșă și voioasă, cu masa plină de grămezii de struguri înaintea ei.

Putea să fie și țațoșă și voioasă.

Lasă că marfa ei, două care de prune brumării, un car de pere iernatice, optsprezece coșuri de struguri și nouă ciubere de lictariu de prune, toată era vândută, dar își găsisse cumpărători pentru lemne și pentru plute.

A pus-o Hubăr să ieie, mare vorbă, pădurea împărătească de la Cladova. Ce-i drept, Hubăr avea și el tovarăș pe prietenul său Liúbícek; deoarece însă el era în slujbă, iar Liúbícek era chiar beamter, numai ei singuri știau de tovărășie și sarcina cădea întreagă asupra Marei.

Nu-i vorbă, știa dânsa că n-are să rămâie în pagubă când Hubăr îi este tovarăș; ba Liúbícek îi făcuse și contractul așa ca să scape ușor cu el. Avea să plătească treizeci și patru de mii de florini în patru ani. Zece mii plătise la încheierea contractului, și ceilalți avea să-i plătească tot câte șase mii pe an. Mult bănet îi mai trebuia însă ca să taie pădurea, s-o facă stâneni, să care stânenii la Murăș și să cumpere plute venite cu sare, ca să ducă lemnele la Arad. Mult bănet și multă bătaie de cap pentru o biată femeie ca dânsa, mai ales că Hubăr îi dădea banii numai cu împrumutare, și luase de la el unsprezece mii pe lângă șapte mii cheltuite de la dânsa.

Când s-a dus în pădure, a cuprins-o deznădăjduirea. Erau acolo lemne ca să scoată din ele și de patru ori cele treizeci și patru de mii; dar cum să le taie? cum să le care? cine să cumpere atâta păcat de lemne?

Acum, după ce-și găsisse cumpărătorii, știa și dânsa cum și cine.

A adunat lemnele, pe care le găsisse tăiate, le-a amestecat cu altele tăiate de curând și a făcut nu mai puțin decât opt sute treizeci de stâneni, pe care-i avea aduși pe cincisprezece

plute aci la țărmure. A luat de la Hubăr o scrisorică pentru căpitanul Mareck dîn cetate, de la Líubícek alta pentru Steueramt, de la maíca Aegídía a treia pentru părintele guardían și de la părintele Isaí a patra pentru Consistoriu; a dat lemnele cu opt floríní și cíncízecí creítarí, pe când alții le vínneau cu nouă, și dac-ar maí fí avut o mie de stânjení, í-ar fí vândut și pe aceia.

Iară plutele? Ce păcat că cumpărase numái atâte!

— Am, zícea Mara, să-l plătesc pe Hubăr, și gríja mea e ce fac maí departe!

De aceea era țăntoșă și voioasă.

Sprâncenele í se încrețíră cu toate aceste când zări pe fata eí.

Nu-í venea deloc la socoteală ca lumea s-o vadă aici, apoi era ceva nu a bine în felul Persídei de a păși și de a-și ține capul.

— Ce cauți aici? Ce vrei?

— Mamă, vreau să mă duc acasă.

— Cum acasă?

— Astăzi, cu tine.

— Aí nebunít? Nu se poate. De ce? Ce s-a întâmplat?

— Nu întreba, că aici nu pot să-ți spun. Trebuie: celelalte am să ți le spun acasă.

Persída, chíar dacă n-ar fí fost cum era, în starea în care se afla, tot n-ar fí putut să treacă prín târg fără ca oamenii să se uite după ea. Erau mulți ochii ce-o urmăriseră, și acum ochii aceștia toți erau îndreptați asupra mesei, unde dânsa schimba vorbe ce păreau foarte aspre cu muma eí cea de mulți cunoscută.

— Pleacă de aci! grăi Mara aspru. Nu vezí că toți se-nhoalbă la tine!

— Lasă-í să se uite, răspunse Persída, căci ochii sunt ca oamenii să vadă cu eí! Eu trebuie să plec.

— Nu se poate! Cum să vii tu în căruța cu mine?!

— Mă duc!

— Dar nu te íau eu!

Persída se apropíe de muma eí, apoi grăí încet, rar și apăsát:

— Nu maí stau, că te cerți cu míne. Eu îți spun un síngur lucru: Hubărnați s-a întors íar aici și nu mă lasă-n pace. Cândește-te!

Grăínd aceste, ea se întoarse, ca să plece.

Mara apucă masa cu amândouă mâíníle și o zguduí de se răsturnară toate grămezíle de strugurí.

— Rămâí! zíse ea. Spurcatul de neamț!

— Nu pot să rămân: d-ta vezí cum se uítă lumea la noí.

— Síngură nu te las! grăí Mara și începu să facă íar la loc grămezíle de strugurí.

Șí totuși nu putea să plece cu fata eí. Nu s-a maí pomenít ca ea să plece ínaínte de spartul târgului: aici o ștía lumea; aici o căuta cíne voía s-o găsească.

Ceva maí sus erau șatrele cojocarílor.

— Du-te la Trícă, zíse ea, și spune-í să meargă cu tíne.

— Cu cât daí grămada de strugurí? întrebă o jupâneasă, uítându-se cu coada ochíului spre Persída, care plecase spre șatrele cojocarílor.

— Zece creítarí, răspunse Mara.

— Să mí-í lași cu opt.

— Ia-í și adă baníí!

Nu-í maí era eí acum să se târguíască. Încă atunci, pe pod, símțise că băíatul lui Hubăr a pus ochíí pe fata eí; încă la nuntă o apucase ceva ca și când ar fí o mare prímejdíe la mójloc; acum îi venea să răcnească de durere și de necaz că nu poate vorbí, ca să-și verse amarul.

Abía seara, după ce, sosítă acasă, a rămas síngură cu Persída, ea începu să se plímbe neastâmpărată prín casă, în vreme ce Persída își făcea de lucru punându-și haínele-n rânduíală.

— Maí bíne moartă! zíse ea în cele dín urmă, opríndu-se în fața Persídeí.

Persída tresări ca speríată dín somn.

Plecase fără ca să ştie ce s-a făcut el, cu inima îndoită şi cu capul buimăcit, şi venise tot drumul de la Arad până la Radna într-un fel de ameţală, iar acum îi venea să se întoarcă înapoi şi nu mai ştia ce vrea.

— Nu-ţi face, mamă, gânduri rele, grăi dânsa, că n-ai de ce să-ţi le faci. Nu e nimic, şi de puţin cât a fost eu singură sunt vinovată.

— Nu-î adevărat! răspunse Mara. Îl ştiu eu pe tatăl său, care face tovărăşie cu mine ca să ia parte la câştig, dar mă lasă singură la pagubă. Eşti proastă tu şi te-a scos din minţi.

— Nu! grăi Persida, dând deznădăduita din cap. Greu mi-ar fi dac-aşa ar fi; dar mai greu îmi este că l-am scos eu pe el din minţi. Eu nu l-am lăsat în pace! Ce aveam eu cu el?

Mara fusese pornită pe ceartă şi n-avea cu cine să se certe. Da! fata ei avea dreptate; cum să nu-l scoată din minţi când era atât de frumoasă, atât de deşteaptă şi atât de cuminte?

— Măine dimineaţă, zise ea, ai să te duci la maica econoama. Se cuvine. Ea e cea dintâi: te iubeşte şi-ţi-a făcut mult bine.

— Da, mamă.

— Şi să ascuţi de ea.

— Da, mamă.

— Eu, zise Mara umilită în ea, sunt femeie proastă şi nu ştiu ce să-ţi fac, nici cum să te povăţuiesc. Am făcut ce am putut şi după cum mi-a fost priceperea, acum însă mi-a venit rândul să mă uit în gura ta. Am şi eu gândurile mele; dar tu n-ai să cauţi mulţumirea mea, ci fericierea ta, care mie-mi este mai dorită.

— Nu vorbi aşa, mamă, grăi Persida înduioşată.

Ar fi voit să se apropie de dânsa, ca să-i sărute mâinile, să o îmbrăţişeze şi să-i sărute tâmplele, dar nu era obişnuită să facă asemenea lucruri.

Ar fi voit să-şi dea pe faţă inima şi gândurile, dar se sfia.

Era muma ei femeia aceasta, şi parcă abia acum ajunsese a-şi da seama că nu-î este străină şi că nu din simţământ de datorie numai, ci din iubire curată umblă în voile ei.

— Eu nu pot să fac ce nu vrei și tu. Dacă-știi că mor, tot nu fac, zise ea cu ochii plini de lacrimi.

— Nu plânge, grăi Mara punându-îi lîn mîna pe umăr, nu plânge, că mă împingi la păcat... Afurisît să...

— Nu! nu! strigă Persida și-î luă mîna și o sărută. Să nu rostești vorba, că e și el om cu durere în suflet și are mamă, care ar putea și dînsa s-o rostească.

Ea își închise ochii și rămase cîtva timp dusă pe gânduri.

— Într-o zi, urmă apoi lînîștită, o suflare de vînt a izbîit una din ferestrele de la chîlia maichii Aegidiei și a spart cîteva geamuri. Am alergat acolo și l-am văzut pe el uitîndu-se uimît la mîne. M-am uitat și eu la el, fiindcă nu-l mai văzusem, și mî-a venit mai întîi să rîd, apoi să plîng de necaz. Maica Aegidia, intrînd și ea și văzîndu-l, m-a dat iute la o parte. Acum știu de ce, dar atunci mî-am făcut de lucru prin casă și, după ce maica Aegidia a ieșit, am deschis, ca să-î fac lui în pîzmă, fereastra din fața măcelăriei și am stat în ea, ca să-l văd și să mă vadă. Iară el, mamă, mî-a făcut semn să închid fereastra: tu vezi că el nu e de vînă.

— Nici tu nu ești, o molcomi Mara. Prea eraî copilă fără pricepere ca să știi ce faci.

— Nepriceperea, întîmpină Persida, este și ea o vînă dacă alții suferă pe urma ei. Dar nu era numai nepricepere; fiindcă îl văzusem mai cumînte decît mîne, îmi era rușine de mîne însămi și mî-am călcat pe inimă de nu m-am mai apropiat de fereastră. De Paști, însă, cînd a venit Trică să mă ia, m-a apucat iar ciuda și, ca să-î fac în pîzmă, n-am ținut drumul drept, ci am ocolit prin fața măcelăriei, ca să mă vadă.

Mara începu să rîdă. Degeaba: Persida era tot ca în copilăria ei; avea cu cine să semene.

— A doua zi, de Paștile lor, urmă Persida, ne-am dus cu Trică să culegem viorele. Plecaserăm spre Șoimoș; eu însă am schimbat drumul și l-am luat pe Trică pe la Lîpova, că doară-l voi întîlni pe Nașl pe undeva. L-am și întîlnit, precum știi, pe pod, cînd ne întorceam acasă.

Mara începu să se neliniștească.

— Dar cum v-ați înțeleș, întrebă ea, ca să plece și el la Arad?

— Nu ne-am înțeleș. Eu nu știam că e și el la Arad; el nu știa că am venit și eu acolo: s-a nimerit să te vadă când ne întorceam cu nunta de la biserică, a dat cu socoteală că sunt eu cu d-ta și a venit, precum știți, și el — așa nepoftit — la nuntă.

— Ce va să zică întâmplarea! Vine așa câteodată de nici n-o bagă de seamă, și abia târziu te pomeniști că e lucru mare.

— Când a văzut că te superi, și-a luat inima în dinți și a plecat de la Arad...

— Sărmanul băiat!

— Îl uitasem aproape, când Trică a venit să-mi spună că iar s-a întors. Uite! el n-a vent să mă vadă; eu însă nu m-am putut stăpâni și duminică, ziua fiind frumoasă, am ieșit cu Anca la plimbare, că doară-l voi întâlni...

Mara se făcu mai neliniștită. Sărmana ei fată: ce păcat a căzut pe capul ei.

— De unde știați tu unde ai să-l găsești? întrebă ea.

— De unde știam? răspunse Persida. Nu știam, dar m-am dus așa la un noroc în Pădurică și l-am văzut acolo plimbându-se singur. El nu m-a văzut; aș fi putut dar să trec înainte; m-am dus însă la el, ca să vorbesc cu dânsul. D-ta vezi, eu sunt de vină!

— Nu ești, zise Mara, cum să fii? S-a întâmplat să-l vadă Trică și să-ți spună. S-a întâmplat să fie zi frumoasă; s-a întâmplat să-l întâlnești: așa au venit lucrurile, și tu n-aveai ce să faci.

Persida dete din cap.

— Nu! am voit cu tot dinadinsul, zise ea. Asta eu o știu mai bine decât oricine. Tu-l știi cum era la casa părinților lui: cu obraji rumeni, cu mustăcioara linsă, cu părul neted de i se vedea de departe cărarea, cu șorțul totdeauna curat. Acum era cu părul lung și nepieptănat, cu barba încălțită,

cu fața buhăită, cu o pălărie turtită în cap și cu hainele purtate și soioase, un om care petrece nopțile prin birturi și adoarme îmbrăcat. Alta ar fi fugit, poate, de el: eu am alergat la dânsul.

— Săracul băiat! grăi Mara înduioșată.

— Luní apoi, urmă Persída, a trecut în patru rânduri prin fața casei lui Claící, marți tot așa, tot așa miercuri și joi. Eu voiam să nu-l bag în seamă, dar astăzi, după ce ați plecat cu toții la târg, nu m-am mai putut stăpâni, i-am ieșit în cale, ca să-l întâlnesc. Nu mai pot, mamă: mi-e milă de el și mă muștră cugetul!

— Vai de sufletul lui! grăi Mara suspinând.

— Cum a rămas el? urmă Persída deznădăjduită. Ce face el acum? Ce are să facă mâine? Cum are să-și petreacă zilele vieții? O să afurisească ceasul rău în care m-am ivit în calea lui, ca să stric tot rostul vieții lui!

— Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris are neapărat să ți se întâmple; voînța lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.

Persída își ridică capul și, răsuflând ușor, se uită cu ochi înveseliți la mama ei.

— Lasă-l, urmă Mara, nu te gândești la el, nu-ți munci sufletul pentru dânsul; cum i-ar fi, așa să-i fie; tu cu norocul tău, și el cu al lui: Dumnezeu a vrut să te lase cum ești, și, dacă nu te-a făcut Dumnezeu pentru dânsul, e nenorocirea lui, dar nu și a ta!

— Dar dacă m-ar fi făcut, mamă?! strigă Persída.

— Nu! nu! răspunse Mara cu hotărâre îndârjită. Asta nu se poate! Dumnezeu știe, urmă ea mișcată, cât m-am gândit eu la voi, cât am ostenit pentru voi, cu câtă inimă v-am purtat de grijă, și nu poate să mă pedepsească atât de aspru. Dacă te-aș vedea moartă, ar fi pierdută toată bucuria vieții mele, dar aș zice c-au mai pățit-o și alte mame ca mine și m-aș

mângâia în cele din urmă. Neam de neamul meu nu şi-a spurcat însă sângele! strigă ea cu ochii plini de lacrimi. Şi mie mi-e milă de el şi de mama lui, dar îmi eşti dragă tu şi nu se poate!

Grăind aceste, ea îşi îmbrăţişă fata şi-i sărută ochii şi fruntea şi părul din creştet, ca odinioară, de mult, acum, când era copilă mică.

— Iartă-mă, mamă, mama mea cea dragă şi scumpă şi bună, iartă-mă, zise Persida cu glasul înăbuşit de plâns, şi spune-mi tu ce să fac.

IX

INIMA, SĂRACA

E mare stăpân ruşinarea, şi om să fii ca să nu î te pleci dacă o cunoşti.

Codreanu crescuse ca viţelul ce sughe la două vaci, Pavel la casa părinţilor săi şi Păvăluţ dincolo, la bătrâni, n-avuse dar cum şi când să înveţe a-şi călca pe inimă, ca să mai facă şi ceea ce vor alţii. Tatăl său, popa, se plângea adeseori că bătrânii îi strică copilul, o făcea însă şi el mai ales pentru ca să se dezvinovăţească pe sine că prea îl lasă în voile lui.

— De! ce să-i faci, dacă l-au nărvit bătrânii!

Aşa zicea el şi acum. Era foarte supărat, dar nu atât pe fiul său, cât pe socrii, care prea erau slabi, şi dacă era vorba, nici că se simţea el destul om ca să-l scoată pe Pavel din ale lui. Ar fi trebuit s-o înceapă mai de curând: acum era prea târziu.

Era însă în lumea aceasta ac şi pentru jocul lui Păvăluţ.

Protopopul, deşi se zicea al Butenilor, nu era cu şederea la Buteni, ci în satul lui, unde avea casă şi avere frumoasă, pe care de dragul protopopiei n-ar fi părăsit-o.

Acolo trebuia să te duci dacă aveai vreo treabă cu protopopul.

— Eu zíc, grăi Gheorghe al lui Baltă, că ar fi cu cale să mergem la protopopul, ca să vedem ce-i și cum.

Gheorghe al lui Baltă era jurat în Buteni și om cu multă greutate: când vorbea el, avea pe ce să te întemeiezi.

— De! răspunse loviță al lui Borleu, tocmai afară din cale n-ar fi, asta o zic și eu. Oamenii suntem și noi și trebuie să ne știm la un fel.

— E tunsă, orî e rasă! îl întrerupse Gheorghe, rostind vorbele rar și domol.

— Tunsă, orî rasă: s-o știm, urmă loviță. Dar e lucru cam greu să te duci așa — țop! — în casa omului.

— De ce-ți vorbesc eu tocmai ție? grăi Gheorghe. Tu ești ctitor bisericesc și ai totdeauna câte ceva de pus la cale cu protopopul. Noi mergem în altă treabă.

— Așa mai da!

— Vom vedea noi apoi cum și în ce fel, urmă Gheorghe. Să fim odată acolo, apoi grija noastră: te mai uii în ochii omului; îți mai dai seama cum te poștește să șezi și cum te întreabă de cei de acasă; n-ai nevoie de vorbe ca să te înțelegi, când te poți înțelege, iar dacă nu te poți, ai înțeles destul și știi cum stai.

Așa au și făcut.

S-au îmbrăcat amândoi de sărbătoare, Gheorghe a ales doi curcani frumoși, iar loviță a pus în fundul căruței un butoiuș de rachiu de prune, dar rachiu cum numai la dânsul puteai să-l găsești, și au plecat la protopopul, ca să ceară voie pentru împrejmuirea cu scânduri a cîmîtîrului.

Protopopul vedea bucuroși oamenii la casa lui, deși acum mai ales dacă nu erau de la Buteni: asta a simțit-o Gheorghe îndată ce-a dat ochii cu stăpânul casei și mai ales cu stăpâna, care le-ar fi dat, dacă ar fi atârnat de dânsa, voie să-și împrejmuiască cîmîtîrul fie chiar și cu ziduri de piatră, numai să plece cât mai curînd.

Prea îi păreau așezați, cumpănîți la vorbă, oarecum călare pe Ducipal oamenii aceștia.

Ar fi şi plecat fără multă zăbavă dacă nu s-ar fi nimerit ca nepotul protopopului să fie şi el aci.

Era Păvăluţ al moşului şi stătea ca pe spină.

Nu era chîp să se mai stăpânească Gheorghe, care-l vedea şi i se uita în ochi şi dădea cu socoteală că nu se simte în largul lui.

— Ei! întrebă el, când mai vii pe la noi? E cam de mult de când n-ai fost, şi oamenii se uită toate duminiţiile în strană, ca să te vadă.

Păvăluţ era om, cum se zice prin partea locului, cam albineţ şi avea subţire de tot pielita pe obraz: când roşea, se vedea rău de tot că se cam ruşinează.

— Am să viu, zise el. S-a nimerit aşa că nu m-am putut duce până acum, dar am să merg.

Nu era în gândul lui să meargă, dar acum, în faţa acestor oameni, era peste putinţă să spună că nu se mai duce.

— Uite, grăi Gheorghe, să vii acum cu noi. Poimăine e duminică şi-o să se bucure toţi poporenii dac-or şti că ai venit.

O să se bucure toţi poporeni! Mare lucru! El ştia că-n adevăr o să se bucure: îi cunoştea bine pe oamenii aceia, şi acum, în clipa aceasta, îi părea peste putinţă să nu se ducă.

— Acum nu pot, răspunse el.

— De ce adică să nu poţi dacă vrei? îi zise loviţă.

— Uite! adăugă iar Gheorghe, îmi faci mie cînstea să stai câteva zile la casa mea.

Păvăluţ se uita strâmtorat la moşu-său, ca să spună el de ce adică nu poate chiar acum să se ducă. Bătrânul însă era slab în faţa nepotului său, care era un singur om; cum oare ar fi putut să fie tare în faţa unui sat întreg? De! aşa numai, cu una, cu două, nu se câştigă inimile oamenilor: el ştia cât le-a umblat în voie, şi nu putea să şi-i înstrăineze acum, după ce vedea că ei ţin, dacă e vorba, mai mult la nepotul lui decât la fata preotesei.

— Să te duci! zise el. Când om ca dumnealui te pofteste-n gazdă, ai să le laşi toate la o parte şi să te duci.

Gheorghe zâmbí pe sub mustață: vedea că bine-a apucat-o și bine-a adus lucrurile, iar mai departe grija lui era.

Păvăluț a plecat cu dânșii, s-a dus, a tras la casa lui Gheorghe al lui Baltă, și parcă toate erau cum altfel nící că s-ar fi putut. Încă pe drum se obișnuise cu gândul că nu se poate parohie mai frumoasă decât cea din Buteni, mai ales când poporenii te vor și fără de fata preteseí. Nu-í vorbă, când aí moș protopop și nu ești de acasă tocmai sărac, poți ajunge popă și fără ca să te vrea satul, dar tot e mai bine să te voiască, fiindcă cu poporenii-ți petreci zilele vieții și vlădica ține și el să fie într-un gând cu poporul.

Era, cu toate aceste, foarte greu să te știi în același sat cu preteasa și cu María, fata ei, și-í venea lui Păvăluț să fugă de câte ori se gândea că are-n biserică să dea ochii cu ele.

Asta o știa și Gheorghe.

— O să se supere, îi zise el sâmbătă pe la prânz, preteasa pe mine că mi-ai făcut cínstea de a veni la casa mea. Nu-í vorbă, puțin îmi pasă. Supărarea vine și trece, iar noi tot oamení rămânem. Dar tot n-ar fi rău să mergem și pe la ea, ce zici?

Ce putea Codreanu să zică!?

Știa și el că trebuia să meargă; așa, de capul lui, n-ar fi fost însă-n stare să se ducă: îi părea dar bine c-a dat de cineva care-l duce cu de-a síla.

Și nící c-avea, dacă e vorba, de ce să se sfiască.

Preteasa era numai preteasă și nu putea să vorbească decât umílită cu nepotul protopopului; iar María, fata ei, era o găscă, de care pe el puțin avea să-l doară capul.

Ce-í drept, de la Crăciun n-o mai văzuse, dar de atunci și pân-acum tot nu s-a făcut ea femeie deplină. O fetișcană cam răsărită, dar subțire ca un șarpe, cam oacheșă, cu ochii mărunți, care râd și plini de lacrimi, în vreme ce preajma gurii e croită pe plâns.

Ce știa, ce putea dansa să înțeleagă? Era destul să te uii în fața ei pentru ca s-o faci să plângă, și nu o dată a glumit

el cu lacrimile ei. Acum însă n-ar fi voit să le vadă, şi numai de ele se temea.

Când colo, ce să vezi?

Pe când el intra cu inima încleştată la casa preotesei, Maria cânta veselă de răsună toată curtea, şi nu cânta rău. Ce va fi visat, ce nu va fi visat peste noapte, era foarte voioasă, parcă a ei era lumea toată, încât preoteasa se simţea oarecum ruşinată şi mult ar fi voit să îi poată zice lui Codreanu: „Iart-o, că ea nu ştie nimic“.

Fiind însă că asta nu putea s-o facă, a grăbit la uşa odăii, ca să-i spună fetei cine vine, apoi şi-a pus hainele-n rânduială şi a ieşit în capul scării, ca să-şi primească oaspeţii — foarte umilită, aşa cum o ştia Codreanu.

— Frumos lucru! strigă Maria, care se ivi în dosul ei. Noi te aşteptam cu plăcinte, şi d-ta cine ştie pe unde vei fi umblat!

Preoteasa simţi că i se ridică sângele în obraji.

Tot aşa şi Păvăluţ, cel cu obrazul subţire.

Degeaba! nu ştia ce să-i răspundă.

— De! grai Gheorghe, pe oamenii buni şi aici, şi aiurea tot cu plăcinte-i aşteaptă!

Apoi intrară în casă, se întrebară de sănătate şi Maria se duse ca să aducă rachiu şi pâine, după cum e obiceiul de primire în partea locului.

Preoteasa nu putea să-şi dea seama cum vin lucrurile şi cum are să prindă vorba. Ştia că Gheorghe a fost cu loviţă pe la protopopul şi dădea cu socoteală că ei l-au adus pe Codreanu, dar nu putea să înţeleagă cum stau lucrurile.

Codreanu tot ca dânsa.

Ochii lui şi mîntea lui erau numai la Maria. Nu poate că cine ştie ce, dar se mira şi se minuna cum poate cineva să se schimbe într-un timp aşa de scurt aşa de tare. Nu-i vorbă, ochii îi râdeau şi acum şi preajma gurii îi era croită tot pe plâns; pare însă că acum tot n-ar fi putut s-o facă să plângă. Prea era voioasă, şi oarecum nu tocmai proastă.

E însă lucru știut că femeile se schimbă foarte ușor, nu numai așa din Crăciun până în toamnă, ci până chiar și din o clipă în alta.

Când ea află că Codreanu e în gazdă la Gheorghe și n-a venit ca să stea, ca alte dată, ci numai ca să dea bună ziua, gura ei se croi pe râset, iar ochii ei erau puși pe plâns.

— Asta nu se poate, zise ea. Te știu eu pe d-ta: iar mă mîntî, ca să mă necăjești și să mă faci să plâng. Să nu mă crezi însă că sunt acum tot atât de proastă ca atunci. Ei bine! nu te cred și n-am să plâng! zise ea cu îndărătnicie, și lacrimile, păcatoasele de lacrimi, o năpădiră, încât nu-i rămase decât să iasă rușinată din casă.

Preoteasa ar fi voit să între în pământ.

Tot așa Codreanu.

În zadar! Fata avea dreptate: ce-o să zică lumea dacă el nu stă la dînșii?!

Gheorghe ședea țeapăn și tîhnit în scaun și zâmbea așa pe sub mustață, uitându-se când la el, când la ea.

— Dacă-i așa, zise el în cele din urmă, apoi să mai treacă și de la mine; n-ai ce să-i faci; are întâietatea: eu te las aici.

A și rămas Codreanu, ca alte dată: așa trebuia să fie.

Nu e lucru mai urât decât femeia plângăreață: dac-o ieși cu binele, se înduioșează de o trec lacrimile, iar dacă-i vorbești verde fățiș, vai de lume. Nu mai știu cum s-o ieși și cum să umblă cu ea: te moaie-n lacrimi de-ți pierzi tot rostul.

Era rușinat de silințele ce-și dădea preoteasa ca toate să i le facă pe plac și de bucuria copilărească ce se oglindea-n ochii plânși ai Mariei, iar ziua următoare îi venea să plângă în fața bisericii pline de oameni, care se uita la dânsul rîzând cu părere de bine.

Doamne! ce fericit ar fi putut el să fie dacă n-ar fi fost acea noapte de nuntă! Și totuși...

Aici, în biserică plină de oameni, în fața altarului, căruia-și închinase viața, făptura cea înaltă a Persidei se ridica deasupra tuturor și pretutîndenii se iveau ochii ei deschși

și lîmpezi. Era în ochii aceia ceva atît de lîniștit și de senin, o voire atît de neîndoioasă, încât sub privirea lor trebuia, parcă, să se alîne furtuna mării, să se potolească para mistuitoare a focului: cum ar fi putut el, om neajutorat, să iasă de sub stăpînirea lor?

După Heruvim, când preotul a ieșit cu darurile, el și-a plecat mai umilit decît de obicei capul spre pămînt și a stat cu ochii închiși, pierdut oarecum în sine însuși.

Sîmțea, ca nîciodată mai înainte, că el nu mai poate să facă ceea ce dînsa nu voiește, și o nespusă înduioșare îl cuprînsese cînd se gîndi la Marîa, care era atît de subțirică, de fragedă, atît de dulce la fire și de obîdoasă.

„Nu! își zise el, nu te lega la nîmîc, că nîmîc nu mai poți.”

Era o mișelie c-a venit aici cînd se știa legat încît nu se mai poate dezlega. Dacă Persida ar fi știut că el a venit fără de voia lui aici și n-are în el destulă vîrtute ca să se hotărască la un fel, l-ar fi disprețuit ca pe un nemernic.

Și totuși Marîa era aici, iar Persida departe, și el nu era în stare să plece de la Butenî, așa cum voia, cît mai curînd: îi sîngera inîma cînd vedea cum tremură Marîa cînd stă aproape de dînsul și cum ochii ei se croiesc în toată clipa pe plîns și iar rîd în răsfățare.

„Orî sunt, orî nu sunt om!” își zise el lunî după prînz.

Trebuia să plece la Arad.

Nu! Nu la Arad!

Peste dealurile care despart valea Crișului de a Murășului nu era drum de care, dar oamenii treceau pe potecî bătute, și el putea să facă pe un cal bun în tîmp de vreo patru ceasuri drumul pe la Chisîndia și peste Văsoaia la Conop, în valea Murășului, de unde nu mai avea decît un ceas bun pînă la Șoimoș.

Iar cal găsea el la Butenî.

Așa trebuia să facă dacă era om: la părintele Isaî, cu părintele la Mara și cu Mara la Arad. Să se aleagă odată într-un fel.

Nu mai erau, când el a plecat, decât vreo trei ceasuri până în seară, dar ziua era frumoasă, luna, deşi pe scăzute, se ivise pe cer, şi nu apunea decât după miezul nopţii, iar calul era puternic şi iute: omul adevărat vrea şi face.

Dus de gândul acesta, el trecea grăbindu-şi calul printră pădurile cu frunziş pişcat de brumă, ici verde de stejar, colo galben de tei şi apoi roşu ca sângele de taur, iar după ce s-a întunecat, aceeaşi lună, în razele căreia se plimbăse Naţl pe ţarmul Murăşului, îi lumina şi lui calea.

Lungă, cotită şi anevoioasă cale.

Nu e lucru mai urât decât să treci așa singur şi călare pe un cal iute prin mijlocul unei lumi pustii: ți se răcolește oarecum tot sufletul şi ți-e în cele din urmă parcă nu-ți mai poți da seama dacă e în aievea ori vizezi numai ceea ce ți se întâmplă. Obosit de drum şi de singurătate, el nu mai ştia desluşit unde şi cu ce gând se duce şi toate i se păreau ca prin minune. Auzise de atâte ori vorbindu-se despre farmecele babelor, care te fac să zbori călare pe ujug unde te cheamă ursita, şi acum simţea că nu se duce nici el, ci e dus.

Cuprins de simţământul acesta, el se simţea atât de uşor, încât îi părea oarecum rău când a început să audă lătratul câinilor din Şoimoş.

În fire nu şi-a venit însă decât la casa părintelui Isai; abia acum s-a încredinţat că degeaba a făcut drumul cel lung, căci el şi aici tot el însuşi rămânea: nu era în stare să bată la poartă, şi-i părea bine că e noapte şi nu-l vede nimeni.

„Nu! zise el. Treaba aceasta pot eu s-o fac şi fără de părinte-le Isai.“

Fără de Mara nu-i venea să meargă la Arad; dar fără de părintele Isai putea să vorbească cu Mara. Nu era nevoie să mai ştie şi el.

Porni dar înainte spre Radna, ca să stea peste noapte la vreunul din birturile din apropierea mănăstirii şi să meargă apoi, ca mâine dimineaţă, el singur la Mara.

La birt, unde nimeni nu-l cunoștea, putea să între fără de sfială, să lase calul în grija vreunui argat și să ceară ceva de mâncare, căci era flămând hămesit.

— Cunoști d-ta pe Mara? întrebă el pe slujnica ce-i așternea masa.

— Cum să n-o cunosc? Șade numai aici, a patra casă.

— Nu știu, e acasă?

— Alaltăieri s-a întors cu fiica ei de la Arad, răspunse slujnica.

Codreanu simți că-i trece ca un fel de junghi prin inimă și că i se taie vinele de la picioare.

— Cum? întrebă el. Persida e aici?

— Nu, răspunse slujnica, s-a dus chiar alaltăieri la călugărițe.

Era o adevărată făcătură: Persida aici! De ce a venit? De ce n-a rămas acasă, ci s-a dus la mănăstire? Ce s-a întâmplat?

Era flămând și s-a sculat nemâncat de la masă; era obosit de drum și s-a dus să se mai plimbe pe țarmul Murășului.

Fusese, de când știa că dansa se afla prin apropiere, cuprins de un fel de fierbințeli, și plimbându-se cu pașii uși pe țarmul râului, resimțea mulțumirile fără de seamăn pe care le avuse în apropierea ei. Ah, ce femeie!... ce ființă! Ce ademenitor îi era zâmbetul, ce dulce supărarea, ce ușor curgeau vorbele de pe buzele ei, ce nesecat îi era sufletul! Și totuși abia acum își dădea seama că el n-a vorbit niciodată deschis cu dansa. Se deprinsese, încetul cu încetul, cu gândul că are să-și petreacă toată viața în apropierea ei, că altfel nu este cu putință, și a și voit în nenumărate rânduri să i-o și spună aceasta. Era însă în tot felul ei de a fi ceva ce te stăpânea, încât nu puteai să-i spui decât ceea ce dansa voia. Te-nțelegea de mai înainte și-ți răspundea fără de vorbe. Astfel el nu se mai îndoia că și dansa voiește, și totuși acum simțea că nu e în stare să-i vorbească fără de înconjur: ar fi trebuit să fie la mijloc cineva care să-i vie-ntr-ajutor și să deschidă vorba.

Avea tată și mamă, bun și bunică, rude și prieten, era iubit de o lume întreagă, și acum se simțea singur și părăsit de toți

şi stătea sperios în drum ca puîl care s-a pierdut de cloşcă; el însuşi rupsese toate legăturile, se desfăcuse de toţi ai lui şi nu mai era cine să-l vie într-ajutor.

Dîmíneaţa s-a sculat pe când se mîjea de ziuă. Ştia că Mara pleacă foarte de dîmíneaţă şi ţinea s-o găsească acasă; şi totuşi el îşi făcea de lucru şi parcă ar fi dorit în fundul ínimii lui ca să vie prea târziu la casa ei.

Aşa a şi fost: portîţa era încuiată.

S-a dus cu íníma încleştată la pod, unde ştia c-ar putea s-o găsească. Nu era níci aici. El o vedea însă dîn jos de pod, la depărtare de câteva sute de paşi, unde oamenii încărcau lemne pe plute, dar nu s-a dus la ea. De ce să meargă? Tot era mai bine, mai uşor, mai firesc să vorbească mai naînte cu Persída.

A plătit dar omului pe care l-a găsit acolo creîţarii şi a trecut podul.

Iar acum îi venea să se întoarcă iar înapoi la Butení.

Trecuseră opt ceasuri. Cum putea el să sune acum, la un timp atât de nepotrivit. Era peste putinţă să i se dea voie de a vorbi cu dânsa.

El îşi luă íníma în dînt şi sună.

— Ce dorîţi? îl întrebă sora bătrână, înaltă şi slabă, care se ívi în uşă.

— Aş putea, vă rog, să vorbesc cu domnişoara Persída Bârzovanu? întrebă el.

— Domnule, acum nu se poate, îi răspunse sora. Şi, adause ea, níci nu ştiu cine sunteţi d-voastră.

El scoase dîn portofelul său un bilet de vizită şi í-l dete.

— Să spuneţi, îi zise, domnişoarei c-o rog să mă vestească dacă şi când voi putea s-o văd.

Sora îl pofti să se așeze şi să aştepte, apoi încuie uşa şi se depărtă.

Persída se afla în bucătărie.

Ea nu venise la mănăstire cu gândul de a rămânea aici, dar a găsit-o pe maica Aegídia făcând proviziune de compoturi

pentru iarnă și era peste putință să nu pună șorțul ca să-î dea ajutor. Seara apoi, când era vorba să se întoarcă acasă, îi era foarte greu să plece. Se simțea atât de bine aici, unde a crescut și unde toate o potoleau și-î dădeau tărie.

A iubit totdeauna pe maica Aegidia, dar încă nu știuse c-o iubește: acum ar fi voit să șadă la picioarele ei și să-î sărute mâinile. Nu mai era cum a fost, și parcă se lumina toată mănăstirea când ochii lor se întâlneau.

„O adevărată minune“, așa zicea maica Aegidia în gândul ei. Se potolise neastâmpărul copilăresc și năvălnicia adeseori sălbatică, și fata ei era așezată, înțeleaptă și duioasă, un adevărat giuvaier de femeie. De aceea nici nu mai putea să-î vorbească în felul de mai înainte și Persida se simțea înălțată în gândul ei când vedea că o ia parcă i-ar fi soră ori prietenă.

Sâmbătă seara au stat până spre miezul nopții deștepte și au vorbit despre toate, afară de un singur lucru. De ce să vorbească și despre acesta? Ea știa cum gândește maica Aegidia, și mai ales aici, între zidurile mănăstirii și sub ochii maichii Aegidiei, nu putea nici dansa să gândească altfel. Era de sine înțeles că nimic nu e mai presus de dorința părinților, mai ales când ei trăiesc, ca Mara, numai pentru copiii lor.

Și totuși Persida tresări cuprinsă de un fel de spaime când citi numele: Pavel Codreanu.

— Ce e? întrebă maica Aegida cu o asprime care reamintea timpurile trecute.

— Domnul acesta, răspunse Persida dându-î bilețul, e un absolvent de teologie, pe care îl cunoaștem din Arad.

— Dar tu știi...

— Trebuie să-l văd, o întrerupse Persida, altfel s-ar măhni mama.

Obrajii călugăriței se roșiră. Îi era parcă se dărmă casa în capul ei. Grozav gând! Încă un suflet pierdut! Cea mai iubită dintre fetele ei se ducea și ea, ca să-și petreacă viața în ticăloșie omenească.

— Du-te, fata mea! grăi dansa cu blândețe umilită. Dacă e dorința mumei tale, trebuie să-l vezi chiar acum.

Persída-şi dezlegă şorţul, sărută mâna maichii Aegídiei, apoi se depărtă ducându-şi şorţul în mâna stângă, ca să-l atârne la locul lui şi să meargă-n sala de aşteptare.

Íi era însă greu să meargă aşa, fără de veste, şi ar fi voit să-şi mai facă tímp de răzgândíre.

„Nu! íşi zise peste puţin, rídícându-şi capul. Să văd ce voíeşte.“

La uşa sălíi de aşteptare íar se oprí şi stete pe gândurí.

— Te rog să ne laşi síngurí, grăi întorcându-se spre sora ce-o însoţise şi era datoare să stea şi dânsa-n sală în vreme ce Persída vorbea cu tânărul.

Sora se plecă umílită.

— Aceasta eu nu pot s-o fac! răspunse ea. Ştií prea bine că n-aş putea s-o fac fără ca să-mí mărturíesc păcatul, şi ştií şi pedeapsa.

Persída-í apucă mâna şi se uítă stăruitor în ochíi ei.

— Te rog să suferí pedeapsa, căci Dumnezeu íţi va íerta alte păcate în schímbul ei. Te rog, zise ea, căci n-ar fi cu putínţă să vorbím deschís dacă n-am fi síngurí!

Sora-şi plecă mai umílită capul şi-í făcu semn să se ducă.

Codreanu se cutremură şi sărí-n pícíoare când Persída se íví voíoasă-n uşă.

— Aşa-í că te mírí? zise el mergând spre dânsa.

— Nu, răspunse ea întínzându-í mâna. Văzând bíletul d-tale, mí-am închípuít numaídecât c-ai fost pe la mama şi ea te-a trímís aici.

— N-am văzut-o, grăi el. Am căutat-o, ce-í drept, dar n-am găsit-o níci acasă, níci la pod. Am aflat însă íerí seară că eşti aici, şi am venít.

— Aşa! zise ea, oarecum uşurată. Carevasăzícă, nu aí vorbí cu mama.

— Nu încă!

Ea-l poftí să se aşeze, se aşeză şi ea, apoi rămaseră câţva tímp strâmtoraţi: el nu ştia cum să înceapă, íară ea aştepta să vadă ce vrea el.

— Am fost foarte mirat când am aflat că ai plecat de la Arad, începu el în cele din urmă.

Persida zâmbi, stete puțin pe gânduri, apoi obrajii i se umplură de sânge.

Era hotărâtă să-i spună fără de înconjur cum s-au petrecut lucrurile, de ea s-a hotărât deodată să plece: așa trebuia să facă, și ea nu putea să facă decât cum trebuie. Acum însă, când se afla față în față cu el, ea nu putea — nu! — mai bine moartă!

Gândul omenesc străbate într-o singură clipă și timpul, și depărtările, și acum, în clipa aceasta, ea vedea în gândul ei toate cele petrecute și-l vedea și pe el umblând răzleț prin lume, ajuns din om neom, nenorocit fără de vina lui. Se împăcase cu gândul că ea nu poate să-l ajute și că nu le rămâne amândurora decât să uite cele petrecute, care nu erau, la urma urmelor, decât o nebunie de tinerețe. Îi era însă rușine c-a crezut că poate să-l mai și batjocorească spunând altui bărbat ceea ce numai ei amândoi știau.

— Mi s-a urât de învălmășeala și de zgomotul lumii, îi răspunse ea, și mi-a venit dorul de liniștea acestei case!

— Și ai să rămâi aici, se înțelege, zise el râzând.

Ea stătu puțin pe gânduri, și sufletul parcă i se înălța.

— D-ta râzi, grăi dânsa; nu trebuie însă să scapi din vedere că eu aici am crescut și că sunt femeie. D-voastre, bărbații, vă avântați cu inimă îndrăzneță în toțul lumii și totuși nu o dată sunteți cuprinși de dorul singurătății; dar noi, femeile, care numai rezemate de alții putem să trecem prin lume?

Codreanu iar zâmbi.

— D-ta n-ai decât să vrei pentru ca să-ți găsești reazem, zise el.

— Știu, întâmpină ea tot zâmbind cu ironie. Sunt tânără, frumoasă și deșteaptă: nu-mi mai lipsește decât inima ușoară pentru ca să-mi iau avânt. Eu mă înspăimânt însă când mă gândesc la mulțimea datoriilor pe care le iau asupra mea când

ies de aici, şi sunt cuprinsă adeseori de simţământul că nu pot să le împlinesc pe toate.

— Dar, zise el, datorii avem cu toţii.

— Şi foarte rar avem şi mulţumirea de a le împlini, îl întrerupse ea.

— Aşa! zise el. Dar atunci cei mai mulţi dintre noi s-ar fi simţit foarte nenorociţi.

— Nu, zise ea; suntem, dar nu ne simţim, fiindcă omul se deprinde cu toate. Închipuieşte-ţi că eu nu rămân aici. N-aş putea să stau aşa... fată mare. Ar trebui să mă mărit. Să zicem că-mi găsesc un soţ mai presus de toate aşteptările mele. De unde pot eu să ştiu dacă nu voi prinde mai târziu slăbiciune pentru altul? Ce fac atunci? Sunt ori nu datoare să-i mărturisesc soţului meu adevărul?

— Da! zise el cu toată hotărârea.

— Dar dacă aş fi avut mai naşte slăbiciune pentru altul? urmă ea, tot sunt datoare să-i mărturisesc adevărul?

El tresări.

— Da! zise iar, însă de astă dată cam cu jumătate de gură.

— Şi-o să se bucure dânsul?

— Nu tocmai.

— Atunci, grăi dânsa râzând, e parcă mai cuminte să nu-mi fac datoria. De ce să-i spun când îl mâhnesc prin aceasta? Am să mă deprind încetul cu încetul cu gândul că datoria mea e să tac, să fiu făţarnică şi să-mi fac de-a sîla celelalte datorii... pe cât le pot. Urâtă viaţă!

El se uită nedumerit în faţa ei.

— Bîne, domnişoară, zise el strâmtorat, dar d-ta tot n-ai putea să rămâi aici.

— De ce nu?

— Fîndcă nu e cu putinţă.

— De ce să nu fie cu putinţă?

— Pentru că eşti, dacă nu mă înşel, ortodoxă.

— Să trecem peste aceasta, grăi dânsa aşezată. Când e vorba de viaţă şi de moarte, nu ne mai uităm la asemenea

lucrurí mící. Oamení suntem, la urma urmelor, cu toţií, şi Dumnezeu e unul şi acelaşi pentru toţi.

— Eu tot nu cred că ai să rămâi aici, zise el iar în glumă.

— Níci eu nu cred, răspunse ea. Voiesc numai să zíc că cel puţin acum nu e pentru míne gând mai ademenítor decât să rămân aici, şi m-aş simţi foarte nenorocită dac-aş fí nevoită să plec. Mă simt atât de bine aici, şi mai am încă tímp destul pentru zbuclumăriile vieţii.

Codreanu începu să tremure.

— Carevasăzică, grăi dânsul cu glas înăbuşit, eşti hotărâtă să rămâi aici?

— Nu, răspunse ea, eu n-am níci o hotărâre, şi dacă mama astăzi va zíce să íes, voi íeşi mâine. Răspund numai la întrebarea pe care mí-ai pus-o râzând. M-aş simţi nenorocită dac-ar trebui să íes acum. Peste un an, peste doi — nimeni nu ştie ce are să simtă — voi íeşi cu ínima uşoară; acum mí-ar fí foarte greu!

Codreanu o înţelegea deplin şi nu mai ştia ce să-í zică, cí se uita numai cu ochii ţintă la un colţ al odăii.

— Şi dacă eu te-aş ruga? întrebă el sfíos şi cam cu jumătate de gură.

Ea se ridică şi rămase stând dreaptă şi cu ochii în jos.

— D-ta ştii că ţiu mult la d-ta şi n-aş putea să zíc nu! răspunse ea încet. Dar ţii şi d-ta la míne şi nu eşti în stare să-mí faci sílă. Mai târziu! Nu-í aşa?

— Da! răspunse el ridicându-se.

— Îţi mulţumesc, grăi dânsa întinzându-í mâna.

El apucă mâna şi o sărută.

— Ai să mai treci pe la mama? întrebă ea.

— Nu! răspunse el hotărât.

— Îţi mulţumesc, grăi iar dânsa, şi la revedere!

El îi sărută încă o dată mâna, apoi dânsa se retrase şi peste puţin întră sora bătrână, înaltă şi slabă, ca să descuie uşa pe care avea să plece Codreanu.

X

CINE CE POATE

Mare lucru târgul de toamnă de la Arad!

Tîmp de câteva săptămîni drumurile de țară toate sunt plîne de care încărcate, care aduc bogățiile dîn șapte ținuturi, ca să le desfășure prîn piețele și prîn ulițele Aradului și pe câmpia de dîmprejurul lui, unde s-adună care cu poame de pe Crișuri și dîn valea Murășului, cu lemnărie dîn munții Abrudului și cu bucate de pe câmpia mănoasă, se-nșiră butoaiele cu vîn dîn Podgorie ori cu rachiu de pe Murăș și se îngămădesc turme de oi venite dîn Ardeal, ciurde de porci aduse de pe lunci, herghelii de cai crescuți pe poienele munților și cîrezii de vite mînate de jelepari umblați prîn lume.

Ce mulțime de oameni și ce amestecătură de tipuri și de porturi și de limbă! E parcă aici e mijlocul pămîntului, unde se întîlnesc toate neamurile. Pe-nserate s-aprînd împrejurul orașului mii de focuri, la care stau de vorbă ori își petrec cîntînd aici românii, colo ungurii, mai departe șvabii ori sârbi, iar prîntre aceștia slovaci, ba pînă chiar și bulgari.

Dar tot românul, săracul, e și aici cel mai de frunte, căci vine iarna geroasă și ajunge la preț cojocul călduros, la care nimeni atît de mult ca românul nu ține.

Și nu e numai că tot românul vrea să-și albă cojocul, dar ține să-î mai fie și frumos împodobit cu flori tăiate de carmajin ori cusute-n fire de ibrișin. Nu-î cojocul, ci podoaba de pe el ceea ce-î aduce câștig cojocarului: atît se plătește, dacă e frumoasă, cu mîna largă și pe întrecute.

Nici că se poate pentru un cunoscător mai mare mulțumire decît să treacă prîntre șatrele cojocarilor dîn Arad, ca să vadă unul câte unul cojoacele de probă. Frumosul e frumos, nu-î vorbă, pretutîndenea, dar cojoace frumoase ca la Arad nicăieri nu se găsesc, fiindcă mai rar găsești alurea oameni care pot să le plătească.

Trică-şi împlínise de mult anul, dar tot mai rămăsese la Claíci, fiindcă îi era greu să plece ca să-şi înceapă cei doi ani de călătorie.

Níci că întră însă calfele de cojocarí la stăpân decât de două orí pe an: fie la Sf. Gheorghe, fie mai ales la Sf. Dímítrie, pe când cojocaríi au mult de lucru. Apoi o calfă trebuie, mai naínte de a íeşi în lume, să-şi arate destoinícía, pentru ca stăpâníi să ştie ce poate şi cum au să-l plătească. El s-a învoít dar cu Claíci ca să coase pentru târgul de toamnă o *bundă*, adică o blană de mîel, lungă până la pămînt, albă şi împodobítă cu florí cusute-n íbrişín. A lucrat patru luní de zîle la ea, dar şi era frumoasă, încât Claíci n-o lăsa mai jos de două sute de floríní şi lí se lăuda tuturora că el l-a scos calfă pe Trică.

Iar Trică stătea ruşínos în dosul bundeí de probă, ca să fie la îndemîná când vîn stăpâníi care caută calfe. Era tot lung şi deşírat, tot motolog şi gură-cască, dar mai nespălat şi mai nepiéptănat decât odínioară. Se împlínise aproape un an de când plecase soră-sa de la Arad, şi de atunci píerduse obiceiul de a se píeptăna când merge la masă.

Deoarece breasla cojocarílor dín Arad ţínuse morţiş ca cojocaríi dín alte părţi să nu-şi poată scoate marfa la vânzare decât în zíua a treía, Bocíoacă-şi avea şi el, zíua-ntái şi zíua a doua, lăzîle-nchíse şi se plímbla prîntre şatrele cojocarílor dín Arad, ca să vadă ce lucrurí frumoase au mai scos în târg.

— Cíne a făcut bunda asta? întrebă el uítându-se cu de-amănuntul la cusăturí.

— Eu! răspunse Trică, făcînd un pas ínainte.

Bocíoacă, tot ínalt şi subţíre şi el, se uítă de jos până sus la Trică. Íi era parcă nu se poate ca acele mîíní marí să fí cusut floríle cele atît de curat scoase.

— Eí bîne, băíete! zíse el. Când aí íeşít calfă?

— De Sf. Gheorghe.

— Vrei să víi la Lípova? Eu sunt Bocíoacă, starostele.

— Ştíu, că şi eu sunt de pe acolo.

— De unde?

— De la Radna.

Bocíoacă se uită dîn nou în fața lui.

— Doară nu ești fratele Persídeí? grăi el. Parcă-mí semení și tu cu mă-ta.

— Asta e! răspunse Trícă răsând.

— Ce-a avut mă-ta cu neamțul? întrebă starostele, schimbând vorba.

— Care neamț?

— Hubăr. Care altul?

— Eu nu știu nímíc, răspunse Trícă, cu atât mai mírat cu cât mumă-sa era și ea aici în târg și nu-í spusese nímíc.

— Bîne, grăi Bocíoacă, a luat podul de la dânsa și pare-mí-se c-a înșelat-o și cu pădurea de la Cladova.

— Eu, zise Trícă răsând, nu cred că poate cíneva să-nșele pe mama.

Bocíoacă iar se uită la băiat. Era parcă ceva foarte deștept în ochii lui.

— Eí víí? întrebă el dîn nou.

— Vín.

— Ce cerí?

— Nu mai cer nímíc, răspunse Trícă. Nu mí-e destul că stau la casa d-tale?! O să-mí daí ce-í socotí.

Bocíoacă era încântat.

— Când víí?

— Chíar acum, după târg!

— Vorbă încheiată! grăi Bocíoacă și-í strânse mâna, apoi se duse mai departe.

Iar Trícă nu mai avea astâmpăr. Voia să vadă pe mumă-sa, ca să afle ce s-a întâmplat cu Hubăr și să-í spună că s-a-nvoit cu Bocíoacă, același Bocíoacă în casa căruia nu fusese primít ucenic.

— Auzí vorbă! stríga Mara, punându-și mâiníle în șoldurí.

Se bucura cum de mult nu s-a mai bucurat. Lasă că-í părea bîne că Trícă a íntrat calfă tocmai la Bocíoacă, dar avea și mare trebuínță să-í fíe fecíorul prín apropiere.

De când aflate că Codreanu s-a-nsurat și s-a popit, ea își pusese de gând să n-o mai lase pe Persida la călugărițe. Nu era însă chip s-o scoți din mănăstire. Ea zicea, nu-î vorbă, că nu mai stă, dar potrivea mereu lucrurile așa ca să mai rămâie, și nu mai știa ce să-î faci ca s-o scoți.

Duminicile și zilele de sărbători Mara o lua și-o ducea la biserică de la Lípova. Foarte adeseori însă Mara era dusă pe la târguri, și atunci Persida lua pe vreuna din fetele de român ce se aflau la călugărițe și tot se ducea. Le părea foarte rău călugărițelor, căci era, dacă-î vorba, chiar mai frumoasă biserică acoloa în mănăstire, dar Persida ținea să meargă la biserică ei și nu putea nimeni s-o oprească. Ba s-a făcut încetul cu încetul obicei că Persida lua toate fetele de român cu dansa, încât era o frumusețe să le vezi, și lipovenii țineau mult la fata Marei.

— Mînutat lucru! grăi dar muma. O să te duci duminicile și zilele de sărbători s-o ieși pe Persida, ca s-o duci la biserică. Nu le prea place călugărițelor că duce fete cu dansa. Apoi să facem ce-om face ca s-o scoatem de acolo.

— Da! răspunse Trică voios. Dar cu Hubăr ce-ai avut?

— Ce să am? grăi Mara. Nu cumva sunt proastă ca să alerg și să muncesc, apoi să împart câștigul cu dâșii? Nu câștig nimic și n-am nimic de împărțit!

— Bîne, dar aud că ți-a luat Hubăr podul.

— Nu-mi mai trebuie mie podul acela! Stau toată ziua pentru câțiva creștari, când am atîta treabă în altă parte.

Luî Trică îi părea cu toate aceste foarte rău. Nu se putea împăca cu gândul că mumă-sa nu mai e podăriță, când toată lumea îi zicea „Podărița„. Apoi îi era parcă i-ar fi venit lui să ia podul în arîndă, fiindcă grozav îi plăcea să vadă creștarii adunați grămadă și nu se putea împăca cu gândul că o să dea și el creștari când va trece de aici înainte podul.

— Și, uite, zise el, mie îmi venise gândul să stau acasă cu voi, să mă duc dîmînețile și să mă întorc serile.

— Să stai, dragul mamii! grăi Mara înduioșată, ca să fim odată oameni adunați și noi.

— Dar o să dau prea mulţi creştari.

— De asta să nu-ţi pese, zise ea încet, căci tot ai noştri sunt creştarii. Gheorghe a luat podul în tovărăşie cu mine.

Pe drum apoi, de la Arad până la Radna, le-a mai înţeles Trică şi celelalte.

Se plângea Mara că-î merg treburile rău de tot. Ar fi fost în stare să jure că pierde cu pădurea şi ar ajunge în sapă de lemn dacă nu s-ar ajuta cu plutele, pe care le vinde cu preţ bun după ce descarcă stânenii.

— Numai eu ştiu, dragul mamii, zicea dânsa suspinând, cât mă frământ ca s-o scot la capăt. Mi-au scos vorba că am adunat banii mulţi şi toţi mă fură, toţi umblă să mă înşele. Ba mai vine şi popa Isaî de la Şoimoş şi zice cui numai vrea să-l creadă că sunt zgârcită şi că numai eu sunt de vină dacă n-a luat Codreanu pe Persida. Drăguţa mamii! Las' c-o să găsească ea altul şi mai şi decât dânsul. Voia să scoată sufletul din mine şi să-mi ia cel din urmă ban. N-am, dragul mamii: de unde să dau mai mult decât ceea ce pot? Tu ştii că puţin a mai rămas de la fie iertat tatăl vostru: las' că nu m-am atins de al vostru, dar am mai şi adăugat puţin câte puţin, cum biet am putut, ca să aveţi şi voi câte ceva. Aveţi! Ai şi tu, are şi Persida; popa cerea însă marea cu sarea!

Spunea Mara, spunea mereu şi nu mai sfârşea, iar Trică nu putea decât să le creadă toate. Când vorba era însă de Codreanu, trebuia să zică şi el o vorbă, căci îl cunoştea mai bine şi ţinea mult la el.

— Să crezi, mamă, gândi dânsul, că Codreanu nu cerea nimic.

— Feriţi-a Sfântul! răspunse Mara. El nu, dar s-a vârat la mijloc popa Isaî şi le-a stricat toate. E însă mai bine așa! N-a fost să fie! Fiecare cu norocul lui! Nici nu era el om pentru fată ca Persida; pe unul ca dânsul l-ar bate Persida în fiecare zi de două ori.

Cam așa gândea şi Trică.

Nu-î vorbă, acum, după un an, se făcuse mai înaltă şi părea mai subţire soră-sa; şi-ar fi venit să-î zică c-o clatină vântul;

călca însă țeapăn și mărunț ca maica econoamă, încât parcă se scutura pământul sub picioarele ei, și era în căutătura ei și împrejurul buzelor ei ceva îndărătnic, aspru și nemilos, parc-ar fi voit în toată clipea să strige: „Trebuie!”

Era cu toate aceste foarte voioasă și ar fi voit s-adune toată lumea, ca să-i spună că fratele ei a venit s-o ia la biserică și are să rămâie aici.

— Dar, zise el, mergem la noi la biserică.

Ea stete puțin pe gânduri.

— Nu, grai apoi, rămânem tot la Lîpova și ne ducem după biserică acasă.

În zadar, femeia tot femeie! Se uita la fratele ei cel înalt și lat în umeri, care își pusese hainele negre și trecuse pe la bărbier mai înainte de a fi venit la dansa. Ea-i potrivea legătura la gât și-i scutura pe ici, pe colo haina atingându-l ușurel cu vârful degetelor; voia să meargă cu el la biserică de aci, unde toți o cunoșteau.

Iară el voia numai ceea ce vrea dansa.

O luara dar, tot ca odinioară, la dreapta, ca să treacă prin fața măcelăriei.

Ce deosebire însă!

Atunci ea știa că Nașl are s-o vadă trecând, și totuși era cuprinsă de un fel de leșin; acum nici prin gând nu-i trecea că are să dea ochii cu el, și totuși n-a tresărit când l-a zărit la ușa măcelăriei, ci s-a uitat lung și fără de sfială la el.

Ce schimbare într-un timp atât de scurt! Nu-i vorba, șorțul îi era și acum curat și cărarea i se vedea, ca odinioară, prin părul neted pieptănat, dar era măcelar adevărat: om cu fața plină și mai mult roșie decât rumenă, cu brațele puternice strânse de mâneca suflecată și cu pieptul ieșit înainte.

Și se uita și el tot lung și fără de sfială la dansa și la fratele ei, care nu voia, parcă, să-l vadă și ar fi dat mult dacă soră-sa nu l-ar vedea nici ea.

Un lucru nu-i era nici Persidei cu putință: să treacă ulița, ca să apuce pe la colț. Ea clătină zâmbind voioasă din cap,

dar își urmă drumul înainte, rămânând în partea despre mănăstire a uliței, încât Nașl se uită dezamăgit în urma ei și răspunse la salutare abia după ce ea trecuse.

Lucrurile veniseră fără de veste și s-au petrecut atât de iute, încât el stătea buimăcit și nu-și dădea seama decât că mai înainte ea avuse pe frunte și mai ales pe tâmpile fire de păr creș și răzleț, iar acuma părul îi ședea neted pe frunte.

— Când s-a întors Nașl acasă? întrebă Persida după ce se mai depărtară.

— Tu trebuie să știi mai bine decât mine, răspunse Trică îndârjit.

— De ce să știu?

— Ești mai de mult aici.

— Duminica trecută nu era acasă, grăi dânsa. L-ai mai văzut tu la Arad după ce am plecat eu?

— Nu știu, răspunse Trică mai îndârjit. Nu-mi mai aduc aminte. Nu, nu l-am mai văzut. Dar ce ai tu cu el?

Persida se uită râzând la fratele ei.

Un lungan, ce-i drept, dar un băiat care abia peste două luni împlinește șasesprezece ani: ce putea el să înțeleagă?

— Fii băiat cuminte, Trică, zise ea; tu știi că nu am nimic cu el și nici nu pot avea. Tocmai de aceea îmi pare însă bine că i-au ieșit prostiile din cap.

— De unde știi că i-au ieșit?!

— Văd eu, răspunse ea.

Așa și credea fata Marei, deși nu era tocmai așa.

El n-a alergat, ce-i drept, nici la biserică, nici la Radna după dânsa, dar munte cu munte nu se întâlnește, însă om cu om da — mai ales acum toamna, în timpul culesului de vii.

De la Radna înainte, spre apus, se întinde podgoria cea vestită a Aradului, un lung șir de dealuri acoperite cu vii. Cale de o zi bună, până la Măderat, la poalele dealurilor, sat se înșiră de sat, iar printre vii sunt risipite cramele, pe care nimeni n-a încercat încă să le numere.

Ce-i aci în timpul culesului, pe la începutul lui octombrie, aceasta nu poate s-o știe decât cel ce a văzut cu ochii lui.

Seríle, venínd despre Arad pe şesul neted, vezí în faţa ta parcă un alt cer, un fel de negreaţă întínsă în faţa ta şi nenumărate lumíní rísípíte pe ea — focuríle ce ard la crame, prín paghíní şi pe fâneţele acum cosíte şi lăsate de păşune. Dín când în când răsună prelung câte o puşcă descărcată orí se rídícă pe ící, pe colo câte o rachetă, încât símţi pe nevázute că e lume, multă lume rísípítă pe colo pe dealurí şi prín vái.

Săptămâni de zile de-a rândul vín mereu şi de la deal, şi de pe şes, uníí ca să lucreze, alţií ca să petreacă câteva zile bune, toţi veselí, toţi gata de a se bucura de víaţă.

O dată numai pe an e culesul víílor, şi păcat ar fí să petrecí şi astă síngură dată dormínd noptíle când ele sunt atât de líníştíte şi de răcoroase, iar luna nícíodată şi nícíálerí nu-şi revarsă lumína aşa dín plín ca acum şi aici, unde razele eí se răsfrâng oarecum dín coastele dealurílor spre şesul întíns ca o mare.

Ící fluíer, colo címpoí, maí departe o chítară, o víoară, o harmonică şi iar un taraf de lăutarí, pretutíndenea câte o descărcătură de puşcă, o rachetă orí cel puţín câte un chíot de fíecare vadră turnată în butoí, şi toţi stau la poveştí, cântă, joacă, petrec în zburdalnică învălmăşeală.

S-alergí cale de două zile pe nemâncate, ca să íeí parte, iar Naţi nu era decât ací la Lípova: cum ar fí putut să stea acasă când aveau şi eí víe la Păulíş şi veníse anume de cules acasă?

Luní dímíneaţa el ştia că Persída nu s-a întros la călugăriţe şi nu se maí îndoía c-a rămas şi ea de cules acasă.

Celelalte veneau de la síne.

Plecí în tímpul culesului de cu seară cu un prieten aşa la un noroc, trecí dín cramă în cramă, şi numai bunul Dumnezeu ştie unde şi cu cíne te pomeneshí în zorí de zí, căcí oríunde soseşti, oamenii sunt bucuroşí de oaspeţi şi cu plín te prímesc, oríunde ajungí, găseşti orí íţi fací prietení.

Luní după-amíazăzí el ştia că Mara e şi ea cu aí săí la víe, cale de vreo jumătate de ceas maí spre Radna; iar pe

înserate el a luat puşca pe umăr şi a urcat voios şi căpreşte spre culmea de unde putea să vadă când şi încotro pleacă fata Mareí.

O vedea, şi ce n-ar fi dat ca şi ea să-l zărească pe el sus în culme!

El descărcă deodată amândouă ţevile puştii; însă era sus în deal şi descărcătura pierdută în vânt suna ca în sec.

Persída şi Mara, care se aflau în faţa cramei acoperite cu trestie, cu toate aceste se întoarseră spre culme.

Era departe pân-acolo, încât abia se mai vedea omul care descărcase. Persída însă tot îl recunoscuse şi, în semn că-l cunoaşte, ridica mâna în sus.

— Cine-í acolo? întrebă Mara mirată că fiica ei îl cunoaşte.

Persída se uită râzând la ea. Ştia că e certată muma ei cu Hubăr, dar acum era culesul viilor.

— Cine să fie? răspunse ea. Nebunul de Naţ!

Mara rămase câţva timp buiguită. Naţ!? Iar Naţ!? Parcă-í venea şi tot nu-í venea să se supere. În zadar! era femeie şi mamă, şi mare lucru ar fi ca o mamă să se supere când vede că fata ei ia minţile flăcăilor.

— Curat nebun! zise ea uitându-se cu ochii scrutători la fiica ei.

— I-a mai trecut, mamă, grăi Persída, care-í înţelese gândul, şi o să-í treacă de tot când va vedea ce e şi cum.

Mara era cea mai fericită din toate mumele: nu vorbele Persídei, ci felul în care ele fuseseră rostite o încredinţau că fata ei e cea mai cuminte din toate fetele.

— Te pomeneşti că nebunul acela, zise ea, o să ne stea până la miezul nopţii în vârful dealului.

De asta se temea şi Persída.

Se înşelau însă amândouă.

Naţ! descărcase, ce-í drept, puşca pentru ca Persída să se uite spre dânsul. Când a văzut, însă, că ea se uită, îi face semn, ba se mai uită şi Mara, el ştia că ele vorbesc despre dânsul, simţea că de bine nu pot să-l grăiască şi-í era ruşine.

„Ce fleac de om! își zise el necăjit pe sine, își aruncă pușca iar pe umăr și porni mai departe. Îndrăcită femeie!” adăugă apoi într-un târziu.

Iară Persída se uită lung după dansul și se bucura în gândul ei.

Níci că l-a mai văzut trei zile de-a rândul, deși fetele ca dansa multă lume văd în timpul culesului de vii.

Joí pe înserate ea a plecat cu nevasta lui Bocíoacă, cu vărul lui Bocíoacă, Andreí, care era scrítor la notarul dín Míniș, cu notarul de la Șoímoș și cu domnișoarele Emília și Nína, nepoatele părintelui Isaí, ca să meargă la crama părintelui Ioan de la Míniș.

Trecând așa, prîntre crame, s-au mai oprít ici, s-au mai oprít colo, încât au petrecut peste două ceasuri pe drum și s-au sporít la patrusprezece ínși pe când au sosít.

Să vezí apoi părere de bine și chíote de veselie și tuș dat de lăutarii fără de care părintele Ioan n-ar fi putut să-și facă culesul.

Și ce mare era mîrarea Persídei când s-a pomenít că iese dín învălmășeala aceasta la íveală Naț! și vine la dansa cu mâna întinsă și rîzând ștregărește.

— Dar d-ta cum ai ajuns aici?

— Mare lucru! Parcă n-ai níci un prieten care are un prieten ca să te aducă aici? Nu cumva credeaí c-o să scapí de míne?

— Níci nu voiam să scap; ímí pare bine că te văd și mai de aproape.

— De!... o să vedem!... grăí el cu îndoială și rupse vorba fííndcă se puseră alții la mîjloc.

Lucru neînțeleș de míntea omenească!

Persída era fată cumínte și pusese în gândul ei toate lucrurile la cale: ochii ei însă erau duși mereu după dansul și râdeau când se întâlneau cu ai lui. Parcă-í era frate, parcă-í era copil, parcă-í era rupt dín suflet, atât de mult se bucura când îl vedea voíos, vorbăreț, și ínima í se strânse când el vení s-o poftască la joc. El juca atât de frumos, iară ea nu știa să joace valsul.

Nu era făcută bătătura dîn fața cramei pentru vals și nu erau nici jucătorii deprinși a juca nemțește, dar la cules de vii joacă lumea și pe iarbă verde, și cele opt perechi zburau cum da Dumnezeu, ca pe podele lucií.

— Tare ești ușoară! grăi Națl peste câțva timp.

Persída învățase, când cu nunta, să joace valsul, dar era de mult de atunci.

— D-ta vezi că nu știu să joc, răspunse ea.

— Deloc nu știí, zise el, dar ești ușoară și merge bine.

— Mă duci d-ta, întâmpină ea.

— Vorbă să fie! șoptí el încet. Te-aș duce eu dacă te-ai lăsa... Am ce să prind în brațe. Să te íau pe sus și să te duc, încât să ní se piardă urma!

Persída ar fi voít să se desfacă dîn brațele lui și să-í dea brânci, ca să-l arunce cât colo. Era de necrezut îndrăzneala lui.

El însă o ținea ca-n clește de fier și o ducea dîn ce în ce mai zburîș, încât era o frumusețe să-í vezi și, încetul cu încetul, privirile tuturor se îndreptară asupra lor.

— Mă obosești de-mí scoți sufletul, șoptí ea supărată acum și de privirile îndreptate asupra ei.

— Nu-í adevărat, răspunse el, d-ta nu obosești nici până mâine dímíneață, dar ți-e greu că lumea te vede jucând cu míne.

Apoi el o lăsa de unde o luase, îi mulțumí frumos și își căută altă pereche.

Persída, roșie ca floarea de mac, ar fi voít să fugă, să se ascundă, să scape fără de veste dîn această societate neînfrânată, dar în clipa când el se depărtă, alți trei săriră s-o poștească la joc.

Așa e la joc: cine a íntrat o dată e bine prins, și cu cât mai mult joacă, cu atât mai vartos se simte pornít a da înaínte. Era cuprinsă de un fel de beție și, deși ar fi voít mai înaínte să plece, peste puțin o nelíniștea gândul că seca Marta, nevasta lui Bocíoacă, ar putea s-o ía ca s-o ducă íar înapoi.

Marta nu era însă din cele ce grăbesc acasă.

Avea, ce-î drept, trei copii, dar era frumoasă, durdulie şi tânără încă şi nu venise ca să stea. Cu Bocíoacă al ei, care era om bogat şi foarte cumsecade, dar cu vreo doisprezece ani mai bătrân decât dânsa şi prea de tot sfătos, stătea dânsa în toate zilele; mai rar însă cu scriitorul, care era mai tânăr şi mai spornic la vorbă, ştia să-î toarne glumele pe plac şi să-î şoptească din când în când câte ceva la ureche. Era, nu-î vorbă, cea mai cumsecade femeie, dar n-ai fi zis-o aceasta dac-ai fi văzut-o: prea mult îi plăcea să stea, ba chiar să se şi hârjonească cu oamenii tineri. Păcat ar fi să nu între şi ea în joc, deşi nu prea ştia nici ea cum merge valsul.

„Păcat!“ zicea în gândul ei Persida, care era, la urma urmelor, fată tânără şi plină de viaţă. Nu-î vorbă, jocul nu mergea ca mai naşte, dar capul îi era ameţit şi ochii ei se furîşau din când în când spre Naţi, care era tot voios, tot neobosit, dar nu se mai uita la dânsa, nu se uita şi nu se uita...

Lucru firesc! El avea, în cele din urmă, dreptate; ea se purtase ca o copilă răsfăţată, rău-crescută.

După ce jocul s-a curmat, ea ar fi voit să se apropie ca din întâmplare de dânsul şi să facă ca şi când nimic n-ar fi fost; pe când însă ea nu putea să scape de dl Brădeanu, un tânăr avocat, el avea de lucru în altă parte.

Dl Boggy Feri, pădurarul împărătesc, făcuse prinsoare cu părintele Ioan că are să ridice el singur butoiuşul cu must de boabe alese, care se afla sub streşină, şi să-l așeze în car. L-a şi așezat, spre marea mirare a tuturor.

— Puţină treabă! grăi Ignat, vecinul părintelui, apoi luă butoiuşul din car şi îl ridică pe umărul său, spre mai marea uimire a celor de faţă, care se adunaseră împrejurul lor.

Naţi nu era nici el dintre cei ce nu se miră. De! uşor nu era butoiuşul acela.

El se plecă, puse mâna, ca să-ncerce, ridică butoiuşul o dată până spre genunchi, încă o dată până spre mijloc, apoi

îşi încordă puterile şi-l puse şi el, întocmai ca Ignat, pe umărul său.

Obrajii îi erau, ce-i drept, înroşiţi de sânge, ochii îi ieşeau mai tare din cap, picioarele îi stăteau ca înfîpte în pământ şi partea de sus a trupului tremura sub povara cea grea, dar el ridícase butoiaşul şi-l ţinea pe umăr.

Persída tresări cuprînsă de frică, făcu un pas spre dânsul, apoi se oprí cu îníma încleştată.

— Ce glumă proastă! zise ea așa pentru dânsa, dar nu destul de-ncet ca să n-audă şi cei de prin apropierea ei, care se uitară fără de voie la dânsa.

El luă butoiaşul de pe umăr, îl lăsa încetul cu încetul spre pământ, apoi îl duse la picioarele ei.

— Pune, te rog, mâna, îi zise, şi veí vedea că nu e atât de greu ca să te temi că-l voí scăpa. Dau rămăşag că-l ridíci şi d-ta de o palmă de la pământ.

Persída ar fi voít iar să fugă: se dăduse de gol, şi privírile celorlalţi o ardeau oarecum.

— Ce-mí pasă mie dacă e orí nu greu! răspunse ea înţepată.

El se uită rîzînd la ceilalţi.

— Auzí?! grăi. Zice că nu-í pasă! De ce spuí lucruri care nu sunt adevărate? Zí mai bine că nu vreí să-l ridíci!

Persídei îi venea să plîngă. El era grozav de îndrăzneţ, dar avea dreptate, şi ea era umílită.

— Te-nşelí, zise ea cu îndărătnícíe, apoi se plecă, apucă butoiaşul cu amîndouă mîinile şi-şi încordă toate puterile, ca să-l ridíce. Mult ar fi dat acum să-l poată lua şi dânsa pe umăr.

Nu l-a putut, dar l-a ridícat pînă în preajma genunchílor, ba l-a mai şi dus trei paşi.

— Bravo! strígară ceilalţi.

— Dar tot e foarte greu, le răspunse Persída.

— Pentru d-ta, întâmpínă Naţl, nu însă pentru noí, ceilalţi, care punem umărul şi la poverí mai grele.

Nu era nímíc în această cumpâníre a puterílor, şi totuşi ceilalţi, şi mai ales celelalte, símţeau că e ceva între fecíorul lui Hubăr şi fata Mareí, care era foarte strâmtorată.

Lăutarii începură să cânte „Mărunțeaua”, jocul pentru care podgorenii au o deosebită slăbiciune, și dl Brădeanu sări iute, ca să nu vie prea târziu, și o luă pe Persida la joc.

Nați, crescut între români, vorbea românește tot atât de bine ca nemțește, dar la „Mărunțeaua” nu se pricepea, fiindcă pe acolo pe unde umblase el în timpul celor din urmă doi ani nu se juca „Mărunțeaua”.

El se trase deci deoparte, ca să privească. Îi era parcă „Mărunțeaua” aceasta nici nu e joc, ci un fel de țopăială; din ce în ce însă jucătorii se înfierbântară și era o frumusețe să vezi pe Brădeanu cu Persida. Pe când el, om scurt și cam gros, juca ușor, dar pătugăiat, dansa, înaltă și mlădioasă, sălta ca o codobatură, ținându-se drept și cu capul dat puțin înapoi.

Era minunat și jocul acesta, și el începu să miște din ce în ce mai neastâmpărat din picioare.

Îi părea rău că n-a luat-o el pe Persida la joc și-i venea să-l apuce de urechi pe Brădeanu, care nu se mai depărta de dansa.

— Apoi, zise el plecându-se puțin când ei trecură prin fața lui, să mă-nveți și d-ta pe mine.

I-au scăpat vorbele aceste fără de veste și-i venea să-și tragă palme după ce le-a grăit, deoarece Persida, roșită iar ca floarea de mac, s-a uitat cu ochii ei rotunzi atât de aspru la dansul, încât el începu să tremure din picioare.

Și totuși Persida, întorcându-și capul spre Brădeanu, iar zâmbea. Auzise și Brădeanu acele vorbe îndrăznețe, și el nu trebuia să afle adevăratul lor înțeles.

— M-a învățat, grăi dansa, valsul lor; i-am făgăduit c-o să-l învăț și eu „Mărunțeaua” noastră.

— Atunci, răspuse Brădeanu, voind s-o ducă la Nați, m-am prea grăbit eu.

— Aș! zise ea. Mai avem timp și astăzi, și altă dată.

Ei jucară mai departe, nu însă ca mai înainte. Persida, deși zâmbea, era foarte supărată și tare hotărâtă de a se feri de aci înainte ca de foc să nu mai ajungă la același loc cu Nați.

Era grozav de năvalnic şi de nechibzuit omul acesta, se temea de dânsul, nu mai cuteza să i se pună împotrivă, şi Brădeanu simţea că dânsa e strâmtorată. Peste puţin dar, ajungând la locul de unde o luase, el îi mulţumí şi se depărtă.

Ea se duse drept la Naţl.

— Bîne, domnişoară, grăi acesta ruşinat, dar eu am glumit.

— Iau gluma în serios, răspunse ea luându-l de mână ca pe un copil şi intrând cu el în rândul jucătorilor.

— Sunt un măgar! şoptí el peste puţin pe nemţeşte, un mare măgar, un măgar de frunte!

Persída, muíată ca ceara lăsată-n bătaia soarelui, se uita cu duioşie la el.

— Nu, zise ea tot pe nemţeşte, eşti numai un copil răsfăţat şi nechibzuit.

— Tot d-ta eşti de vină, urmă el peste puţin. Dracul s-ar face şi el blând cu oaia dacă te-ai iuta la el cum te uitaşi acum la mine: de ce nu te uíţi totdeauna aşa? Mă faci să turbez când te uíţi aspru la mine.

Persída iar se simţea stăpână pe sine şi pe el: ea-i strânse mâna şi se uita stăruitor în ochii lui, rugându-l să tacă.

— Măgar de frunte! zise el iar şi începu să se frământa-n joc, în vreme ce Persída sălta ca pe spinii.

După ce jocul se curmă, ea rugă pe Marta să plece-napoi, fiindcă era târziu.

Naţl se legă şi el de ele. Persída nu zisesese, ce-i drept, să vie, dar el se uítase în ochii ei şi ştia că dânsa are să-i spună ceva.

Fetele o luară cu Brădeanu înainte, iar Marta rămase cu scriitorul şi cu Naţl în urmă. Marta ştia însă că Naţl nu de dragul ei a plecat cu ele şi o chemă peste puţin pe Persída, ca să-i spună ceva. Au mers apoi câţva timp aşa patru împreună. Printre vii însă drumul e pe ici, pe colo îngust, încât patru înşi nu pot să meargă pe el alături.

— Tinerii să poftească înainte! grăi Marta în cele din urmă. Văd eu că după asta umblaţi voi. Băgaţi numai de seamă ca nu cumva să vă sărutaţi pe la cotitură, căci eu tot vă văd!

Persídei íí venea să leşíne, dar nu putea să răspundă nímíc! Aşa era! voía în adevăr să fíe síngură cu el. Íí era parcă se avântă în o prăpastíe adâncă şi întunecoasă, dar íşí íuţea pasul, ca Marta să rămâie dín ce în ce maí departe în urmă.

Iar Naţl mergea ameuít alături cu dânsa şi nu ştía ce să-í zică şi ce să-í facă.

La o cotítură el apucă mâna eí.

Ea-şí lăasă mâna în a luí şi se duseră câţva tímp aşa ţínându-se de mână ca doí copíi.

— Ce vreí d-ta cu míne? întrebă ea în cele dín urmă.

— Ce vor toţi oamenii! când le place o femeíe! răspunse el dezgheţat.

— Crezí d-ta că poţi să mă íeí de nevastă? urmă ea uítându-se aspru în ochíi luí.

El dete dín umerí.

— Puţin ímí pasă! grái apoi. De íubít ne putem íubí şi fără ca să ne luăm, ba ne íubím şi fără ca să voím.

— Şí ce-ar putea să íasă dín íubírea aceasta?

— Nu-mí pasă, grái el. Mă lepăd cu ea şi de mama, şi de tata, şi chíar de Dumnezeu.

— Eu nu mă lepăd, zíse Persída hotărâtă, şi n-am să mă arunc cu ochíi ínchíşi în braţele nenorocííi!

— Pentru că nu mă íubeşti cum te íubesc eu!

Persída se uítă íar aspru-n ochíi luí.

Íl íubea, dar nu-í spusese níciódată că-l íubeşte şi n-avea, în gândul eí, de ce să-l íubească.

— Cíne ţí-a spus, grái dânsa, că te íubesc? Am slăbícíune pentru d-ta fííndcă te văd zbucímându-te pentru nímíc. Cum aş putea să íubesc pe un om fără de mínte, de care trebuíe să mă tem în toată clípa? Chíar acuma-mí spuseşi că te lepezi de mamă, de tată, ba chíar şi de Dumnezeu: ar trebuí să fíu foarte proastă ca să cred că de míne n-ai să te lepezi!... D-ta nu eşí om; mí-e mílă de d-ta!

El íí lăasă mâna.

— Te-nşelí, zíse cu îndărătnícíe; pot şi eu să mă stăpânesc dacă vreau, dar e o prostíe să voíesc când ştíu că o síngură

viață am și n-am în viața aceasta să mai iubesc pe nimeni cum te iubesc pe d-ta.

Apucară iar pe la o cotitură, încât nu putea să-î vadă nimeni.

— Nu mă stăpânesc au acum? urmă el. Uite, suntem singuri, nu ne vede nimeni, și eu tot nu fac nimic. Îmi vine să te ridic în brațe și să fug cu d-ta. Puțin îmi pasă ce are să fie mai departe. Cîne știe dacă voi mai ajunge vreodată în viața mea să te apuc așa ca acum! Tot nu fac nimic!

Persida se opri în loc și rămase ca-nfîptă în pământ. Intrase, parcă, în cușca unui leu, dar nu se temea și o cuprinsese un fel de pornire nebunească.

Ea-l apucă de mână și-l duse la dreapta, pe un răzor din vie, apoi, după ce Marta trecu cu scriitorul înainte, ea se opri cu mâinile în șolduri înaintea lui.

— Iată-mă, îi zise liniștită; vezi că nu mă tem de d-ta: vezi că nu-mi pasă de nimeni: poți să mă ieși, să mă duci și să faci ce vrei cu mine. Haide! ia-mă în brațe!

El stătea buguit în fața ei.

— Nu-î adevărat că d-ta te stăpânești, urmă ea liniștită; știu că eu nu vreau și nu cutez să te apropii de mine. Știu că mi-ai fi urgisit, că m-ai nenoroci, că te-aș blestema viața mea toată, că te-ar bate Dumnezeu dacă mi-ai face silă, și știu că am să mă gândesc totdeauna cu drag și cu durere la d-ta dacă vei înțelege că n-a voit Dumnezeu să fim unul pentru altul și mă vei lăsa în pace.

— Ce să fac eu, domnișoară?! grăi el muțat și umilit.

— Să te porți așa ca să ne putem întâlni între oameni, răspunse ea; să nu-mi fie frică de d-ta, să nu mă mai dai pe gura oamenilor, că-mi strici norocul, și am mamă, ale cărei zile nu trebuie să le amărăsc.

El tăcu; iară ea-l apucă de braț și porni cu pas grăbit pe răzoare, ca să iasă iar înaintea Martei, apoi să le ajungă pe fete.

— Domnișoară, domnișoară! zise el într-un târziu, suspinând din greu, aș putea eu să mor, dar tare mă tem că n-o să se poată așa cum zici d-ta.

— la noapte bună și părăsește-ne! îi răspunse ea când se apropiară de fete și de Brădeanu.

Și totuși îi era foarte greu, și când el s-a depărtat, se simțea foarte nenorocită și stătea la îndoială dacă nu cumva el e mai cuminte decât dânsa.

„O viață, zicea dânsa în gândul ei, una singură are omul, și e nespusă durerea ce te cuprinde când îți dai seama că o petreci și pe aceasta chinându-te tu însuși pe tine. Ah, sărac de sufletul meu!“

XI ALTĂ LUME

Luna intrată în al doilea pătrat se ridica până în culmea acoperită cu pădure și se ívea pe ící, pe colo prîntre copacii deși; pe șesul de la dreapta însă ea era de mult răsărită, peste puțin începură și în satul de la poalele dealului să latre câinii stărnîți de ea, și noaptea era din ce în ce mai luminată de zarea ei.

Abia acum începea frumusețea serii de toamnă.

Marta se uita de-a lungul drumului care apucase la deal. N-o mai văzuse de mult pe Persida. Departe, înainte, se mișca, urcând la deal, o negreață, fără îndoială Brădeanu cu fetele.

— Știi că e frumos! grăi dânsa cam speriată. Persida a apucat cu neamțul ei alt drum.

Ea își íuți pasul, ca să ajungă pe Brădeanu, și peste puțin ieși apoi la íveală și făptura cea înaltă a Persidei.

— Știam eu! grăi scriitorul. S-a dus cu el până la fete și apoi í-a dat drumul.

Tot așa dăduse cu socoteală și Brădeanu când Nați sosise cu Persida la dînșii.

Mai la deal, spre stînga, se înălțară fășfâind și pocnîră în văzduh, una după alta, trei rachete.

— Ce-í acolo? strígă Marta.

Brădeanu se oprí şi se întoarse spre dânsa.

— E la víe la Corbu, răspunse el. Să trecem şi noi pe acolo.

Marta şi fetele îl ştíau pe dl Andreí Corbu, nobíl de Cărpénş, care nu era, ce-í drept, nímíc, dar umbla cu patru cai şi fusese închís în tímpul revoluţiunii; ele însă nu-l cunoşteau.

— N-are a face! întâmpínă Brădeanu. Îl cunosc eu şi vă încredínţez c-o să-í pară foarte bine dacă ne oprím la dânsíí.

Pe Marta o ademenea gândul că poate să facă cunoştinţă cu Corbuleştíí.

Persída, care numaí ca prín vís văzuse cele trei rachete, se uítă maí cu dínadíns în partea de unde ele se înălţară. Era multă lumínă acolo sus în deal şi trebuía, aşa íşi închípuía dânsa, să fie şi multă lume, mult zgomot, zburdálnică veselíe.

— E cam târzíu, grăí dânsa, stând la îndoíală.

— Aş! De unde târzíu!? zíse scrítorul, scoţându-şi ceasornícul. Nu sunt încă nící zece, şi abía acum răsare luna. În tímpul culesului nící pe la miezul noptíí nu e târzíu.

— Nu-mí pasă! răspunse Persída şi se avântă oarecum cu ochíí închíşí la deal, ademenítă de gândul c-o să stea până în zorí de zí, petrecând ca alţi oameni şi gata de a se lăsa să facă cíne ce vrea cu dânsa.

Ieşínd decí la locul larg dín faţa crameí, ea se oprí dezamăgítă dín drum.

Sub víe, zídítă în mal, era colna, o zídíre mare, cu două rídícăturí despre vale, cu un turnuleţ, dín care se deschídea vedere largă spre şes, şi în faţă cu un cerdac întíns, în care ardeau două lămpí, una atârnată, iar alta pe masă.

La dreapta colnei, depărtare de vreo douăzeci de paşi, pâlpăía focul de víţă uscată, împrejurul căruía erau adunaţi culegătorií, bărbaţi, femeí, copii, uníí culcaţi, alţií stând de vorbă.

La stânga, sub un mare şopron deschís dín toate părţile, se afla bădanía cea mare şi lângă ea cada, în care un voíníc

juca pe sacul cu struguri. Mai încolo, tot sub șopron, doi flăcăi învârteau teascul, în vreme ce alți doi cărau mustul scurs cu vadra la butile înșirate în dosul șopronului.

La masa din cerdac, în sfârșit, stăteau de vorbă trei domni, unul mai în vârstă, Corbu el însuși, și doi oameni tineri, unul Aurel, băiatul lui Corbu, iar cellalt Símion Burdea, un prieten de la Uníversitatea din Víena al lui Aurel.

Doamna Corbu era dusă la Arad, de unde avea să se întoarcă mâine cu oaspeți.

„Aici nu prea avem ce să facem“, voia să zică Persída, când Corbu, recunoscând glasul lui Brădeanu, se ridică de la masă și coborî scările cerdacului, ca să poftască sus pe cei sosiți, căroro nu le rămase decât să stea puțin.

Dnul Burdea, un om scurt și lat în spate, aproape cocoșat, rău îmbrăcat, cu părul lung și lătos, cam spân și cu nasul turtit, nu se mișcase din loc după ce Corbu coborâse scările; când însă Persída se íví în cerdac, el se uítă la dânsa cu niște ochi de díhor, care íntrau parcă în carne și străbăteau prin oase, încât Persída se oprí șperiată în loc.

În vreme ce apoi Corbu își făcea de lucru cu Marta și cu fetele, pe care le rugă să vie iar mâine seară, fiíndcă așteaptă mulți tineri din Arad, care toți vor să aibă jucătoare, Burdea se apropie pas cu pas, ca un păianjen, de Persída.

— Domnișoara Persída, fiíca Marei de la Radna? întrebă el într-un glas subțire și oarecum sfâșietor.

— Da! răspunse ea.

— Aí fost la călugărițele din Lípova și aí stat la Arad?

— Da!

— Te știu, domnișoară, și ímí pare bine că am ocaziunea să te cunosc.

— De unde, dacă ímí dați voie? întrebă ea sfíicíoasă.

El se uítă râzând în fața ei.

— De la Víena, răspunse apoi.

Persída dete mírată din umeri.

El ridică mâna stângă, puse arătătorul ei pe buze și se apropie oarecum taíníc și pítiș de dânsa.

— Îți mai aduci aminte, zise el încet, când vântul a spart una din ferestrele de la mănăstire?

Persida rămase ca împietrită. Știa acum cine i-a vorbit acestui om străin despre dânsa și îi venea să plângă de necaz și de rușine.

Era lucru de nesuferit!

Tăinele mari ale vieții ei fuseseră date de gol: omul acesta le cunoștea și putea să le spună mai departe. De ce să n-o facă! Zadarnice erau toate silințele ei: ea vedea în gândul ei cum toată lumea vorbește despre dânsa, cum oamenii fac mult din nimic și cum toți își bat joc de dânsa. Se simțea ca pierdută, și Națl era în gândul ei cel mai nemernic om din lume.

— Te înșeli... zise ea, dar nu putu să-și urmeze vorba, deoarece Corbu se întoarce acum spre dânsa, ca s-o poftască din nou și mai stăruitor pe seara de mâine.

Ea făgădui, pentru ca să scape, că va veni, apoi, când pleacă mai departe, îl târî așa-zicând pe Burdea după dânsa și potrivea lucrurile astfel ca să rămâie singură cu el. Omul acesta, pe care acum îl văzuse întâia oară în viața ei, îi părea cel mai apropiat din toți oamenii, și aceasta se vedea din căutătura și din purtările ei, încât Marta, pusă pe gânduri, dădea din cap și nu se putu stăpâni să nu-i facă scriitorului semn cu cotul când Persida o porni înainte cu Burdea.

— De unde cunoști d-ta pe Hubăr? întrebă Persida.

— Suntem prieteni din copilărie, răspunse Burdea, am stat la Timișoara cinci ani de zile în aceeași bancă, iar la Viena am locuit împreună.

Persida se mai potolî. Înțelegea cum Națl a putut să vorbească despre cele petrecute și-l socotea foarte fericit. Stătuse și ea ani de zile de-a rândul pe aceeași bancă cu alte fete, dar n-a ajuns niciodată să stea o jumătate de ceas singură cu vreuna din ele și nu era nici una căreia ar fi putut să-i împărtășească tăinele vieții sale.

— Eu, zise ea, nu-l cunosc pe domnul acela: l-am văzut așa, din întâmplare, de câteva ori, dar n-am vorbit cu el decât

în treacăt. Mí-e, pot să zíc, tot așa de necunoscut cum îmí eşti d-ta, și nu știu ce-și va fí închípuínd despre míne.

— E un nebun, domnișoară, răspunse Burdea. Nenorocírea lui e că părinții nu l-au lăsat la școală. Nu e făcut el pentru măcelărie, și în loc de a-și căuta de meserie, se reazemă pe averea părinților și-și petrece viața citínd fel de fel de cărți, care-l amețesc. L-ai mai văzut de când s-a întors de la Víena?

Persída rămase câțva tímp dusă cu gândul.

Nați í se înfățișa cu totul altfel de cum și-l închípuise dânsa.

— L-am văzut, răspunse ea, acum e anul, la Arad, dar n-am vorbit decât foarte puțin cu dânsul. Mí s-a părut, urmă uitându-se cu coada ochíului la Burdea, nu știu cum, foarte prăpădit, un fel de om care petrece nopțile prín birturi, iar zíua doarme nedezbărat.

— Mínutat! strígă Burdea răsând dín toată ínima cu glasul lui subțíre. Ai dreptate!... Așa ne petreceam noi viața: zíua dormeam îmbrăcați, adică nedezbărați, cum zící d-ta, iară nopțile ne plímbam, orí stăteam prín cafenele dacă tímpul era urât. Dar níci că se poate altfel, urmă el așezat. Zíua e urâtă, zgomotoasă, plínă de întâmplări, care ne abat de la noi ínșíne: în amurgul serii începe viața să aibă farmec.

— Bîne, grăi dânsa, dar noaptea e lăsată de Dumnezeu pentru ca omul să se odíhnească și să-și întremeze puteríle pentru munca zílei de mâine.

— Prostíi! întâmpínă el aprínzându-se. Nu se poate prostíe mai mare decât să petreci dormínd partea cea mai frumoasă a vieții. Uíte acum ce líníște, ce răcoare, ce lumínă taínică și blândă: nu te símți ademenită să stai până în zori de zí? n-ar fí oare păcat să dormi?

Persída, crescută sub purtarea de gríjă a maíchíi Aegídiei, nu știa ce să răspundă, era însă tare în credínța că el n-are dreptate.

— Mă símț, răspunse ea, ademenită, dară ar fí păcat să stau toată noaptea, fííndcă mâine n-aș fí bună de nímic.

— Prostíe! strígă iar Burdea, care nu putea suferi păreri deosebite de ale lui și se símțea nenorocít dacă nu reușea să

convíngă și pe alții cum el era convîns. Domnișoară, urmă el în ton dăscălesc, admîți d-ta că în om sunt două ființe, una trupească și alta sufletească?

— Așa cred.

— Crezi fiîndcă îți s-a spus, orî te-ai gândit asupra lucrului?

— Nu pot să-mi dau seama, răspunse ea cu sfîlă; nu mi-am pus încă întrebarea, dar simt că altfel n-aș putea să înțeleg lucrurile.

— Prea bine! zise el mulțumit. Atât mi-e destul ca să văd că te-ai gândit. Te rog acum să-mi spui: cîne trebuie să stăpânească viața mea: trupul meu? orî sufletul meu?

— Fără îndoială că sufletul.

— Dar dacă el e mai slab decât trupul?

— Trebuie să vrei, răspunse ea strâmtorată.

— De! grăi el rîzînd, multe o fi voînd omul, dar puține poate. Domnișoară, urmă iar dăscălește, dîmíneața, după o noapte bine dormită, trupul e întremat și tare, el vrea să alerge, să lucreze, să se hrănească, să se mistuiască, să aibă mulțumiri, și degeaba vei fi voînd d-ta altfel, căci el te stăpînește și te poartă după pornirile lui. Pe înserate, însă, după ce trupul s-a obosit, începe sufletul să se ridice deasupra, și noaptea e ziua sufletului, pe care lumina soarelui îl întunecă. Acum ne simțim mai ușori, mai fără de grijă, ca scăpați din o grea robie, și nopțile petrecem clipele de veselie, nopțile avem cele mai plăcute ceasuri din viața noastră. Și dacă e adevărat că ziua după o noapte nedormită suntem obosiți, cu atât mai bine, căci repaosul nu-l cere sufletul, ci trupul cel netrebnic. E orî nu așa?

Persida era învînsă, dar firea n-o ierta să se și dea învînsă. El nu putea să aibă dreptate, și chiar dac-ar fi avut, nu putea dînsa să recunoască c-o are.

— Nu este așa! răspunse ea cu îndărătnicie.

Burdea nu prea știa să facă deosebire între bărbat și femeie și ar fi fost în stare să-i tragă o palmă.

— Bine, domnișoară, grăi el stăpînîndu-se, dar te faci de răs...

— Nu mă fac, întâmpină ea zâmbind, fiindcă nu e cum zici d-ta. Când e bolnav ori obosit, omul e și suflătește mai slab și nu-și poate stăpâni pornirile. Omul trebuie să fie sănătos, cumpătat și mereu treaz dacă e vorba să-și poată face datoria, și mulțumirea cea mai mare a vieții este de a-ți fi făcut datoria!

— Ce datorie?! strigă Burdea, scos din țâțâni. O singură datorie are omul: să nu fie prost.

— Ia lasă, domnule, întâmpină dânsa nerăbdătoare; nopțile nedormite ale d-voastre sunt un fel de beție, care ne face nepăsători față cu ziua de mâine și ne aruncă în desfrâu.

— Apoi tocmai aceasta e, domnișoară, răspunse el mai potolît. D-ta vorbești ca Hubăr, care viața lui toată se plânge de datoriile pe care nu și le face și-și petrece viața făcându-și mereu mustrări. Tocmai în beția aceasta iese la iveală firea cea adevărată a omului.

— Asta da! zise ea. Recunosc și eu că noaptea poți să cunoști pe un om mai bine decât ziua, fiindcă noaptea firea lui cea adevărată iese mai nesfîlt la iveală, și bunătatea, dar și răutatea lui.

Ea se cutremură în tot trupul cuprinsă de fiori care o trecuseră când se văzuse singură. Simțea că nu vine bine să stea atîta timp singură cu acest om, pe care acum îl întâlnise întâia oară în viața ei, știa că Marta, fetele și mai ales Brădeanu își vor fi făcând cele mai urâte închipuiri despre dânsa, și totuși nu putea să se despartă de dânsul. Nu mai stătuse încă cu nimeni astfel, ca acum cu dânsul, de vorbă, nu intrase încă nimeni, ca el acum, în sufletul ei, și se simțea ademenită de întregul lui fel de a fi.

— Noaptea, urmă ea, e ziua ispîțirilor și a păcatului. Eu mă tem de nopțile petrecute în nedormire. Pentru zilele mele parc-aș fi gata să iau toată răspunderea: pentru nopți nu citez s-o primesc!

Ei sosiră la cramă, unde Mara, ea singură trează încă, ședea moțâind pe un sac cu frunze la foc și-și aștepta fata.

Nu erau încă unsprezece ceasuri, dar fetele și Marta, duse cu gândul la ziua de mâine, se grăbiră, și Persida rămase peste puțin cu Burdea și cu muma ei la foc.

Era un farmec nespus în această noapte petrecută la focul aproape stins, un mare vraf de jărat, din care numai din când în când mai ieșea câte o lumină de flacăra albăstrie. Sub vie, la depărtare de vreo zece pași, dormeau câțiva culegători, în satul de la poalele dealului lătrau câini și începuseră cocoșii să cânte de miezul nopții, mai la deal cânta o flașnetă, din când în când se descărca câte o pușcă, vântul tomnatic fâșăia prin frunzișul aproape uscat, lilioci fluturau mereu pe deasupra focului, iar în sufletul Persidei creștea mereu neastâmpărul de tinerețe.

Mara era de părerea lui Burdea, dar și fata ei avea dreptate. Da! noaptea e, așa zicea și dânsa, mai plăcută: ea noaptea și-a născut copiii. Dar ziua e și ea binecuvântată: ea ziua și-a agonisit puțințică avere.

Astfel apoi, din vorbă în vorbă, ea a fost în cele din urmă biruită de somn, și Persida iar a rămas singură cu Burdea. Ea nu mai putea să stea așa singură cu el, se ridică dar încet de la foc, ca să-l ducă și să scape de el. Burdea însă ținea să mai stea, și ei începură să se plimbe, vorbind pe șoptite prin fața cramei.

— Carevasăzică, chiar astă-seară v-ați întâlnit?

— Da, din întâmplare.

— Și unde s-a dus el?

— Nu știu. Dau cu socoteală că la via lor, care se află din vale de via lui Corbu.

— Nu înțeleg. Cum se face că el nu te-a însoțit?

Persida se oprî în loc. Îi era foarte greu de ceea ce făcuse și parcă acum, în clipa aceasta, ar fi fost în stare să se ducă să-l caute și să-l mângâie.

— Doamne! zise ea. Eu mă tem de dânsul. E om pătimaș.

— Hm! pătimaș?! zise Burdea mai mult pentru dânsul și rămase câțva timp pus pe gânduri. Fără îndoială că e

pătimaş, urmă apoi oprindu-se în loc şi uitându-se cu ochii lui de dîhor la dânsa. Crezi d-ta că în adevăr numai dîn întîmplare v-aţi întîlnit?

Persída începu să se neliniştească. Era târziu după miezul nopţii, muma ei, obosită de munca zilei, adormise, şezând pe sacul cu frunze, iară omul acesta nu mai voia, parcă, să plece, şi ea nu ştia cum să scape de dânsul.

— Nici prin gând nu mi-a trecut că-l voi găsi la părintele Ioan, răspunse ea nerăbdătoare.

— Dar el? Ce crezi? Nu ştia nici el c-o să vii acolo?

— Nu ştiu.

— Nu ştii. Dar ce crezi?

— Cred, răspunse ea cu îndărătnicie, că el a aflat că am să mă duc acolo şi a venit dinadîns să mă vadă.

— Bun! zise el rîzând în bătaie de joc. Şi d-ta, dac-ai fi ştiut că el are să fie acolo, te-ai fi dus ori nu?

— Da!

— Dar ziceai că te temi de el!

Persída îşi ridică capul. Îi venea să-i întoarcă spatele.

— D-ta îţi vei fi închipuind ce vrei, răspunse ea. Mă tem, fiindcă e om pătimaş şi nesocotit, cum m-aş teme de un om beat, care nu-şi dă seama despre ceea ce face.

— Pare-mi-se, întîmpină el cu răutate, că nu de el, ci de slăbiciunea d-tale te temi.

Persída simţi cum sângele-i năvăleşte spre cap.

— Nu! zise ea scurt. Dacă e vorba, puţin îmi pasă!

— Prea bine! strigă el cu un fel de mulţumire diavolească. Măine seară am să-l duc şi pe el la via lui Corbu: vom vedea dacă vei veni ori nu!

— Am să viu, ca şi când aş şti că el n-are să fie acolo, răspunse ea înţepată.

— La revedere! grăi el luând mîna ei. O să am mâine o mare plăcere! Domnişoară, omul vrea să aibă femeia pe care o iubeşte, s-o strîngă în braţe, s-o sărute, s-o dezmierde: aşa vrea firea, şi e nebun cine se pune împotriva firii. Am să-l lecuiesc pe nebunul acela: ori te laşi, ori te lasă. La revedere!

Persída rămase mută și nemîșcată, se uită lung în urma lui, apoi își acoperi fața cu amîndouă mâinile.

Se sîmțea ca și când ar fi căzut, încât n-ar mai putea îndrăzni să iasă în fața lumii, și începu să tremure când își dete seamă că nu-i rămâne decât să meargă mâine seară la via lui Corbu.

Trebuia neapărat să meargă!

Și ce adică ar putea-o face să nu se ducă?! Ce ar fi putând să i se întâmple? De ce ar fi avînd să se teamă?

„Da, zise ea, trebuie să vadă că nu sunt femeie slabă, să-și rumpă o dată gîndul și să mă lase în pace!”

Și totuși...

Era foarte hotărâtă fata Marei, dar era femeie, știa că este iubită cum n-are să mai fie și e greu afară din cale să fii femeie și să te împaci cu gîndul că o să te urască bărbatul care te iubește, c-o să iubească, poate, pe alta...

Ea vedea în gîndul ei pe Codreanu. Ce deosebire! Om și om, și ce deosebire! Nu! cu Nașl nu putea să facă ceea ce a făcut cu Codreanu.

Luna apucase spre asfîntit și-și urma calea pe cerul senin, dar acum, spre zorile de zi, noaptea nu mai era liniștită. Se făcuse rece, și vîntul bătea cu tărie în frunzișul tomat.

Persída ar fi voît să se ducă, să alerge, să se urce-n culme unde el descărcase pușca, ar fi voît să nu mai voiască nimic, ci să se lase cu ochii închiși în voile altora.

Grozav de lungă, o viață întreagă, fusese noaptea aceasta, și urcînd pe răzor la deal, sărmana copilă abia își mai aducea amînte când a fost că ea se ducea cu Marta la via părintelui Ioan, și parcă era pe când el se afla în culme.

Mara nu o dată în viața ei dormise, în drum spre Arad, șezînd în căruță, și nu o dată fusese bîruiță de somn la masa ei cu poame ori la capul podului. Dormea dar și acum, așa chinuită, ca într-un culcuș moale. Răceala zorilor de zi și vîntul aspru îi sperie însă în cele din urmă somnul.

Ea tresări, se uită buimăcită împrejurul ei, apoi, dîndu-și seamă că fiica ei rămăsese stînd de vorbă cu acel om, sări

ca o leoaică în picioare şi se duse în cramă, unde aşternuse culcuş de fân pentru Persida.

Nu era!

Nu intra, nu putea să între în mîntea ei gândul că fata ei s-a dus cu omul acela.

Nu! asta nu era cu putinţă!

Dar era dusă! Unde era dusă?

Orîunde, a bine nu era această rătăcire în cap de noapte.

leşînd afară, ea se uita cu tot dinadînsul împrejur, zări, parcă, ceva ce se mişca deasupra viei şi porni cu pas lung şi tare călcat la deal.

— Ce e cu tine, fată? strigă ea după ce se mai apropie.

Persida se oprî speriată-n loc şi aşteptă pe muma ei ca pe mîntuirea ei.

— Ce e cu tine? întrebă iar Mara încet şi cu glas înecat.

— Nu e bine, mamă, răspunse Persida umilită. Eu nu mai stau: mă-ntorc la mănăstire.

— De ce?

— Nu întreba, grăi fata, că nu ştiu ce să-ţi răspund. Mî-e frică şi mî-e urât să mai stau aici.

XII

DOUĂ PORUNCI

Nu poate, aşa zicea rînduiala breslelor, să între în rîndul stăpînîlor decît acela care, pe lângă toate celelalte, a mai făcut şi doi ani de călătorie. Aşa e bine! Numai încetul cu încetul, sub bună pază, prîn multe ispîtîri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zîdurile şi a dat destule dovezi că e destoinic de a se povăţui însuşi pe sîne, are s-ajungă omul stăpîn de capul său şi povăţuitor pentru alţii.

O ştia şi Hubă aceasta şi ţinea ca feciorul lui să treacă şi el prîn toate ispîtîrile.

Hubăroaie însă nu mai putea să aştepte.

Lasă că atâta om avea și ea pe lumea aceasta și viața îi era numai o tânjire fără de dânsul, dar vedea cu ochii că i s-a strîcat băiatul de când umblă răzleț prin lume. Nu mai era ca mai înainte, parcă l-aî scos din cutie, își pierduse voia bună, petrecea nopțile numai el știa pe unde, și le făcea pe toate cu de-a sila. Apoi feciorul ei nici n-avea nevoie să-și risipească zilele vieții lucrând pentru alții când putea să lucreze într-al său și să-î fie mumei sale de ajutor. Gaură-n cer nu se făcea dacă Bocioacă, starostele, închidea un ochi și nu băga de seamă că mai lipsesc vreo șase luni din cei doi ani de călătorie. Legile, dacă e vorba, oamenii le fac și tot ei le împlinesc, după cum le vine la socoteală, și mai presus de porunca împărătească e porunca lui Dumnezeu, care rânduiește ca copilul să-î vie la nevoie părintelui într-ajutor.

Era destul o vorbă pusă de Hubăr, pentru ca dorința ei să se împlinească; Hubăr însă nu voia să pună vorba aceasta.

Nu-î ședea lui bine și nu-l ierta firea să se umilească cerând de la Bocioacă un lucru pe care acesta era dator să nu-l facă. Apoi el nu putea să se uite cu ochi buni la feciorul său. Nu-l mulțumea deloc, ba îi era adeseori rușine că are asemenea fecior. Cu totul altfel și-l dorea și și-l închipuise. Lasă că nu mai era bun de nimic în măcelărie, dar îi venea, când i-a văzut cartea de călătorie, s-o arunce-n foc, ca să n-o mai vadă și alții. Timp de un an și jumătate, cât a călătorit, n-a lucrat decât vreo opt luni; de aici înainte a umblat hoînar, trăind din banii pe care îi trimisese mamă-sa. Cum putea el să-și dea măcelăria pe mâna unui asemenea om? Trebuia să mai umble, să se mai frece prin lume, să-și stâmpere valurile tinereților, ca să-î vie în fire și să se facă om așezat.

Și totuși părintele e părinte! Era voînic băiatul și deștept, fusese atâta timp chiar prea cuminte: poate că rămânând acasă, între ai săi, iar se făcea cum a fost.

Nu voia Hubăr să se umilească, dar, vrînd-nevrînd, era mai prietenos decât mai înainte cu jocarii, ba o rumpea pe românește când se întâlnea cu Bocioacă, deși Bocioacă știa nemțește mai bine decât el românește.

N-ar fi fost Bocíoacă vrednic de starostie dacă n-ar fi înțeles unde bate gândul neamțului și n-ar fi știut ce trebuie să facă.

Hubăr era bine cu toți beamterii și putea, când voia, să facă mult bine, dar și mult rău: de ce adică cojocarii din Lípova să nu se pună bine cu el?

Dac-ar fi fost vorba de vreun altul, ar mai fi stat, poate, pe gânduri; fiind însă vorba de feciorul lui Hubăr, nu băgau nici beamterii, nici cojocarii de seamă că nu s-au împlinit încă cei doi ani.

— Ți-am văzut feciorul, îi zise dar într-un rând lui Hubăr. Voinic om și bun băiat! Când îl scoatem stăpân?

— Mai are încă vreo șase luni, răspunse Hubăr.

— Aș! Parcă-î mai ține cineva socoteala? Rânduiala asta e făcută pentru hoînarî fără de căpătâi, iar nu pentru oameni ca feciorul d-tale. Nici rușine n-o să ne facă, nici pâinea de la gură nu o să ne-o îa: punem pecetea cu inima liniștită.

— Nu! întâmpină Hubăr. Să-și facă și el rândul, ca orișicare altul.

— Ți-e ușor d-tale, grăi Bocíoacă; bătrâna o duce însă greu de tot fără de dânsul. Am să vorbesc cu ai noștri, și-l scoatem, vreî orî nu vreî, stăpân, chiar acum, de vinul nou.

Așa a rămas vorba, și Bocíoacă s-a și înțeles cu Gherghîță, care era cel mai colțos dintre cojocarî, ca duminica viitoare, când aveau să se adune oamenii de încredere ai breslei, să pună tot lucrul la cale, ba i-a mai șoptit și Hubăroalei o vorbă, ceea ce era de prisos.

Bocíoacă nu era însă numai staroste al cojocarilor, ci totodată și vestit cântăreț de strană, care știa să facă deosebire între oameni.

Joî seara, întorcându-se din plîmbarea făcută până la via părintelui Ioan, Marta îi spuse, ca de obicei, pe unde a umblat, ce-a văzut și cu cine ce-a vorbit.

— Știi că e grozavă muîere Persída Marei, grăi dânsa. Când o vezi așa, îți vine să crezi că e sfântă, nu alta; aleargă însă după bărbați de ți-e greu s-o vezi.

Bocioacă își cunoștea nevasta și nu prea puneă mult temeî pe vorbele ei. Era femeie și-i plăcea să vorbească despre altele mai mult rău decât bine. N-avea ce să-i faci! Dîn firea lui nu poți să scoți pe nimeni. De astă dată însă el se uită cam aspru la nevastă-sa. Ținea, lucru mare, la Persida. Lasă că era o mulțumire să te uiți la ea cât de cuvioasă stătea în fundul bisericii, dar îi ședea bine să iasă dîn mănăstire și să vină la biserică, după ce lumea atâta timp zîsesse că și-a vândut Mara fata.

— Mie poți să-mi spui ce-ți trece prin mînte, zise el așezat, te rog însă ca-n fața altora să n-o spui aceasta.

— Parcă sunt oarbă și proastă ca să nu văd și să nu înțeleg, răspunse Marta necăjită. Se vedea cât de colo că e încurcată cu feciorul lui Hubăr. De unde s-or fi cunoscând, nu știu, dar sunt încurcați, nu-i mai poți despărți.

— Lasă-i să fie! ce-ți pasă? grăi el și trecu înainte. Fă ca și când n-ai fi văzut și n-ai fi înțeles nimic.

Nu credea Bocioacă. Îi părea peste putință ca gândul unei fete ca Persida să nu se înalțe mai sus decât până la feciorul lui Hubăr. Cu totul altfel și-o închipuia dânsul pe Persida.

Și totuși peste putință nu era lucrul: Nați era băiat curățel, voinic și bine făcut, deștept și umblat pe la școli, iar Hubăr era om bogat și n-avea alt copil. Mînune n-ar fi fost dacă fata Marei și mai ales Mara s-ar fi oprit cu gândul la averea cea frumoasă a lui Hubăr.

Cu desăvârșire peste putință nu era lucru acesta.

Sâmbătă dimineața el află de la nevastă-sa c-a fost multă și frumoasă lume la via lui Corbu, că Nați a trecut și el pe acolo, dar Persida nu venise și ea. Se întorsese iar la mănăstire.

Acum Bocioacă simțea că e parcă ceva la mijloc și nu-și mai ținea locul. Om era și el, și nu-i ierta firea să stea nepăsător când te miri cu ce marî nevoi se luptă sărmana aceea de văduvă. Cîne adică să-i vie în ajutor dacă nu el, starostele cojocarilor și totodată stăpînul fiului ei? El era cel mai apropiat: era în drept, ba chiar dator să cerceteze și să facă

ce poate pentru ca femeia aceea să vadă că nu e nici ea singură în lume.

Pe la amiază el trecu așa, ca din întâmplare, pe la via Marei.

Mara alegea strugurii, îi lega perechi cu fire de tei și-i atârna pe prăjinile întinse în crama.

Era destul s-o vezi pentru ca să simți că e frământată de ceva. Nu știa, ce-i drept, ce s-a petrecut, că fata ei s-a hotărât așa deodată să se întoarcă iar la călugărie; n-a mai stăruit ca Persida să-i spună. Bănuia însă că Nați n-o lăsa nici acum în pace, și era mulțumită că-și vede fata atât de hotărâtă și de înțeleaptă.

Că i-o fi greu? Să-i fie! N-ai ce să-i faci. Trebuia să treacă și prin asta! Dacă e vorba, mai bine să piară decât să se facă de batjocura lumii!

Și totuși... din când în când ea se oprea în loc, cu capul ridicat, și-și sufleca mânecile.

Îi era parcă fiica ei suferă de o grea boală, pe care numai timpul și firea cea trainică pot s-o lecuiască, încât nu-ți rămâne decât să suferi și să aștepti. Dumnezeu însă n-o făcuse pe Mara să aștepte: firea ei o mâna mereu înainte; ea trebuia să urnească din loc, să facă ceva.

Cum adică? Fata ei să stea toată viața în mănăstire, ca să scape de neamțul acela? Nu e alt chip de scăpare?! Nu poate ea să-l apuce pe neamțul acela de piept și să-l învețe minte? Nu poate ea să-l ia pe Hubăr de scurt, ca să-și pună la rânduială feciorul?!

Dar strugurii întinși pe rogojină nu puteau să aștepte, și Mara iar se puneă să-i lege perechi și să-i atârne pe prăjină.

— Bun lucru, grăi Bocioacă, și spor! Dar cum? Așa singură? Unde ți-e fata cea harnică?

A ținut Mara totdeauna la Bocioacă, pe care-l socotea cel mai chibzuit om în valea Murășului; acum însă, de când el luase pe Trică la casa lui, ea se uita la el parcă i-ar fi și ei stăpân. Cu toate acestea, despre Persida n-avea nici el să-i facă întrebări la care nu putea să-i dea răspuns.

— De! răspunse ea punându-şi haînele în rînduială, au şi ele de lucru acolo în mănăstire, şi nu putea s-o lase pe maica econoamă singură tocmai acum, când í s-au îngămădit toate pe cap.

Sîmţînd că Mara nu vrea să între în vorbă despre fata ei, Bocíoacă o apucă mai pe departe.

— Mai aí mulţi atît de frumoşi? întrebă el arătînd la struguri.

— Sunt, răspunse Mara, s-au copt bine anul acesta, şi abia pe ící, pe colo e câte-o boabă strîcată. Apoi am mai cumpărat, aşa pe ales, şi de pe la vecíní. O s-adun vro două mii de perechi, şi dacă dă Dumnezeu, o să scot cea mai mare parte dín íarnă.

— Dar cu pădurea cum stai?

Nící asta nu era întrebare la care Mara putea să răspundă desluşit.

— Cam greu, grăí dânsa. Biată de femeie ce sunt, m-am apucat de prea mare treabă.

— Sunteţi, aşa se zice, în tovărăşie cu măcelarul, urmă Bocíoacă, apăsînd vorbele.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse Mara. Fííndcă nu prea aveam baní ca să íntre într-o neguţătorie atît de mare, m-am împrumutat de la el cu zece la sută pe trei luni de zile. S-a supărat d-luí acum că am plătit rata fără ca să mă mai împrumut; ar fí voít ca eu să alerg, eu să port paguba dacă lucrurile nu íes bine, íar la câştig să fíe şi el pârtaş.

— Eí! cam tot acolo vine! grăí Bocíoacă în glumă. Mai ştii ce se poate-ntâmpla? d-ta aí fată şi el are fecior.

Mara se uita speriată la el, apoi se plecă íar spre rogojină, ca să ía struguri şi să-í lege cu teí.

Íí era grozav de greu şi nu ştia ce să-í răspundă.

Dacă vreun alt om í-ar fí zís aceste vorbe, ea l-ar fí ocărat de şi-ar fí adus amínte toată viaţa lui; Bocíoacă însă avea, parcă, un fel de drept de a se amesteca în treburile ei, şi ea se bucura că dânsul se şi foloseşte de dreptul acesta şi n-o lasă singură la nevoie. O durea însă că poate chîr şi el să creadă aşa ceva. Şí totuşi ea nu putea să zică ba!

— Îmí pare foarte rău, grăi dânsa mâhnită, că mă socoteşti atât de slabă de înger. Dumnezeu el síngur ştie cum vrea să ne mângâie şi cum să ne certe, şi voînţa lui are să se împlínească. Eu mí-am tras seama cu míne: dac-ar fí pe voía mea, maí bucuros í-aş sucí gâtul ca unuí puí de vrabíe; dar nu mí se cuvíne, deşi-í sunt mamă, s-o stăpânesc, fííndcă e maí cumínte decât míne.

— Carevasăzică, ea-l voieşte? întrebă Bocíoacă cu îndoială. Mara dete dín cap.

— Nu! zíse ea hotărâtă şi mândră, deloc nu-l voieşte, dar umblă el după ea, şi nu ştii níciódată când íi vîne femeii clípa de slăbiciúne. Eu stau, săraca de míne, adăugă ea suspínând, pe gândurí, mă tem şi mă tem şi nu ştiu ce să fac!

— Apói nu-í aşa, grăi Bocíoacă aşezat. Aí să ştii ce trebuie să faci. Tíneretşle sunt návalnice şi slabe şi trebuie să fíe păzíte şi feríte de íspítírí. Las' că-l mătúr eu de aici. El n-are ce să caute la Lípova: orí se duce să-şi facă rándul de călătoríe, orí rămâne toată víaşa lui calfă proastă!

— Vaí de míne! să nu faci lucrul acesta, strígă Mara, c-o să fíe şi maí rău!

— N-am eu s-ascult de d-ta, răspunse el. Sunt staroste şi am să-mí fac datoría. Era, urmă apói maí mult aşa pentru dânsul, să închíd un ochí fííndcă o vedeam strâmtorată pe muma lui; dar când e la mójloc şi altă poruncă maí tare, la asta mă supun. Are să se ducă, iar gríja noastră e s-o găsească pe Persída măritată când se întoarce. Íí găsesc eu bărbat, zece la fíecare deget.

Nu dorea níci dânsa ca altfel să fíe.

Dumínică apói, când oamenii de încredere aí bresleí s-au adunat, starostele a tăcut, iar în urmă, când Gherghíţă a adus vorba de băiatul lui Hubăr, el a zís numai:

— S-o lăsăm asta! Maí are vreme! Să se maí coacă.

Şí tot cam aşa se gândea şi Naşl el însuşí.

Nu maí avea el ce să căute aici.

Atuncí noaptea, după ce s-a despărţít de Persída, el a alergat pe dealurí, ușor, parcă n-ar fí având pământul sub

picioare. Ii venea sa se ducă si tot sa se ducă, încât sa i se piardă urma si toată lumea sa-l uite, numai ea singură sa-si aducă în toată clipa aminte că el a voit si a putut, dar s-a stăpânit fiindcă atât de mult a iubit-o, încât s-a dus pribeag în lume, numai ca dansa sa poată trăi nesupărată.

Atât simțea, atât știa, atât îi era gândul!

După grele si îndelungate frământări, sufletul îi era ajuns, în sfârșit, la o hotărâre, care-l înălța la o senină liniște, căci nimic nu-l ridică pe om mai sus decât gândul că poate însuși să se biruiască pe sine si să lepede de la sine ceea ce îi este mai dorit în viață.

De aceea ziua următoare, când a dat față cu Burdea, îi era ca si când un demon ispăitor i-ar fi ieșit în cale.

— Nu! strigă el scrâșnind din dinți. Lasă-mă în pace! Știu, nu mă îndoiesc că ea are să se ducă, dar eu nu mă duc!

— Ai să te duci si tu! răspunse Burdea râzând. Am văzut-o acum eu însumi cu ochii mei, am vorbit cu ea si știu că ai să te duci. Vine așa deodată o clipă în care ți-o aduci aminte parc-ai fi văzut-o aievea, si atunci nu mai poți. Sunt om si eu, si nu poți nici tu să fii mai altfel decât mine, iară eu aș da tot ceea ce îmi este mai scump si sfânt pe lume pentru o clipă în care aș putea să cred, nu să știu, ci să cred numai că o femeie ca dansa mă iubește. Mă cutremur, îmi dau seama ce-nfricoșat fior trebuie să te cuprindă pe tine când îți zici în gândul tău: Si tot mă iubește!

— Dar nu mă iubește! strigă Nați. Nu poate, nu are de ce să mă iubească!

— Minci! îi zise Burdea liniștit. Atât de bine știi că te iubește, încât te minți tu însuși pe tine, numai ca să nu-mi mărturisești mie adevărul. E o prostie nemaipomenită! urmă el râzând. Eu am văzut-o, am vorbit cu ea si știu că te iubește. Toți care v-au văzut împreună știu si ei, dacă au ochi, că vă iubiți. Si vrei ca eu să cred că voi singuri, anume voi nu știți nimic, stați la îndoială, nici nu credeți măcar că vă iubiți unul pe altul? Vezi, dansa e mai cinstită decât tine: știe si nu se

sfişeşte să mărturisească! Dar de ce vă íubíţí? Asta nu se întreabă! Au în lumea aceasta toate lucrurile câte un „*pentru că*”: íubírea e dín altă lume şi se íveşte dín senín, fără ca să şţíí de ce, se dă pe faţă, fără ca să şţíí cum, şi te duce, fără ca să şţíí unde. Aí să víí astă-seară cu míne, aí să mă rogí să te duc cu míne la vía luí Corbu! Aí! Uíte!! víne aşa deodată, când nící cu gândul nu te gândeşţí.

— Símt şi eu, răspunse Naţl, că e un fel de soartă ne-ndurată la mójloc. Mí-e adeseorí parcă stau la margínea unei prăpăştíí şi şţíu că am să mă prăpădesc dacă nu mă duc înapoi, dar adâncímea mă ademeneşte, capul mí-e ameţít şi sunt în toată clípa gata să închíd ochíí şi să mă arunc — fíe ce-o fí! Nu e pentru míne femeía aceea; nu sunt eu pentru dânsa; e o nenorocíre că ne-am văzut, şi síngura noastră scăpare e să nu ne mai vedem!

— Parcă de la bunul vostru plac atárnă! grái Burdea râzând íar în bătaie de joc. V-aţí văzut pentru că trebuíe să suferíţí şi vă veţí mai vedea câtă vreme nu s-a ímplínít măsura suferínţelor!

Naţl dete cu îndărătnícíe dín cap.

— Ar trebuí, zíse el cupríns de adâncă amărăcíune, pentru ca să poţí judeca, să şţíí ce fel de om e tatăl meu şi ce fel de femeíe e muma eí! Nu! urmă luându-şí avânt, însoţírea noastră n-ar putea să ducă decât la moarte de om: prea mult a suferít sármana mea mumă, şi n-aş putea să văd ca încă mai mult să sufere. Uíte! víne o clípă că nu mai şţíí ce să fací, şi aí barda în mână şi-í daí în cap cu ea. N-ar fí trebuít, dacă n-ar fí fost el cum este, să părăsesc şcoala, şi aş fí azi om de dânsa.

— Eşţí un nebun! îl ínterupse Burdea. Ce-ţí pasă?! Parcă însoţíre omenească e ceea ce căutaţí voi? Parcă popa şi păрінţíí au să-şí mai vâre şi eí nasul în treburíle voastre? Aí s-o prínzí odată într-un colţ, şi oamení sunteţí amândoi.

Naţl se cutremură în tot trupul; íí venea să-l apuce de píept şi să-l scuture, încât să-í clănţânească oasele.

— Icoană sfântă dîn altar! strîgă el rîdîcînd mîna. Mai bîne îmî rup carnea de pe oase decît ca să sfărîm ídolul la care mă închín.

— Aşa zíceţí voí cu toţií pîná ce nu vă săturaţí de a vă închína, apoi luaţí ícoana şi o terfelíţí pentru ca să scăpaţí, grăi Burdea, în vreme ce Naţl făcea mereu semn cu degetul că nu şi nu şi nu!

Seara, el, cu toate aceste, s-a dus la vía luí Corbu, şi-í era parcă nu mai e om pe lume când a aflat că dânsa n-a venít, níci n-are să vie, că s-a întros íar în mănăstíre.

— Mai zící şi acum că nu te íubeşte?! îl întrebă Burdea cu răutate. Aí să fací pe dracu în patru ca s-o scoţí dín mănăstíre.

Naţl nu-í răspunse nímic; un síngur gînd îl stăpînea; să fie síngur şi să meargă, s-alerge, să cutreíere văi şi dealurí.

Şí o vedea mereu pe mumă-sa stînd síngură în măcelărie, şi íníma-í sîngera, încât íí venea să răcnească tare, ca să răsunе toate văíle, şi să se cutremure tot ceea ce are víaţă şi sínte durere.

Nu! El nu putea să plece, nu putea şi nu putea!

Sărmana luí mumă! atît mai rămînea în lume, atîta reazăm, atîta mîngăiere, şi lumea í se lumína când se gîndea că poate să îndulcească víaţa eí.

„Celelalte vîn, íşí zíse el, şi trec în cele dín urmă, încât numai dín când în când íţí mai aducí ca prín vís amínte de ele.“

Zílele veneau ínsă şi treceau una după alta, şi níci o ştíre bună de la Bocíoacă.

Şí cum zílele treceau, Hubăr se făcea tot mai posac, íar nevastă-sa tot mai nelíníştítă.

Om trăít în lume, Hubăr ştía prea bîne cum trebuíe să í venít lucruríle că Bocíoacă nu mai vîne, şi ar íí voít mai bucuros să fie pălmuit în faţa lumíí decît să pată ruşínea de care se temea. Şí totuşí el nu era supărat pe Bocíoacă, níci pe cojocarí: eí aveau dreptate; eí făceau numai ceea ce erau datorí a face. Nevasta luí ínsă l-a pus să se umílească, íar fecíoru-său l-a făcut de batjocura lumíí.

— Aí vorbít tu cu Bocíoacă, întrebă în cele dín urmă Hubăroaía, orí mí-ai zís numai, ca să mă amăgeşti, că aí vorbít? Hubăr se uită lung la dânsa.

— Ba în adevăr am făcut prostía aceasta, îi răspunse el. Ca să scap de gura ta, adause apoi peste puţin, cu amărăciune.

— Nu ştiu cum vei fi vorbít, dar văd că n-o să íasă nímíc dín toată treaba.

— Adică ce vrei să íasă?! grăi el. Tu vezí că de câteva zile nu mai dă pe acasă: numai el ştie pe unde o fi umblând şi cum şi-o fi petrecând nopţile. Şí dacă vezí tu, nu sunt nící alţií orbí. Cum să scoată eí stăpân pe un asemenea nemerníc? Mare ruşíne!

— Dacă îi eşti tată şi nu-í porţi de grijă! întâmpínă dânsa necăjită. Le ştii toate, dar nu te-am văzut şi pe tine o dată să faci ca alţi părinţi, să-l íei de scurt şi să-l întorcí în calea cea bună. N-a fost el aşa! Tu ştii prea bine că n-a fost; dar ce poate o femeie ca míne dacă...

— Tu să tací! o întrerupse el cu aspríme. Tu şi numai tu l-ai strícat, îndopându-l cu baní! Nu aşa m-am făcut eu om; uite aşa cum oí fi, cu toate păcatele mele, stau pe amândouă picioarele, fiíndcă n-am aşteptat ca alţií să ímí aştearnă culcuşul: trebuie să-l laşi şi pe el să se lupte cu nevoíle vieţii. Cum l-ai făcut, aşa să-l aí: eu nu mai vreau să ştiu de el, nící să-l văd în ochí!

Nu mai voi Hubăr, dar tot tată îi era fecíorului său şi nu mai avea astâmpăr, nu íşi mai găsea tíhna obişnuită şi clocotea parcă ceva în sufletul lui; şi chíar nevrând trecea mai des decât de obicei pe la măcelărie.

Dumínică, în sfârşít, ştiínd că lumea se îngrămădeşte, Naţi era la locul lui şi cântărea carne pentru o slujnică când tatăl său íntre tăcut şi se aşeză pe un scaun dín fund, lângă nevastă-sa.

— Dar tu ce te-ai făcut? întrebă el după ce slujnica plecă în urmă cu carnea.

Era pe sfârşíte. Nu sunase încă peste drum de íntrare, dar lumea începuse să vie la biserica, şi Naţi luă măturişca şi

începu să adune fărâmaturile de pe butuc, ca să le arunce, ca de obicei, în coșul de lepădături.

— Unde ai fost de n-am mai putut de câteva zile să punem ochii pe tine? întrebă iar Hubăr.

Națl dete fărâmaturile în coș, apoi luă cârpa și începu să șteargă cuțitele unul câte unul și să pună apoi pe fiecare la locul lui.

— M-ai auzit tu pe mine? strigă Hubăr răstit.

Națl lăsă pe butuc barda pe care o ștergea și se întoarse cu o cârpă-n mână și râzând spre tatăl său.

— D-ta știi foarte bine că te aud, răspunse el, dar nu-ți răspund fiindcă nu pot să-ți spun unde am fost și ce am făcut.

— E foarte rău!

— Nici eu nu zic că e bine! răspunse Națl și se întoarse iar, ca să șteargă barda și s-o pună la locul ei.

E foarte greu să cerți pe un om care-și mărturisește vinovăția; Hubăr însă ținea să-și certe feciorul, și nepăsarea acestuia îl scotea din răbdare.

— Nemernicule! zise el cam tare, să nu mă ieși în bătaie de joc, că de ți-ar fi barba de un cot, tot îți trag palme și te dau afară. Aici eu sunt stăpân!

Națl așeză barda ștearsă la locul ei și se întoarse iar spre părintii săi.

— Drepturile de părinte și de stăpân nu poate, zise el, nimeni să ți le ia; dar te rog să nu te folosești de ele aici, fiindcă trec oamenii și rușinea nu cade numai asupra mea!

— Rușinea mi-ai făcut-o tu cu prisos, grăi Hubăr încet, aproape șoptind.

— Tocmai fiindcă ți-am făcut-o eu, nu mai adăuga și d-ta la ea.

— Nu! urmă Hubăr tot încet. Vreau să știe lumea că știu ticăloșiile tale și nu le trec.

— Tată, grăi Națl așezat. Știu ce te mârnește și-ți dau dreptate. Am să plec mâine dacă vrei, chiar astăzi, și n-aș voi să ne despărțim certăți.

— Eu vreau să ști, răspunse tatăl său cu asprime, că n-ai ce să mai cauți la casa mea dacă nu te faci om cumsecade.

— Fă ce vrei, răspunse Nați, întorcându-se iar la cușitele lui. Nemții bețivi, adăugă apoi peste puțin pe românește, se ceartă ca niște orbeți. Da! urmă apoi iar pe nemțește, ei au dreptate dacă ne iau în bătaie de joc!

Asta a prins. Hubăr se ridică și se uită mânios la feciorul său, dar nu mai urmă înainte, ci se depărtă fără ca să se mai uite-napoi.

Hubăroaie, care stătuse tot timpul cu inima încleștată, rămânând acum singură cu feciorul ei, începu să șteargă lacrimile ivite una câte una în ochii ei, în vreme ce el își făcea de lucru cu închiderea măcelăriei.

El n-o vedea plângând, dar știa că plânge oricând are să plângă și-i era foarte greu să se întorcă spre dânsa. După ce încuie dar ușa despre uliță, el se așeză, tot cu spatele spre dânsa, pe scaunul de lângă butuc și rămase cu mâinile pe genunchi, cu ochii-nchiși, și cu capul plecat în jos. Nu mai simțea, nu mai gândea nimic: era istovit și toate îi păreau a pustiu.

Ea începu să plângă pe-năbușite.

— Mamă! zise el în cele din urmă, întorcându-se spre ea. Nu plânge, că o să ai de aici înainte de ce să plângi. Pe mine nu mă mai vezî! Nu plânge, că se-ntâmplă o nenorocire îngrozitoare! Eu nu știu ce fac dacă mai dau ochii cu el!

Ea-și șterse lacrimile, apoi se ridică și se uită cu un fel de frică la el.

— Nu e lucru curat, zise ea, și Dumnezeu știe dacă nu e cîneva care s-a vîrât la mijloc, ca să tulbure liniștea casei mele... știe, urmă ea, cu asprime, și nu iartă, fiindcă e mare păcatul!

Nați se uită cîtva timp tremurînd la ea, apoi își luă pălăria și se depărtă, cuprîns de simțămîntul că de aici înainte el stă singur în lume.

XIII

DATORII VECHI

Datoria să ți-o plătești la timp, căci are și ea rostul ei și nu stă, dac-o lași nebăgată-n seamă, în amorțire, ci mișcă și crește de n-o mai poți stăpâni în cele din urmă.

Nați se temuse că n-are să fie bine dacă se va întâlni cu tatăl său și a potrivit lucrurile anume așa ca să nu rămâie singuri. Luând apoi hotărârea de a nu mai da ochi cu el, avea de gând să ceară bani de călătorie de la muma sa și să plece cât mai curând. Vorba despre pedeapsa lui Dumnezeu í-a căzut însă atât de greu, încât n-a mai putut să stea cu mumă-sa. Se temea că nu se va putea stăpâni și n-ar fi voit odată cu capul să-í zică vreo vorbă aspră.

El a crescut, așa-zicând, în brațele mumei sale și nu intra în mîntea lui gândul că poate să fie în lumea aceasta ceva ce el să nu-í spuie și ei. Iníma íi da decí și de astă dată brânci ca să-í spună tot. Știa că dânsa-l va înțelege, se va muia și-í va fi de mare ajutor în greaua luptă sufletească. El însă o știa și aceea că dânsa íi va spune bătrânului tot, și aceasta n-o voia.

Avea cuvînte de a se plînge de tatăl său. E însă în fîrea omului să treacă cu vederea păcatele părinților săi, și nu o dată el își zicea: „Íi-e tată și n-ai să-l judecí!“ De aceea își făcea muștrări totdeauna când scăpa vreo vorbă mai aspră despre tatăl său. Și nu e într-adevăr lucru mai dureros decât să nu poți avea o bună părere despre părinții tăi. Aceasta o simțea acum Nați în toată clipa.

Lasă că tatăl său era, în gândul lui, vînovat de toate, dar el se mai și temea ca nu cumva acesta, aflînd ceva, să facă, om îmbătrînit cum era, vreun scandal, să se certe cu Mara ori s-o oprească pe Persida din drum. Astfel se stîrnise în iníma lui o adevărată dușmănie față cu tatăl său, și adeseori íi venea să se ducă, să-l caute, să-l apuce, unde-l va fi găsînd, și apoi ce va voi Dumnezeu. Se simțea că nu s-ar mai putea stăpâni

dacă ar mai vedea pe mumă-sa plângând orí dacă acesta í-ar mai zíce vreo vorbă aspră. El nu mai putea să dea ochí níci cu mumă-sa. Íí era grozav de greu, dar nu mai putea.

Cu atât mai rău, căci prín asta lucrurile nu se împăcau, cí numai se amânau şi mai vârtos se încurcau.

Fííndcă așa cu mâna goală n-ar putea să plece, el s-a împrumutat de la Gríner, neguţătorul de pieí, cu treí sute de floríní. Ovreul nu numai că í-a dat bucuros, dar l-a mai şi rugat să-í spună când va mai avea trebuínţă: ştia el că plăteşte Hubăroaíe, numai să nu afle Hubăr, ba plăteşte chíar Hubăr, numai să nu afle lumea.

Aşa au şi venít lucrurile.

Hubăroaía era nemângâíată că fecíorul eí a putut să supere atât de greu pe tatăl său, dar íí dădea, la urma urmelor, dreptate: tot era mai cumínte așa decât ca lucrurile să fí ajuns la ceartă. Că n-a luat rămas bun níci de la ea, asta-í părea lucru fíresc: ea nu l-ar fí lăsat să plece fără ştírea bărbatului eí. l-a mai şi mulţumít dar luí Gríner când acesta a venít peste câteva zile să-í spună în toată taína că í-a dat luí Naţl baní de drum.

Hubăr era parcă l-ar fí cíomăgít cíneva când a aflat că fecíorul său nu şi-a luat zíua bună de la mumă-sa. Ştia că ţíne la dânsa, şi astfel dădea cu socoteală că mare trebuía să fí fost mâhnírea luí ca să-í poată face eí o atât de mare supărare. În zadar, nu e în lumea aceasta nímic mai tare decât durerea de părinte: nu zícea Hubăr nímic, nu se plângea, dar era muíat, şi acum, când ar fí fost să-şi osândească fecíorul, íşi făcea el însuşi muştrări, fííndcă ţí-e parcă tot ale tale sunt şi păcatele íeşíte la íveală în copílul tău.

Íşi făcea Hubăr muştrări şi-şi dădea sílínţa să mângâie pe nevastă-sa.

În tăcerea sufletului său, el tălmăcea mereu vorbele pe care í le grăise Naţl.

„Ţí-e uşor ţíe, parcă-í zísese Bocíoacă, dar e greu penrtu nevasta ta.“

Era aspră afară dîn cale mustrea cuprînsă în aceste vorbe, și încă mai aspru se simțea mustrat când își aducea amînte vorbele: „Ei au dreptate când ne iau în bătaie de joc!”

Îi era greu lui Hubăr să dea ochi cu oamenii; parcă toți știau cum s-au petrecut lucrurile și se temea ca nu cumva să-l întrebe ce i s-a făcut feciorul. Era mai bine să stea pe acasă, să caute de treburile lui, să mai ia și asupra sa o parte dîn sarcina pe care nevasta sa o purta acum ea singură.

Astfel, fără multă vorbă, oarecum pe nesimțite, se schimbase casa lui Hubăr: era ca și când soț și soție, după o lungă despărțire, s-ar fi însoțit dîn nou la o viață mai strînsă decît în tinerețe. N-o știau la început aceasta decît cele două servitoare și calfele; vestea însă, și cea rea, dar și cea bună, trece dîn om în om, și în curînd lumea toată a ajuns să afle că nu mai e cum atîta timp a fost la casa lui Hubăr.

Peste vreo trei săptămîni, în sfârșit, Hubăroaie a primit mult așteptata scrisoare, prin care feciorul ei vestea c-a sosit la Buda și a fost pe la Hansler, unul dîntre verii ei. Ei îi cerea iertare pentru c-a plecat așa fără de veste și s-a împrumutat de la Grîner, dar despre tatăl său nimic.

Ea-ncepu să plîngă.

— Ei, lasă! grăi Hubăr. E mai bine așa! Să se zbugume și el, să-și verse focul tinereților: de nemernicit tot n-are să se nemernicească. Cu cine ar putea să semene!

— Trebuie, zise ea amărâtă, să fie la mijloc vreo slăbiciune, vro femeie care l-a scos dîn mîni.

— Asta nu-mi vine să cred, răspunse el. Asemenea lucruri se află.

— Va fi știînd toată lumea, întîmpină Hubăroaie, dar nu ne spune nimeni nimic.

Hubăr nu credea, dar cu puțință era și lucrul acesta, și mult ar fi dat dac-ar fi putut să afle adevărul.

N-avea însă de la cine să afle.

Trecuseră douăzeci și șase de ani de când trăia la Lîpova, și abia acum simțea că tot străin a rămas între străini. Avea

cunoscuţi, avea chiar prieteni, cu care juca cărţi şi care veneau bucuroşi la masa lui, dar nu era într-aceştia nici unul care ar fi fost în stare să-i vorbească cu inima deschisă.

Vina, la urma urmelor, a lui era, deoarece prieteni are cel ce ştie să şi-i facă; el însă era supărat pe toată lumea şi se închidea din zi în zi tot mai mult în casa lui.

Dar supărat era Hubăr mai ales pe jucării şi îndeosebi pe Bocioacă, care avea multă trecere şi ar fi putut, dac-ar fi voit, să pună lucrurile la cale ca Naţl să rămâie acasă.

Mai supărat încă era Bocioacă. Lasă că e lucru urât să făgăduieşti şi să nu împlineşti, dar el nici nu putea măcar să spună de ce anume n-a împlinit ceea ce făgăduise.

Nu! aceasta nici chiar nevastei sale n-ar fi putut să i-o spună.

Se încercase omul cu Doamne-ajută.

Nu zicea Persida că n-are să se mărite.

Ştiind prea bine că muma ei doreşte s-o vadă cât mai curând cu bărbat, ea, deşi abia împlinise optsprezece ani, se simţea fată bătrână şi hotărâtă-n gândul ei să se mărite după cel dintâi care o va peţi.

Din întâmplare acesta a fost Brădeanu.

Într-una din zile, după ce se acrise vinul, Marta a luat-o pe Persida din mănăstire şi a dus-o la dansa acasă. Timp de vreo zece zile, cât a stat apoi la casa lui Bocioacă, Persida l-a văzut aproape în fiecare zi pe Brădeanu, şi Bocioacă râdea în el. În urmă Persida s-a dus acasă, la mama ei: era lucru de sine înţeles că are să facă pregătirile de nuntă.

Deocamdată însă toate s-au schimbat: fără ca să-şi poată da seama de ce, Persida s-a întors iar la mănăstire, unde maica Aegidia o aştepta cu braţele deschise.

O apucase ca atunci când Codreanu venise la mănăstire, un fel de spaimă, şi nu mai cuteza să ia asupra ei sarcini pe care nu se simţea destoinică a le purta.

Şi astfel s-a petrecut viaţa ei de aici înainte: trăia pe apucate, când ici, când colo, azi la casa mamei sale, mâine la a lui Bocioacă şi apoi iar la mănăstire, în o necurmată frământare.

Dín când în când o cuprîndea un símţămînt de deznădăjduire. Îl vedea parcă în faţa ei pe Burdea, care rîdea de zbugiumărirele ei şi-i spunea mereu că zadarníc se opînteşte; îl vedea pe Naţl umblînd răzleţ prîn lume şi-i venea să plece pe urma lui, să-l caute şi să se ducă amîndoi, ca să lí se píardă urma. Atuncí se ducea în mănăstíre şi iar se líníştea, iar lua hotărârea de a nu face decît ceea ce doreşte muma ei, iar era stăpînă ea însăşi pe síne.

Stăpînă ar fí şi rămas dacă lumea ar fí lăsat-o în pace. Bocíoacă însă făcuse legătură cu Mara şi trebuia cu oríce preţ s-o măríte mai naînte de a se fí întors fecíorul lui Hubăr, şi dîndu-i zor, o alungă-n mănăstíre.

Dar supărările omeneşti trec şi ele cum toate trec în lumea aceasta.

Era foarte supărat Hubăr când s-a pomenít că Mara nu mai voleşte să facă tovărăşie cu el la pădurea dín Cladova, şi-n supărarea lui luase hotărârea de a se pune în înţelegere cu Líubícek, ca să-i facă Mareí greutăţi. „Am să-i arăt — íşí zicea el — că nu poate fără de noi s-o scoată la capăt!” S-au şi înţeles ca așa să facă, dar a trecut o zí, au trecut două, au trecut multe, şi în trecerea zilelor lí s-a muíat şi supărarea şi în cele dín urmă n-au mai făcut nímíc. Le era parcă puţin le pasă...

Tot așa trecuse supărarea şi cu Bocíoacă. Când cu plecarea fecíorului său, Hubăr era tare hotărât să le arate cojocarilor că poate să le facă multe neajunsuri. Au trecut însă zilele şi nu le-a făcut nící unul, şi cu cât mai mult se apropia tímpul în care fecíorul lui trebuia să se întoarcă, cu atît mai bine îi părea că n-a făcut nímíc. La urma urmelor, tot era mai bine așa.

Bocíoacă a uítat încetul cu încetul şi el făgăduínţa de a o măríta pe Persída şi puţin îi păsa în cele dín urmă când şi cu cíne are să se măríte fata Mareí.

Chíar Persída s-a depríns încetul cu încetul cu viaţa ei fără de rost şi n-ar fí dorít nící ea decît s-o lase lumea-n pace.

Mara ea singură era mereu neastâmpărată, mereu cuprinsă de grijă și nu putea să doarmă nopțile liniștită, ca alte dați. Îi era parcă o mare și nemaipomenită supărare o așteaptă, și nu știe cum să scape de ea. Zilele alerga, se bălăbănea cu oamenii, zilele dădea și lua bani, zilele avea mulțumiri, seara însă, după ce-și făcea socotelile, o cuprindea o nespasă înduioșare. Îi era parcă nu mai poate să se bucure de roadele osteneților ei. Ce folos că adunase, când copila ei n-avea nici o nevoie de zestrea pe care i-o făcuse?!

Și avea dreptate Mara.

Crescută sub purtarea de grijă a măichii Aegidiei, Persida nu știa ce va să zică a avea ori a nu avea. În gândul ei toate veneau de-a gata de la Dumnezeu, și omul n-avea decât să-și facă datoria, să ostenească și să se roage pentru ca să le alba cu prisos toate cele ce-i sunt de neapărată trebuință. Averile îngrămadite erau de prisos, ba un fel de dovadă despre lipsa de încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

Nu știe să prețuiască averile agonisite decât acela care cunoaște nevoile vieții.

Persida trebuia să le cunoască și ea pentru ca să poată măsura iubirea cu care muma ei a agonisit și agonisea averi.

De Paști, Nați s-a întors acasă voios, cu capul ridicat, plin de încredere în sine, ca tot omul care se simte ieșit la lîman.

În zadar, nu era în el nimic mai tare decât slăbiciunea pentru muma lui, și inima îi sălta când se gândea cum are să se bucure când îl va vedea ieșit stăpân de capul lui și pus în fruntea gospodăriei.

Se și bucura muma lui cu atât mai vîrtos cu cât nu se mai bucura acum numai ea singură. Chiar din ziua sosirii lui la Lîpova a simțit Nați că s-a petrecut o schimbare la casa lor: era parcă n-a fost niciodată vreo supărare în casa aceasta și parcă nici n-ar mai fi cu putință vreo supărare în ea, atât de bine se-nțelegeau cu toții.

Mai erau însă la mijloc și câteva datorii vechi, pe care le uitaseră cu toții.

După Paști, Hubăr s-a dus iar la Bocíoacă, starostele, dar de astă dată nu pe ușa dîn dos, cí pe poarta cea mare, ca omul care se sínte în dreptul lui.

Boícíoacă, tot cel vechí, se bucura că poate să-l mulțumească, și încă în Dumínica Tomíi a și adunat pe oamenii de încredere aí bresleí.

Dumínică-í dumínică, iar sâmbătă după-amíazăzi Bocíoacă a trimís pe Trícă, mâna lui cea dreaptă, pe la oamenii de încredere aí bresleí, ca să le spună că au ca mâine după líturghie să se adune.

De ce? Aceasta Trícă nu mai avea nevoie să le-o spună.

Hubăr nu era oríșicine, și în tímp de trei săptămâni, de când fecíorul lui se întorsese, uníi își dăduseră seama, iar alții aflaseră dîn zvon că í s-au ímplínít cei doi aní de călătorie și că în curând va avea să facă tăietura de măiestru.

Iar ăsta era un lucru care numai rar de tot se poate vedea, un fel de sărbătoare pentru lípovení.

După rânduiala breslelor, calfa de măcelar, care avea să treacă în rândul măiestrílor, trebuía să facă în fața starostelui și a oamenílor de încredere aí bresleí tăietura de măiestru.

Însoțít de un zăvod și ajutat numai de uceníc, el trebuía să ducă la tăiere un juncan de trei aní, frumos împodobít cu florí, cu panglící și cu cârpe, pe care, după tăiere, starostele și oamenii de încredere le luau drept semne de aducere-amínte.

După ce starostele se încredínța că juncanul nu e amețít cu spírt, ucenícul îi dădea lovítura în frunte, iar víítorul măiestru trebuía să-l înjunghie așa, ca până ce numerí zece să nu se mai míște, și să-l jupoaie íute și curat, apoi să-í scoată măruntaiele încă calde, toate aceste fără ca panglícíle și cârpele să se păteze de sânge.

Urmează apoi prețuírea și măcelărirea.

Víítorul măiestru trebuía, înaínte de toate, să-și dea părerea cât cântărește carnea și cât îndeosebí seul pe care-l scoate, apoi să facă măcelărirea în șasesprezece felurí de

cărnuri, fără ca să-şi păteze mâinile şi şorţul alb şi fără să lase fărâmaturi pe butuc.

Drept încheiere se făcea cântărirea.

Cel dintâi starostele lua muşchiul din spínare şi măiestrul trebuia să-l cântărească din ochi. Apoi urmau oamenii de încredere, care cereau fiecare cât îi venea la socoteală, şi măiestrul avea să măsoare cu ochii şi să-i taie fiecareia dintr-o singură bucată cât a cerut.

Nu-i vorba, nu se nímerea totdeauna ca bucata să fie tocmai pe tocmai: o dată ea ieşea prea mică, şi atunci cumpărătorul se plângea c-a fost înşelat la cântar; altă dată ea ieşea prea mare, şi toţi râdeau în hohote. Cu alte cuvinte, lucrul se sfârşea cu veselie.

Veselia cea mare era însă la ospetia dată de noul măiestru, masă întinsă şi încărcată, la care se ştiau de mai înainte poftiţi toţi oamenii de casă, rude şi prietenii, fruntaşi şi tovarăşi de meserie.

Era lucru mare, despre care vorbeau şi copiii pe uliţe şi pentru care se pregăteau toţi cei mai de aproape.

Hubăroaie numai la asta se gândea, Hubăr pusese ochii pe juncan, pe care-l ţinea la îngrăşare, iar Naţl făcea mereu junghierii şi cântăriri de probă. Atât timp se plânsese că părinţii l-au făcut măcelar, iar acum se simţea oarecum mândru de gândul că n-a mai văzut încă Lípova măcelar care junghie, taie şi cântăreşte ca dânsul.

Vedea parcă în faţa lui lumea adunată, căci nu numai starostele cu oamenii lui de încredere aveau intrare la tăietura de măiestru: putea să vie orişicine şi să între pe poarta deschisă pentru toţi, şi mâna parcă-i tremura când se gândea că ar putea să vie şi dânsa.

Doamne! Ce neînţeleasă e legătura lucrurilor din lumea aceasta!

Luni de zile au trecut, şi el încetul cu încetul iar a ajuns la liniştea sufletească, încât ar fi putut să o vadă fără ca să se uite la ea şi să treacă pe lângă dânsa fără ca să se oprească.

De trei săptămâni s-a întors şi nici n-a văzut-o, nici n-a avut nevoie de a-şi da sîlînţa să n-o vadă. Îi era totuna. Acum însă, când se gândea că ar putea şi dansa să fie prîntre ceilalţi, îl treceau un fel de fiori.

Şi avea omul dreptate.

El se afla la Lîpova, iar dansa trecuse încă înainte de Florii Murăşul şi se afla la Radna, şi e departe de la Lîpova până la Radna; era, cu toate acestea, un fel de legătură de la casa Marei până la casa lui Hubăr, şi fiorul care-l trecea pe el pornise oarecum de la casa părinţilor săi, inima i se încleştă cu toate acestea de câte ori se gândea la el. Acum dar, când a aflat că el s-a întors şi că e bine, voinic şi voios, ea se simţea uşurată, scăpată oarecum de o mare greutate.

Atât de mult se temuse că din cauza ei, deşi fără de vina ei, omul acela îşi va pierde rostul, se va nenoroci şi va strica viaţa părinţilor săi, şi acum era scăpată de temerea aceasta.

Sâmbătă seara, când Trică i-a spus că mâine se va hotări când Naţi va face tăietura de măiestru, ea a început să tremure în tot trupul, iar după ce a rămas singură, ea a început să plângă, a căzut în genunchi şi a mulţumit lui Dumnezeu, care toate le-a scos bine.

Acum, în această clipă de uşurare şi de mulţumire sufletească, era cuprinsă cu desăvîrşire de simţămîntul că nu e în lumea aceasta nimeni pe care poate să-l iubească deopotrivă cu dansul, că el e om în puterea cuvîntului, că are de ce să-l iubească. Ea singură ştia prin ce grea luptă sufletească a trecut el şi a trecut şi a ieşit întreg din ea.

Era o înspăimîntătoare nedreptate că nu poate să i-o spună aceasta şi lui.

O! cum ar fi voit să meargă, să-l caute, să-l vadă, să-l vorbească, să-i spună ce simte, ce gîndeşte, să-l mulţumească.

Mîntea i se oprea în loc când se gândea că toţi vor putea să-l vadă, toţi vor putea să-i strângă mîna, numai dansa nu.

Şi totuşi, ce mulţumire ar fi pentru el şi pentru ea dacă atunci, la tăietura de măiestru, s-ar vedea faţă-n faţă şi şi-ar strînge mîna!

Fírea eí návalnică ieşea dín ce în ce tot mai mult la íveală, şi mereu vedea-n faţa eí pe Burdea râzând în bătaie de joc.

„E o mîşelie nemaípomenită, íşi zise ea în cele dín urmă, să aí o síngură viaţă şi să amărăşti în viaţa aceasta zílele altora, lípsíndu-te şi pe tíne de cele mai marí şi mai curate mulţumíri!”

Şí totuşi ea nu putea să-l vadă, nící mai ales să vorbească cu dînsul.

Íi venea să stríge tare, ca să se audă până la Lípova. N-a strígat, dar e peste putinţă ca o doríre atît de fíerbínte să nu pătrundă tainíc la orişicare depărtare, şi pe când ea se zbătea pe ţármul drept al Murăşului, díncolo, pe ţármul stîng, el era cupríns de un neastîmpăr ívít ca dín senín.

„Ce folos de mulţumírea pe care o am dacă nu e împărtăşítă de cel mie mai íubít în lume? Durere nespusă e bucuría de tíne síngur símţítă.” I-a fost destul să-şi aducă amínte de ea, pentru ca să-í pară pustíe şi fără farmec viaţa fără de dînsa.

Câta zbucíumare aşa numaí în sec!

Nu mai încăpea, ce-í drept, nící o índoială că are fecíorul lui Hubăr să facă tăietura de măíestru. Starostele, oamenii de íncredere, breslaşíi toţi aşteptau cu oarecare nerăbdare prívelíştea şi masa de ospetíe: zíua ínsă nu era hotărâtă, şi multe se mai puteau încă íntâmpla până atunci.

Dumínică după sfînta líturghíe s-au adunat la casa starostelui unsprezece díntré oamenii de íncredere aí bresleí. Lucru nemaípomenít: nu lípseau decât treí dín patruşprezece, iar unul dín aceştía era Hubăr el însuşi.

După ce se aşezară cu toţi ímprejurul meseí, Bocíoacă, om al buneí rînduíelí, se rídică în pícióare şi puse cartea de călătorie a lui Hubăr în mîjlocul meseí.

— Veţi fí ştíínd, zise el sărbătoreşte, de ce ne-am adunat astăzi, şi nu mă índoiesc că puţin o să stăm de sfat. Eu ínsă, după cum cere rînduíala, vă fac împărtăşíre că unul díntré fruntaşíi bresleí noastre, măcelarul Anton Hubăr, cere să hotărâm zíua pentru ca fecíorul său Ignatíe să facă tăietura de măíestru.

Toți deteră zâmbind din cap, ba Oancea, măcelar și el, nu se putu stăpâni și strigă: „Vivat!”

— Lucrurile sunt, precum știți, urmă starostele, în bună rânduială. Anii de ucenicie și i-a făcut băiatul chiar în casa tatălui său, unde a stat apoi un an și mult pe deasupra calfă. Anii de călătorie de asemenea i s-au împlinit zilele acestea. Nu e dar nici o piedică la mijloc: nimic n-avem să-i iertăm, nici să-l trecem cu vederea. Când socotiți să-i punem ziua?

Gherghiță cel mărunțel se ridică.

— Pentru ca rânduiala să fie deplină, zise el iute și cam bolborosit, și pentru ca nici de ici, nici de colo să nu ni se poată face vreo mustrare, să se citească, după obicei, și cartea de călătorie, ca să vedem pe unde a umblat și la cine a lucrat.

Bocioacă cel lung și subțire începu să schimbe la fețe.

Asta el însuși și-o făcuse.

Vorbise atunci, pe la culesul viilor, cu Gherghiță, ca să-l scoată pe Nați măiestru, iar în urmă, după ce-și schimbase gândul, îi spusese că nu se poate, fiindcă nu prea îi este cartea în bună rânduială. El uitase supărarea lui de atunci, dar Gherghiță, om prepuelnic, nu uitase vorba ce-i spusese. Ce mai putea Bocioacă să-i facă?

— Se poate și asta, grăi el și începu să citească adevărurile scrise de stăpâni în carte, și cu cât mai mult citea, cu atât mai rău i se innoda glasul.

Adevărurile nu erau, ce-i drept, rele, dar băiatul stătuse câte patru-cinci săptămâni la un stăpân, și apoi treceau câte două și chiar trei luni până ce intra la altul.

— Pare-mi-se, grăi Gherghiță uitându-se pe sub sprâncene, că tot avem ce să-i trecem cu vederea.

Bocioacă înghiți un nod, iar Oancea nu se putu stăpâni:

— Ei, zise el, asta se întâmplă. Trece vremea până ce mergi dintr-un oraș în altul.

— Apoi, adăugă Bârzău, avea băiatul din ce să trăiască.

Celălți deteră din cap.

— Putem, grăi Bocioacă, să-l chemăm în fața noastră și să-i facem mustrare.

— Eu cred, întâmpină Gherghiță, că nu e nevoie de asta. Băiatul e tânăr și ne-nsurat, tatăl său nu e nici el neputincios: poate să mai aștepte.

Bocíoacă înghiți mai multe noduri unul după altul. Putea, nu-î vorbă, să-l scoată chiar azi măiestru pe feciorul lui Hubăr, fiindcă ceilalți erau de un gând cu dânsul și se uita și altfel în gura lui; se temea însă de gura cea rea a lui Gherghiță. Nu-î vorbă, puțin i-ar fi păsut dacă Națl va face acum ori mai târziu tăietura de măiestru; apucase însă odată să zică ceea ce a zis și ținea ca pe a lui să rămâie. Și n-ar fi fost vrednic de starostie dacă n-ar fi știut să iasă și din strâmtoarea aceasta.

Sfântul Ilie e patronul cojocarilor, și-n ziua de Sfântul Ilie cojocarii au praznic mare, merg cu steagul și cu muzica la biserică, se adună la masă mare și joacă până în zorile zilei următoare sub cortul de verdeață. Acesta e un lucru la care nimeni nu ține mai mult decât Gherghiță, și Hubăr nu putea nici el decât să se simtă măgulit dacă feciorul lui ar avea să-și facă tăietura de măiestru tocmai în ziua când breasla-și ține praznicul.

— Știti ce? grăi Bocíoacă voios, să ne facem o ziua bună de Sfântul Ilie: să prăznuim la casa lui Hubăr.

— Amin! strigă Gherghiță dând cu pumnul în masă și sărind în picioare.

Era lucru minunat, și nu se putea mai minunat! Auzi d-ta! Neamțul să dea praznicul de Sfântul Ilie!

— Amin! strigară și ceilalți, și lucrul era hotărât atât de bine, încât Bocíoacă el însuși a plecat deodată cu ceilalți, ca să se ducă la Hubăr și să-l vestească, așa cum știa el, despre hotărârea luată de fruntași breslei.

Hubăr și mai ales Hubăroaie se așteptaseră la o zi mai apropiată, știau însă să prețuiască cînstea ce li se făcea și erau mulțumiți de împărțirea pe care le-o făcuse Bocíoacă.

Mulțumiți ar fi rămas dacă n-ar mai fi fost la mijloc și gura lumii și răutatea omenească.

Buna rânduială cere, ce-î drept, ca despre cele ce se petrec în sfatul breslei să nu se mai vorbească. E însă foarte greu să ştii ceva şi să nu le spui şi celor mai de-aproape ai tăi, şi încă duminică după-prânz nu numai Marta, ci şi nevestele celorlalţi cojarari ştiau şi spuneau la toată lumea că erau p-ací-p-ací să-l amâne pe feciorul lui Hubăr, fiindcă în timpul călătoriei a umblat mai mult hoínar decât prin măcelării.

Luni, nu mai departe, í-a şoptit-o unul dintre oamenii răi de gură şi lui Hubăr aceasta.

Hubăr ar fi primit mai bucuros o palmă în faţa măcelăriei.

Carevasăzică, nu cínste, ci un fel de dar de mîlă í s-a făcut.

Şi aveau dreptate cojararii: feciorul lui umblase în adevăr hoínar.

Deodată, fără de veste, ca din senín, s-a reívit în sufletul lui toată amărăciunea de odinioară, şi dacă atunci, când feciorul lui a plecat fără de veste de acasă, íşi făcea el însuşi mustări, acum nu mai putea să-l íerte pentru ruşinea pe care í-a făcut-o.

Trebuía să se răsuflă, să-l mustre pe feciorul său, să-şi facă datoria de părinte.

Trebuía şi totuşi era mai bine dacă nu-şi făcea datoria chiar acum, când feciorul său era foarte simţitor.

Puţin íi păsa, ce-í drept, lui Naşl de părerile ce-şi vor fi făcând frunţaşii breslei şi lípovenii despre purtările lui în timpul celor doi ani de călătorie. El ştia, dar nu putea să spună nímănuí cât de greu í-au fost acei doi ani şi ce mare lucru a făcut el în curgerea lor. Iníma í se umplea de cea mai neagră amărăciune când íşi aducea amínte toate suferínţele prin care a trecut şi se gândea că în zadar au fost toate: nu era bine ca tocmai tatăl său să-í mai aducă amínte de acei doi ani.

Duminică dímíneaţa nu s-a mai putut stăpâní.

Ştia unde poate s-o vadă pe Persída şi ar fi fost cea mai mare nemernicie dacă s-ar fi lípsit el însuşi pe síne de mulţumirea de a o vedea. S-a dus dar la biserica românească de la Lípova, şi după ce aici n-a găsit-o, a trecut la cea de la Radna.

Gândul lui era s-o vadă așa ca să nu fie văzut de dânsa. S-a și strecurat printre oameni și s-a oprit în dosul unui scaun; biserica de la Radna nu e însă atât de mare ca să poți intra în ea fără ca să fii văzut de toți, mai ales când ești neamț.

Dacă n-ar fi fost atât de zăpăcit, ar fi avut și el atâta minte ca să înțeleagă că în clipa când intră în biserică, toți se uită la el și se întreabă: „Cum vine neamțul acesta aici? ce caută? ce vrea?”

Așa a fost! Ba ceva mai mult: oamenii au aflat ce caută el.

Intrând de la dreapta în biserică, el s-a uitat spre fundul bisericii, unde știa că e locul femeilor, și a rămas uimit, pierdut, cu ochii țintă la Persida, care nu-l băgase în seamă.

Și cum oare să nu rămâie uimit și pierdut?!

Așa n-o mai văzuse niciodată și nici că și-ar fi închipuit-o vreodată.

Nu mai era fata cea plină și rotundă ca luna: slăbise, fața îi era mai lungă, umerii obrazilor ieșeau la iveală, pielita obrazilor era mai albă, subțire și oarecum întinsă, sprâncenele păreau mai lungi și mai dese, iar ochii erau parcă mai mari și plini de o tristețe care se revărsa peste toată fața ei.

Simțind că deodată toate privirile se îndreptează asupra ei, ea se uită speriată împrejur, ca omul care se-ntreabă: „Ce-am făcut? Ce mi s-a întâmplat?” și ochii ei se întâlneau deodată cu ai lui.

Sunt lucruri care se văd cu ochii, se pot simți cu inima și închipuie cu gândul, dar în graiul omenesc nu se pot spune.

Să ne închipuim că zile de-a rândul cerul a fost posomorât, întunecat, acoperit de o ceață deasă, și deodată, pe neașteptate, fără ca să știi cum, soarele străbate prin ceață și-și revarsă lumina plină asupra lumii, încât toate se înseninează și tot ceea ce viețuiește tresare cuprins de o pornire veselă.

Așa s-au luminaț fața ei și fața lui în clipa revederii și așa au tresărit înveseliți ca din senin toți cei adunați în biserică.

Era parcă un suflet străbate prin toți și un singur fior de bucurie trece prin acest suflet.

Numai o clipă însă. Clipa următoare, mai înainte de a-și fi dat oamenii seama despre cele petrecute, Persida rămase cuvioasă și cu ochii întinși spre pământ la locul ei.

Era o atât de aspră muștrare în fața ei, încât el își plecă ochii rușinat și porni spre strana din partea lui. Abia acum simțea că prea a luat-o oblu înainte și că trebuia să le facă toate ca și când ar fi venit aici ca să se întâlnească cu altcineva. Intrând dar în strană, el dete mâna cu bătrânul Blăguță, apoi — peste puțin — îi spuse pe șoptite că are o vorbă cu părințele Andrei. Iar după sfânta liturghie, când Bocioacă se sfătuia cu oamenii de încredere ai breslei, Nașl știricea de la părințele Andrei la cine ar putea să găsească aici la Radna vitei de tăiere.

Atât de bine le potrivește toate, încât până chiar și Persida ea însăși, întorcându-se acasă, stătea la îndoială dacă el a venit ori nu pentru dansa la biserică.

Singur el știa și acum cât de greu i-a fost să nu meargă-n urma ei, ca s-o vadă cel puțin din depărtare, și întorcându-se spre Lipoa, era și el pătruns de simțământul că ar fi o nemaipomenită mișelie să-și calce pe inimă când atât de mult o dorea.

Ce-i pasă lui acum de hotărârea breslei? Totuna îi era când și cum va face tăietura de măiestru. Un singur lucru știa: că e o grozavă nenorocire pentru dansul de a fi fost născut din părinții lui și, lucru înspăimântător, că el n-ar putea să fie fericit decât după ce ar fi murit tatăl lui și muma ei.

Ah! ce urât gând, ce nesuferit simțământ, și el nu mai putea scăpa de simțământul acesta.

Luni pe-nserate el lucra la tocilă când tatăl său se întoarse cu fața întunecată acasă.

— Ai văzut? grăi Hubăr rece și aspru.

— Ce să fi văzut? întrebă Nașl, uitându-se lung la el.

— M-ai băgat în gura lumii, m-ai făcut de râsul tuturor, răspunse tatăl său. Prin toate colțurile se vorbește c-ai umblat hoinar în timpul călătoriei și că numai de milă te-au amânat

până la Sf. Ilie. Erau să te trimită iar în călătorie. Ruşine. Să-ţi crape obrazul!

Na! se făcu alb ca varul, apoi picioarele începură să-î tremure, încât abia se mai ţinea pe ele.

— Aşa e! zise el stăpânindu-se şi adunându-şi toate puterile. Eî au dreptate! Am umblat ca vai de capul meu, şi pot să gândească ce vor. Eu ştiu de ce, dar nu pot să le spun şi lor, şi dacă le-aş spune, n-ar mai zice nimic, ci mi-ar plânge de milă. D-ta însă imi eşti tată şi trebuie, dacă ai inimă de părinte, să simţi că trebuie să fie ceva la mijloc, şi să mă ierţi, să-mi ţii parte, să mă aperi, cel puţin în gândul d-tale, iar nu să-mi mai faci şi muştrări, când eu însumi mă mărturisesc vinovat! Lasă-le, tată, să nu mai vorbim despre aceste. Orişice ar fi între noi, adause el muiat, să trăim în pace, fie chiar şi numai de dragul mamei, care d-tale îţi este nevastă bună, iar mie mai bună mumă.

Hubăr era destul de deştept ca să înţeleagă muştrarea aspră care era cuprinsă în aceste cuvinte şi destul de cumsecade pentru ca să se simtă atins de ea.

— Eu cred, zise el mirat, că-ţi mai sunt şi eu tată şi pot să ştiu ce este, dacă e ceva la mijloc.

Na! rămase cuprins de tulburare în faţa lui.

Ce putea el să-î zică? Cum, Doamne, putea să spună în câteva cuvinte ceea ce-î zguduia toată firea?

— Eu, zise el oarecum îmbrâncit de gândurile ce-l stăpâneau, eu, aşa cum sunt, n-aveam nevoie să mă fac măcelar.

— Carevasăzică, întâmpină Hubăr aprins, asta e la mijloc: ţi-e ruşine de meseria mea!

— Nu e asta! îl întrerupse feciorul iute. Nu aşa trebuie să mă înţelegi.

Hubăr însă nu ţinu de întreruperea aceasta. Încă de mult simţise că nu prea e feciorul lui făcut pentru măcelărie şi nu o dată se muştrase că nu l-a lăsat la şcoală. Se bucura deci că vorba a venit aşa, ca să se poată dezvinovăţi.

— Tatăl meu, urmă el dar, a fost şi el măcelar, tot măcelar a fost şi tatăl lui, măcelari au fost toţi din neamul nostru de când ne ştim: ce sunt eu vinovat dacă mie Dumnezeu mi-a dat inimă pentru meseria părinţilor săi!

— Ia lasă, tată, răspunse feciorul, că am cu cine să seamăn: multă inimă n-ai nici d-ta pentru tocatul de oase şi-ţi mai place să stai de vorbă cu oamenii deştepti decât să tai carne şi să sfărâmi oase pe butuc. Mama să trăiască!... şi merge şi măcelăria lui Hubăr.

În gândul lui Naţl vorbele aceste erau grăite mai mult a laudă decât a mustrare; Hubăr însă vedea în ele muştrările ce el însuşi atât de adeseori şi le făcuse, şi obrajii lui se umplură de sânge.

— Să nu te obrăznicеşti cu mine, strigă el ca ieşit din fire, încât ucenicul şi una dintre calfe ieşiră speriaţi din tocătoare, unde aveau de lucru. Ți-am spus o dată că-ţi trag palme, şi nu are nimeni să ți le ia de pe obraz.

— Ba asta să n-o faci, îi răspunse feciorul rece, că mă pui la grea încercare. Atunci era atunci, iar acum e altfel.

Hubăr, măcelar din bun-străbun, înaintă hotărât spre el.

Naţl ţinu în faţa sa cuţitul pe care-l avea încă în mână.

— Te rog pe toţi sfinţii, nu te apropiă! strigă el.

— Lasă cuţitul! strigă calfa, care se repezi apoi spre dânsii, ca să-i despartă.

Era prea târziu.

Simţind pe tatăl său în apropierea sa, aruncă cuţitul departe de la dânsul.

— După ce m-ai nenorocit, n-ai să mă mai batjocoreşti, zise el apoi şi îi dădu brânci, încât căzu pe spate de se lovi cu ceafa-n tocila din dosul lui.

Aşa, cu capul gol şi cu mânecile sumese, cum era, el se depărtă cu paşi repezi şi ieşi din curte fără ca să se mai uite înapoi.

XIV ROSTUL LUI BANDI

Sâmbetele după-amiazăzi sărăcímea, orbeţi, ologi, bătrâni neputincioşi, copii fără de căpătăi se adunau venind unul câte unul la porţiţa mănăstirii şi aşteptau, certându-se între dânşii, până după vecernie, când maica econoama ieşea, ca-n faţa lumii să le împartă milă, pâine, câte o bucată de carne, câte un săculeţ de cartofi, de fasole ori de mălai, câte un braţ de lemne în timp de iarnă şi câţiva creştari, toate adunate de maicile cerşetoare de prin piaţă, de prin oraş şi de prin împrejurime.

Pentru ca binecuvântările miluiţilor să nu se reverse numai asupra mănăstirii, maica econoama lua cu dânsa totdeauna pe câteva dintre fetele cu purtări mai bune, ca aceste să împartă darurile de milă, şi multe daruri a împărţit Persida, mult a fost binecuvântată de săracii al căror glas străbate de-a dreptul la cer.

Afară de aceasta, mănăstirea avea săracii ei, unii căroră li se dădea joia şi duminica, iar alţii care căpătau în toate zilele prânzul în mănăstire. Între aceştia din urmă era şi Reghina cu copilul ei, Bandi.

Când a venit la mănăstire, Persida a găsit-o pe Reghina, cu copilul ei, atunci băiat de vreo patru ani, la uşa bucătăriei. Ani de zile de-a rândul le-a dat mâncarea şi niciodată n-a putut să se uite la ea fără ca să tremure cuprinsă de frică.

Maicile o ştiau pe Reghina, care fusese servitoare la Radna, femeie voinică, frumoasă şi în toată firea. Când a născut însă pe Bandi, ea a rămas paralizată de o mână şi de un picior, strâmbă de gură şi cam smintită, încât abia te mai puteai înţelege cu dânsa. Degeaba ai fi întrebat-o cine e tatăl lui Bandi, căci zicea totdeauna că nu ştie, şi totuşi îşi iubea copilul atât de mult, încât îl ţinea, chiar şi băiat de şapte ani, în braţe şi nu voia niciodată să mănânce mai naşte de a se fi săturat el. „Eu mănânc ce rămâne!“ zicea dânsa.

Câteodată, așa dîn senîn, o apuca ceva de rămânea ca-nțepenită, cu ochii sticlîți, și vorbea într-aiurea. Atunci spunea cum a fugit și a rătăcit zile și nopți prîn pădurea de la Cladova și cum n-a mai voit să moară când și-a văzut copilul voinic și frumușel.

Și în adevăr Bandí era băiat voinic și destul de frumos la chip, dar fricos, lînștit și atît de tăcut, încât rar ieșea vorbă dîn gura lui. N-ar fi fost chip ca cineva să-l depărteze de la mumă-sa; ședea lîpît de dânsa orî o ținea de poale când ea se ducea pe chinuite undeva.

Bandí era băiat de vreo opt ani când Dumnezeu s-a îndurat de a chemat la sine pe muma lui. De aici înainte el se ținea ca un cățel după maica Aegídía, care peste cîtva timp l-a dat ucenic la un cîzmar.

Deprîns a se alípi de cineva, Bandí n-a putut să rămăie la stăpîn și a fugit, dar nu s-a mai întors la mănăstire, ci a rămas așa răzleț, trăind dîn mîla oamenilor și adăpostîndu-se azi íci, mâine colo. Când vedea vreo călugăriță, și mai ales pe maica Aegídía, el fugea cuprîns de frică și se ascundea. Astfel la mănăstire í s-a pierdut încetul cu încetul urma și nímení nu se mai gîndea la el.

Abía acum, în Săptămâna Patímilor, întorcându-se de la Lípova, Persída l-a zărit stînd cu undița pe țărmul Murășului dîn jos de pod.

Trecuseră vreo trei ani de când nu l-a mai văzut și băiatul crescuse în timpul acesta peste vîrsta lui, dar tot îl recunosc după prima ochire și îi trecu parcă un fel de săgeată prîn ínimă. Vedea pe Reghína slabă, numai piele și oase, cu fața galfădă, cu gura strămbă, cu ochii sticlîți, și iar o vedea rătăcind sîngură, deznădăjduită, cu moartea în suflet, prîn pădurea de la Cladova. Íi venea să fugă și să nu se mai uite înapoi, íi era însă mîlă de sármanul Bandí și ar fi dorit să afle ce s-a făcut el de când nu l-a mai văzut.

Bandí, văzînd că se uită mai întîns la el, s-a speriat ca făcătorul-de-rele care se vede față în față cu urmăriitoríi lui, apoi recunoscînd-o, íși adună undița, gata de a o lua la fugă.

Ea-í făcu semn să vie la dânsa, şi el se apropie umílit, frícos şi supus ca un câine chemat de stăpânul său.

— Bíne, Bandí, íi zise ea, dar tu ce faci?

— Prínd peşte, răspunse el.

— Dar unde aí umblat de atâta tímp?

— Pe aici, pe la Lípova şi pe la Radna.

— Dar dín ce aí trăít?

— Dín ce am căpătat.

— Nu vrei tu să víi cu míne, la mama? îl întrebă ea înduioşată.

Era în faţa ei, în ochíi ei şi mai ales în glasul ei atâta dragoste, încât faţa băiatului se lumínă.

El dete dín cap, era însă atât de míşcat, încât nu putu să-í răspundă şi marí stropí de lacrími se íviră în ochíi lui şi se strecurară peste obrajií lui bătuti de soare şi de vânt.

— Nu plânge, Bandí, íi zise ea; de ce plângi, că n-am să-ţi fac níci un rău?

— Dar, răspunse el, aí cunoscut pe mama şi aí fost atât de bună cu ea.

Persída se cutremură.

Mergând apoi spre casă, ea se încredínţă că băiatul, rămas síngur dín capul lui, se deschísese. Vorbăreţ nu era níci acum, dar părea foarte cumínte şi răspunsurile lui erau bine gândíte, oarecum bătrâneşti.

Viaţa lui sufletească era însă tot cea de mai naínte, şi în curând Persída a ajuns să se călască de a nu-l fí lăsat să-şi príndă peştii ínaínte. Íi era oarecum frícă de el. Alípírea către dânsa era la dânsul un fel de boală sufletească, şi ea nu mai putea să scape de prívírea lui, care mereu íi reamínte ochíi stíclíti aí Reghínei.

Ducea, nu-í vorbă, coşurile Mareí în piaţa şi, pe înserate, le aducea acasă, dar le făcea toate în grabă, se-ntorcea în fuga mare şi se uíta, întors acasă, cu un fel de îngrijíre la Persída, ca şi când s-ar fí temut că în lípsa lui í se va întâmpla ceva. Astfel dânsa nu mai putea să scape de ochíi lui.

Dumínica Tomíi, dímineața, când a dat ochíi cu dânsa, el era foarte nelíníștit, iar după ce dânsa s-a întors de la biserícă, el gemea, parcă le-ar fí ștíind și simțínd toate, întocmaí ca dânsa.

Marți după-amiazăzi Mara s-a întors acasă înaínte de vreme și cu fața oarecum sperioasă.

Hubăr, așa zíceau toți, s-a certat cu fecíorul său, care l-a rănít la cap și era să-l înjunghíe cu un cuțít mare dacă una díntre calfe n-ar fí sărít la tímp, ca să-l scape.

N-o prívea lucrul acesta, și totuși ea tremura cuprínsă de simțământul că o mare nenorocíre í s-a întâmplat, și a grábít acasă, pentru ca nu cumva fííca eí să afle de la alții cele petrecute.

Persída o ascultă râzând cu íroníe.

— Mínciuní! zíse ea. Mínciuní nerușínate! strígă maí tare. Nu e Hubărnațl în stare să facă lucrul acesta! Să mor eu dacă-í adevărat! Nu crede!

Nící nu credea Persída, dar ceva tot trebuíe să fí fost la mójloc, și începu și ea să tremure.

Ochíi eí se oprírá asupra luí Bandí, care, auzínd-o vorbínd maí tare, se íví în pragul caseí.

— Am să mă duc, urmă ea cuprínsă de o porníre covârșítoare, și să aflu adevărul de la oamení care nu mínt. Maíca Aegídía trebuíe să știe.

— Dar ce te prívește pe tíne?! întâmpínă Mara, cuprínsă de gríjă.

Persída se oprí în fața eí și se uítă lung la ea.

— Dă-ți, te rog, seama, íi zíse apoi, ce-ar trebuí să simtă el dac-ar afla că eu m-am certat cu d-ta și eram să sar cu cuțítul asupra d-tale. Orí nu este adevărat, și atunci trebuíe să-ți scoți cât maí curând gândul acesta díń cap, orí e adevărat, urmă ea îngrozítă, și atunci sunt și eu vínovată!

— De ce să fíi tu vínovată?! strígă Mara ca scoasă díń fíre.

— Pentru că nícíodată nu și-ar fí píerdut rostul dacă n-ar fí avut nenorocírea de a da cu ochíi de míne!

Mara se crucí de treí orí, una după alta.

— Sfântă Maríe, Maică Preacurată! strígă Mara. Ajută-ne, că eşti mílostívă. Nu mai sunt oare şi alte femeí pe lume?! Dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost alta. Dacă n-are mînte, nu are! De ce nu şi-au ieşit şi alţii dín fíre?!

— Pentru că numai pe el l-am ademenít! îi răspunse Persída deznădăjduită şi-şi luă mantela ca să plece, însoţită de Bandí.

Mareí îi venea să í se pună în cale şi să stríge că numai peste trupul eí poate să íasă dín casă. Dar de ce s-o oprească?!

— Haíd'! zise, lasă, c-o să-ţi scoată maíca econoama prostíile acestea dín cap.

Persída dete cu îndărătnície dín cap şi plecă cu pas íute şi apăsát.

Nu! nímení nu putea să scoată dín íníma eí símţămîntul că a fost nenorocită pentru casa lui Hubăr clípa în care ea s-a născut.

Pe drum spre pod íníma í se bătea dín ce în ce mai tare. Dín ce în ce tot mai mult o cuprîndea símţămîntul că acum, acum se hotărăşte víaţa eí, şi iar îi era parcă se află la margínea unei prăpăstíi şi nu se mai poate ţínea, trebuie neapărat să-şi ía avînt spre adâncíme, iar vedea în faţa eí pe Burdea rîzând în bătaie de joc.

Sosítă pe celălalt ţármure, în apropierea mănăstíríi, ea se întoarse spre Bandí care alerga după dânsa. Plecase cu el de acasă, şi totuşi acum îi era ca şi căzut dín cer.

— Îl cunoşti tu, întrebă ea, pe fecíorul măcelarului Hubăr?

— Pe Hubărnaţl, care a bătut pe tatăl fííndcă a fost rău cu mumă-sa? grái el cu ochíi plíní de vâpaie.

— De unde ştii tu? întrebă dânsa, cuprínsă de fíorí.

— Ştiu, răspunse el. Am văzut-o plângând şi ştie lumea. Acum Hubărnaţl s-a întors acasă şi l-a bătut pe el. E om rău Hubăr.

Era parcă vorbeşte într-aiúrea băiatul şi Persída nu mai cuteza să urmeze vorba cu el.

— Îl cunoşti dar pe Naţl? urmă ea, schimbând vorba.

Bandí dete dín cap.

— Poţi tu să te duci să-l cauţi, oríşíunde ar fí, şi să-í spuí să mă aştepte azí, când mă întorc de la mănăstíre, în dosul Sărării?

Bandí dete dín cap.

— Dar să nu spuí nímănuí nímíc şi să mă aşteptí şi tu acolo.

Bandí dete dín cap.

— Du-te, Bandí, şi umblă íute! zíse ea, apoi íşí urmă cu íníma încleştată drumul spre mănăstíre, íar Bandí porní zăpăcít ca omul grăbít care nu ştie încotro să apuce.

Nící nu era lucru uşor să-l găsească pe Naţl.

Ieşínd atuncí, după nenorocíta ceartă cu tatăl său, dín curte, Naţl a stat şi el zăpăcít.

Văzându-l, trecătoríí s-au oprít dín drum, şi lumea, doritoare de a afla ce s-a petrecut, a început să se adune în faţa caseí. El nu mai putea să stea pe gândurí: trebuía să scape de prívíríle scrutătoare şi, fără de a se mai gândí, plecă spre casa luí Oancea, care fusese calfă la dânsíí pe când el era ucenic şi ţínea la el şi la mumă-sa.

Aící a stat până pe-nserate, când s-a dus la Gríner, ca să se împrumute cu câteva sute de floríní şi apoi să plece şi să se ducă departe de lumea aceasta, în care nu mai avea ce să caute.

Puţin în urmă Oancea a plecat şi el la Hubăroaíe.

Nu íntre în míntea luí gândul ca Naţl să părăsească pe mumă-sa. Degeaba íí spunea Naţl că el cu tatăl său nu se mai poate împăca şi că mare nenorocíre s-ar íntâmpla dacă eí s-ar mai íntâlní: Oancea ţínea să-í împace, orí s-o facă pe Hubăroaíe să-şí părăsească bărbatul, care atât de mult íí amărâse víaţa.

Şí Naţl avea dreptate.

Lovíndu-se în căderea luí de masa tocílei, Hubăr se răníse la cap şi zăcea în pat. Tocmai grea nu era rana; bolnavul ínsă, rău cătrănit, era cupríns de fíerbínţelí şi stăruía cu îndărătnícíe ca fecíorul său să fíe fără de íntârzíere arestat şi tras în judecată pentru că a rídícat cuţítul ca să-l omoare.

Hubăroaie plângea şi nu mai putea să vadă pe nimeni în ochii ei. Îi venea să între în pământ de ruşine şi era în gândul ei hotărâtă să vândă casă şi măcelărie, şi vie, şi pământuri, şi prunişti, tot ceea ce a agonisit, şi să se ducă undeva unde nimeni n-o ştie. Şi iar stătea la îndoială, îi părea peste putinţă ca Naţl, copilul ei cel duos şi atât de blând, să fi făcut ceea ce toţi spuneau.

Oancea i-a venit dar ca trimis din cer. El ştia adevărul adevăr şi inima ei de mamă simţea că numai așa cum spune el s-au putut petrece lucrurile.

— Da! zise ea cu faţa înseninată, Naţl n-a putut să ridice cuţitul asupra tatălui său; el nu putea să nu arunce cuţitul când a văzut că tatăl său se apropie. Minte bărbatul meu; minte calfa; minte ucenicul; du-te, Oance, te rog, du-te şi le spune că au minţit, ca lumea să ştie adevărul!

Ea era împăcată, ea-l ierta, ea îi dădea dreptate şi-l plângea; când însă Oancea aduse vorba la împăcăciune, ea dete adânc mâhnită din cap.

— Nu, zise ea, o minune ar trebui să se întâmple pentru ca tatăl său să-l poată ierta: s-ar învînovăţi însuşi pe sine şi asta nu-i în stare să o facă.

— Atunci lasă-l în ştirea Domnului, grăi Oancea. Destul te-ai chinuit, şi tot îţi este feciorul mai mult decât el!

Hubăroaie se uită mirată la el.

Nu-i venise niciodată gândul acesta, şi îi părea peste putinţă ca cineva să-l aibă.

— Asta, zise ea, e o nebunie. El este bărbatul meu!

Vorbele acele erau grăite cu atâta lepădare de sine, cu atâta umilintă creştinească, încât Oancea rămase cuprins de sfială.

— Dacă Dumnezeu va voi să mă mângăie, urmă ea peste puţin, îi va împăca şi pe ei.

Ştise Naţl că așa au să iasă lucrurile, ochii i se umplură cu toate aceste de lacrimi când Oancea îi spuse că mumă-sa n-a fost în îndoială asupra lui.

Marţi seara, când Persída stătea cu Bandí în capul podului, Naţl şedea cu capul rezemat în pumní şi frământat de grele zbucímări sufleteşti în faţa lui Oancea.

Luase cínci sute de floríní de la Gríner şi era hotărât ca, îndată după înserare, să plece la Arad şi de acolo la Víena.

Era hotărât şi nu putea să plece.

Încercase în mai multe rânduri să scrie şi nu era în stare să înşire zece vorbe. Atât îi păreau de secí, atât de mínciunoase vorbele puse pe hârtie, încât a rupt în cele dín urmă hârtia, cupríns de gândul că puţin îi pasă dacă ea nu simte că nu poate să fie adevărat ceea ce lumea spune.

— Oance, grăi el în cele dín urmă cu glasul înecat, aş mai avea să te rog ceva, dar să nu spuí nímănuí în lumea aceasta. M-ai înţeles? Nímănuí în lume!

— Mă ştii, răspunse Oancea, ca şi când ai spune unui mort.

— Tu cunoşti pe fata Mareí? întrebă Naţl.

— Cum să n-o cunosc?! răspunse Oancea mírat.

Auzíse, ce-í drept, şi el ceva, dar era de mult de atunci şi o uítase.

— Ai vorbit vreodată cu ea? urmă Naţl.

— Nícíodată!

— Nu face nímíc. Te rog să cauţi a te întâlni cu ea, ca dín întâmplare, m-ai înţeles? — ca dín întâmplare, ca nící ea, nící alţii să nu bănuíască că eu te-am trimís, şi să-í spuí cum s-au petrecut lucrurile.

Oancea ştia că Naţl e hotărât să plece peste câteva ceasuri; el însă nu credea că va pleca, ba chíbzuía fel de fel de chipuri de a-l oprí. Ar fí putut dar să le lase deocamdată toate încurcate, nu se putu însă stăpâni şi fără de veste îi scăpară vorbele:

— De ce să-í spun?

— Nu mă întreba de ce, grăi Naţl, fííndcă nu pot să-ţi spun şi nící tu n-ai fí în stare să mă înţelegí. Eu nu pot să vorbesc cu ea, şi mí-ar fí foarte greu dacă şi dânsa ar crede c-am sărit cu cuţitul la tata.

Oancea nu mai zise nimic, deşi numai cu mare nevoie se putea stăpâni, şi astfel rămaseră iar tăcuţi, fiecare cu gândurile sale, în odaia pe jumătate întunecată.

În vremea aceasta Bandi alerga ştiricînd din băiat în băiat şi dăduse de urma căutată cu atîta neastîmpăr.

— Carevasăzică, o să mi-o faci şi asta? întrebă Naţi în cele din urmă.

— S-ar putea să n-o fac! răspunse Oancea când capul lui Bandi se ivi în uşa crăpată şi doi ochi căprui se îndreptară tîntă spre Naţi.

Naţi tresări, cuprîns de un fel de spaîmă, şi se ridică în picioare.

Îi era, cum s-a uitat aşa prin amurg, parcă vede ochii tatălui său şi fără de voie se dete un pas înapoi. Uitîndu-se apoi mai cu dinadîns la băiatul de care nu-şi mai aducea amînte, el făcu iar un pas înainte şi întrebă:

— Ce e?

— Să vii cu mine, răspunse băiatul.

— Unde?

— Vîno numai, că vei vedea, grăi iar băiatul.

Era de necrezut, era peste putinţă, şi totuşi Naţi ştia unde se duce, cine-l cheamă şi nu mai era în stare să-şi dea seama despre ceea ce face, ci porni, fără a se mai uita la Oancea, după Bandi, ca dus să-şi ia osînda de moarte.

Şi mult a trebuit să stea cuprîns de zbuciumări sufleteşti în dosul Sărării, ştiînd acum pe cine aşteaptă şi aşteptînd în zadar.

Prea se petrecuseră repede lucrurile, şi Persida, cea altfel atît de chîlbuită, n-avea timp să-şi dea seama despre ceea ce vrea, să-şi croiască un plan şi să-şi adune puterile. Stăpînita numai de gândul că toate sunt minciuni şi că lucrurile trebuie neapărat să se pună iar în calea cea bună, ea nu băga de seamă că trecătorii se uită îngrijaţi după dînsa, iar sora care îi deschisese uşa rămase cuprînsă de spaîmă când a dat cu ochii de ea.

Maíca Aegídía se afla sîngură în chílía eí.

— Ce e? ce s-a întîmplat? strígă ea speriată de fața Persídei și de mîșcările eí.

Persída se oprí în fața eí, înaltă, plínă de putere, dar tremurând dîn ce în ce mai tare.

Nu știa ce să-í răspundă, cum să-nceapă... Se dăduse de gol, se uita în ochii maíchíi Aegídía și nu putea decât să spună adevărul. Adeseorí a simțit acum în tîmpul dîn urmă că-l íubește, níciódată însă simțămîntul acesta n-a cuprîns-o cu putere atît de covârșitoare ca acum, sub ochii scrutătorí aí maíchíi Aegídiei.

Ea-și acoperí fața cu amîndouă mîiníle și se lăsă în genunchi la pícioarele maíchíi.

Maíca Aegídía se plecă adînc înduioșată spre ea; deodată însă tresări ca lovită de un junghí, se îndreptă și rămase rece și cu fața aspră.

— Ah! ce urâtă nenorocíre, grái dînsa încet și gemînd. Carevasăzică, e adevărat? Tu, Persída, tu, fata mea, aí putut să te uíți cu ochii doritorí la acel om despuíat de toată simțirea bună!

— Nu-í adevărat! strígă Persída rídícînd ochii spre dînsa. Nu se poate! Și dacă el a rídícat mîna asupra tatălui său, mă omor cu zíle, mă îngrop de víe. Nu crede, maică! Sunt mínciuní grăite de gurí pîzmătărețe și răuvoitoare!

— Nu te înșela, fata mea, tu însăși pe tíne, întîmpínă călugărița. Hubăr zace greu rănít la cap, și el n-a putut să se rănească însuși pe síne. Oríșicum s-ar fí petrecut lucruríle, chíar și dacă-ar fí mînțit tatăl, e o grea pedeapsă de la Dumnezeu ca tatăl să-și învínovățească, fíe chíar și pe nedrept, fecíorul, și tu, copilă nevínovată, trebuie să fugí și să te depărtezí cu gîndul de această famílie atît de greu certată. Dumnezeu cel atosteștiutor nu pedepsește fără de vínă, și greu afară dîn cale trebuie să fíe păcatul pe care au să-l spășească eí; nu te face și tu părtașă la această spășire apropiîndu-te cu ínima și cu gîndul de aceia pe care Dumnezeu í-a depărtat de la síne.

Închide-ți ochii, ca să nu-ți vezi, depărtează-ți gândul, stăpânește-ți inima!

Persída rămase timp îndelungat nemîșcată și cu ochii ținți la fereastra din care prima dată în viața ei îl văzuse.

— Nu pot și nu pot! grăi dânsa în cele din urmă încet și ca aîurînd prin vis. E un blestem pe capul meu și-mi e adeseori ca și când chiar mai naînte de a mă fi născut aș fi fost osândită să sufăr împreună cu dânsul. Maică! urmă apoi rîdîcîndu-se în picioare și înșîrînd vorbele cu vioiciune. Mî-e, când îmi dau seama, nesuferit acel om pătîmaș și pornit mereu spre viață fără frâu și știu că nu putem să ne apropiem fără ca să ne izbîm unul de altul. Îndată însă ce-l știu suferînd, mă simt dusă de o putere covârșitoare spre dânsul. Ce să fac, maică?! Cum să scap de îspîtire?

— Du-te, fata mea, răspunse maica înduioșată, închide-te, când te cuprînd asemenea porniri, în biserică, îngenunchează la icoana Maicii Preacurate, rîdică-te cu inima și cu gândul spre Dumnezeu, roagă-te și mereu te roagă, căci nîmîc nu poate covârși puterea rugăciunii pornite din inimă curată! Altă scăpare nu ai!

Persída încetul cu încetul se potolî și o liniște senină se revărsă în cele din urmă peste fața ei.

— Sărmana mea mamă! grăi dânsa în cele din urmă. Mult s-a temut dânsa... și atît de adeseori mă cuprînde simțămîntul că repaosul sufletesc numai aici, între zîdurile aceste, aș putea să-l găsesc.

Maica Aegidia făcu un pas spre dânsa și, cu ochii muiați în lacrimi, îi apucă cu amîndouă mîinile capul și o sărută pe frunte.

— Acesta să fie, zise dânsa, cel din urmă al tău gând de scăpare, și atunci când nu-ți va mai rămîne nîmîc, să-ți aduci amînte că sfînta noastră biserică primește în sânul ei pe toți cei ce caută mîngăiere și adăpost.

Persída îi sărută în mai multe rînduri mîna, apoi se depărtă cu pas ușor și astîmpărat.

Se înserase când ea începu a trece podul, o seară lîniştită şi călduroasă. Apa Murăşului, lîniştită şi ea, se revărsa oarecum pe furîşate şi numai pe la pontoane pleoşcăia abia simţît. Dîn când în când se arunca pe ící, pe colo câte o mreană peste luciul ei şi cădea iar pleoşcăind în valurí. Lílíecíi íeşíţi de la Sărările fluturau mereu pe deasupra podului, iar díncolo, peste Murăş, cânta o prívíghetoare.

Bandí nu se vedea nícălerí.

Persída se oprí nelíniştită.

Nu mai încape îndoială că băiatul a găsit pe Naţl şi că amândoi o aşteaptă în dosul Sărăriei.

Ea răsuflă o dată dín greu; íí era parcă o-neacă ceva şi nu mai găseşte aer.

— Nu se poate! şoptí ea. N-aş fí vrednică de lumína zílei dacă l-aş părăsi şi eu când toţi îl nedreptăţesc... Ce face el în deznădăjduirea lui?! Da! are maíca Aegídía dreptate, maí bine ar fí pentru míne să fug de el, dar nu m-aş íerta, urmă ea luându-şi avânt, nícíodată nu m-aş íerta şi víaţa întreagă mí-ar fí o necurmată mustrare.

Ca dusă apoi de o putere tainică, ea se-ntoarse şi o luă cu paşi marí, hotărâţi şi íute călcaţi spre Sărările.

Naţl, care aştepta chínuít de îndoíelí, tresări când o zări în depărtare, apoi rămase ca ínfípt în pămînt, iară Bandí făcu ínvíorat câţiva paşi, arătînd spre ea.

— Ce e, Ignatíus? grăí dânsa? Ce s-a íntâmplat? Cum a căzut o atît de groaznică nenorocíre pe capul tău?

Era în acel „Ignatíus“ pe care nu-l mai auzíse de la nímení, în tonul cu care vorbíse ea, în întreaga ei fíre atîta căldură, atîta ínímă deschísă, o atîta de curată íubíre, íncît el rămase cupríns de uímíre şi uítîndu-se la ea ca la o ívíre maí presus de fíre.

— Tu nu aí rídícat cuţítul asupra tatăluí tău! urmă ea.

— Nu! răspunse el uşurat. Íl aveam dín íntâmplare în mînă şi l-am aruncat când el s-a apropiat de míne.

— Cum, atunci, s-a rănit el? urmă ea.

— Nu ştiu! răspunse el strâmtorat. A voit să mă pâlmuiescă şi eu l-am depărtat de la mine. Se vede că s-a împiedicat de tocila care se afla în dosul lui şi s-a lovit cu capul de piatră!

Persída-şi acoperi faţa cu mâinile şi tot vedea parcă în faţa ei sângele ţâşnit.

— Ah! ce nenorocire! strigă ea îngrozită. Cuprinsă apoi de o pornire neînţeleasă, ea făcu un pas spre el ca şi când ar voi să-î scoată ochii cu ghearele. Nemernicule! şopti cu patimă. obrazul tău n-ar fi fost el oare mai curat dacă, fie chiar şi pe nedrept, ar fi suferit cu fiiască răbdare palmele? Trebuie să-î fi zis ceva, ca să-l scoţi din răbdare, şi păcatul de-a fi scos din răbdare pe părintele tău e destul de mare ca să fie răsplătit cu palme.

— Am făcut rău, răspunse el tare şi fără de şovăire, şi mă căiesc.

Persída era învinsă şi muiată. Era cu totul altul omul pe care-l vedea în faţa ei, blând, duios, purtat de cele mai bune porniri.

— Câtă durere mie şi ţie şi sărmanei tale mume şi câtă mulţumire diavolească oamenilor răi din fire dintr-o singură clipă de nechibzuinţă, urmă ea înduioşată. Tu să te duci să-î ceri iertare, să i-o ceri mereu până ce nu ūi-o dă...

— Ştiu că în zadar mă voi umili, grai dânsul întristat, dar din iubire către mama şi către tine am s-o fac şi asta!

— Are să se moaie, zise dânsa înviorată. Maica Aegídia şi părintele pleban îl vor îndupleca după ce vor fi încredinţaţi că eşti năpăstuit!

El se uită lung la ea, mai întâi cu un fel de mirare, apoi cu milă şi râzând în cele din urmă cu amărăciune.

— Sărac de sufletul tău! grai el încet. Curat şi pornit spre bine, el vede lumea sub cer senin; eu însă, tulburat din mine însumi, nu mai pot vedea în viaţă decât furtună şi zbuciumări. Nu te amăgi însăşi pe tine, urmă el mai tare, şi

nu mă íspítí pe míne. Se poate că tatăl meu se va muía orí va face, pentru ochíí lumíí, ca şi când s-ar fí muíat. Eu mă-ndoiesc, dar cu putínţă este. Míe însă tot nu mí-ar fí dată pacea, căcí sunt certat însumí cu míne, şi-n toată clípa ar trebui să mă tem că-mí voi píerde íar săríta, şi grozavă nenorocíre mí se poate întâmpla. E înspăímântător gândul că nu poţi să trăieşti în pace cu părintele tău, dar mă stăpâneşte gândul acesta şi mí-e adeseorí parcă nu mai sunt în toată fírea. Un demon nevăzut mă urmăreşte şi-mí reamínteşte mereu suferínţele pe care muma mea şi eu le-am avut şi le vom avea pe urma lui: mă înspăímânt când mă gândesc la el, tremur când îl văd şi-mí vîne să fug cu ochíí închísí când ajung a fí síngur cu dânsul. Asta e o boală fără de leac, un blestem greu pe capul meu: nu-mí mai sta în cale; lasă-mă să mă duc gonít de soarta mea şi fugí de míne şi nu te mai uíta-napoi şi-nchíde ochíí, ca să nu mă mai vezí, şi alungă-mă dín gândul tău. Tu eşti prea bună pentru míne, strigă el deznădăjduit, şi sufletul tău cel curat se spurcă însuşí pe síne prín gândul de míne! Fugí!

Uítându-se cu ochíí marí şi înduíoşaţí la dânsul, Persída príndea una câte una vorbele de pe buzele lui, şi cu cât mai mare era deznădăjduírea lui, cu atât mai senínă se făcea faţa ei.

— Nu! grăí dânsa în cele dín urmă cu líníştítă hotărâre. N-am să mă înspăímânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zíse şi-í apucă mâna şi se alípí de el şi-şi trecu gíngaş braţul peste gâtul lui. Ah! urmă apoi ca dusă-n altă lume, ce ademenítor e gândul că am să te scot dín întunerícul în care aí căzut, să-ţi lumínez víaţa, să te văd... íarăşí vołos ca odíníoară. Am eu, eu am să te scot, să te lumínez, să te văd. Uítă-te la míne şi râde cum aí răs atuncí când ne-am întâlnít pe pod, Ignatíus! uítă-te! adause prívínd cu nebírútă stăruínţă în ochíí lui.

El se uíta râzând cu ochíí scálđaţí în lacrí mí în ochíí ei plíní de văpaie.

Plecându-se apoi puțin, el atinse încet și sfîos cu buzele tâmpla ei, o sărută și o depărtă încet de la dânsul aruncând o căutătură de ochi la Bandi, care se uita cu mirare la dînșii.

Persida tresări ca deșteptată din somn.

— Măine, tot aici, tot pe timpul acesta, zise ea, apoi se depărtă cu pas grăbit, făcându-î băiatului semn să vie cu dânsa.

XV

ISPRĂVILE LUI TRICĂ

Marta avea trei copii, doi băieți mai mici și o fată mai măricică, Sultana. Era trecută Sultana de unsprezece ani, adică fată aproape mare, dar mama ei, măritată mai-nainte de a fi împlinit vârsta de cincisprezece, se simțea încă femeie de tot tânăra și era mereu gătită, mereu voioasă, aproape zburdalnică, doritoare de petreceri și ușoară, așa se zice, și de inimă, și de minte.

Adevărul e că Marta numai de inimă era ușoară. Având bărbat pe Bocioacă, ea se deprinsese ca toate să vie de-a gata și n-a ajuns niciodată să afle ce sunt grijile vieții. Se bucura dar de ziua de astăzi, aștepta cu părere de bine pe cea de mâine și căuta totdeauna și în toate împrejurările numai ceea ce îi făcea plăcere: celelalte erau în grija bărbatului.

E deci lucru firesc că dânsa, femeie adevărată, o singură grijă statornică și neadormită avea: să-și păzească bărbatul. Ținea să între în voile lui și să-l placă, ținea însă mai ales să-l ferească de ispățiri. De aceea se simțea mai bine între bărbați decât între femei, îi erau nesuferite femeile frumoase, nu putea să le vadă în ochi pe cele care plăceau și lua drept dușmancă neîmpăcată pe nevasta despre care bărbatul ei scăpa vreo vorbă bună. Femeia cea mîticită, durdulie și blajină se făcea într-însa leu-paraleu când bărbatul ei își dădea pe față slăbiciunea pentru vreo altă femeie.

Degeaba au fost dar sîlînțele lui Bocioacă de-a o pune bine cu Persida.

Lasă că-î părea prea aşezată Persída, prea sfătoasă, prea înfumurată şi bătrânicioasă, dar ea nu putea să-nţeleagă ce adică le place bărbaţilor în acel muieroi, cum îi zicea dânsa, şi simţea o mulţumire diavolească dacă putea să-î găsească Persídei vrun cusur şi s-o grăiască de rău.

Atât í-a trebuit apoi lui Bocíoacă pentru ca să nu-şi mai dea sílínţa de-a mărita pe fata Mareí. Om cu slăbiciuni, el se simţea măgulit când vedea că nevasta lui le place şi altora, şi era mângâiat în suflet când simţea că dânsa nu lasă pe alte femeí să se apropie de dânsul; ţinea însă mai presus de toate să n-o mähnească şi nu era în stare să grăiască de bine pe vreun om care îi era eí nesuferit.

Ştia Bocíoacă prea bine că í se face Persídei o mare nedreptate: tocmai de aceea însă el răsplătea nedreptatea aceasta prin o neobişnuită bunătate faţă cu Trícă, fratele eí. Trícă era omul lui de încredere, mâna lui cea dreaptă, al doilea stăpân la casă, cum n-ar mai fi putut să fie decât feciorul orí gínerele lui. Lasă că Trícă era vrednic de toată încrederea, sprînten, ísteţ şi gata la oríşice, dar când era vorba de dânsul, era şi Marta de un gând cu bărbatul eí.

Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeíi care e mumă şi are fată. E broască mîtitică fata, încât abia poate să alerge de ící până colo, şi muma începe a se îngrijí ca nu cumva să rămăie fată bătrână şi chîlbzuieşte cum are să o mărite; iară Marta avea fată măricică, pe care peste trei-patru aní putea s-o mărite. Era hotărât în gândul eí că un bărbat mai bun decât Trícă n-ar putea să-î găsească. Era ca făcut anume pentru fata eí, voinic, deştept şi harnic, plín de ínimă şi supus, tocmai potrivit la vîrstă, bărbat mai bun decât Bocíoacă şi mínunat gínere în casă.

Atât era de ínfîptă Marta în gândul acesta, încât ea nu băga de seamă că Trícă nu se simţea deloc şi era cel mai nespălat şi mai nepieptănat, cel mai soíos díntre calfe şi că foarte uşor s-ar putea întâmpla ca Sultana, fată curăţică, să aleagă mai târziu, după ce í se vor fi deschís ochii, vreun alt flăcău, mai

potrivit cu dânsa. Chiar acum ea-l socotea mai puțin decât celelalte calfe și-l lua drept un fel de slugă proastă, căreia poate să-i poruncească orișicine.

Mai puțin încă decât ei îi trecea lui Trică prin mînte gândul că are vreodată în viața lui să-și bată capul cu Sultana. Ținea la ea, fiindcă era fata lui Bocioacă și a nevestei lui, și-i făcea toate voile, dar, luat de scurt, n-ar fi putut să-ți spună dacă e oacheșă fata ori bălană, ci ar fi zis numai, așa, pe nimerite, că e mai mult oacheșă și cu ochii albaștri, fiindcă așa era și muma ei.

Pe muma ei o știa Trică foarte bine. Și cum, Doamne, să n-o știe, când îi era stăpână atât de bună?! Dacă avea să mute vreun dulap din casă, să urce vreun coș ori vreun sac în pod, să coboare vreo puțină în pivniță ori să ia ceva din cămară, pe el îl chema, și tot pe el îl lua cu dânsa și când avea, fie peste zi, fie seara, să meargă undeva. Nu simțea Trică deloc că, ajuns calfă în toată firea, nu-i prea șade bine să fie mereu în coada stăpânei sale, ci se bucura că poate să-i facă voile și se uita și-n ochii, și-n gura ei, încât ar fi fost, de dragul ei, în stare să se pună-n harță până chiar și cu soră-sa. Ba s-a și pus, fără ca să-și dea seama.

Marta n-o grăia, ce-i drept, în fața lui nici de rău, dar nici de bine pe Persida: lui îi era însă destul și atât ca să știe că stăpână-sa nu are tocmai cele mai bune păreri despre soră-sa. Iar stăpână-sa nu putea să n-aibă dreptate; simțea și el că Persida e, în adevăr, prea sfătoasă și prea încăpățânată. Dar tot sora lui era.

Acum, cu cele petrecute la casa lui Hubăr, Marta a scăpat vorba că Persida a putut să aibă slăbiciune de un om ca Națl.

Obrajii lui Trică se făcură roșii ca bujorul.

— Nu, zise el, ea s-a ferit de dânsul, dar el umbla după dânsa.

Asta n-o știuse Marta.

— Unde? întrebă Marta.

Trică simțea că asta n-avea s-o spună, dar nu putea să nu răspundă când stăpână-sa-l întrebase.

— De mult acum, răspunse el cu anevoie, când ne aflam la Arad.

— Aşa?! grăi Marta, care abia acum începu să-nţeleagă cele petrecute toamna trecută.

Şi multe poate să înţeleagă femeia deşteaptă când începe să înţeleagă.

Mare lucru tot n-ar fi fost însă dacă nu s-ar mai fi nimerit la mijloc şi Oancea.

Oancea era cel mai bun om din lume şi mai ales pentru Hubăroaie şi pentru feciorul ei ar fi fost în stare să sară şi-n apă, şi-n foc.

El avea însă păcatul că nu ştia să se stăpânească. Stând la lucru ori mergând în căile lui, el vorbea singur, adeseori atât de tare, încât oamenii se uitau dând din cap după el, iar nopţile bolborosea întruna prin somn. Cum ar fi putut el să tacă?!

Naţi nu i-a spus, ce-i drept, atunci seara, unde l-a dus Bandi şi ce-a pus la cale; prea ar fi trebuit însă Oancea să fie prost ca să nu-şi dea cu socoteală că Bandi numai de la Persida putea să vie. Naţi s-a-ntors apoi cu totul schimbat acasă şi n-a mai plecat, cum fusese vorba, iar zilele următoare maica econoama şi popa cel nemţesc umblau cu capete să-l împace pe Hubăr cu feciorul său. N-au putut, ce-i drept, să-l împace, dar încetul cu încetul tot oraşul a aflat cum s-au petrecut lucrurile, iar Hubăr nu mai stăruia ca feciorul său să fie tras în judecată. Se vedea cât de colo mâna Persidei.

Pe-nserate Naţi pleca fără ca să spună unde se duce: asta-l ardea pe Oancea; trebuia să spună, fie chiar şi numai nevestei sale, ceva, nu însă vorbind singur, nici bolborosind prin somn, ci de la rost la rost, cum vorbeşte omul când vrea să se uşureze. Nu-i vorba, tot acolo venea, fiindcă nici aşa Oancea nu vorbea, ci scăpa vorbele de se vorbea dintr-însul.

— Pare-mi-se, i-a zis el nevestei, dar nu ştiu, ba nici nu cred.

Nevastă-sa însă ştia hotărât şi credea neîndoios că serile Naţi se duce să se întâlnească cu Persida, şi când o nevastă ştie şi crede ceva, puţin mai trece până ce ştiu şi vecinele.

— Aha! zîse Marta, când vorba ajunsese pînă la dînsa. Şî: Ce ţî-e femeia?!

Parcă se bucura c-a prins-o pe Persída cea smerită. Zícea, fără îndoială, că nu crede şî era foarte supărată că alţii cred; trebuia decî să-î spună şî lui Trică o vorbă, ca să ştie băiatul şî să-î spună mamei cam ce fel vorbeşte lumea.

Trică s-a făcut foc, nu însă pentru că soră-sa se întâlneşte cu Naţl, ci pentru că-î era ruşine de stăpână-sa.

Nu! Era peste putinţă! Naţl a fost totdeauna şî era, mai ales acum, în gândul lui, cel mai nemernic om, şî nu putea să se uite Persída decît cu groază la un asemenea om.

El, cu toate aceste, se temea, şî cu cât mai mult se gîndea, cu atît mai vie îî era temerea.

Omul acela turbat, mai ales acum, era în stare să le facă toate ca s-o scoată dîn mîntî pe Persída, s-o ademenească, s-o înşele, s-o prostescă.

Şî nu-î făcea bine lui Trică să se gîndească la asemenea lucruri. Era tocmai la vîrsta când e mai nebunatic flăcăul şî, gîndîndu-se așa, el vedea mereu în fața lui pe stăpână-sa şî se înspăimînta... Ce-ar zice ea dacă Persída în adevăr ar fi, în cele dîn urmă, destul de slabă ca să între în voile neamţului?! Grozavă ruşine!

El trebuia să facă ceva!

Dar ce să facă?

Lucrul cel mai fîresc era să se ducă şî să-î spună mamei sale, ca să bage de seamă, s-o închidă pe Persída în mănăstire, orî s-o păzească într-alt fel mai bine. Așa şî era hotărât să facă. N-a putut însă. Când era să se ducă, îî venea greu, îî era ruşine.

„Am, îşi zise el, să vorbesc cu Persída deschis, cum am mai vorbit, şî să-î spun, cum í-am mai spus, că are să fie rău dacă nu se fereşte de neamţul acela.”

Níci asta nu-î venea însă s-o facă. Símţea acum, ceea ce atunci încă nu putea să símţă, că degeaba-ţi dai sílînţa să păzeşti pe un om când el însuşi nu se păzeşte. Ce ar fi făcut adică el dacă cíneva í-ar fi zís să nu se mai uite la stăpână-sa,

să nu se mai apropie de dânsa, să nu mai vadă brațele ei și carnea cea moale de pe gâtul ei?! S-ar fi supărat foc și tot ar fi făcut cum îl trage inima. Știa și el însuși și nu mai era nevoie să-i mai spună și alții că e primejdios lucrul acesta și se ferea de el: tot așa știa și Persida că trebuie să se ferească de neamțul.

Maî bucuros ar fi fost Trică să nu facă nimic, să nu se amestece, să lase lucrurile în mersul lor; era însă la mijloc stăpână-sa, care parcă nu se mai uita la el ca mai înainte.

Trebuia să facă ceva, să arate că e om și el.

Trebuia, dar nu știa ce, iar omul se supăra când nu știe ce să facă, și supărarea te pune în cele din urmă la cale.

Frământându-se așa din el, Trică a ajuns în cele din urmă de-ar fi fost în stare să se arunce ca un leu asupra lui Națl, care atât de mult îl supăra.

Pe-nserate decî el s-a dus spre casa lui Oancea, și sângele i s-a oprit în vine când a văzut că în adevăr Națl iese, pleacă și se duce undeva așa singur.

S-a luat după el, așa pe departe, ca să-l urmărească neăgătat în seamă, apoi să se apropie când vor putea să fie singuri și să-l ia de scurt. Pe când însă Națl își căuta de drum liniștit, ca omul care știe unde se duce, Trică era galben la față și la fiecare pas se înfîgea tot mai tare în gândul că are să-l apuce pe neamț și să-i sucească gâtul.

În dosul Sărăriei, când el se apropie, Națl se opri tulburat în loc. Nu știa ce să-i facă și cum să se poarte. Vedea deslușit că Trică a aflat ceva, și singurul lui gând era să-l ducă de aici, ca nu cumva Persida, care putea să sosească în toată clipa, să dea peste el.

Trică nu prea știa nici el cum are să-nceapă.

Au stat dar cîtva timp uitându-se unul la altul, și cum se uitau așa, Trică nu mai vedea, parcă, pe omul pe care-l știuse el. Era-n ochii lui Națl, împrejurul buzelor lui, în trăsăturile feței lui, era în tot felul lui de a fi ceva ce te muia.

De! pe om n-ai să-l judeci mai-naînte de a te fi uitat bine în ochii lui.

— Uíte, grăi Trică în cele din urmă, tu umblî, așa se zice, după soră-meal!

— Dar de ce să te mînt? răspunse Națl așezat. Nu mai ești copil acum și veî înțelege că n-am încotro. Am umblat, urmă apoi plecând spre Murăș, și mí-e dragă și acum, mai dragă decât orișicui în lumea aceasta, chiar și decât ție: mai departe însă nu e nimic... nu e, adăugă îndurerat, și n-are să fie. Ea nu-í femeie ca altele, iară eu m-aș omorî mai bucuros decât să-ncerc a-í face vreun rău. Lasă-í pe oameni să vorbească: sunt răi și níci nu știu ce zíc!

Vorbele aceste erau grăite cu o líníște atât de tânguioasă, încât Trică, îndurerat și el, nu-și mai dădea seama că lucrurile au ieșit cu totul altfel de cum și le închípuise și el ar fi voít să-l mângâie.

— Dar acum, îi zise, unde ai plecat? unde te duci?

Națl se uită cu coada ochíului înapoi, ca să vadă dacă nu cumva s-a ívít Bandí, care venea totdeauna înaintea Persídei. Gîndul lui era că băiatul, văzându-l cu cíneva, va vestí pe Persída, ca să mai aștepte. Tocmai de aceea nu voía să se depărteze prea tare, fííndcă se temea că Bandí nu-í va mai vedea. Se oprí dar strâmtorat pe țarmul râului. Íí era greu să mîntă și tot trebuía să facă ceva ca să-l depărteze pe Trică.

— Mă duc, îi răspunse, să mai răsufliu cel puțin acum seara, când oamenii nu mă vād și copíii nu arată cu degetul după míne. Tu du-te acasă și nu-ți mai bate capul cu lucruri în care tu nu poți să schímбі nimic!

Grăínd aceste vorbe, el porní de-a lungul țarmurelui la deal.

— Uíte, grăi Trică mergând după el, să nu te superí: n-ar fi oare mai bine să plec pe un an, doi de aici?

Națl se oprí și se uită lung la el.

Era síngurul om care-l sfátuía să plece, și îi dădea sfatul acesta fără de níci un gînd ascuns.

— Uíte, îi zise și el, așa zíc și eu, dar nu pot să plec, sunt prea slab...

— Cum nu poți dacă vrei?!

Națl se uită iar înapoi și parcă-l cuprîndeau amețelile. La colțul Sărării se ívise Bandí, care venea spre dânzíí, și câțiva pași în urma lui stătea Persída, înaltă și nemîșcată. Nu mai era chíp să scape de Trícă, și urât lucru ar fí fost dacă el se întâlnea cu soră-sa aici fără ca să fí fost de mai-naînte pregătít pentru aceasta. Trebuía să-í vorbească deschís.

El își adună toate puterile.

— Trícă, grăí apoi apucându-í mîna, tu cunoști pe soră-ta și ții la ea: ce aí zíce tu dacă cîteva ții-ar spune că ea nu mă lasă să plec?

— Cum nu te lasă? întrebă Trícă zăpăcít.

— Zíce, răspunse Națl așezat, că vîne, dacă plec, și ea după míne.

Trícă rămase nemîșcat. Íí era parcă tot sângele í se răcise în vîne.

O cunoștea pe soră-sa, íí cunoștea fírea și le știa, parcă, toate.

— Carevasăzică, e adevărat, grăí el, că voi vă întâlníți!?

— În toate serile, răspunse Națl.

Trícă se cutremură, răsufală o dată dín greu și sângele í se puse iar în mîșcare. Era lucru grozav!

— Tu sîngur cu ea toate serile aici! șoptí el cu glas înăbușít de patímă.

— Nu, răspunse Națl, sîngurí nu! Ferít-a Dumnezeu. Dacă sîngurí am fí fost, poate că n-am mai trăi astăzi. Era însă cu noi băiatul Bandí, care nu ne lăsa dín ochi și tresărea mereu...

— Adică mai știe cîteva și mâine are să știe toată lumea! Știi tu, nemernícule, că mí-aí necínstít sora, că aí nenorocít-o pe toată víața? urmă apoi cu glas înăbușít și puse mîna în píeptul lui Națl.

Era o prostie ceea ce făcea Trícă, deoarece om voíníc o fí fost el, nu-í vorbă, dar cu Națl nu se putea măsura. Omul supărat însă nu-și dă seama despre ceea ce face, și Trícă își închípuía că neamțul are să rămâie, ca tot omul vínovat, cuprínș de spaímă și pe jumătate leșinat.

Națl se înțepení însă ca stâlpul bătut în pământ, încât Trică rămase rușinat. Tocmai rușinea aceasta îl îndărătnicí apoi și, cuprins de un fel de turbare, el loví pe Națl cu pumnul în față, încât sângele îi porní și pe nas, și dín gură.

Națl se dete amețít un pas îndărăt, apoi apucă pe Trică de amândouă mâiníle și-l ținú departe de síne.

— Ah! zise el cuprins de adâncă amărăciune, ce blestem pe capul meu ca toți să se lege de míne și să-mí íspítească puterea?! Vínó-ți în fíre, omule, că om sunt și eu și aș putea să-mí píerd sărita.

Bandí, care se apropiase și-í recunoscuse, se întoarse în fuga mare înapoi, iar Persída, văzându-í încălărați, porní în pași mari spre dânșíi.

— Lovește-mă cât vrei, urmă Națl, că eu tot nu vreau să mă bat cu tíne, dar vínó-ți în fíre și înțelege că n-ai să mă lovești, cí să mă ajuti.

Trică se opíntea să-și scoată mâiníle, era însă ținut ca-n verígă de oțel.

— Ești tu mai tare decât míne, răcní el în cele dín urmă, dar tot am destulă putere ca să te arunc în Murăș, fíe chíar și dac-aș cădea și eu cu tíne!

— Prostule! răspunse Națl râzând cu îndârjire. Cu ce te-ai alege? Aș íeși iar înot, ba te-aș mai scoate și pe tíne.

Trică-l mușcă de mână.

Atíns de o durere sfâșietoare, Națl îl scăpă dín mâiní, dar îi dete în același tímp brâncí, de-l aruncă departe de la síne.

— Ce e aici?! strígă Persída și sărí să-í dea ajutor lui Trică, pe care abia-l putu rídica. Călăule! zise apoi mergând spre Națl; deodată însă ea se oprí și, văzându-l plín de sânge, se dete îngrozítă înapoi.

Era cu totul altă femeie.

În tímpul celor dín urmă nouă zíle, de când se întâlneau toate seríle cu Națl, ea căzuse încetul cu încetul și píerduse gândul bun pe care însăși îl avea despre síne și despre lume. Se símțea nemernică și gata pentru oríșice faptă rușinoasă, iar

acum, în clipa aceasta, uitându-se la fratele ei, se vedea pe sine însăși umblând copilă desculță printre picioarele oamenilor din piață, răsturnând mese și încălărându-se cu copiii.

Fata Marei ieșind iar la iveală în fața sângelui, ea era gata să se arunce orbîș și să dea, să zgârie și să muște fără ca să mai întrebe pe cine și de ce.

Zadarnică a fost purtarea de grijă a maichii Aegidiei, căci nimic nu poate să șteargă reamintirile copilăriei.

— Ce a fost aici?! strigă ea cu ochii încruntați.

— Orișice a fost, numai tu ești de vină, și orișice ar mai urma, vinovată numai tu ai să fii! îi răspunse Trică, pe care-l cuprinsese deodată un nemărginit dispreț față de soră-sa. Numai tu, care nu lași pe omul acesta în pace și înșeli pe binevoitorii tăi, înșeli pe muma ta, m-ai înșelat pe mine, ca să-l poți scoate pe el din mîntîi! Ticăloaso! Ticăloasa ticăloaselor!

Așa era, și Persida cea alte dăți atât de mândră stătea nemîșcată, umilită, cu capul plecat în fața lui.

Nați însă făcu câțiva pași rar călcați spre Trică.

— Măsoară-ți, te rog, vorbele, îi zise el stăpânindu-se, că pe mine poți să mă lovești fără să mă scoți din răbdare, dar pe ea să n-o atingi, căci de o mie de ori de i-ai fi frate, rămâi strîvît la picioarele ei! Ea binele mi l-a voit, dar sunt blestemat eu că strîc viața celor ce binele mi-l vor!

— Cîne, dracul, m-a făcut pe mine să mă amestec în treaba asta?! zise Trică, cuprins de simțămîntul că puțin îi mai pasă de cele ce vor urma. Eu tot n-am s-o mai scap nici de nenorocire, nici de rușine.

— Linișteți-vă, că o să scăpați voi toți de mine, grăi Persida, cuprinsă de o durere atotcovârșitoare. E înspăimîntător gîndul vieții petrecute în lumea aceasta, și fiecare clipă de mulțumire e numai un repaos trecător după un lung șir de grele suferințe. Cuprinsă de o grea boală sufletească, în care am căzut din clipa zămislirii mele, eu alerg chinuită prin lume, mă muncesc însămi pe mine, și când țip, când răcnesc de

durere, oamenii, semenii mei, nu-și dau seama că tot ca mine suferă și ei și nu împărtășesc durerea mea, ci se depărtează cu dispreț de mine. Știu, urmă ea cu vioiciune, că o nenorocire e pentru noi amândoi că ne-am văzut și ne vedem, dar sufletul mi se umple de o nespasă dulceață când privesc în ochii lui, fie ei chiar încruntați, și mă cutremur când mâna lui mă atinge. Nu eu din mine însămi voiesc, nici nu voінța lui mă siliuеște, ci o soartă neînduplecată ne ține sub stăpânirea ei, și nu putem altfel decât cum putem. Îmi arde pământul sub picioare când stau, astfel pe ascuns venită, cu dansul, și totuși viața pentru mine sunt numai clipele petrecute cu dansul: de aici înainte totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorința fierbinte. Nemaiputând să port rușinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămâne decât să fug din lume, fie în mormânt, fie în tăinicia unei mănăstiri. Trică dragă, fratele meu cel dulce, nu mă osândi, ci mângâie pe mama noastră cea bună și plângi și tu dimpreună cu noi!

Aceste erau vorbe în fața cărora Trică nu putea să stea țeapăn.

— N-am zis nici eu, grăi el plângând cu lacrimi mari, că tu ești rea, Persído. Ești suflet bun și plin de duioșie! Mi-e greu însă când te văd unde ai ajuns și-mi vine să turb și-aș fi în stare să fac moarte de om! Uite, urmă el ridicând mâna spre cap, aici mi se face, parcă, un nod când mă gândesc că nu te mai pot gândi cum te știam până acum. Voi trebuie să vă luați, adăugă el tare și hotărât.

— Asta nu se poate, îi răspunse Persída, oarecum obosită de gândul acesta, care atât de mult o frământase. Lasă că nici mama, nici tatăl lui n-o să-și dea niciodată învoirea, dar chiar și dacă s-ar putea, nu e binecuvântată de Dumnezeu căsnicia făcută peste voінța părinților.

— Prostii! grăi Trică. Ce vă pasă de dânșii dacă altfel nu puteți trăi! Eu nu știu, nu înțeleg...

— Las-o, îl întrerupse Nați, că n-o îndupleci, ci o faci numai să-și iasă din fire.

Şí în adevăr Persída se dete ca speriată înapoi.

— Nu mă íspíţíţí, şoptí ea încet, că sunt slabă şí Dumnezeu vede şí ceartă! Nu! urmă apoi, mai presus de muma mea e numai Dumnezeu şí numai lui mă pot da fără de voínţa eí!

Grăínd aceste vorbe, ea se depărtă, ca dusă de o hotărâre nestrămutată, cu paşí marí şí cu capul rídícat, ca odíníoară.

— Persído! strígă Trícă şí porní după dânsa.

Naţl íí puse mâna pe umăr, ca să-l oprească.

— N-o mai întărâta, íí zíse, aşa face de câteva zíle. Şí-a píerdut somnul, se zbucúmă stând, peste zí, aşa síngură, nu are cui să-şí împărtăşească gânduríle, zíce că s-a pus în vrajbă cu toată lumea şí e adeseorí ca íeşítă dín fíre; íar se potoleşte ínsă dac-o laşí de capul eí.

Trícă se oprí: el ínsă nu putea să se uíte în faţa lui Naţl. Ochíí lui se opríseră la sângele scurs pe haíne şí la mâna care începuse a se umfla; íí venea să íntre în pământ de ruşíne; nu mai íntelegea cum a putut să fíe atât de prípít; íí era mílá şí ar fí voít să ceară íertare.

— Lucrul acesta trebuíe să se aleagă într-un fel! Aşa, orí aşa! răspunse el, apoi plecă cu paşí marí după Persída, care se depărtase cu Bandí până spre colţul Sărăriéí.

Alergând ínsă, el íşí scurta paşíí.

Íí era parcă stăpâna lui le şţíia toate şí se uítă cu mírare la el.

„Dar ce-mí pasă míe?! Ce am eu să mă amestec în treburíle aceste?!“ grăí în cele dín urmă şí apucă alt drum, spre Lípova, în vreme ce Naţl se întorcea spre Murăş, ca să se spele de sânge şí să-şí lege mâna.

„Ce-mí pasă?!“ zícea Trícă, şí nící că í-ar fí păsut, poate, dacă n-ar fí fost fecíorul Mareí, care nu şţíia să fíe nepăsătoare. I se răscolea ínsă toată fírea când se gândea la starea în care se afla soră-sa.

Femeíe návalnícă, ea putea într-o clípă de amărăcíune să-şí curme şírul zílelor; femeíe îndărătnícă şí crescută de călugăriţe, ea putea să se lepede de legea eí şí să se ínfunde în vreo mănăstíre. Sărmana eí mamă! Ce-a păcătuít ea ca să-í cadă toate aceste pe cap?!

„Și adică de ce n-ar putea să trăiască ei și așa, necununați?! zise el. Dacă se iubesc, e voînța lui Dumnezeu, și puțin le pasă pe lume și de popi! Tot e mai bine așa!“

Da! însă cu Persida nu puteai să vorbești liniștit; ea era ca smîntîță.

Deodată el se opri, cuprîns de un gând cu totul nou.

Sân-Miclăușul nu era departe; mergînd bine, în vreo trei ceasuri putea să sosească acolo, iar în altre trei ceasuri se întorcea, și dîmîneața era în patul lui, la Lîpova, ca și când nimic nu s-ar fi întîmplat.

Mînurat lucru! Și popa, și preoteasa de la Sân-Miclăuș îi erau prietenii Persidei: de ce adică popa să n-o cunune pe Persida, așa, fără de știrea nîmănuî?

Atît era gîndul acesta de nou, de plîn de farmec, atît de ademenitor, încât feciorul Marei se îmbătase de el și, ca dus de o tainică putere, se puse pe drum și o luă spre Sân-Miclăuș fără ca să se mai uite înapoi.

Cuprîns de simțămîntul că face un lucru mare și bun, Trică trecea ușor prin întunericul nopții, încât picioarele lui nici nu atîngeau, parcă, pămîntul.

Mai era încă mult pînă la miezul nopții cînd el a ajuns să bată la fereastra popii.

Speriat din somn, popa abia își mai putea aduce amînte de el.

— Ce e? îl întrebă după ce-l recunosc, în sfârșit, și-l primii în casă.

— E rău cu soră-mea Persida, răspunse Trică, și am venit la d-ta să scapi două suflete.

— Ce s-a întîmplat? întrebă iar popa, cuprîns de îngrijire.

— Îți mai aduci amînte de neamțul care a venit atunci, la nuntă, și a vorbit cu Persida? grăi Trică.

Popa se gîndii puțin.

— Da, da, îmi aduc amînte, răspunse el. Un om cam bălan, cam plăpînd, pare-mi-se măcelar.

— Așa e, urmă Trică. Uite! Încă de atunci și chiar de mai naînte Persida a prins slăbiciune pentru el și el nu se lasă de

dânsa. Mama însă nu vrea s-o mărite după un neamț, iar tatăl lui nu vrea nici el însoțirea lor, e rău cu Persida: zice că orî se omoară, orî se papistășește și se face călugăriță nemțească.

E lucru greu să sperii pe un om din somn, să-î spuî așa, pe apucate, ceea ce numai cu anevoie și încetul cu încetul se poate înțelege și să-l faci să simtă o durere despre care mai naînte nu știa nimic. Părintelui îi venea să rîdă de grija lui Trică.

Era însă în cele zise de Trică și un lucru pe care-l înțelegea popa.

El cunoștea pe Persida și știa că dânsa și în gândire și în simțire e foarte papistășită și că nu i-ar fi deloc greu să se lepede de legea ei dacă prin aceasta ar putea să câștige învoirea bătrânului.

— Îi cunun, grăi popa, îi cunun eu!

— Și dacă-i cununî, sunt bine cununați? întrebă Trică.

Popa-și ridică capul.

— Cununîa, grăi el stăpînit de simțămîntul preoției sale, e o taină, și eu, preot odată, am darul de a-i lega pe toată viața. Când bărbatul și femeia se întîlnesc în căile vieții și vor cu tot dinadînsul să se însoțească, Dumnezeu le este tainic povătuitor, și să fie ei creștini adevărați, fie schismatici, fie păgîni, fii ai lui Dumnezeu sunt și Dumnezeu îi împreunează prin binecuvîntarea dată de mine. Nimeni nu poate dar să dezlege ceea ce am legat eu, cîta vreme voînța lor e nestrămutată. Oamenii pot să-î despart prin siluire, dar în fața lui Dumnezeu un trup sunt și un suflet. M-ai înțeles? Eu sunt popă adevărat!

Trică era foarte fericit și ar fi voit să-î sărute mîna.

— Prea bine! urmă popa. Ce crezi însă, se vor împăca părinții cu faptele împlinite? n-are, fie mama ta, fie tatăl lui să ceară desfacerea căsătoriei?

— Mama o să fie foarte supărată, grăi Trică strîmtorat, dar o să tacă și o să-î treacă în cele din urmă.

— Dar tatăl lui, neamțul? întrebă popa.

— Nu ştiu, răspunse Trică de tot strâmtorat. E om rău şi încăpăţânat. Apoi e certat cu fecioru-său, ba s-au şi bătut.

Popa rămase gânditor.

— De! e lucru greu. Trebuie să ştii că e pusă o pedeapsă grea, până la 20 ani de temniţă, pe capul preotului care cunună când sunt pîdicîi la mîjloc.

Ei rămaseră timp îndelungat tăcuţi.

— Ce zîci? întrebă Trică în cele din urmă.

— Să mai vedem, răspunse popa, să ne mai gândim. Pedeapsa e grea, iar eu am nevastă şi copii.

Aşa au rămas lucrurile.

Plecând, înspre miezul nopţii, înapoi, Trică era obosit sufleteşte. Îi părea rău c-a venit: ce avea el să se amestece în lucrurile acestea?

Da, popa avea dreptate: de ce să-şi bage el capul în primejdie?

Şi totuşi mai era încă un popă care a ţinut foarte mult la Persida. N-a fost ea vrednică de el! Acela ar fi fost în stare să-şi pună capul în primejdie.

Are însă şi el nevastă şi copii.

XVI GREUL VIEŢII

Mara nu mai avea astâmpăr.

În luna mai oamenii n-au de lucru nici în câmp, nici la vîi, şi ziua de lucru e mai ieftină decât alte dăţi: acum era timpul să mai coboare din pădure o parte din stînenii tăiaţi peste iarnă, să-î încarce pe plutele sosite după sărbătorile Paştilor şi să-î ducă în magazia de la Arad. Ea alerga dar de la datornic la datornic, ca să-î scoată cu carele lor la pădurea înmugurită, şi la Sărărie, ca să cumpere plute şi să se învoiască cu plutaşii, şi din jos de pod, ca să încarce stînenii şi să-î pornească la vale. Alerga bîata femeie greoaie de-ţi

părea ușurică, și unde n-o căutaí, acolo o găseaí, acum ící, apoi colo, și iar díncolo, și pretutíndenea răsuna glasul eí înăsprít de vremurí, căcí fără de supărare, fără de vorbă, fără de ceartă cu oameniií treabă nu se face.

„Procleră muíere!“ zíceau oameniií uitându-se după dânsa, dar íntrau în voíle eí, puneau mâna și lucruríle mergeau strună.

Cuí í-ar fí trecut prín mínte gândul că ea nící că-și mai dădea seama despre ceea ce face?!

Aíurea era ínima și mínte, aíurea tot sufletul eí cel veșnicí treaz.

Nu ștía Mara nímic, dar era mamă și símțea că se petrece ceva grozav în casa eí, ba dădea cu socoteală ce anume se petrece, și pământul íí ardea sub pícíoare, ínima íí era mereu strânsă și adeseorí puteríle o părăseau, încât o cupríndeau amețelíle.

Sfínte Doamne! cât a alergat și a ostenít, cât s-a zbučíumat, cât s-a píerdut ea însăși pe síne în gândurí despre vítor, și toate erau zadarníce: de ce atât de mult s-a temut nu putea să scape! Când gândul acesta o stăpânea, íí venea să se trâtească la pământ și să stea așa nepăsătoare, amorțítă, fără de símțírí.

Dímpreună cu íubírea, însă, Dumnezeu í-a dat omulúi și credínța, și nădejdea, și nímic nu putea să covârșească íubírea Mareí către copíí eí, nímic dar nící credínța eí în soarta lor cea bună, și atunci când temerea íí era mai mare, se ívea în ínima eí și símțământul că Dumnezeu, care toate le vede, are să-í treacă prín toate încercăríle și să-í scape de toate íspítíríle. Mai era încă multă víață în trupul eí cel greu trăít, și ea nu putea să trăiască fără de gândul că toate au să íasă bine în cele dín urmă.

Bíne, fără índoială bine, dar ínima íí sângera când vedea că copíí eí nu mai au ínímă deschísă către dânsa și se-ntâlnesc în taínă, vorbesc pe șoptíte, se-nțeleg dín ochi: ăsta era un greu păcat, pe care Dumnezeu nu putea să-l treacă nepedepsít cu vederea, iar spășírea tot pe dânsa o durea mai tare decât pe dânșíí.

Alergând dar în treburile ei, ea se ruga în gândul ei mereu la Dumnezeu, ca omul ce trece prin mii de primejdii. Persidei însă nu-i zicea nimic: ce ar fi putut să-i zică ea, femeie neștiutoare?!

A treia zi după ce Trică umblase pe la Sân-Miclăuș, întorcându-se pe-nserate acasă, Mara și-a găsit fata cu totul schimbată: era liniștită, aproape voioasă, ca omul care, după multe frământări sufletești, a învins, în sfârșit, să se hotărască într-un fel și să pornească cu gândul în o singură direcțiune.

Mara se liniști și ea: orișicum ar fi fost să fie, tot era mai bună hotărârea decât neîncetata zbuciumare. Ea însă nu ținea să știe ce s-a petrecut în sufletul fiicei sale. Se temea să afle adevărul.

Ținea însă Persida să mai facă o încercare și era voioasă, fiindcă firea ei o împingea să creadă că nu va fi zadarnică încercarea.

— Mamă, zise ea, eu nu mai pot s-o duc așa.

Mara se uită lung și cu drag la ea. O înțelegea deplin și parcă se despărțea pe toată viața de dânsa.

— Ai mai zis tu că nu mai poți, și tot ai putut, răspunse ea. Să nu-i deie Dumnezeu omului cât poate suferi, când vrea. Trebuie să poți!

— Era cu totul altfel atunci, grăi Persida. Am obosit, mi s-au istovit puterile, nu mai am voință în mine.

— Tu fă ce știi, mergi cum te mână inima și cum te povățuiește mintea ta, întâmpină Mara. Eu nu te pot silui, iar sfaturi nu sunt în stare să-ți dau. Tu știi mai bine cum te simți și cum te mână gândul; orișice ți-aș zice eu, tu tot nu faci decât ceea ce tu însăși ești pornită a face. De ce să-mi mai dau silința de a te opri, când știu c-ai fi mahnită când ai vedea că nu mă poți asculta? De ce să întru în voile tale când simt că bine n-au să iasă lucrurile? Nu! eu la rău nu am să te împing! Fă cum ți-e ursita și cum vrea Dumnezeu, care știe mai bine unde are să te scoată și cum are să ne ispitească!

Grăind vorbele aceste, ea se ridică înaltă și greoaie și ieși din casă.

Persída, rămasă singură, începu să plângă cu lacrimi lîne ca vărsarea ploii de toamnă.

Da! mama ei avea dreptate: nu vedea nici un bine în fața ei, dară soarta nu putea să și-o schimbe și nu-i rămânea decât să facă pe răspunderea ei ceea ce făcea și să meargă cu inima întreagă înainte.

Mara, singură și ea, nici nu plîngea, nici nu era mahnită. Nu putea să între în mintea ei gândul că Persída se va arunca orbîș în valurile vieții.

„Orîșicum ar fi ispîtită, orîșicare i-ar fi hotărârile, își zicea muma, ea nu e în stare să facă ceea ce prea bine știe că eu nu voiesc, ci va sta pe gânduri și se va zbuciuma până ce-i va trece.”

De aceea a ieșit din casă și era hotărâtă să nu mai vorbească cu dânsa, ci s-o lase să se lămurească ea însăși din sine.

Se înșela însă Mara. Nu e pentru tînerete nimic mai ademenitor decât gândul unei vieți noi și încă necunoscute. Gîndindu-se la viața aceasta, ea se simțea atrasă de suferințele pe care le vedea în fața ei, și în timp de cîteva zile întregul ei fel de a vedea lucrurile se schimbase atît de mult, încât maica Aegidia s-ar fi înspăimîntat dacă ar fi auzit-o vorbind. Tot ceea ce mai naînte îi părea sfînt, acum era o prostie pentru dânsa: hotărâtă odată într-un fel, ea nu mai putea să-și schimbe hotărârea, își schimbase decîi vederile, ca să poată fi împăcată cu sine.

La asta nu se gîndise Mara; ea vedea în fața ei numai pe Persída cea înțeleaptă și mîndră; ea s-a culcat dar liniștită, dîmíneața zilei următoare liniștită s-a sculat și a ieșit în treburile ei, ba nu și-a pierdut liniștea nici seara, când n-a găsit pe Persída acasă.

Nu era încuiată nici porțița, nici ușa casei: ăsta era, așa dădea Mara cu socoteală, un semn că Persída se afla pe aici prin apropiere, dusă numai pe o clipă.

Clípele treceau însă, și ea nu se mai întorcea.

Muma începu să stea la îndoială și să se uite prin casă.

Haínele Persídeí nu erau, nu erau nícălerí!

Era peste putínță, dar haínele eí nu maí erau ací.

O vedea acum desculță, nespălată și nepléptănată, umblând prîntre pícioarele oamenilor dín piață, răsturnând mese și bătându-se cu copííí vecínílor; o vedea cu fratele eí în luntríță, dusă de valuríle íuți ale Murășului umflat: era fata eí cea îndărătnică și pornită spre nebuníí; zadarníce au fost toate, căcí tot fata eí a rămas!

Da! da, fata eí era în stare să fugă, dacă așa o poartă pe ea fírea, să fugă cu cel maí nemerníc om.

Bandí nu era nící el nícălerí.

Mara stete o clípă nehotărâtă și parcă-í venea să rîdă.

O clípă însă numaí. Clípa următoare sîngele íí năvălí în obrají, de rușíne și de mînie, că copííí eí au putut s-o înșele.

Ea-și aruncă-n cap cîrpa, încuie ușa caseí și plecă cu pași întínși spre Lípova, ca să dea ochí cu Trícă.

Sosită la casa lui Bocíoacă, ea nu íntre, cí așteptă pînă ce zări pe unul dîntre ucenící, prín care-l chemă pe Trícă la dînsa.

— Unde e Persída? întrebă ea răstítă.

Trícă știa că í se va pune întrebarea aceasta și-și chîlbzuise de maí naînte răspunsul.

— S-a dus, íí răspunse el.

— Unde s-a dus?

— Asta nu pot să ți-o spun, grăí Trícă rece și hotărât; să mă taí în bucăți, și tot nu pot să ți-o spun.

Mara se uítă lung la el și începu să rîdă.

Tot n-avea nímení copíí ca dînsa: dacă și-au pus eí odată ceva în cap, nu-í maí scoate nímení dín ale lor.

— Carevasăzică, nu v-ați temut voi de mânia lui Dumnezeu, grăí dînsa amărâtă; mí-ați făcut rușínea aceasta! m-ați înșelat pe míne! mí-ați strícat toată víața!

Nemaíștiínd ce să zică și ce să facă și temându-se ca nu cumva să-și píardă în amărăciunea eí sărița și să-í blesteme, ea se întoarce și plecă spre pod.

— Mamă! grăí Trícă plecând după dînsa, mamă, stai, líníștește-te, ca să vorbím ca oamenii cumínte! Uíte! n-ai decăt

să vrei pentru ca să mergem după dânşii. Am găsit popă, care-î cunună, dacă-ţi dai şi d-ta învoirea. Pleacă-te şi scap-o pe bíata noastră Persída: n-o lăsa să se ducă-n lume cu ruşínea în cap, că e ruşíne şi pentru noi.

Mara se opri, se-ntoarse spre el şi dete cu îndărătnícíe dín cap.

— Nu, zise ea, mişelía aceasta n-am s-o fac când văd bine că o să se sature foarte în curând de el; n-am să leg eu pe fata mea de un om care n-a putut s-o scoată la capăt níci chár cu tatăl său. S-a dus: dusă să fie! Cu cât rău s-a dus, cu atât mai curând are să-şi vie în fire şi cu atât mai căită se va întoarce. Ruşínea tot nu mai poate nímení s-o spele; víaţa mea tot e strícătă: n-am eu să fac păcat dín nenorocíre!

Ea-şi urmă drumul spre casă mai potolítă şi oarecum împăcată cu cele petrecute.

În zadar, fata ei tot copilul ei rămânea, şi ínima ei de mumă nu putea s-o urgísească.

Erau duse, píerdute pentru totdeauna gânduríle frumoase pe care şi le făcuse despre víaţa fíicei sale, asupra căreía prívíseră toţi cu mírare; auzea, parcă, guríle rele şi vedea prívíríle díspreţuítore ale celor pízmătareţi; resímţea suferínţele de tot felul care o aşteptau pe nenorocíta ei fíică; era, cu toate acestea, împăcată şi dín ce în ce mai ínfíptă în gândul că altfel nu se putea, că așa trebuía să fie, ba adeseorí era parcă mândră de fíica ei, căcí nu e nímic mai frumos decât ca femeía să se dea întreagă bărbatului pe care-l íubeşte şi să íeie asupra ei, cu ochíi închíşi, sarcína vieţii grele.

Nu-í vorbă, plângea Mara, mereu plângea, atât acasă, când se afla síngură, cât şi umblând în treburíle ei, când scăpa de prívíríle altora, plângea şi umbla răzleaţă prín lumea acum pustie, dar ea-şi ştergea lacrímile şi nu se plângea, nu-şi ínvínovăţea fata şi nu se mânia, níci nu se tulbura măcar când trecătorí se uítau cu mílă după dânsa orí vreun nesocotít o întreba unde-í este fata.

— Nu ştiu, răspundea şi cu asta íi tăia vorba.

După vreo patru săptămâni a venit Trică să-î spună c-a primit scrisoare de la Persida din Viena și o roagă de mîi de orî s-o ierte și să nu-î poarte gînd rău.

— Să-î scrii, zise Mara ștergându-și lacrimile, că n-o învinovățesc, ci o plîng și mă rog mereu lui Dumnezeu s-o aibă în paza lui și să-î deie tărie; să-î scrii că n-are să-î pese de gura lumii și c-o aștept să vie când îi va fi prea greu; să-î scrii, urmă înecată de lacrimi, că tot mumă îi sunt și că nimeni în lumea aceasta nu poate să aibă pentru dînsa atîta durere ca mine.

Așa i-a și scris Trică, și rău i-a făcut.

Mult s-a zbucîumat Persida până ce s-a hotărât într-un fel; tocmai de aceea, însă, hotărâtă odată, ea se simțea foarte ușurată și a pornit cu toată inima pe calea ce-și croise. Trăia într-un fel de beție, din care nu se mai putea dezmetici, și atîta dulceață era în sufletul ei, încât nu-î intra în mînte gîndul că va putea în viața ei vrodată să-î pară rău de ceea ce a făcut.

— Nu! zicea dînsa uitîndu-se cu inima deschisă la Națl, orișice mi-ai face, mi-e destul să-mi aduc amînte de viața mea de acum, pentru ca să nu mă plîng.

Pe drum până la Viena și în Viena, orașul cel mare și zgomotos, ea nu vedea decît pe Națl, care nu mai știa ce să-î facă. Totdeauna el s-a uitat la ea ca la soarele de pe cer, iar acum mai era cuprîns și de simțămîntul că nu este el în stare să răsplătească îndeajuns jertfa pe care dînsa i-o adusese, și în toată clipa-și dădea sîlînța să-î arate că înțelege și cuprinde în toată întînderea ei jertfa aceasta.

N-avea să-și deie nici o sîlînță: Persidei îi era destul să-l vadă mereu voios și să-și aducă amînte în ce stare l-a găsit pentru că să simtă că ea l-a scăpat, l-a rîdicat, i-a lumînat viața și să se uite la el parcă ea l-ar fi făcut. Al ei era întreg acest om mînnat, și nimeni, afară de dînsa, nu mai avea nici un drept asupra lui.

Înainte de plecare Națl se mai împrumutase de la Grîner cu opt sute de florîni. Gîndul lui era să între în tovărășie cu

vreunul dintre măcelarii mai tineri și mai săraci. Deocamdată și-au închiriat o locuință cu două încăperi, și-au cumpărat ceea ce era de neapărată trebuință pentru mobilarea acestei locuințe, și Persida avea toate bucuriile stăpânei de casă care e ferită de grijele zilei de mâine. Ieșeau în fiecare zi să vadă frumusețile orașului și mai ales bisericile cele mari, în care Persida se simțea atât de bine, mâncau la birt, iar serile le petreceau fie la muzică, fie la teatru, un lucru pe care Persida mai naște numași din auzite îl știuse. Și nicăieri Persida nu putea să treacă nebagată-n seamă. În casa cea mare unde-și aveau locuința în curând toți o știau pe Frau Huber, femeia tânără, înaltă și cam slăbită, cu deosebită frumoasă și totdeauna așezată și plină de o plăcută cuvânt. Pe uliță, prin grădini, prin localuri publice Nașl își purta capul sus, înălțat în gândul lui când vedea cum toți se uită la nevasta lui. Umblând așa fără de nici o treabă, Persida se oprea când întâlnea în calea ei vreo măcelărie, și nimic în orașul cel mare și frumos nu-i plăcea atât de mult ca măcelăriile curate, cu cărnuri frumos tăiate și puse în vederea trecătorilor. Inima îi râdea când se gândea că-l va vedea în curând pe soțul ei, cu șorț curat, în dosul butucului, ca odinioară în fața mănăstirii și că nu va mai mânca la birt, ci-și va găti ea însăși într-o bucătărie curată ca cea de la călugărițe. Îl mâna deci mereu înainte pe Nașl, și săptămâna a doua ei au și intrat în vorbă cu doi măcelari, amândoi încă necăsătorii, ca să ieie împreună o măcelărie mai mare din apropierea barierei de la Lerchenfeld, o pozițiune foarte bună, unde se făcea vânzare de 100–150 florini pe zi.

Lucrurile erau ca puse la cale când a sosit scrisoarea lui Trică.

Citind scrisoarea, Persida nu-și putu stăpâni lacrimile. Dar de ce să și le stăpânească? Era aici, în mijlocul acestei lumi străine, prima știre de la fratele ei și de la muma ei, și era atâta dragoste în scrisoare! De ce să-și stăpânească lacrimile când Nașl era și el îndușat?

— Draga mea, mama mea cea bună! grăi Persída după ce sfârşi scrisoarea şi o puse pe masă.

Naţi tăcu. Îi venea parcă şi lui să plângă. Lasă că avea şi el mamă, care era nu numai dragă şi bună, ci totodată şi nenorocită, dar în scrisoare nu era nici o vorbă despre dânsul, şi, cu toate acestea, era o grea lovitură pentru dânsul.

Era grozavă lovitura ce i se dăduse prin acele câteva vorbe şi el tremura în tot timpul când îşi dădea seama că Mara avea dreptate şi nu putea să vorbească decât cum trebuia să gândească.

Persída şi Naţi vorbeau totdeauna nemţeşte. Aşa o porniseră de la început şi Persída ţinea ca aşa să şi rămâie.

— Grozav o să-ţi fiu eu ţie odată de urât, îi zise el acum în româneşte.

Persída se uită lung la el. Înţelegea gândurile lui; simţise şi ea durerea de care era cuprins el.

— Nu fi prost, îi zise ea tot în româneşte. Mama vorbeşte după cum vede ea lucrurile, şi o să vie şi timpul când le va vedea altfel. Tu ştii prea bine că eu n-am făcut ceea ce am făcut într-o clipă de avânt uşuratíc, ci după multă zbucímare, după multă chîlbzuire, după ce m-am întărit cu desăvârşire în gândul că aşa şi numai aşa pot să fac: nu mai e în lumea aceasta nimic ce m-ar putea face să şovăi; orîşice s-ar întâmpla, tu îmi eşti mai presus de toţi.

— Eí! o să treacă şi asta! zise el. Dacă muma ta se pune între tine şi mine, o să te sature în cele din urmă de mine.

— Nu! îi răspunse ea ridicând degetul. Asta puteai s-o zici mai naînte de a-ţi fi fost nevastă; acum însă tu-mi eşti toate şi pentru tine pe toţi am să-i părăsesc. Îmi voi da toată sílînţa să-ţi câştig şi ínima mamei mele, dar dacă nu voi putea, îmi voi face datoría; de tine nu mă lepăd nicíodată, nici chîar dacă tu te-ai lepăda de mine. Lasă-o, te rog, pe mama: eu o cunosc mai bine decât tine şi-ţi spun eu că n-avem decât să fim fericiţi pentru ca ea să te iubească ca pe copilul ei, şi e destul să ne ştie ajunşi în grea strâmtoare ca să ne

sară într-ajutor. E mâhnită astăzi, dar o să-î treacă mâhnirea. Noi să fim oameni cumsecade, și toate vor ieși bine.

Nați nu mai avea ce să zică. Simțea și el că de la dânsul atârână toate și se îmbărbăta însuși pe sine să meargă cu hărnicia înainte, ca să dea de rușine pe cei ce-l socoteau om slab.

Încă în ziua aceea el s-a învoit cu Ladmann și cu Gubacek, care era măistru și avea o mică măcelărie, ca fiecare dintre dânșii să pună acum câte cinci sute și peste trei luni, la 1 septembrie, alte cinci sute de florini, iar din câștig Gubacek să ia 40 și ceilalți doi câte 30 la sută.

La 1 iunie ei au închiriat măcelăria și, oameni tineri toți trei, s-au pus cu hărnicie pe lucru. Nați și Gubacek tăiau carne în măcelărie, iar Ladmann cumpăra vitele, lucra la tăietorie și le aducea carnea tăiată.

Persida purta socotelile și ținea rânduiala casei.

Deoarece la măcelărie nu era și locuință, au luat în apropiere o locuință mai încăpătoare, și era împlinită și dorința Persidei.

Dîmînețile ea punea servitoarea să facă rânduială în iatacurile celor doi tovarăși, în vreme ce ea însăși făcea rânduială în locuința ei, apoi se duceau împreună în piață, ca să cumpere cele de trebuință pentru prânz.

După ce se întorcea din piață, Persida pune la foc, apoi, lăsând servitoarea în bucătărie, mai ștergea o dată praful și iar se-ntorcea la mașina de bucate, iar de prânz masa era curată în casă curată, bucatele gustoase și bine alese.

După prânz Persida-și făcea însemnările în condica de socotelii, apoi, în vreme ce slujnica spăla vasele, ea lucra cu acul până pe-nserate, când Nați se întorcea, ca s-o scoată la plimbare și să petreacă seara în vreo grădină.

Era bine, de tot bine; măcelăria le mergea mai presus de toate așteptările, iar în casă era pace și bună înțelegere.

În inima lui Nați a rămas însă simțământul că s-a pus cineva între el și Persida, că Persida ține prea mult la muma

ei, și adeseori era cuprins de temerea că are s-o piardă pe Persida, că nu poate să fie dăinuitoare o fericire ca a lui. Atunci el o iubea fără de cumpăt, o temea din senin, nu mai era în stare să stea departe de dânsa, se întorcea fără de vreme acasă, îi vorbea, ca s-o îndulcească, în limba ei.

Persida știa, ce-i drept, să-l potolească; de câte ori însă el o da pe românește, ea se neliniștea, se simțea adânc jignită de neîncrederea lui. Viața ei nu mai era atât de senină ca mai înainte, și nu o dată când se afla singură ochii ei se umpleau de lacrimi.

N-avea de ce să plângă, dar se ieva în sufletul ei un fel de presimțire că triste zile, grele încercări o așteaptă.

— Dac-ai ști tu ce adâncă e durerea ce mă cuprinde când te văd așa, îi zise ea într-una din zile, te-ai stăpâni și nu ți-ai mai da pe față temerile venite din chiar senin.

— Cum să mă stăpânesc? răspunse el, uitându-se lung la ea. Când mă uit, când mă gândesc la tine, mi-e ca și când ai fi prea mult pentru mine și mă tem c-o s-o simți și tu în cele din urmă aceasta și să mă părăsești.

— Cum să te părăsesc? grai dânsa. Mai pot eu să te părăsesc? Nu sunt oare legată de tine prin cel mai sfânt jurământ? Nu am oare față de tine cele mai grele datorii? Ce mă socotești tu pe mine? Sunt eu femeie ușuratică? Nu vezi tu cât dîspreț e în aceste temeri lipsite de orîșice teme?

— O, Doamne! răspunse el nerăbdător. Ești femeie frumoasă, deșteaptă și plină de nuri; și câți dintre cei ce privesc cu ochi doritori la tine sunt oameni mai și mai decât mine? Ceea ce mi-ai făcut mie ai putea să-i faci altuia; ceea ce de dragul meu i-ai făcut mamei tale, ai putea să-mi faci și mie de dragul vreunui mai norocos.

Persida se simțea ca lovită de moarte. Ce putea să facă? Așa era cum zicea el; așa trebuia el să vorbească; temerile lui erau urmarea firească a faptei pe care dânsa o săvârșise. A păcătuît, și nu-i rămânea decât să-și ispășească păcatul.

Ea stătea albă la față și răcită în tot trupul înaintea lui și nu putea să zică nimic, nu mai putea să-l vadă în ochi. O

cuprînsese deodată simţămîntul că e peste putinţă ca ea să trăiască cu un om care poate să fie atît de nemîilos, şi ar fi voít să plece fără de întîrziere şi să se ducă-n lume.

Vorbele dîn scrisoarea lui Trică îi răsunau în urechí, şi ea vedea parcă pe muma ei chemând-o la síne.

Dar trebuía să stea: mai bine moartă!

— O să vezí tu odată ce mare e nedreptatea ce-mí faci, zíse ea, apoi trecu în odaia de alături şi încuie uşa în urma ei.

Na! stete cîtva timp zăpăcít, apoi puse mîna ca să deschidă uşa.

— De ce ai încuiat uşa? întrebă el nelíníştít.

— Voiesc să fiu sîngură, îi răspunse ea.

— Descuie-o, c-o sparg! strígă el stăruitor.

Persída rămase nemíscată în mîjlocul odăii.

— Descuie! strígă el iar.

Ea nu se mîscă.

El apucă clanţa cu mîna dreaptă şi se opíní să împíngă uşa, apoi, când văzu că uşa stă ţeapănă, puse umărul, împínse o dată cu toată puterea lui şi uşa se deschíse, crâcnínd de răsună toată casa.

Persída stătea şi acum în mîjlocul odăii, ţeapănă, îngrozítă şi díspreţuită de dînsul.

— Bîne, îi zíse ea, eşí tu în toată fírea?!

— Nu sunt, răspunse el. Nu acum, níci de íerí, orí alaltăierí, cí dîn clipa în care te-am văzut pe tíne mí-am íeşít dîn fíre, mí s-a schímbat tot rostul víeţíí, m-am făcut om nesuferít şi pentru míne, şi pentru alţii. Sunt un nemerníc care nu mai ştie ce face: fac ce nu vreau şi nu pot să fac ceea ce voiesc. Nu vezí tu că nu este cu putinţă să nu te cuprîndă în cele dîn urmă scârba de míne?! Ai să fugí, Persído, de míne, să te ascunzí, să blestemí ceasul în care m-ai văzut!

Ea dete dîn cap.

— Nu, zíse apoi înduioşată, n-am níciódată să fac așa. Oríşice s-ar íntâmpla, tu eşí soţul meu, şi dac-ai fugí tu de míne, eu aş alerga, ţí-o spun dîn nou, cu toată ínima, după

tíne, dacă te-ai ascunde, te-aş căuta, dacă m-ai blestema, eu m-ai da sílínţa şi aş ruga pe Dumnezeu să mă ajute să te potolesc, ca să-ţi víi în fire şi să bínecuvântezi ceasul în care m-ai văzut. Mă cuprinde un fel de deznădăjduire când te văd astfel acum, dar am să le port toate cu răbdare, numaí să nu daí în míne, să nu mă baţi, Naţl, căcí asta nu mă símt destul de tare să o rabd.

El se uítă lung la dânsa, apoi ochíi í se umplură de lacrími şi, ruşinat de slábícíunea sa, se întoarce, îşi luă pălăria şi se depărtă.

Rămasă síngură, Persída se uítă câtva tímp la zăvorul íeşít dín cuie, apoi îşi acoperí faţa cu amândouă mâínile. Ah! ce ruşíne! Era peste putínţă ca servítoarea să nu fí înţeles cum s-au întâmplat lucruríle şi să nu le spună celorlalţi chiríaşí ce s-a întâmplat, când toţi au auzít crâcnítura uşíi... Dar ea n-avea tímp să stea ca să dreagă uşa, maí ales să plângă nu: se apropía tímpul prânzului şi trebuía să alerge ca să vadă de rândul mesei.

Era în gândul eí lucru de síne înţeles că Naţl s-a dus şi el la măcelărie, de unde níci n-ar fí trebuit să plece fără de vreme. Cu atât maí greu a fost atínsă când Gubacek, întorcându-se síngur şi cam supărat, a întreat-o ce s-a făcut Naţl.

Íi venea să plece fără întârzíere ca să-l caute; dar unde putea să-l găsească în oraşul cel mare şi zgomotos?! Íi venea să meargă la políţie, dar nu putea. Nu-í rămânea decât să-şi înăbuşe nelíníştea, să se prefacă voíoasă şi să spună un neadevăr — că soţul eí a prímít de acasă o scrísoare şi a trebuit să se ducă în grabă ca să caute pe un prieten.

După ce a venít şi cellalt tovarăş, s-au aşezat la masă ca şi când nímic nu s-ar fí întâmplat, iar după masă Persída a făcut rânduíală în casă şi în bucătărie şi abía târzíu după-amíază a ajuns să rămăie síngură şi să-şi dea seama despre starea deznădăjduítă în care se afla.

Nu e în víaţa căsnícă lucru maí urât decât ca unul dín soţi să plece fără ca să-í spună celuíalt unde se duce; iar Naţl

plecase supărat, cu ochii plini de lacrimi, în urma unei certe venite ca din senin, și o lăsase pe dânsa singură în mijlocul acestei lumi străine, unde ea nu putea să găsească pe nimeni ca să-și împărtășească durerile și să ceară sprijin.

Nu! Era peste putință ca ea să mai trăiască așa: aici, în lumea aceasta, singură cu dânsul ea nu mai putea trăi.

Cam același simțământ îl făcuse și pe Națl să plece.

Prea erau singuri el și ea, și el avea aici la Viena un prieten, pe Burdea. De câte ori și-a adus înșă aminte de el, îl vedea parcă râzând în bătaie de joc și nu-i mai venea să-l caute. Acum nu s-a mai putut stăpâni. Deși simțea că e un fel de duh rău de care se apropia, s-a dus la Universitate ca să-i dea de urmă, apoi, după ce i-a aflat adresa, l-a căutat acasă și pe la cafenelele unde umblau studenții.

Astfel a colindat toată după-amiază, cu gândul acasă, cu inima încleștată, cuprins mereu de simțământul că rău face de nu se întoarce la soția lui.

Târziu după-amiază, când a dat de el, era obosit trupește și istovit sufletește, îi părea rău că l-a căutat și l-a găsit și n-a schimbat decât puține vorbe cu el.

— Cum?! întrebă Burdea uitându-se țintă la el cu ochii ageri, Persida a venit cu tine?

— Îți spun: suntem amândoi de trei luni de zile aici, răspunse Națl strâmtorat.

Lui Burdea nu-i venea să creadă. Nu putea să înțeleagă cum femeia care atunci seara n-a venit la via lui Corbu a putut să vie la Viena.

— Bine, sunteți cununați? întrebă el cu îndoială.

— Ce-ți pasă?! răspunse Națl. Suntem soț și soție.

— Pot s-o văd și eu? întrebă iar Burdea, gata de plecare.

Națl rămase câțva timp strâmtorat. Nu, mai ales acum nu ar fi voit să-l ducă pe Burdea la Persida.

— Eu nu mă duc acum acasă; am să mai fac și alte drumuri, dar am să te caut mâine ori poimâine, zise el, apoi îi întinse mâna și plecă fără să se mai uite înapoi.

Îl căutase ca să-î vorbească și nu i-a vorbit nimic; umblase după el și acum era muncit de gândul cum ar putea să scape de el.

Întors acasă mulat și umilit, el a găsit pe Persida șezând liniștită la fereastră, cu lucrul ei de mână. La intrarea lui ea și-a ridicat capul și s-a uitat la el înveselită, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

— Sunt un nemernic, zise el după ce-și aruncă pălăria și se lăsă istovit pe un scaun.

Ea ridică din nou capul și se uită așezată la el.

— Nu mai încape nici o îndoială că ești, zise ea cu blândețe, și e un semn bun c-o recunoști și tu aceasta; nu e însă destul s-o recunoști, ci trebuie să-ți mai și dai silința de a nu fi. Nemernic e omul care lucrează fie sub impulsunile momentane, fie împins de alții, și face lucruri de care îi pare rău în urmă: e dar destul să voiești pentru ca să nu fii nemernic.

— Dacă n-am tărie de voință?! întâmpină el mahnit.

— Ai destulă, zise dânsa, dar ești rău deprins. Tu vezi acum cât de rău e ceea ce ai făcut, cât de mult m-ai mâhnit pe mine și cum te-ai muncit tu însuși. Trage cuvenita învățatură din această experiență și fă-ți regula de viață: n-am niciodată să plec supărat de acasă, nici să adorm supărat. Supărarea, orișicât de mare ar fi ea, n-are nici să iasă din casă, nici să treacă de azi pe mâine. Dă-ți seama, urmă ea după o pauză, cum te-ai fi simțit și ce-ai fi făcut dacă eu aș fi fost tot atât de slabă ca tine și aș fi plecat, ca la întoarcerea ta să nu mă găsești acasă. Mi-a venit și mie să plec, dar știam că acesta e un lucru pe care nu trebuie să-l fac și m-am stăpânit. Stăpânește-te, că ești bărbat.

El se uită lung și cu ochii împăienjeniti la dânsa. Atâta bunătate, atâta blândețe, atâta înțelepciune era în vorbele, în tonul, în toată purtarea ei, încât ea îi părea o ființă mai presus de om, de care nu cuteza să se apropie și la care numai cu sfială își ridica ochii.

— Ți-e ușor ție să-mi spui ce trebuie să fac, zise el, dar mi-e greu mie că nu pot să fac. Eu nu sunt ca tine.

Ea se uită cu drag la el. Căit și umilit din sine, el îi părea cel mai bun om din lume. Ar fi voit să se uite în ochii lui; el însă stătea cu ochii în pământ. Dânsa puse decî lucrul la o parte, se ridică și se duse la dânsul, ca să-l mîngăie și să-i sărute fruntea.

— Ai să fii și tu ca mine, îi zise apoi. Știu că ai, de aceea nu pot să mă supăr pe tine.

El îi sărută mâna, și timp îndelungat ei steteră tăcuți și fericiți.

— Ei, spune-mi acum, grăi dânsa în cele din urmă glumînd, unde ai fost și ce prostii ai făcut?

— La dracu am fost, răspunse el mînios. M-am întâlnit cu Burdea.

Persida, atînsă neplăcut, tresări și se depărtă puțin de el.

— I-ai spus? întrebă ea îngrijorată.

— Nu! zise el. I-am spus numai că ești și tu aici.

Ah! ce n-ar fi dat Persida să nu-i fi spus nici atât. Se temea de ochii scrutători ai celui om, de gura lui cea rea și îi era nesuferit gândul că mai curînd orî mai târziu ar putea să se întâlnească cu el.

Nici n-a trecut mult pînă ce s-a întâlnit.

Burdea a așteptat o zi, două ca Națl să vie să-l ia; văzînd apoi că Națl nu vine, s-a pus să-l caute.

Era după-prînz și Persida ședea, ca de obicei, cu lucrul de mînă la fereastră, cînd servitoarea a venit să-i spună că un domn, care se numește Burdea, dorește s-o vadă.

— Să-i spuî că nu sunt acasă, grăi Persida strîmtorată.

— I-am spus, zise servitoarea, că ești acasă.

— Atunci să mergî cu el la bărbatul meu, urmă Persida. Spune-i că nu mi-e bine, că sunt dezbrăcată.

Ea nu grăise încă vorbele acestea, cînd ușa se deschise și Burdea se ivi în pragul ei.

— Eu te văd rumenă și voinică și foarte bine gătită, zise el zîmbînd cu răutate, și-mi pare foarte bine că te pot vedea.

Persida se roși, nu însă de rușine, ci de mînie. Ar fi fost în stare să-l apuce de piept și să-l dea pe scări.

— Şí mie mí-ar fí părut bine, zíse ea înţepată, dacă aí fí venít cu Naţl.

— De ce, mă rog? Nu cumva te temí să staí síngură cu un cavaler ca míne?!

Persída íşí adună puteríle.

Vedea că nu e chíp să scape de dânsul. Sunt în lume o mulţíme de lucrurí pe care oamenii ca Burdea nu sunt în stare să le înţeleagă, şí el era neruşínat fără ca să-şí dea seama că este. Nu-í rămânea decí decát să-l ía cum era şí să vorbească cu el în felul lui.

Servítoarea, deşí nu înţelegea ceea ce dânsíí vorbeau, vedea că stăpâna eí e strâmtorată, vedea zâmbetul batjocorítor în faţa lui Burdea şí numai cu anevoie íşí mai stăpânea râsul. Persída íí făcu semn să íasă.

— Pofteşte să şezi, íí zíse apoi lui Burdea. Ştíu că aí venít ca să aí mulţumírea de a-ţi bate joc de míne. Poţi s-o faci!

— Nu, răspunse el. Mulţumírea mea e, dín contra, că aí íntrat în vederíle mele şí aí făcut, ca oríšicare om cumínte, precum te trăgea íníma.

— Aşa e, grăí dânsa dezgheţată; legea supremă sunt porníríle propriéi noastre ínímí. E nebun acela care le înăbuşă, tíran, care le stăpâneşte şí se martírízează el însuší pe síne. Mí-a plăcut Hubăr şí am fugít cu el aici, unde nimení nu ne cunoaşte şí toţi cred că suntem după lege soţ şí soţíe. Acasă proştíí s-ar fí uítat chíorâş la noi. De aceea nu-mí pare bine că te-am întâlnít aici pe d-ta, care o să spuí la toată lumea că nu sunt soţíia legíuită a lui Hubăr.

— Ce-ţi pasă?! íí răspunse el convíns. Íţi place, te símţi ferícítă: de ce să mai mínţi lumea?! Las-o să se încredínţeze că numai aşa poate omul să se ferícească. Când tí se va urí de el, eştı frumoasă şí n-ai decát să alegí pe vreun altul.

Persídei íí venea să plângă. Íí era ca şí când ar fí căzut la pământ şí el ar călca-o în pícióare.

— Da, zíse ea râzând a plânge, aşa am să fac, fără índoială aşa. Deocamdată însă tot mai ţín la Hubăr... şí mă

vei ierta dacă te rog să plecăm, căci avem să facem un drum împreună.

Nu mai putea să stea cu Burdea și, ca și când ar fi singură în casă, ea luă o cutie de pălării de pe unul din dulapuri, își puse pălăria în cap și ieșiră amândoi.

„Nu, își zise dânsa coborând scările, aici nu mai rămân, nu mai pot rămânea. Trebuie să am un reazem în lumea aceasta, o inimă apropiată de mine.”

Lumea se învătea parcă împrejurul ei și zgomotul marelui oraș o-năbușea.

Apropiindu-se de Nați, ea a început, cu toate acestea, să zâmbească; n-o ierta firea să-l mai supere și pe el dându-și pe față supărarea.

Ei au petrecut seara cu Burdea, și pe la zece ceasuri, când s-au întors acasă, Persida nu mai avea simțământul că e nesuferită viața la Viena. Timpul îi trecuse fără de veste; n-avuse în viața ei ore atât de plăcute ca cele petrecute astă dată.

Era om sucit Burdea, dar era deștept și știa multă carte, vorbea frumos și-și susținea părerile cu multă căldură. Și abia acum, stând de vorbă cu vechiul lui prieten, s-a dat pe față și Nați. Nu, Persida nu-și închipuise că soțul ei e atât de deștept, nu, mai ales că știa atât de multe. Un om cu totul nou ieșise într-însul la iveală și ceea ce o atîngea cu deosebire plăcut era căldura și chibzuiala cu care el susținea părerile atât de deosebite de ale lui Burdea. Știa acum de ce îl iubește cu tot dinadinsul; numai în culcușul ei, mai înainte de a adormi, a început să-și dea seama despre contrazicerea care era între părerile lui Nați și faptele lui și să se întrebe cum se face că un om care vede lucrurile atât de bine să aibă o viață atât de neorînduită ca a lui.

A adormit fără ca să se dumerească, iar ziua următoare s-a deșteptat din somn cu simțământul ei predominitor în suflet.

Se visase toată noaptea acasă, cu muma ei, cu Trică, cu toți cei ce o știau și pe care dânsa îi știa din copilăria ei. A venit aici ca să scape de muștrările lor, iar acum îi era mai

grea nepăsarea străinilor decât mustrarea ce-ar fi aşteptat-o acasă, şi ivită odată în inimă dorinţa de a se întoarce acasă, ea nu mai trăia cu gândul aici, unde se afla.

Nu se putea, cu toate aceste, îmbărbăta să-î vorbească lui Naţl despre aceasta. Lasă că-î era greu să strice rostul lui cu măcelăria, care mergea peste toate aşteptările bine, dar el se înstrăina din zi în zi tot mai mult de dânsa, şi ea nu mai putea să-î vorbească tot atât de deschis şi fără de sfială ca mai înainte.

Avea ceva pe sufletul lui: era dus mereu pe gânduri, nu mai venea la ora obişnuită acasă, ba a ajuns în cele din urmă s-o lase serile singură acasă. El, care nu de mult o temea fără de nici un cuvânt, umbla acum parcă dinadîns s-o alunge de la sine, s-o înstrăineze, să scape de ea.

— Bine, îi zise ea, în sfârşit, când el se întorsese după miezul nopţii acasă, ce e cu tine?

El se uită lung la dânsa.

— Mî s-a urât, răspunse apoi, de viaţa aceasta: eu nu mai pot să stau aici.

— Să ne întoarcem acasă, grăi dânsa înviorată.

— Nu se poate! strigă el cuprîns de mînie... Eu cu tine nu mă pot întoarce; nu mă simt destul de tare ca să nu omor pe acela care s-ar uita chiorăş la tine, fie el chiar şi tatăl meu. Dacă mă duc, trebuie să le spun tuturor că-mî eşti soţie legiuită.

Persida se îndreptă cuprînsă de spaîmă şi cu mîinile încleştate spre el.

— Te rog... te rog, grăi dânsa, mî-aî jurat că asta n-o s-o faci: sufăr mai bucuros dîspreţul lumii decât ca să arunc în primejdie pe un om care ne-a făcut cel mai mare bine în viaţa noastră. Ce ne pasă nouă de oameni dacă ne ştim curaţi în faţa lui Dumnezeu?! Să rămânem aici!

XVII

BIRTUL DE LA SĂRĂRIE

Nu trece nímíc peste íubírea de mamă!

„Şí adícă ce e ?! íşí zíceă Mara în cele dín urmă. Parcă ea nu tot aceeaşí rămâne?! Câte femeí trăiesc în căsnícíe ferícită fără ca să fíe cununate?! Câte se ferícesc după ce au făcut un pas greşít?!”

„Maí bine moartă!” zíceă odíníoară, iar acum se símţea mângâiată când íşí dădea seama că fata eí nu e cununată cu neamţul. Ştía că nu poate să trăiască răzleaţă; a putut să se ducă, dar nu putea să rămâie, şi o aştepta în toate zílele să se întoarcă. De un síngur lucru se maí temea şi se ruga în toate zílele luí Dumnezeu ca s-o ferească de lucrul acesta, síngurul care ar fí putut s-o lege pe Persída pentru toată víaţa de Naţl. O treceau un fel de fíorí de moarte când se gândea, lucru foarte fíresc, că Persída ar putea să se întoarcă mumă acasă; aici míntea í se oprea în loc; nu maí ştía cum s-ar símţi, ce ar zíce şi ce ar face atunci.

De aceea sângele í se oprí în víne când, patru zíle înaínte de Sf. Petru, Trícă vení să-í spună, luând-o maí pe departe, că Persída s-a întors de la Víena.

Cum í-ar fí venít, Doamne, să se bucure, şi nu îndrăzneă. O aşteptase síngură şi nu se îndoía că-l va părăsí pe neamţul care í-a strícat toată víaţa; iar ea veníse tot cu dânsul, ba zíceă că n-are nícíodată să-l părăsească.

— Nu cumva?... întrebă ea cu íníma îndoítă.

Trícă se uítă în ochíí mumeí sale şi înţelese întrebarea.

— Nu ştíu, răspunse el, nu cred, nu mí se pare.

— Şí chíar dac-ar fí una ca asta, ba maí ales atunci, grăí Mara luându-şi íníma în dínţi, să-í spuí că nu vreau să ştíu că mí-e fată câtă vreme trăieşte cu dânsul: orí eu, orí el!

Persída era greu lovítă. Nu, maí aspru nu putea să fíe pedepsítă; dar așa trebuía să fíe, pedeapsa era dreaptă şi ea se símţea înălţată de gândul că muma eí este o femeíe care

nu vrea să-și ierte fata, pe care o știe trăind în căsnicie nebîncuvîntată.

Seara ea plîngea pe înfundate în culcușul ei. Ea, care nu se abătuse nici pe o clipă din calea cea dreaptă, prea era umilită în fața lumii, prea căzută în gândul semenilor săi, și fire de om avea, de om care, orișicât de fericit ar fi, se simte nenorocit când semenii lui îl prețuiesc mai prejos de ceea ce este.

Ah! De ce nu putea dansa să spună?! de ce nu putea să ridice de pe inima mumei sale greutatea ce atât de mult o apăsa?!

Gândul acesta o frământa atât de mult, încât la Viena s-a dus fără de știrea soțului său la un avocat, ca să-i ceară sfat.

— Ar fi, o întrebă avocatul, muma d-tale în stare să declare că cununia s-a făcut cu știrea și învoirea ei?

— Nu cred, i-a răspuns atunci.

— Dar dacă ai avea un copil? întrebasese iar avocatul.

— Eu cred că da! grăi dansa.

— Așteaptă dar până atunci, a zis apoi avocatul, căci de voiața tatălui, care trăia în vrajbă cu fiul său, nu se ține seama.

Aștepta deci Persida cu însetare și se ruga în toate zilele lui Dumnezeu.

„Nu mă plâng, Doamne, șopti ea și acum, suspinând din adâncul inimii. Tu știi mai bine cum ai să-mi croiești viața și mi-l vei dăruia când tu însuși vei binevoi a-mi lumina și lămurii viața. Al tău are să fie; ție am să ți-l închin: în frica ta am să-l cresc; îndură-te, Doamne, și binecuvîntează căsnicia noastră!“

Iar pe când ea se zbătea astfel, el dormea pierdut în somn adânc.

Mai norocos decât dansa, el se întâlnise pe înserate, la casa lui Oancea, cu mumă-sa, care era tot cea veche, duioasă și slabă.

Stăpînită cu desăvîrșire de dorința de a împăca pe fiul ei cu tatăl lui, care acum nu mai era supărat pe el, ea stăruia cu toată căldura mumei îndurerate să se desfacă de Persida,

care í-a tulburat mîntîile şí l-a făcut să íntre în vrajbă cu părinţii săi.

— Eraí cu totul alt fel de om, așa zíce tatăl tău, grăi dânsa, mai înaînte de a te încurca cu Persída, şí numai ea te-a făcut să-ţi pîerzí rostul vieţii.

Așa îşi zísese şí Naţl de nenumărate orí şí dín zí în zí tot mai mult era stăpînit de gândul că Persída e o grea sarcínă pentru dânsul. El însă nu putea s-o părăsească. Ar fí fost o prea mare mîşelíe. Dacă însă ea ar fí voít să-l părăsească, el n-ar mai fí făcut nímíc ca s-o oprească, ba acum, când mumă-sa şí Oancea îl strămtorau, el era íspítít de gândul de a se purta cu ea astfel ca dânsa să fíe în cele dín urmă nevoită a-l părăsí.

— Uíte! grăi Oancea, să-í daí ceva ca să aibă dín ce trăi.

— Nu primeşte, zíse Naţl, dând dín cap.

— Luaţi, cum zíceai, urmă Oancea, cârcíuma de la Sărările şí las-o în cele dín urmă pe ea síngurá la cârcíumă.

Naţl stătea pe gândurí.

Íí era ruşíne să zícă da, dar nící ba nu-í venea să zícă. Íí trebuiau baní, şí mumă-sa nu í-ar fí dat dacă el ar fí zís ba.

Seara, când s-a întors la Persída, el era îngîndurat şí scurt la vorbă. l-a spus, ce-í drept, că s-a întîlnít cu mumă-sa şí că are să primească baní ca să ía în arendă cârcíuma; în alte amănunte însă el n-a íntat, şí nící Persída, píerdută în alte gândurí, n-a mai stăruít asupra lucrului. Íí era destul să ştie că treaba e ca pusă la cale şí se símţea uşurată.

Cârcíuma de la Sărările era proastă, dar foarte bună. Lasă că trăgeau la ea plutaşíí şí oameníí care veneau după sare şí pe tímp de târg lumea se îndesuía într-însa, dar era la ea şí un bírt pentru lumea mai bună şí trei odái pentru trecătoríí ce voiau să mâie. Aící puteau, dacă erau oameni harnící şí cu rînduíală, nu numai să trăiască bine, dar să-şi mai şí facă avere frumoasă.

Gîndul c-ar fí o ruşíne să se facă crâşmăreasă nu-í trecea Persídeí prín mînte: alătura cu soţul eí, oríşíce muncă íí părea cínstită. Síngura eí gríjă era ca nu cumva el să n-aibă destulă

ínimă pentru treaba de care se apucă, să ía lucruríle cu ușurínță și să rísípească maí mult decât adună.

Cam așa s-au și croít lucruríle chíar de la început.

Cel ce vrea să deschídă birt trebuie să se pună bine cu toată lumea și să-și facă pretutíndenea prietení. Índată dar ce s-a hotărât lucrul cu cârcíuma de la Sărările, Națl s-a pus să-și caute prieteníi vechí și să-și facă alții noi. După ce au deschís apoi cârcíuma, fíecare dín aceștia venea cu câte alți doi-trei, și Persída era mulțumită când vedea birtul plín de prietení de-ai soțului său. Ca să-í îndulcească, ea le turna cel maí bun vín în pahare, le așternea masă curată și gătea cele maí bune mâncări pentru dâșíí. I-a și îndulcít, încât peste câteva săptămâni era mereu îndesuíală în birtul cel curat, unde se puneau pe masă mâncări nu numai gustoase, cí totodată și léftíne, și beamterímea toată se obíșnuíse foarte de curând să prânzească și să cíneze la Sărările.

Era apoi lucru de síne înțeles că Națl stătea cu prieteníi lui, pe care nu putea să-í lase síngurí, și toată osteneala, toată gríja rămânea în sarcína Persídei. Așa trebuía să fíe acum la început, și Persída se bucura că soțul eí știe atât de bine să facă pe stăpânul caseí. Stráinului care íntre în birt níci prín míte nu putea să-í treacă că Națl nu e și el tot oaspe, ca ceilalți; el vedea numai pe Persída, care le știa pe toate, se învârtea ca prâsnelul, era pretutíndenea, avea pentru fíecare un deosebít zâmbet și le făcea toate íute și bine. Și tot cam așa vedeau lucruríle și prieteníi lui Națl. Cel maí de căpetenie lucru, sufletul care toate le cârmuía, centrul ímprejurul căruía toate se învârteau era, la urma urmelor, și pentru dâșíí, birtășíța cea frumoasă și sprínțenă și harnică, care atât de bine se prícepea la toate, íar Națl era numai bărbatul nevesteí sale, care ar fí putut, dacă e vorba, și să nu-í fíe nevestă.

Foarte curând dar toată lumea, când era vorba de cârcíuma de la Sărările, zíceá numai „la Persída“.

Chíar și Națl el însuși nu se maí símțea ca la el acasă și stătea ca-n gazdă „la Persída“.

Dîmîneţile stătea, după ce se deştepta dîn somn, până târziu în culcuşul lui şi nu se scula decât pe timpului când ştia că lumea începe să vie. Nici n-ar fi avut ce să facă, când Persida le făcea toate atât de bine şi se bucura că el n-o mai încurcă.

Peste zi stătea apoi cu oaspeţii şi mai ieşea, mai ales fără de nici o treabă, prin oraş, iară serile petrecea cu prietenii adeseori până târziu după miezul nopţii. Şi fiindcă așa, fără de nici o treabă, oamenii nu pot să stea, el se dăduse, de dragul prietenilor săi, la jocul de cărţi.

Nu-i era Persidei nimic în lumea aceasta mai nesuferit decât jocul de cărţi; dar n-avea încotro; acum așa trebuia să fie: în vreme ce dansa alerga în treburile cârciumii, el trebuia să între în voile oaspeţilor.

Abia mai târziu, spre toamnă, a început ca să stea pe gânduri.

Era lucru hotărât încă de la Viena că socotelile Persida are să le poarte. Le şi purta, întocmai ca mama ei, şi dac-ar fi stat până în zori de zi, tot nu era în stare să se culce mai înainte de a-şi fi făcut socoteala zilei. N-ar fi putut să doarmă liniştită dacă nu s-ar fi încredinţat mai înainte de a se culca că nu în zadar a ostenit. Nici c-a avut o singură zi fără de câştig; a avut însă zile în care a pierdut mult dîn câştigul pe care ar fi trebuit să-l aibă.

Neguţătorie fără de pagubă nu se poate; înţelegea dar şi Persida că trebuie să fie şi câte un om care mănâncă şi bea fără ca să plătească. Trebuia Naţl să-şi cîntească prietenii, şi Persida s-ar fi simţit greu jignită dacă vreunul dintre dînşii i-ar fi cerut socoteala.

Ea ţinea însă socoteală şi despre ceea ce beau şi mănâncă prietenii, şi dîn zi în zi socoteala era tot mai încărcată.

Când câştiga în jocul de cărţi, Naţl era voios, iară Persida se simţea jignită de gândul că el ia în cărţi banii de la oamenii veniţi la casa lui. Îi făcea deci semn să cîntească pentru ca să arate că nu râvneşte la câştig.

El cîntea şi masa se umplea de pahare, pe care Persida le umplea fie cu vin, fie cu punch, fie cu ceai.

Când pîrdea, Naţl era nerăbdător, şi Persída îi făcea semn să cîntească, pentru ca să arate că puţin îi pasă dacă câştigă orî pîrde, că nu joacă decît spre a le face altora o plăcere.

Aşa orî aşa, socoteala se încărcă şi Persída tremura când vedea cărţile de joc.

Maí era apoi şi o altă socoteală care o nelîniştea pe Persída.

Îi mersese vestea lui Naţl că dă şi pe datorîe, şi atât le trebuía oamenilor, ca să se îmbulzească. Dîn zí în zí se sporea nu numai suma datorîilor, ci totodată şi numărul datornicilor, de la care numai cu cleştele marí ai fí putut să scoţi banii. Iară Naţl nu era omul care ştie să dea zor ca să ajungă la ceea ce este a lui.

Deşi dar cârciuma mergea foarte bine, câştigul era foarte mic, fiindcă partea lui cea mare se pîrdea în bîrt, unde atât de mult se trecea pe aşteptare.

Aşa nu puteau lucrurile să meargă înaînte, şi nu trecea níci o seară fără ca Persída să-şi pună de gînd că are să vorbească cu Naţl. Ea însă nu ajungea să vorbească cu el. Lasă că era mereu nedormît şi posac, dar stătea totdeauna cu alţii, încât treceau adeseorî mai multe zile una după alta fără ca ea să mai poată schimba trei vorbe cu dînsul.

După Sfînta María, Persída s-a făcut deodată foarte voioasă. Ar fí voít să vadă numai oameni fericiţi împrejurul ei, ar fí fost în stare să-l poarte pe soţul ei ca pe un copil în braţe, míluia cu mînă largă pe săraci şi masa prietenilor lui Naţl era totdeauna plină.

Sîmţea la început şi ştia foarte hotărât în urmă că Dumnezeu s-a îndurat de dînsa şi a ascultat rugăciunile ei fierbîntî, că în curînd viaţa ei se va lumina şi lămurí, că muma ei va vení la dînsa.

Se sîmţea nespus de fericită, totuşi, adeseorî serile, când ea îşi făcea socotelile, iară el petrecea cu prietenii săi în joc de cărţi, o cuprîndeau temerí grele, îşi puneă de gînd să-l strîngă pe Naţl, ca să nu mai risípească câştigul, care de aici înaînte nu mai era numai al lor, şi ca dîn senín îşi

aduse amînte de Bandí, a căruia urmă se pierduse, şi de nenorocita lui mumă.

Trebuia să-l caute pe băiat, să-l găsească, să-l aducă la dânsa: nu era, la urma urmelor, în lumea aceasta nimeni care ţinea la dânsa ca el şi putea să-í fie la cârciumă de un folos de nepreţuit.

Şí trebuia să vorbească, în sfârşit, cu Naţl, care de un timp încoace se ferea parcă dínadîns de dânsa.

Sîmţise şi el că Persída e mai voioasă şi îşi dăduse seama ce anume a deschís atît de mult iníma ei, şi un fíor de bucurie l-a străbătut şi pe dânsul. Numai pe o clipă însă. Foarte în curând el şi-a dat seama despre sarcínile ce cădeau asupra lui. Om acum, care nu se sîmţea legat prín nímíc şi făcea tot ceea ce íi plăcea lui, el vedea în norocul ce-l aştepta o grea nenorocíre, prín care ajungea să fie legat de mîini şi de pícioare pe toată viaţa.

Nu! Atît de mult se obîşnuise cu traiul fără de gríji, atît de mult se deprînsese cu gîndul că n-are el să-şi petreacă viaţa cu Persída, încât nu mai putea să încapă în mîntea lui gîndul că el are să fie părinte.

— Spune-mí chiar acum ce vrei! zise el nerăbdător când Persída îl chemă peste zí la o parte şi-l rugă ca deseară să potrivească lucrurile astfel încât să poată sta un ceas de vorbă cu dânsa.

— Am să-ţi spun multe, fíindcă au trecut luní de zîle de când n-am vorbít cu tíne, zise ea amărâtă, şi trebuie să ne înţelegem în toată líníştea.

— Nu pot să-í las pe oameni sînguri, întâmpínă el îndărătníc, apoi se depărtă.

Persída stete cîtva timp tulburată, apoi grăbí şi ea în treburí. O mîhnea purtarea lui, dar ea n-avea timp să stea mîhnită şi orísícum ar íi vorbít el, dânsa nu se îndoia că are deseară să vie mai devreme decît de obícei în íatacul lor. Era peste putínţă să nu vie: aşa îl ştia dânsa; aşa zicea iníma ei.

Ea-l ştia însă precum era odată, la Víena, mai naînte de a se íi întîlnít cu Burdea şi mai ales mai naînte de a íi stat toate

serile cu Oancea. De atunci încoace ea nu mai avuse timp să-şi dea seama despre schimbările petrecute în sufletul lui, şi s-ar fi înspăimântat dacă şi-ar fi dat seama.

Ea avea, cu toate aceste, dreptate. După ce s-a gândit şi răzgândit, Naţl a luat hotărârea de a se duce, şi pe-nserate, când a venit Oancea, í-a spus că n-are să stea decât până la zece.

— M-a poftit domnía-eí, adăugă el apăsător, pe astă-seară, ca să mă ía de scurt. Şí am să mă şi duc! adăugă apoi încă mai apăsător. Tot n-o s-o ducem noi mult, şi e bine s-o ştie aceasta cât mai curând.

Oancea nu zicea níci albă, níci neagră, cí zâmbea numai a om care nu crede.

Pe la zece el trăgea mereu cu ochíul şi vedea că Naţl fierbe şi se frământă în el, ar vrea şi-l împinge fırea, stă ca pe spíní şi nu se poate urní dín loc.

— Mai împartí de trei orí, zise Oancea în cele dín urmă.

— Da! răspunse Naţl cu jumătate de gură şi împărţi înainte şi jucă mai departe.

Iar după ce trecuseră cele trei rândurí, el tot mai împărţi cărţile.

— Nu te ducí? întrebă Oancea.

— Mai aşteaptă ea, răpunse Naţl, poate să mai aştepte.

A şi aşteptat Persída, stând aşa síngură în íatac şi gândindu-se la toate câte se petrec în lume.

Cum poate omul să se schímbe în lumea aceasta!

Odínoară s-ar fi símţit adânc jígnită, greu umílită şi ar fi plâns lacrími de amărăcíune dacă cíneva, şi mai ales el, ar fi lăsat-o să aştepte; acum şedea líníştítă şi, ca să nu stea degeaba, şi-a scos dín dulap ghergheful cu o lucrare de mult începută şi ar fi stat, dacă e vorba, până-n zorí de zí. Íí era parcă nímic în lumea aceasta n-ar fi putut să-í stríce voía bună şi nu s-ar fi lăsat să fıe tulburată în lucrarea eí decât ar fi aflat, poate, că-í arde casa în cap. Şí totuşí lucrul nu mergea ca mai-naínte; era alta mâna care duce mai departe floarea începută astă-vară.

Femeie greu muncită, se pierduse încetul cu încetul înfățișarea ei aleasă și gîngășă; rîdicînd ciuberele de apă și oalele de la foc, mutînd mesele de la un loc la altul, punînd mîna la toate, ea se făcuse mai voinică, mai țeapănă, dar totdeodată și mai noduroasă oarecum, ca copacul încă tânăr, dar mult bătut de vînturi. Astfel, nici mișcările ei nu mai erau cele de mai înainte; călca mai iute, mai lat și mai apăsător, prîndea cu mîna întregă cînd lua ceva și se-nvârtea în călcăie cînd se întorcea din o parte într-alta. Un singur lucru îi rămăsese: se ținea și acum dreaptă ca un grenadier.

Și omul e cum îl vezi dacă te uîți bine la el.

Trăind mereu cu slugi proaste și cu lume adunată în cârciumă, ea pierduse încetul cu încetul și gîngășia sufletului. Nu se mai rușina cînd auzea vorbe proaste, nu se simțea jîgnită cînd i se zicea vreo vorbă aspră, lua lumea cum o găsea și vorbea iute, scurt și aspru, ba era în stare să tragă și palme ori să dea brînci cînd vorba era să facă lîniște și bună rînduială în casa ei.

Dacă s-ar fi văzut ea însăși pe sine cu ochii ei de odinioară, ar fi rămas cuprînsă de spaimă și ar fi strigat: „Ah! tare am căzut, Doamne!”

Nu putea însă să se vadă decât cu ochii ei de acum, și așa cum era se simțea mai bine decât odinioară, mai potrivită cu lumea în care trăia, mai croită pentru nevoile vieții.

Schimbarea o vedea numai cînd se uita în oglîndă: obrazii odinioară rotunzi se făcuseră lătăreți, pielea cea albă-rumenită era galbenă și oarecum întînsă, iară ochii ieșeau mari din cap; se vedea c-a fost odată frumoasă, nu era nici acum slută; dar floarea se ofîlise și începea a-și scutura foile.

Puțin îi păsa și de asta: sănătoasă să fie, căci de celelalte nu se îngrijea.

Pierdută în lucrul ei de mîna, ea nu numai că nu s-a mîhnit, dar și uitase că îl așteaptă pe Nați, și abia după unsprezece ceasuri, cînd somnul a început să-i biruiască trupul

obosit, a început şi ea să se neliniştească. Acum însă nu mai putea să se ţie; e mare stăpân somnul câtă vreme omul e în putere, şi Persida nu l-a mai aşteptat pe soţul ei.

— Vorba era să mă aştepti ca să-mi spui ceva, grăi Naţi dîmîneaţa, pe când Persida se gătea ca să îasă la lucru.

— Aşa era vorba, răspunse ea; te-am şi aşteptat, dar se apropiă miezul nopţii fără ca să vii şi oamenii cu mîntea întreagă nu se înţeleg pe la miezul nopţii, când ţi-e mai mult să dormi decât să stai de vorbă.

Ea le zicea aceste fără pîc de supărare, şi Naţi, care atît de mult se frămîntase în el, se simţea jîgnît că dînsa nu s-a supărat.

— E! spune-mi acum ce ai pe suflet, căci văd că nu mai ţi-e să dormi! zise el înţepat.

Persida rămase cîtva timp pe gânduri. Grabă mare n-avea şi ar mai fi putut să stea, aşa gătîndu-se, vreo jumătate de ceas cu dînsul.

— De ce nu?! grăi dînsa. Dar să vorbim liniştiţi, ca oameni cu mînte.

— Ca oameni cu mînte, zise el. Mai ales tu nîci nu poţi să vorbeşti altfel. Care-î porunca?

— Nu mă lua aşa, căci dîn ale mele nu poţi să mă scoţi, grăi dînsa aşezată. Tu ştii că mie îmi place rînduîlala bună la toate, şi dacă am găsit odată că ceva e bine, nu mă abat de la hotărîrea mea. Sunt mai întîi două lucruri asupra cărora trebuie neapărat să ne înţelegem.

— Cel dintîi e să nu mai stau la joc de cărţi, o întrerupse el, rîdicîndu-se puţin în culcuşul lui.

— Nu, zise ea, acesta e al treilea. Cel dintîi e să-ţi faci socoteala despre ceea ce prietenii tăi mănîncă şi beau în cînte. Eu am făcut-o şi e foarte mult.

— Şi ce vrei adică? să-î pun să plătească? întrebă el supărat.

— Vreau numai să ne înţelegem amîndoi şi să chîbzuiim ce e de făcut ca să stai mai puţin cu dînşii şi să începem a strînge banii de la datornici.

Nașl se dete jos dîn pat și începu să se îmbrace și el.

— Aî, la urma urmelor, toată dreptatea, grăi el prîntre dînșî. Aicí tu ești stăpână. Eu nu sunt decît a cîncea roată la car. N-ai însă decît să te scapi de mîne dacă eu cu prietenii mei îi suntem o sarcină prea grea.

Persída se uîță lung și rîzînd la el.

— Tu vorbești așa și crezi că faci vreun lucru mare. Ia spune drept, zise ea cu íníma deschísă, nu ți-e ție rușîne când te gîndești că cârciuma ar merge fără de tine tot atît de bine ca și cu tine, dacă nu chîiar mai bine?

— Pe mîne nu m-a făcut Dumnezeu ca să fíu cârciumar, răspunse el.

— Eu văd că te-a făcut, deoarece ești cârciumar, întîmpínă ea. Nu, Nașl, nu am să mă scap de tine, cí să te íau mai de scurt. Tu ești om harníc, vredníc la toate și bine pornít; vînovată sunt numaí eu, care am luat toată sarcína asupra mea și prea te-am lăsat în voíle tale. Asta nu mai poate să rămîie așa. Gîndește-te că nu mai suntem noi sîngurí stăpânî pe avutul nostru; mîne orí poimîne Dumnezeu ar putea să ne dăruíască vreun copil.

— Ba să ne ferească Dumnezeu de așa ceva, căcí sunt destuí nenorociți în lumea aceasta, grăi Nașl cu fața întunecată.

Persída se cutremură, se uîță speríată la el, apoi se lăsă încet pe un scaun dîn apropiere; tot sângele í se tulburase, vederea í se împăíenjenea, íí venea să leșîne.

Deși vedea că e pus de cîneva la cale, nu se așteptase la o vorbă atît de grea, și lovítura era pentru dînsa cu atît mai strívitoare cu cât venea ca dîn senín.

— Ștíu că nu grăiești dîn ínímă, zise ea după ce-și mai vení în fíre; mă doare însă că pot să treacă asemenea vorbe peste buzele tale.

Luí Nașl îi părea rău de ceea ce făcuse; el n-avea însă destulă vîrtute ca să o mărturísească aceasta; era și se sîmțea vînovat, dar tocmai sîmțămîntul acesta îl făcea mai îndârjít.

— Ba vorbesc din inimă, zise el cu îndărătnicie.

— Mîntî! strigă ea, sărînd în picioare. Tu ştii tot atât de bine ca mine că în ziua în care am avea un copil, n-am mai fi nevoiţi să lăşăm lumea să creadă că nu suntem soţ şi soţie după lege şi căsnicia noastră ar fi mai fericită.

— Aş! întâmpină el. Căsnicie fericită cu tine nu se poate. Ar râde şi curcile de mine dac-aş spune că sunt cununat cu tine. Auzi cununie?!... noaptea, prin ascuns, ca să nu afle nimeni! Mînciuni popeşti, ca să mă prostească pe mine şi să te încarce în spîneara mea!

Persida stătea cu răsuflarea oprită în faţa lui. Îi părea că vîsează; auzea şi nu putea să creadă că de el sunt rostite vorbele pe care le auzea, şi sângele îi năvăli spre cap.

Codreanu, care o cununase după ce dansa s-a purtat atât de rău cu el, era ca un sfânt în gândul ei.

— Nu te temi tu, zise ea, că Dumnezeu o să te pedepsească pentru aceste vorbe grăite asupra omului care ţi-a făcut cel mai mare bine în lumea aceasta?! Ce s-ar fi ales atunci de tine dacă el nu m-ar fi ajutat ca să pot merge cu tine?!

— Venea tu şi fără de boscoanele lui, întâmpină Naţl. Ştii tu prea bine ce căutaî şi de ce te-ai legat de mine. Cîne ştie ce va fi fost între voi mai naînte?!

Persida nu se mai putea stăpîni. I se răscolise toată firea. Era lovită în tot ceea ce îi era mai sfânt şi-i venea să se repeadă asupra lui, să-l scuipe-n faţă, să-i smulgă părul din cap, să-i scoată ochii cu ghearele. Fără ca să-şi dea seama de ceea ce face, ea înaîntă spre el şi-i trase o palmă, apoi rămase dreaptă şi neclîntită în faţa lui.

El se ridică zăpăcit în picioare.

Nu-şi mai aducea amînte de cînd n-a îndrăznit nimeni să-i tragă palme lui, iar acum o femeie îl pălmuise. Nu ştia ce să facă: îi era greu s-o atingă şi nu putea s-o ierte.

— Ţi-ai ieşit din fire?! zise el. Nu te temi că te strîvesc ca pe un puî de pasăre?!

— La asemenea vorbe, răspunse ea, numai asemenea răspuns se cuvine; nu m-ar ierta Dumnezeu dacă mi-ar fi frică să ți-l dau. Nu suntem noi din cei ce știu de frică: poți să mă omori, dar nu să mă umilești!

El îi dete brânci, ca s-o depărteze de la sine.

Ea se repezi din nou asupra lui și-i trase încă o palmă.

Cuprins acum de mânie oarbă, el încleștă mâna stângă în părul ei bogat și începu s-o lovească cu pumnul, așa, pe nimerite, în spate, peste umeri, în față, cum dă omul care nu mai știe ce face, iară dânsa se zvârcolea ca să-l lovească și ea ori să-l apuce cu dinții, dar un singur geamăt de durere nu scotea.

Înspăimântat apoi de fapta sa și temându-se ca nu cumva să se întetească și s-o lovească prea rău, el o lăsa, ieși repede din casă și încuie ușa în urma sa.

Persida, înfierbântată, cu obraji aprinși și cu părul vâlvoi, stete puțin zăpăcită, apoi se repezi după dânsul. Îi venea să iasă pe fereastra care era deschisă, să spargă ușa, numai să ajungă la el, ca să-i arate că nici nu s-a muțat, nici nu se teme de dânsul.

Ea puse mâna pe ușă și o zgudu de răsună toată casă.

— Vîno-ți în fire, îi zise el, și nu ne face de rușinea slugilor.

Persida se dete înapoi, se potolî și începu să-și rânduiască părul și hainele de pe trup.

Abia acum își dete seama despre cele petrecute și o amărăciune ei până acum necunoscută îi cuprinsese sufletul.

Stăm noi oamenii în căile vieții adeseori cuprinși de îndoială în loc și nu putem să ne dumerim dacă ceea ce înșine facem ori pățim e lucru alievea petrecut ori numai un vis deșert și fără de ființă adevărată, o închipuire a sufletului nostru, el singur cu ființă de-a pururea neîndoioasă.

Așa stătea Persida acum.

Îi era parcă vîsează un vis urât afară din cale și nu se poate deștepta.

Vedea în gândul ei pe maica Aegídia și, uitându-se în fața ei aspră, ea se simțea cum odinioară fusese și nu mai putea să se înțeleagă însăși pe sine.

C-a fost bătută de dânsul, aceasta i se părea lucru firesc; i se oprea însă mintea în loc când se gândea c-a fost ea însăși în stare să-l lovească pe el cu palma, c-a putut să se însoțească cu un om care a dezbrăcat-o de firea ei.

„Ah!... ce-am ajuns, Doamne!” suspină ea și-și acoperi fața cu amândouă mâinile.

Nu! nu îi era iertat să trăiască în niște împrejurări în care se înjosește ea însăși pe sine.

Trecuseră luni de zile de când s-a întors la Lípova și în timpul acesta n-a văzut nici pe muma ei, nici pe maica Aegídia, nici pe vreuna din prietenele ei de mai naînte. Nu pentru că i-ar fi fost, poate, greu să dea ochi cu ele, ci pentru că nu-i venea să le vadă. Se stinsese din inima ei orîșice simțămînt de iubire ori de recunoștință: trăia numai cu el, pentru el și pierdută în purtarea de grijă pentru dânsul. Era ca fermecată și nu mai vedea în lumea aceasta decât cărciumă și birt, slugi proaste, oameni amețiți de băutură și în mijlocul tuturor pe soțul ei jucând cărți cu prietenii lui.

Iar acum nu mai înțelegea cum au fost acestea cu putînză.

Persída căuta în sufletul ei simțămînte care au împîns-o spre dânsul și nu-și mai aducea amînte cuvînte care au înduplecat-o să-și lege viața de a lui.

„De ce? de ce toate acestea?! se întrebă ea. Ce am voit? Ce am căutat?! Unde voiam să ajung?!”

Cheia intră pe dinafară în zăvor și se învîrti o dată, apoi iar.

Persída tresări ca speriată din somn și rămase apoi neclîntită în mijlocul iatacului, gata de a întâmpina pe soțul ei.

Trecu însă cîtva timp și ușa nu se deschise.

Era lucru învederat că el a descuiat numai pentru ca dânsa să poată ieși când va voi.

Un semn de pace, de părere de rău, de căință!

„Ah! Doamne! zise ea. El are, la urma urmelor, toată dreptatea!”

Îl scosese din averea părinților lui, îl despărțise de muma lui, stricase tot rostul vieții lui și voia acum să-l mai desfacă și de prietenii lui.

Ce viață i-a făcut ea lui?! Ce i-a dat în schimb pentru tot ceea ce i-a luat?!

Ochii ei acum, abia acum, se umplură de lacrimi.

„Nu! zise ea adânc pătrunsă, fără de binecuvântarea părinților nu e cu puțință fericierea casnică!”

El avea dreptate: minciună, o mișească înșelătorie a fost cununia lor. Nu din răutate a făcut Codreanu această nenorocită cununie, nu, ci fiindcă e om slab, care nu putea să zică ba, fiindcă ea a voit.

„Cununia se face nu pentru Dumnezeu, care toate le știe, ci pentru lume și-n fața lumii, strigă ea disprețuită de sine, și eu nu soția lui am fost, ci femeia care i s-a dat cu ochii închisi!”

Cuprinsă apoi de fiori spasmodici, ea începu să tremure și-și acoperi fața cu mâinile: vedea în fața ei pe Reghina.

Căci ea nu se mai simțea singură, ci avea să răspundă și pentru o viață încă neîncepută.

Iar femeia, când nu mai știe ce să facă, începe să plângă și plânge mereu până ce nu se luminează.

„Ah! sărmana mea mamă!” suspină ea în cele din urmă mai ușurată și începu să-și adune lucrurile și să se gătească de plecare.

Era hotărât și-n gândul, și-n inima ei că nu poate să stea aici, unde nu mai avea ce să caute și nu găsea decât înjosire.

Ușa se deschise încet, și Talia, slujnica, se ivi sfîlcioasă în prag.

— Porcii, zise ea, sunt flămânzi și n-avem tărațe ca să le gătim lăturile.

Persida tresări din nou.

— Să vă dea jupânul, răspunse ea fără ca să se uite la slujnică.

— Jupânul nu-í acasă, s-a dus de-acasă, întâmpină slujníca.

— N-aveţi decât să aşteptaţi până ce se întoarce.

Talía ar mai fí voít să zică ceva; văzând însă că stăpânei sale nu í-e a sta de vorbă, ea se retrase şi închise iar uşa.

Persída rămase pe gânduri.

Cíne putea să ştie unde se va fí dus şi când se va fí întorcând el?!

Ea nu putea să lase porcii flămânzi, nu putea să lase cârciuma şi bírtul şi întreaga gospodărie în voía slugilor, trebuía să mai stea până ce se va fí întors el.

„Ah, ce om! zise ea. Jaf are să fie! Praf şi cenuşă au să se facă toate după ce voi fí plecat eu!”

Aruncându-şi apoi o cârpă-n cap, ea íeşi ca să vadă ce se mai petrece pe afară. Nu băgase de seamă că împrejurímíle ochiului stâng íi erau roşite, aproape sângerate, şi puţin í-ar fí păsut dac-ar fí băgat de seamă; putea lumea să ştie de ce dânsa nu mai poate să stea cu el.

Un lucru nu-í trecea Persidei prín gând: că el s-a dus cu hotărârea de a nu se mai întoarce.

O ştia aceasta Talía, căreia el í-o spusese, o ştiau peste puţin toate slugile, o ştia în cele dín urmă întreaga Lípovă, singură Persída alerga ca şi când nímic nu s-ar fí petrecut, îl aştepta să se întorcă şi abia târziu după-amiază a început să se nelínştească.

„Fie ce-o fí, eu tot eu rămân!” zise ea rídícându-şi ca odínioară capul şi símţindu-se mai tare decât oríşicând.

Şi era în adevăr tare Persída; mai tare însă decât dânsa era altă ceva.

Pe-nserate, o apuca dín când în când cu fríg, í se tăiau pícíoarele, íi venea să leşine: ea se ţínea, se opínea să-şi bíruiască fırea, dar era dín ce în ce mai ístovită.

— Talío, grăi dânsa în cele dín urmă, grăbítă şi cuprínsă de spaímă, vıno cu míne-n casă, vıno, că mor!... Vıno, Talío, vıno şi mă freacă să mă-ncălzesc, că nu mă mai símť!

XVIII

BLESTEMUL CASEI

Se deprinde omul cu toate, și Mara se deprinsese și ea a nu-și vedea fata, care era numai aci peste Murăș. Vedea în toate zilele casa în care o știa adăpostită și afla în toate zilele, fie de la Talia, fie de la altcineva, ce face și cum îi merge. Așa trebuia să fie și altfel nu se putea. Se înfipse în mintea Marei gândul că fata ei are în cele din urmă să-l părăsească pe neamț, și cu cât mai singură o lăsa, cu atât mai curând ajungea să-l părăsească. De aceea Trică n-avea nici el să meargă pe la dânsa: toți trebuiau s-o părăsească, pentru ca, văzându-se singură, să-și vie în fire.

Creștea inima Marei când afla că Persida e harnică, strângătoare și totdeauna la locul ei, și mai vârtos creștea când i se spunea că neamțul mănâncă și bea, pierde zilele și petrece nopțile în joc de cărți; așa trebuia să fie, dacă era vorba ca Persida să se sature de dânsul.

Nu s-ar fi împăcat însă Mara atât de ușor cu soarta dacă Persida ar fi fost singurul ei copil. Îl mai avea însă și pe Trică. Ah, ce fecior! Se făcuse deodată ca bradul de munte, și înalt, și pieptos, și lat în umeri, și era sprinten, și harnic, și îndemnat, și cuminte ca o fată mare. Nu trecea în fața lui Bocioacă nimeni înaintea lui, iar nevasta lui Bocioacă se uita la el parcă i-ar fi fost frate, copil, nu alta. Iar Bocioacă și nevasta lui aveau o fată, pe Sultana, care trecuse de doisprezece ani: li se vedea gândul cât de colo. Dară nici c-ar fi putut să facă o mai bună alegere.

De un lucru nu ținea Mara seama: că feciorul ei era o matahală nespălată și nepieptănată, de care fetele se speriau. Puțin îi păsa lui Bocioacă de aceasta: el vedea pe omul verde, voinic, cu bună rânduială și totdeauna la locul lui. Iar nevasta lui Bocioacă vedea numai pe omul care era-n stare să sară și-n foc, și-n apă, să-și dea chiar sufletul pentru ea. Ții la un câine pe care ți-l știți credincios: cum să nu fi ținut

la omul pe care-l ştia gata de a face orîşice pentru dânsa?! Îi era parcă ar trebui să i se întâmpile o mare nenorocire dacă el ar fi departe de dânsa, şi de aceea îl ţinea mereu pe lângă sine, se uita-n ochii lui când voia să facă ceva şi era destul ca el să stea la îndoială pentru ca ea să-şi calce pe inimă. Mare lucru e să găseşti un om în care ai deplină încredere.

Tot mare lucru e însă şi să ştii că te bucuri de toată încrederea. Tremura Trică în toată clipa şi stătea mereu treaz ca nu cumva fie stăpânul, fie mai ales stăpână-sa să se căiască de a-i fi dat toată încrederea, şi nu o dată se petrecea o grea luptă în sufletul lui.

Intrase băietan, copil aproape, în casa lui Bocíoacă; încetul cu încetul însă s-a făcut flăcău, om deplin. Asta o vedea şi Bocíoacă; nevasta lui însă îl lua şi acum tot drept băietan, mai mult copil decât om făcut, şi-ar fi fost în stare să-l pună să-î toarne apă când se spăla pe cap. Ba ea se simţea oarecum răsfăţată când ochii lui cruzi se opreau ca pierduţi asupra braţelor ei rotunde, asupra umerilor ei înveliti în carne moale şi căutau cu un fel de frică părţile mai ascunse ale nurilor ei. De ce adică i-ar fi fost date aceste dacă ochii nevinovaţi n-ar fi putut să se încante de ele? Dacă-i place bogatului să-şi desfăşure comorile, e firească şi pornirea femeii de a-şi arăta nuri, mai ales când n-are de ce să se teamă.

N-avea, nu! n-avea de ce să se teamă: Trică era ca steanul de piatră şi nici ars în foc, nici tăiat cu ferăstrăul n-ar fi spus nimănuî ce se petrece în sufletul lui.

Prea se simţea bine pentru ca să nu rămâie el singur de sine.

Nu se petrece însă în lumea aceasta nimic fără ca să iasă în cele din urmă la iveală.

Mara şedea singură-n casă, pe-ntunerîc. De ce să mai strice lumânarea, când n-avea pe cine să vadă în zarea ei, iar gândurile i se înşirau mai lîmpede așa pe nevăzute? Se zbătea femeia, căci om era şi avea inimă de părinte.

Aflase că neamţul a bătut pe Persida, apoi s-a dus, a părăsit-o, în sfârşit, a părăsit-o! O aflase aceasta şi nu putea să se bucure.

Ah! cum ar fi vrut să-l scuîpe în faţă, să-î scoată ochii, să-î smulgă părul din cap, să-î rupă hainele de pe trup! Nu! asta nu putea să rămâie aşa!

Nu-î vorbă, lucrurile veniseră cam după cum şi le închîpuise ea; n-ar fi crezut însă c-o să-î cadă atît de greu. Nu mai avea odihnă: din ce în ce tot mai tare se simţea împînsă a se duce să-şi vadă fiica.

Afară, în tîndă, se ivi un zgomot: intrase cîneva şi căuta pîpăind uşa casei.

Mara sări furtunoasă în picioare, făcu un pas mare şi deschise uşa.

Nu putea să vadă nimic.

— Cine e? ce vrei? întrebă ea.

— Să vii, răspunse Talia gîfăind, că e foarte rău. Am lăsat-o cu moaşa şi alerg după doctor!

— Cu moaşa! strigă Mara ca ieşită din fire şi se porni ca alungată de ieie şi fără ca să mai închidă uşile în urma ei. Cu moaşa?! zise iar peste puţin. Dar eu nu ştiam nimic; mie nimeni nu mi-a spus!

— Nu ştiam nici noi, grăi Talia alergând după dânsa. O ştii cum e: nu stă cu nimeni de vorbă; le închide toate în sufletul ei.

— Aşa mă pedepseşte Dumnezeu pentru că am fost căinoasă, urmă Mara şi alergă mai departe, făcându-şi mereu cruce şi rugînd mereu pe Maica Preacurată să fie milostivă şi să n-o certe cu prea multă asprime.

După ce trecu podul, ea se oprî: îi era parcă ar vrea să se despice în două. Sîngură nu putea să meargă; trebuia să-l ia şi pe Trică cu dânsa. Trebuia, şi-î era atît de greu să se abată din drum, iar Talia îşi urma drumul ca să-l caute pe doctor.

Mara scrîşni puţin din dinţi şi ridică pumnul, apoi o luă cu paşi încă mai grăbiţi spre casa lui Bocioacă.

Trică, doi ucenici, Marta, Sultana şi o slujnică erau adunaţi în curte, la cazanul în care fierbea cu clocote lîctarul de prune, când Mara intră cu o falcă în cer, cu alta în pămînt.

— Ce e? întrebă Trică speriat.

— Să vîi cu mine, grăi Mara grăbită. Neamțul a stîlcit pe Persída în bătaí. E rău, foarte rău. Moaşa e la dînsa, şí Talía s-a dus după doctor. Asta nu poate să rămâie așa!

Trică rămase ca înfípt în pămînt.

Ştía şí el că Persída nu are traí bun cu soşul eí şí nu o dată îşi făcuse amarníce muştrări pentru c-a alergat pe la Sîn-Míclăuş şí pe la Butení ca să-í lege pe toată víaţa. Încetul cu încetul însă se deprînsese cu gîndul că așa le era soarta şí că mai rău ar fí fost dacă eí n-ar fí cununaţi. Văzînd acum pe mumă-sa tulburată şí aflînd că soră-sa e rău, se tulbură şí el şí-şí desumecă mînecele de la cămaşa, ceea ce era obişnuit să facă totdeauna când pleca undeva.

Marta se uítă lung la el.

Aşa, în starea în care-l vedea, nu-l putea lăsa să se ducă. Îl ştía om de fíre năvalnică, şí în starea în care se afla ar fí putut să se avînte în vreo prímejdíe.

— Dacă e moaşa la dînsa şí mai vîne şí doctorul, zíse ea, eu nu ştiu ce ajutor ar mai putea să-í dea Trică.

— Să-í arate că e frate, grăi Mara.

— Asta o ştie dînsa, întâmpínă Marta.

Iară Trică tăcea şí sta nemíşcat.

— Carevasăzică, nu vîi?! îl întrebă Mara cu stăruínţă.

— Ce să fac eu acolo? răspunse el.

Mara se uítă lung şí aspru la dînsul, apoi la Marta: le înţelegea toate şí era cuprînsă de símţămîntul că nu mai are nící băiat.

— Eí bine! Sunt eu şí sîngură destul om! grăi dînsa, apoi le întoarse spatele şí se duse ca vîrtejul peste câmpul întîns.

Persída ştía că mama eí ar veni la dînsa dacă ar şti, dar n-o aştepta. Se gîndíse în mai multe rîndurí să trímítă pe Talía la dînsa, îndată însă ce se símţea mai bine, ea îşi schímba gîndul. „Nu e nímíc, íşi zícea; are să treacă şí asta; de ce s-o mai tulbur degeaba? Eu sîngură mí-am făcut-o, eu sîngură s-o şí port!„ Când însă íi era dín nou greu, când o cuprîndea

sîmţămîntul că nu mai poate să trăiască, îi scăpau vorbele: „Ah, săracă mama mea!” Aşa í-a venit moaşei gîndul să trîmîtă pe Talía şi la Mara.

Era bun gîndul acesta, nu însă acum, când Persída avea trebuinţă de cea mai deplină lînişte, íar în lînişte şi cu bună cumpănire nu puteau să se petreacă lucrurile după ce trecuse atîta tîmp de când Mara nu şi-a văzut fata şi erau atît de triste împrejurările în care o revedea. A dat însă Dumnezeu ca Trícă tocmai acum să-şi dea pe faţă slăbiciunea, şi Mara, mergînd spre cărciuma de la Sărăriie, era atît de supărată pe Trícă, încât îşi uitase supărarea de mai înainte. Depărtîndu-se cu inîmă de la Trícă, toată dragostea pe care o avuse mai naînte pentru dînsul se revărsă deodată asupra Persídei. Va fí stat orí nu mai naînte vreodată pe gîndurí, acum era pătrunsă cu desăvîrşire de sîmţămîntul că Persída nu e vînovată de nîmíc.

„Eu am fost mamă rea, femeie cu inîmă căinoasă!” îşi zicea ea bătîndu-se cu pumnii în cap.

Atît era de călîtă şi muíată, încât, ajunsă la cărciumă, unde alergase cu atîta grăbire, se oprí în loc şi nu îndrăznea să între la fata ei.

Ea trîmise pe o fetişcană, care spăla vase în bucătărie, să cheme pe moaşă, íar după ce moaşa íeşi, o întrebă dacă Persída ştie orí nu că ea vine.

— S-o íei de departe şi să-í spuí că sunt aici, îi zise apoi. Iar dacă vezí că n-ar fí bine să íntru, eu stau şi afară.

Şi era gata Mara să stea toată noaptea la uşă.

Vorba e numai că n-avea nevoie.

— Uíte, îi zise moaşa Persídei, care zăcea într-un fel de amorteală, ar fí, poate, bine să trîmít pe cîneva la mama d-tale, ca să vînă şi ea.

Persída îşi deschíse ochii şi-í rídică spre ea.

— De ce s-o mai mîhním?... răspunse ea. I-ar fí foarte greu. Mai bine să nu afle nîmíc decît după ce vor fí trecut toate.

— Ea ştie, răspunse moaşa, a aflat de la nu ştiu cîne; crede însă că te-ai supăra dacă ar vení.

— Nu-í adevărat! grăi Persída, rídícându-se puțin. Mama nu poate să creadă una ca asta. Ea știe că nu sunt eu vrednică să vie dânsa la míne.

— Uíte, e aici, zise moașa; să între?

— Săraca mama mea! mama mea cea bună! grăi Persída și-și ascunse capul în períne.

Așa a găsit-o Mara când a íntrat.

— Lasă, draga mamei! Să nu te sperii, că au să treacă toate cu bine. Asta e soarta femeilor! zise ea încet și se plecă asupra ei, ca să-í potrivească perínele la căpătâi și să-í mângâie fruntea, atîngând-o cu vârfurile degetelor. Nu e nímíc, adăugă ea; fii líníștită, draga mamei.

Persída, fără ca să rídíce ochii la dânsa, îi apucă mâna, o duse la buze, o sărută în mai multe rândurí, și astfel steteră cîtva timp tîcînd amîndouă.

— Dumnezeu e bun, șoptí în cele dín urmă Persída, și a voít să mă scape de cea mai aspră pedeapsă. E bine că s-a íntîmplat așa. Te rog, mamă, urmă apoi peste puțin, să cauți pe Bandí. E nenorocít, sármanul, n-are pe nimení în lume și mí-a fost credíncios; să-í daí, dac-ar fi să nu mă mai scol, tot ceea ce rămîne de míne.

— Eí, răspunse Mara, nu moare omul atît de ușor; abia de aici înaínte ai să trăiești și tu. Mulțumește lui Dumnezeu că te-a scăpat de omul acela, care ți-a făcut atîta rău.

Persída se întoarse puțin în culcușul ei și rídícă ochii spre dânsa.

— Nu-l osândí, mamă, grăi dânsa, că e nenorocít și el, mai nenorocít decît míne.

Mara se dete puțin înapoi. Íi venea să plece.

— Carevasăzică, și acum tot vorba cea de odínioară, zise ea cu amărăciune. Tot tu cea vínovată!

Persída se întoarse mai mult spre muma ei și se rídícă puțin.

— Eu, mamă, și sângele tău, grăi dânsa. Níciodată el n-ar fi rídícat mâna asupra mea dacă nu l-aș fi lovít eu mai naínte. Nu poate un bărbat să treacă peste una ca asta, și mí-ar fi mie rușine dacă el...

Ușa se deschise încet, și, sfîcîcios, Națl lăsă pe doctorul Blaubach, un bătrîn mărunțel, cu favorite cărunte, să între în casă.

Persída se lăsă iar în culcușul ei, iară Mara se rîdică și rămase-n fața patului, stînd dreaptă, țeapănă și cu ochii țîntă la gînerile ei, care, zărînd-o, se dete, cu capul plecat și cu fața galbenă, un pas înapoi.

Așa rămaseră ei tot tîmpul în care doctorul vorbí încet cu moașa, ca să se dumerească asupra stării în care se afla Persída. Când doctorul se apropie apoi de pat, ca să cerceteze mai de aproape, Mara se dete la o parte, cam spre ușă, iară Națl înaintă umílit spre dînsa, îi luă mîna și í-o sărută de două ori, una după alta.

Lucrul acesta se petrecuse atît de íute, și-n fața lui Națl, în mîșcările lui, în toată înfățișarea lui era atîta căință și atîta umílire, încât Mara se simțea cu desăvârșire muíată și abia după cîtva tîmp se dezmetící și se dete un pas înapoi.

— De!... grăi doctorul, eu puțin ajutor pot să dau aici. Trebuie să mai așteptăm, ca natura să-și facă lucrarea. Dacă s-ar întîmpla ca să se píardă prea mult sînge și să leșîne, să mă chemí, urmă el întorcîndu-se spre moașă. Pe cît pot să judec, îi zise apoi lui Națl, copilul e píerdut, dar mai departe toate au să se sfârșească bine, numai línîște să-í lăsați, înainte de toate línîște! Am să mai trec pe aici înainte de mîezul nopții.

Grăînd acestea, el se depărtă, iar Națl îl însoți pînă afară.

Mara nu mai știa ce să facă. Era-n ea ceva ce o împîngea să meargă după el, să-l apuce, să-í zică trei vorbe acolo unde Persída nu putea să le audă; fírea ei cea slabă n-o íerta însă să se depărteze de la patul Persídei, iar în fața Persídei nu putea să-í zică nímíc, trebuía să le prímească toate, să le sufere toate, ca să n-o tulbure pe dînsa.

„Ah! Doamne! își zicea ea cătrînîtă. Țîne și acum la el, țîne mai mult decît la oríșícine! Țsta e blestemul casei mele: țin amîndoi copíii mai mult la străíní decît la míne și la aí lor. Prea lí-e slabă ínima!”

Când îl văzu pe Națl întorcându-se, ea nu-și mai putu stăpâni fîrea: înaîntă spre el și-î zise încet și aspru:

— N-ai auzit ce-a zis doctorul? Lasă-ne sîngure, ca să fie lîniște!

Națl se opri.

— Eu rămân aici afară, la ușă, răspunse el, dar nu pot să plec.

— Nu e lîniște-n casa aceasta cîtă vreme te afli tu în preajma ei! grăi Mara mai tare, rîdîcînd amîndouă mîinile. Te-ai dus odată: dus să fii!

Persída se rîdică cuprînsă de spaîmă dîn culcușul ei, iar moașa alergă la Mara s-o lîniștească.

— Nu pot să mă duc, grăi Națl așezat și hotărât. Când m-am dus, o știam sănătoasă și vrednică, și m-am dus ca s-o scap de un nemernic ca mine, care numaî rău i-a făcut și nîci un bine nu poate să-î facă; în starea în care ea se află acum, nîci cel mai nemernic bărbat nu poate să-și părăsească soția.

— Îi mulțumesc lui Dumnezeu c-o scap și așa dîn ghearele tale! strîgă Mara. Tu, bărbatul ei?! Ea, ție soție?! Călau i-ai fost! Iată ce-ai făcut dîn ea!

— Rabdă, Națl dragă, strîgă Persída, rabdă-le toate de la mama, că mi-e mamă și e bună mama. Da, mamă, mi-e bărbat și-î sunt soție, după lege, în fața lui Dumnezeu, ca să ne ajutăm la nevoie unul pe altul, eu pe el, el pe mine.

Mara-și puse mîinile în cap: îi venea să-și smulgă perii dîn cap, să-și rupă haînele de pe trup, să se dea cu capul de perete.

— N-ai tu la nîci o nevoie trebuință de ajutorul lui, zise ea mai potolită. Dacă e vorba...

Deodată ea se opri și rămase cu ochii sticloși, ca ieșită dîn fîre.

— Vai de mine! vai de mine! Ușile casei au rămas deschise și taînîța dîn perete nu-î acoperită! strîgă ea și ieși ca dusă de frica morții.

Și cum, Doamne, să nu fugă, când atît îi mai rămăsese și ei?!

XIX
VERBONCUL

Marí lucrurí se pregăteau în lume.

Fecíoríí duşi la cătăníe pe la Mantua, Verona şi Veneţia scriau de acolo că s-a ívít un oarecare Garíbaldí, mare general, care umblă să-í adune pe ítalíení sub arme şi să-í rídíce asupra împăratului; íară unguríí şopteau între dânsíí şi se láudau prín ascuns că Kossuth al lor stă în legătură cu Garíbaldí şi are şi el să se întoarcă la primăvară, ca să alunge cătanele împărăteşti, să-í scoată pe beamterí dín ţară şi să facă íar vreme ungurească, cum era pe tímpul rezistenţei.

La masa cea mare dín bírtul de la Sărările, unde beamteríí puneau lumea la cale, era, ce-í drept, lucru hotărât că Garíbaldí are, cu toţi aí lui, să pată mare ruşíne. Erau însă şi acolo oameni care, maí ales prín apropierea Murăşului, nu bucuros umblau seríle síngurí. Veníse adică şi ştírea că ítalíeníí au început să arunce beamterí în mare, în lacul Guarda, în râul Adíge, şi mare mínune n-ar fí fost dacă unguríí s-ar fí luat şi eí după ítalíení.

Pe la Lípova nu prea erau, ce-í drept, mulţi ungurí, dar puteau să vie de pe puste, unde se sporíseră făcătoríí de rele, încât nu trecea zí fără ca să se întâmple ceva pe drumuríle ce duc spre Arad.

Curat ca în vremea ungurească!

Se uíta Persída, bíata, şi de câte treí orí la fíecare necunoscut ce-í íntra în cârcíumă, ba nící de cunoscuţi nu se apropía decât cu sfíală. Atât de mult se învrăjbíseră oameníí între dânsíí, încât nu maí ştíaí în cíne poţi şi în cíne nu poţi să aí încredere, şi Naţl íşí făcea cu gura lui slobodă prea mulţi duşmaní.

Dar nu se maí plângea Persída de dânsul.

Scos, sărman de el, dín ale lui, despărţít de mamă-sa, la care ţínea dín zí în zí maí mult, şi învrăjbít cu tată-său, care se uíta în altă parte când se întâmpla să-l întâlnească, el trăía

şi nu trăia. Sîngur gîndul că asta nu poate să meargă tot aşa mai ţinea caldă înima în el. Aştepta însă, mereu aştepta, ca vreo întâmplare să schimbe mersul lucrurilor, dar nu era în stare să ia vreo hotărâre. Odată s-a hotărât şi el, atunci când a părăsit pe Persida; foarte în curînd însă s-a încredinţat că fără de Persida nu poate să trăiască. Îi fusese dragă odinioară; acum însă, văzînd-o iar voinică şi plină la faţă, harnică şi mereu voioasă, se uita la ea ca la un fel de minune, şi adeseori îşi zicea cu lacrimile în ochi: „Doamne, cum ar iubi-o mama dac-ar cunoaşte-o!”

Persida, văzîndu-l mereu posomorât şi nerăbdător, supărat pînă chiar şi de bunăvoinţa ei, ba adeseori chiar răstît, umbla cu el parcă nu i-ar fi fost bărbat, ci copil bolnăvicios. Sîngurul ei gînd era să-i facă viaţa mai suferită, şi orîşice ar fi făcut el, ea era mulţumită dacă-l vedea mai voios.

Noaptea se deştepta în mai multe rînduri din somn, ca să vadă dacă somnul lui e ori nu liniştît. Dîmîneţile el se scula tîrziu şi cu anevoie, lua papucii în picioare şi scurteica cu blană în spîinare şi era în stare să rămîie toată ziua nespălat şi nepăptănat. Persida îi peria decîi hainele, îi curăţa ghetele şi-l ajuta ca pe un copil să se îmbrace. Faţa lui nu se lumina însă decît seara, la masă cu beamterii.

Ochii ei se umpleau de văpaie când vorba venea la război şi la Radetzky, generalul împărătesc, care ştia să-i ţină de scurt pe italieeni şi putea, la nevoie, să-i înveţe minte şi pe unguri. Când vorba era despre aceasta, ei se răscolea toată firea, ei se încordau toate puterile şi iar se simţea om deplin, căci tare îi erau nesuferiţi ungurii, care ocărau mereu pe nemţi. Persida nu se supăra decîi dacă el pleca serile, ca să însoţească pe vreunul dintre beamterii mai fricoşi, şi încurcându-se mai pe ici, mai pe colo, se întorcea numai tîrziu după miezul nopţii. Ştia că aceste câteva ceasuri petrecute cu nemţii sunt viaţa lui, şi se bucura că mai trăieşte şi el; iar acasă nu mai stătea sîngură, ci cu Bandi, care se făcuse băiat voinic şi înimos.

Sărmanul Bandí.

Era ungur şi el, síngurul ungur pe care Naţl putea să-l sufere, şi avea de ce.

Într-una dín zile, Vlaícu, unul dín cărauşií care trăgeau des la cârciumă, ceruse de la Naţl o roată cu împrumutare, până ce rotarul va fí dres pe a lui, care se strícase.

— Bíne, omule, íi zíse Naţl peste vreo săptămână, când dete íar ochíi cu el, dar roata când mí-o aducí?!

— Oho! răspunse Vlaícu, am adus-o demult şi am dat-o în primíre frateluií d-tale!

— Ce fel de frate? întrebă Naţl.

— Băiatul, Bandí, grăí Vlaícu. Tare seamănă cu d-ta; nu ţi-e frate?

Naţl era atât de tulburat, încât nu-í mai răspunse nímíc.

Aşa era!

Îl vedea pe Bandí ca-n aíevea în faţa sa. Nu o dată íi păruse şi lui că seamănă acum, după ce a mai crescut băiatul, cu cíneva, dar nu putuse să-şi dea seama cu cíne anume. Acum era dumerít.

— Nu, zíse el speríat de gândul ce se ívise în míntea lui, cu míne nu seamănă. O fí semănând cu tata.

Era urât gândul acesta, dar nu mai putea să scape de el. I se răscolíse deodată sufletul şi-şi aducea acum amínte şi de Reghína. O ştia dín copílăria lui; o vedea şi pe dânsa ca-n aíevea cum fusese atunci când venea cu coşul după carne şi stătea voíoaşă şi râzând în uşa măcelăriei.

Aşa era!

Era víu afară dín cale, dar încă nehotărât símţământul pe care-l stârníse gândul acesta în sufletul lui. Ceea ce ştia era numai c-ar fí voít să nu ştie, să scape, să nu-l mai vadă în ochí pe Bandí, să uíte că l-a văzut în víaţa lui.

Prea íi era mílă, şi nu voía să-í fíe, căcí míla te leagă, te supune, te robeşte.

Lumea toată luase parcă deodată altă faţă, şi toate lucruríle íeşeau altfel în ea la íveală.

Vlaícu se dusesse de mult în căile lui, şi Naţl stătea tot uímt în loc, neştiínd încotro are să apuce.

„Sărac de tine, tată!“ zise el în cele dín urmă, înduioşat şi plín de căínţă.

Era peste putínţă ca el să nu fí ştiut toate, şi fiul era cupríns de fíorí recí când íşi închípuía suferínţele prín care a trecut tatăl său văzând pe acea femeie atât de nenorocită şi ştiíndu-şi copílul de prípas.

„Şi toate pentru míne şi pentru mama mea, zise el; toate pentru líníştea caseí sale, toate dín símţământul de datoríe; ínspăímântătoare pedeapsă pentru o clípa de slăbícíune! nemíloasă lege de vieţuíre!“

Da! da! Altfel nu putea tatăl său să facă! Oríşíce alta ar fí făcut, ar fí fost un nou păcat dín alt păcat născut. Aşa trebuía să facă, şi fííndcă aşa a făcut, el avea dreptul de a fí aspru şi de a cere mult de la alţii.

Dacă-n clípa aceasta s-ar fí pomenít în faţa tatălui său, el ar fí căzut în genunchí la pícíoarele lui, í-ar fí sărutat mǎiníle şi í-ar fí cerut íertare. Símţámínţele ínsă, întocmai ca gânduríle, vín şi trec prín suflet, şi peste puţín, când a dat cu ochíi de Bandí, Naţl a scăpat vorbele:

„Dar el ce-a păcătuít, sărmanul?!“

Era în sufletul lui o luptă grea, şi dacă în clípa aceasta Bandí íi părea o jertfă adusă buneí rânduiei, în clípa următoare el í se arăta ca o pedeapsă vieţuítoare!

De ce s-a maí născut şi el pe lumea aceasta?! De ce trebuía să se nască, să rămáie în viaţă şi să treacă prín toate suferínţele?! De ce ne maí naştem, la urma urmelor, cu toţií?!

Frământat de aceste şi de alte asemenea întrebări, el nu putea să scape de gândul că viaţa nu e decât o pedeapsă, pe care nu-ţi rămâne decât s-o porţi aşa cum tí s-a croít, că vínovat e oríşícíne care trăieşte şi că, suferínd, spăseşti, te curăţi de păcat şi te ínalţi tu însuţi prín tine. I-o spusese aceasta Persída în atâte rândurí, dar el nu era în stare s-o íntelegă; acum o íntelegea şi Persída í se părea născută anume pentru

ca să-l despartă de părinții lui, să-l despoaie de averea lui, pentru ca printr-însa să sufere el și ai lui. Vedea o legătură tainică în toate, și mintea i se oprea în loc când se gândea la slăbiciunea pe care Persida o avea pentru Bandi. Tocmai de aceea însă nici tăiat n-ar fi dat pe față gândurile ce-l frământau.

Era însă peste puțină ca Persida să nu simtă că soțul ei e frământat de vii stări suflătoare. Era obosit și muiat, vorbea mai încet și glasul îi era mai puțin aspru, i se îndulcise oarecum toată firea.

— Ce ai tu? îl întreabă ea târziu după-amiază, când stăteau, ca de obicei, singuri și fără de nici o treabă.

El tresări ca prins asupra unei fapte rele.

— Eu? zise apoi. Ce să am? Nimic! Stau așa pe gânduri. Ce păcat că Bandi nu e încă de optsprezece ani, ca să se dea la oaste: altă viață nu e pentru un om de prîpas ca dânsul.

Persida se uită uimită la el. Nu putea să înțeleagă cum a ajuns el, așa deodată, la gândul acesta și nu știa ce să-i răspundă.

— Știi tu, urmă el peste puțin, că în iarna aceasta se va face recrutarea cu multă asprime și pe Trică al vostru îl iau fără doar și poate.

Persida se cutremură, răcită până în măduva oaselor.

Nu-l văzuse de mult pe Trică. Nu mai venea pe la dânsa: erau supărați unul pe altul, și nici Nați nu-l vedea bucuros la casa sa. Dar tot soră și frate erau. După legea timpului de atunci, feciorii luați la oaste rămâneau zece ani în linie și încă doi ani în rezervă, erau duși în țări străine și depărtate, li se schimba tot rostul vieții. Cum ar fi putut Persida să se împace cu gândul că fratele ei are și el să fie luat la oaste?

În nenumărate rânduri, stând așa singură și gândindu-se la viața ei cea tristă, ea s-a bucurat că-l știa băiat așezat, harnic și cu rost făcut, și dacă nu mai era mereu mâhnită ca mai naînte, voia bună i-o dădea gândul că are mama ei destulă mângâiere prin Trică. Era peste puțină ca ea să piardă și mângâierea aceasta!

— Ar fí lucru grozav! zíse ea uítându-se lung la Naţl, mírată că el a ajuns, aşá deodată, să vorbească despre Trícă.

— Eu cred, grái Naţl, că mă-ta are baní şi ar putea să-l răscumpere. Eu am fost răscumpărat cu vreo două míl şi ceva; acum însă ar putea şi cu mai puţín să-şi găsească om în loc.

Persída dete zâmbínd cu amărăciune dín cap.

— E peste puţínţă! întâmpínă ea. O fí având mama, fără îndoială, baní, dar ea nu dă: nu-mí pot închípuí pe mama scoţând deodată atâtíá baní.

Şí totuşí trebuía să dea, trebuía să-í spună cíneva că are neapărat să dea. Íl venea să se îmbrace fără de întârzíere, să treacă Murăşul şi să se ducă la mama eí, ca s-o roage cu lacrí mí, dar nu putea.

— Uíte, zíse el, să daí şi tu ceva, ca să se îndemne ea.

Persída iar se uítă mírată la el.

— Ce putem să dăm noi?! grái dânsa sfícioasă. Abía am príns să adunăm.

— Daí cât aí, zíse el, căcí pentru líníştea ta daí şi iar o să aduní. Íţi spun eu, are să dea şi mă-ta: oríşícât de zgârcítă ar fí, ea ţíne la voí.

Persída nu-şi mai putea vení în fíre. Se uíta mereu la soţul eí şi nu-í venea să creadă că el e în adevăr acela care vorbeşte aşá. Era schímbată ca prín mínune toată víaţa eí: nu putea să-şi dea seama cum şi prín ce, dar nící nu îndáznea să cerceteze.

— Ştíí ce? grái dânsa, luând în cele dín urmă o hotărâre. Am să mă duc la Bocíoacă, ca să-l rog să vorbească el cu mama. De el ascultă.

Íl era foarte greu s-o facă aceasta; acum, însă, după ce soţul eí vorbíse bine despre mama eí şi despre fratele eí, ea nu se mai sfía, nu se mai símţea, ca mai naínte, scoasă dín lume, alungată dín rândul oamenílor cumsecade, şi putea să stea fără de ruşíne cu capul rídícat în faţa Marteí.

Pe înserate ea s-a îmbrăcat şi s-a dus, lăsând, întâía dată de când se afla la Lípova, cârcíuma în gríja luí Naţl. Atât era

de pornită, atât de avântată, încât, abia sosită la casa lui Bocíoacă, ea s-a oprît în loc, ca să-și dea încă o dată seama despre ceea ce voia să facă.

Bocíoacă croia pentru cele opt calfe, care lucrau la masa lungă, iar nevasta lui cosea mai la o parte pe gherghef, când Símína, slujnica, veni să spună că Persída dorește să vorbească cu Bocíoacă.

— Și-a zis să spun, adăugă ea, că pentru binele lui Trică.

Lui Bocíoacă ar fi avut să le spună aceste; în casa lui Bocíoacă însă slugile nu erau ale stăpânului, ci ale stăpânei, și Símína n-ar fi cutezat, Doamne ferește, să-i spună stăpânului ceva mai ales de față cu stăpâna. Era treaba stăpânei ce are și ce n-are să afle stăpânul.

Iar femeia tot femeie.

Când află că Persída e aici și voiește să vorbească cu Bocíoacă despre Trică, Marta tresări și se făcu albă ca varul.

Persída la casa ei?! Chiar acum după ce Trică de atât timp era stricat cu mumă-sa?! Ce voia dânsa? Ce avea să-i spună lui Bocíoacă despre Trică?

„Una singură poate să fie, își zise cu inima încleștată; dar am eu să vorbesc cu dânsa!”

Bocíoacă-și croia cojoacele mai departe când ea s-a ridicat și a ieșit; Trică însă s-a dus cu ochii după dânsa; el simțea că e ceva deosebit afară și aflase din căutătura ei că e vorba de dânsul.

Persída-l aștepta pe Bocíoacă și rămase cam tulburată când se pomeni în fața Martei; ea însă n-a fost niciodată dintre cele ce-și pierd ușor sărita, iar acum, după ce atât de mult se zolise cu fel de fel de oameni, simți numaidecât că Marta e foarte strâmtorată.

— Nu te vei fi așteptat, grăi dânsa zâmbind, să-ți vin așa deodată în casă.

Marta stătea tulburată în fața ei: nu știa cum s-o ia, ce să-i facă, ce să-i zică, cum s-o primească.

— Mă mir și eu, răspunse ea. Dându-și apoi seama c-a zis o prostie, ea adăugă: Nu pot să-mi închipuiesc ce vei fi având

să-î spuî bărbatului meu. Trebuîe, fără îndoială, să fie vreun lucru mare şi grabnic.

— E, poate, mai bine dacă-ţi spun, grăi Persída, apoi se opri. Nu ştia, să-î zică d-ta, orî tu, ca odinioară.

— Da, urmă peste puţin, cu íníma deschísă, e mai bine să-ţi spun ţie, ca să vorbeşti tu cu el. Noí, femeíle, ne înţelegem mai uşor şi de tíne ascultă bărbatul tău.

Marta, fără ca să-şi dea seama despre ce e vorba, se mai líníşti şi începu să se uíte în ochíi Persídei, în care nu mai vedea níci o răutate.

— Uíte, urmă Persída, care, femeíe ca toate femeíle, porníta odată, nu se mai poate opri până ce nu sfârşeşte, Trícă a ajuns la aníi de cătăníe, în curând are să se facă recrutarea şi-l íau şi-l duc la război dacă nu se răscumpără. Mama o íi având baní ca să-l răscumpere, dar ştii cât e de greu să scoţi ceva de la dânsa. Bărbatul meu e gata să dea şi el cât poate; ar mai da apoi şi mama, dacă s-ar pune cíneva pe capul ei. Noí nu putem; s-o roage Trícă, s-o rogí tu, s-o strâmtoreze bărbatul tău, de care ascultă.

Marta răsuflă uşurată. Nu, poate că nu í-ar íi păsut dacă íl vor lua orî nu pe Trícă la oaste, ínsă de altceva se temuse ea, şi gândul că Trícă ar putea să fie dus la război íi era prea nou pentru ca să-l símă. Până atunci mai avea să treacă multă vreme.

— Nu putem níci noí, zíse ea. Mă-ta e supărată pe Trícă şi níci ea nu mai víne pe la noí, níci noí nu mai mergem pe la dânsa.

Persída rămase ca trăsניתă dín senín.

— Cum? de ce?! întrebă ea.

Ce putea Marta să-î răspundă?

Ea dete dín umerí, apoi se uítă íar în ochíi Persídei, în care nu vedea níci acum níci o răutate.

— Prostíi, grăi dânsa, căcí altfel nu pot zíce. S-a supărat mă-ta pentru că Trícă tíne la míne şi ascultă de míne. Mí-e parcă şi greu să-ţi spun...

Doamne! de ce să nu-í vorbească deschís? de ce să nu í se plângă?

— Ar fí în stare să creadă, adăugă ea amărâtă, că eu, femeie făcută, cu copii mari, trecută acum prin toate, aş putea să scot dín mîntîi pe un băiat la care mă uít ca la copilul meu!

— Sfînte Dumnezeule! strigă Persída, crucíndu-se de mai multe orí. Dar să nu í-o luaţi în nume de rău, adause apoi peste puţin, îndurerată, căci prea a avut şi ea să treacă prin multe... Vorbeşte tu cu bărbatul tău, căci de el tot ascultă şi trebuie să le facem toate ca să scăpăm pe Trică.

Marteí nu-í dădea mîna ca să zică ba, deşi ţinea ca Bocíoacă să nu vorbească cu Mara, şi tocmai de aceea potrivíse lucrurile astfel ca níci dînşíí să nu meargă pe la Mara, níci Mara să nu vie pe la dînşíí. Nu c-ar fí avut, poate, ceva pe sufletul eí, dar o ştia pe Mara cu gura slobodă şi ţinea să nu umple capul lui Bocíoacă de presupunerí care-l făceau bănuitor. Asta însă nu putea să í-o spună Persídei. Víclenită, ca toate femeile, când vorba e de lucruri care le privesc de aproape, ea se bucura că n-a ajuns Persída să vorbească cu Bocíoacă.

— Lasă-le toate pe míne şi fíí líníştítă, grái dânsa. Să nu mai faceţi nímic şi să nu mai vorbiţi cu nímení fără de ştírea mea. Le pun eu toate la cale şi o să vă spun ce mai aveţi să faceţi.

Pătrunsă în adevăr de simţămîntul că Trică n-are să fie luat la oaste, ea rostíse aceste vorbe cu atîta căldură, încât Persída se líníşti pe deplin şi, uítând cele petrecute, o îmbrăţişă şi o sărută la despărţire ca pe cea mai bună, acum chár sîngura eí prietenă.

Dar şi putea să fie líníştítă.

Deşi n-avea de gînd să-í vorbească lui Bocíoacă, Marta era dín ce în ce mai nelíníştítă de gîndul că vine recrutarea şi astfel dín ce în ce mai hotărâtă de a face tot ceea ce-í stă prin putínţă ca să-l scape pe Trică. Nu ştia încă ce anume are să facă, dar se gîndea, şi, deşi ea se întoarse la gherghetul

eí ca şi când nímíc deosebít nu s-ar fí întâmplat, ochíí eí scăpau adeseorí la Trícă, şi acesta símţea dín ce în ce maí mult că era vorba de el şi era dín ce în ce maí neastâmpărat.

Trebuíau să vorbească.

Eí stăteau în fíecare zí, în maí multe rândurí, adeseorí chíar ceasurí întregí, síngurí, așa, dín întâmplare, cum stau oamenii ce trăiesc sub acelaşi acoperământ şi au să facă adeseorí câte ceva împreună. Era un lucru de síne înţeles, care trecea nebăgat în seamă. Acum însă, având ceva să facă fără ştírea soţului său, Marta se sfía şi nu ştía cum să potrívească lucruríle ca să rămâíe síngură cu Trícă.

Trícă o símţea şi aceasta şi era cu atât maí neastâmpărat, căcí seara trecea fără ca dânsa să-í facă vreun semn.

— Să mă aşteptí, íí zíse ea, în sfârşít, după ce calfele se sculară de la masă, că am să vorbesc ceva cu tíne, dar să adoarmă maí înaínte jupânul.

Asta nu se maí întâmplase nícíodată, şi Trícă începu să tremure.

El, noaptea, după ce a adormít jupânul, síngur cu dânsa?

— Unde să te aştept? întrebă el.

— Fă-ţi de lucru pe afară, răspunse ea, că eu am să mă duc în cămară şi o să mă vezí când merg, apoi víno după míne.

Da! asta putea s-o facă chíar şi maí înaínte de a fí adormít jupânul. Nu era nímíc maí fíresc decât ca ea să-şi facă de lucru în cămară.

A aşteptat cu toate acestea până ce soţul eí a adormít şi abía apoi a íeşít típtíl şi fără de lumânare, ca o hoată, íar íníma íí bătea fără ca să aibă, la urma urmelor, de ce.

Bătea şi a lui Trícă, însă având de ce.

Fíecare cu gânduríle şi cu slăbícíuníle lui omeneşti. Neştíínd cu ce fel de gând umblă dânsa să-l vadă prín ascuns, el se ameţise şi nu se maí putu stăpâní: fără ca să voíască şi fără ca să-şi dea seama, o cuprínse cu braţul peste mójloc după ce íntărâ în cămara plínă de lází, de oale şi de sací.

N-o maí făcuse nícíodată aceasta, dar tot Marta era de vínă dac-o făcea acum.

Şí apoi vreun mare păcat nu era nící aceasta! Deşi femeie făcută, cu copíi mari acum şí trecută prín multe, dar tocmai de aceea s-ar fí făcut de răs dacă ar fí băgat ca o fată mare în seamă fapta lui Trícă, pe care nu putea, la urma urmelor, s-o ía decât drept o prostie copilărească. Acum, când nimení nu putea să-í vadă, ar fí putut, el îndeosebí, să meargă mult mai departe fără ca ea să se nelíníştească.

Tot aşa vedea şí Trícă lucrurile. El însă, neştiínd de ce a venit ea acum în cap de noapte, íşí făcuse alte gândurí şí o aşteptase cu neastâmpăr. Văzând decí că ea nu se dă la o parte, el strânse mai tare braţul peste mijlocul femeii scurte şí plíne la trup.

— Trícă, zíse ea, ştíí tu că în curând are să se facă recrutarea şí tu n-ai să scapí dacă nu te răscumperí.

— Cu atât mai bine, răspunse el, fííndcă pe cei ce merg acum la război n-o să-í țină, aşa se zíce, doisprezece aní, cí íí lasă acasă îndată ce s-a sfârşít războiul.

— Bine, întâmpínă ea, dar mă-ta ar putea să te răscumpere.

— Ferít-a Dumnezeu! grái dânsul. De la dânsa nu poate nimení să scoată atâtíia baní, şí chíar dacă, prín mínune, ar voí dânsa să dea, nu primesc eu.

Marta se dete puţin la o parte.

— Te supără dacă te strâng? întrebă el şí-şí trase braţul sfíínt înapoi.

— De ce să mă supere?! răspunse ea aşezată. Ştíu că n-o faci cu gând rău şí dín gura ta n-o să afle nimení nímíc. Nu-ţi şade însă bine s-o faci. Prea eşí copíl, şí eu sunt femeie prea trecută: o să-ţi fíe ruşíne odată când îţi vei aduce amínte.

— De ce să-mí fíe ruşíne?! grái el. Eu văd că-mí place, dacă ştíu că nu te supără.

— Prostie! zíse ea. Adică ce ar avea să mă supere? ímí víne să râd. Norocul tău e că nu te vede nimení, c-ai fí de batjocura lumíí.

— Ba nu! răspunse el strângând-o dín nou. Şí chíar dac-aş fí, puţin ímí pasă când ştíu că-ţi place.

— Ce adică să-mi placă? întrebă ea.

El o cuprînse cu amândouă brațele, apoi se lăsă pe un sac din apropiere, încât capul ei căzu puțin înapoi, și îi sărută lung, oarecum pe mușcate, gâtul în preajma urechii.

— Ți-ai pierdut mințile?! strigă ea, însă fără ca să se desfacă din mâinile lui.

— Te supără? întrebă el.

Marta viața ei toată se juca bucuros cu focul și nu s-a temut niciodată. Acum se temea mai puțin decât orișicând și mai ales ținea la Trică, în care putea să aibă toată încrederea.

— Nu! răspunse ea cu jumătate de gură.

El o culcă mai bine pe brațul lui și o sărută din nou și mai lung, apoi întrebă:

— Ți place?

— Da, îmi place, șopti ea amețită, însă mai încet, puțin câte puțin, și să mă lași când voi zice că e destul.

Dându-se apoi cu ochii închiși în voile lui, ea-și pierdu într-atâta rușinea, încât puse mâna pe capul lui și-l apăsă încetul cu încetul mai jos și tot mai jos înspre sânul ei dezvelit.

Și ce era, la urma urmelor?! O jucărie copilărească, pentru care nici o fată mare n-ar fi avut să-și facă muștrări dacă știa să se stăpânească. Ei îi făcea plăcere, el era nesățios, nimeni nu-i vedea și n-avea nimeni de ce să se plângă.

— Ce să-ți mai fac? întrebă el în cele din urmă, sătul oarecum.

— Nimic, răspunse ea pe suspinate. A fost destul pentru astăzi.

Cuprinsă apoi de un fel de spaimă, ea-l strânse în brațe și începu să se sărute cu el mușcându-i buzele, nesățios, cum numai femeia trecută știe să se sărute cu un băiat tânăr.

— Trică, șopti apoi, o să te bată Dumnezeu dacă vei spune cuiva ceva. Mi-e rușine de mine însămi și n-am ce să-mi fac. O să ți se facă scârbă de mine!

— Nu! niciodată! răspunse el și drept dovadă începu din nou s-o sărute pe mușcate.

— Destul, zise ea, că nu mai sfârşim. Trică, să vorbeşti cu jupânul ca să vorbească cu mă-ta. Eu nu pot vorbi cu el: ar cădea în bănuială. Mă-ta are bani!

— Dar nu e păcat să dăm atâtia bani? întâmpină el.

— Nu vorbi așa, Trică, îi zise ea. Nu se poate să te duci: m-aş prăpădi eu! Vorbeşte cu el, căci de celelalte, grija mea. Acum nu mă mai poţi părăsi.

El o strânse din nou în braţe.

— Lasă, grăi dânsa, altă dată, mai în tihnă.

Sărutându-l apoi din nou, ea se depărtă repede.

„Altă dată, mai în tihnă”: ăsta era gândul cu care se despărţiră.

Tihna însă n-o găseşti când o cauţi, ci când se nimereste.

Zorît de Marta, Trică a vorbit ziua următoare cu jupânul, iar jupânul, luând lucrurile foarte de scurt, a vorbit şi el cu nevastă-sa, fără de care nu putea să facă nimic în treaba aceasta.

Ea dete din umeri, ca şi când ar fi vorbit de un lucru de care puţin îi pasă.

— De, zise apoi, dac-ar fi după mine, eu nu m-aş amesteca; dar tu faci cum crezi că e mai potrivit. A fost ieri pe aici soră-sa, Persida, ca să vorbească cu tine. Zice c-ar da şi ea ceva. Nici că ţi-am mai spus. Ce să ne mai încurcăm noi cu oameni ca aceştia?

Bocioacă-şi cunoştea nevasta şi se aşteptase ca ea să-i vorbească astfel; deşi ţinea la Trică, nu putea să uite supărările ei cu muma şi cu sora lui.

— Ar fi păcat ca un băiat ca Trică să fie dus în cătănie. E bun băiat şi harnic, şi vrednic, grăi dânsul. Mă-sa trebuie să aibă bani, dar ea nu dă, dacă nu e cineva care o face să înţeleagă că n-are încotro.

— N-o cunoşti, zise ea, așa văd, nici acum; n-ai să scoţi nimic de la dânsa, ba, tresărită cum e, te miri ce gânduri îşi va fi făcând dacă vede că umblă în treaba lui Trică parcă ţi-ar fi cine ştie ce. E băiat bun, păcat de el, noi însă n-avem să ne facem neplăceri pentru dânsul.

Bocíoacă ar fi mai avut să zică ceva, dar nu voia să mai lungească vorba. Ținea să-î arate, înaintea de toate, nevastei sale că el poate să scoată bani de la Mara. Lăsând deci supărările la o parte, mai cu voia nevastei sale, mai fără de voia ei, s-a dus la Mara după ce se întunecase, când știa c-o găsește acasă.

Marta avuse dreptate.

Îndată ce l-a văzut pe Bocíoacă, Mara a și dat cu socoteala că el vine pus la cale de nevasta lui și s-a pus la pândă, ca să vadă ce vrea și cum are să-l apuce.

Se sperie când Bocíoacă îi spuse că se apropie recrutarea, și dac-ar fi luat-o acum de scurt, ea ar fi dat banii: mai era însă oarecum timp la mijloc, și ea putea să se gândească și să-și facă socotelile.

Când el îi spuse că Persida e gata și ea să dea ceva, Mara își mai veni în fire. Tot fata ei, Persida!

— E rău, de tot rău, grăi dânsa întristată. Tocmai acum, așa, pe neașteptate!

Avându-și gândurile, nu-î dădea mâna să zică și de astă dată, în fața lui Bocíoacă, că nu erau bani.

— Am, zise ea cam în laudă, nu mult, dar am atât și chiar mai mult, dar eu nu țin banii în ladă, ci îi bag în neguțătorie, și tocmai acum nu-î am la mână. Dacă ai putea să-mi spui pe cineva care se înlesnește să mă împrumute, mare lucru ar fi.

Bocíoacă rămase pus pe gânduri. Nu știa pe nimeni.

Ea se uită lung și scrutător în fața lui.

— D-ta, urmă ea, care azi, mâine o să ai fată de măritat, trebuie să ai bani adunați pentru zestrea ei. N-ai acum trebuință de ei: ai putea să mi-î dai, și ți-î întorc în camete când îți măriti fata.

Bocíoacă era foarte strâmtorat. Nu-î trecuse prin minte asemenea gând, dar avea un gând pe care Mara-l simțise.

Era bun băiat Trică și harnic și vrednic de toată încrederea: nu o dată se ivise în mintea lui Bocíoacă gândul că, dacă ar

avea un asemenea gînere, n-ar mai fî nevoie să stea mereu la masă cu calfele. De aici însă pînă la împrumutul pe care-l cerea Mara era foarte departe.

Fîindcă nu-î da nîcî lui mîna să zîcă că n-are banî adunaţi pentru zestrea fîiceî sale, trebuia să-şi caute altă scăpare.

— Să vedem, înainte de toate, ce dă Persída, zise el, o să mai dăm şi noi ceva; iar pentru ceilalţi voi găsi pe cîneva să te împrumute. Vorba e acum să vorbeşti cu Persída.

— Eu? răspunse Mara ca înţepată de vîespî. Eu nu calc pragul ei cîtă vreme trăieşte cu nemernicul acela. Am fost o dată şi mí-a fost destul: ar trebui să o ştiu pe patul de moarte ca să mă duc. Mai fă-o tot d-ta şi asta: dacă te-ai apucat odată, du-o pînă în capăt.

Bocioacă nu putea să zîcă ba. Sîmţea că, în cele dîn urmă, tot el o să dea banii şi era, aducîndu-şi amînte de vorba nevesteî sale, ruşinat de treaba ce făcuse.

Şi încă mai ruşinat ar fî fost dacă ar fî ştiut cele ce se petrecuseră acasă la dînsul în tîmpul pe cînd el umblase pe la Mara.

Pîerzîndu-şi odată stăpînirea de sîne, Marta nu se mai gîndea decît la acel „altă dată, mai în tîhnă“. Ca poimîine, sîmbătă, era târg la Făget, şi Bocioacă trebuia să plece cu lăzile plîne cu cojoace. Trică, omul lui de credinţă, avea şi el să plece cu dînsul.

Ea îl luă decî, după ce Bocioacă se dusesese la Mara, ca să-î dea ajutor tot în cămară.

— Tu nu plecî cu jupînul la Făget, îi zise apoi. Spune că vrei să te duci duminică să vorbeşti cu mă-ta şi cu soră-ta. Aşa nu te mai ía.

Trică sîmţea de ce voieşte dînsa ca el să rămîie acasă şi rămase cam ruşinat în faţa ei. Peste puţin însă el nu se mai putu stăpîni şi o cuprînsese iar cu braţul peste mîjloc.

— Lasă, îi zise ea, că n-avem acum tîmp. Sîmbătă seara o să te furîşezi la míne în casă şi atunci suntem în toată tîhna.

— Vaí de míne! răspunse el tremurînd. Ce ar zice jupînul dac-ar sîmţi ceva?! Mîe parcă mí-e greu.

Ea se dete puțin la o parte.

— Nu știu ce-ți închipuiești, îi zise mahnită. Avem să ne sărutăm, să ne jucăm, să ne răsfățăm, Trică, fără păcat, ca copiii nevinovați. Te bate Dumnezeu dacă te gândești la mai mult! Ori poate că ți s-a și urât!

— O să vezi dacă mi s-a urât! răspunse el și înțelegerea era luată.

— Ce e? întrebă Marta după ce Bocíoacă se întoarse. Ai făcut vreo treabă?

— Am să vorbesc mai naște cu Persída, ca să văd ce dă ea, răspunse el cam în silă. Dar o să ți le spun altfel toate.

Marta era obișnuită ca soțul ei să vorbească cu ea seara, înaintea de culcare, când puteau să stea în toată tihna. Nu era decî nerăbdătoare, deși din fața lui vedea că n-a făcut nici o treabă.

— Bine, zise ea. Mie însă nu-mi place că te amesteci așa de tare în treburile lor. La Persída ar putea, mai bine, să meargă Trică el însuși. I-am și spus-o aceasta.

— Să meargă! grăi Bocíoacă și se duse să-l caute pe Trică.

Trică nu se putea uita în ochii stăpânului său. Nu era, ce-i drept, vorba decît de o jucărie copilărească, dar el știa că jupânul s-ar supăra foc dac-ar simți ceva și îi era greu de dînsul.

— Trică, îi zise Bocíoacă, am vorbit cu mă-ta și treaba are să se facă. Vorba e acum să te duci să vorbești cu soră-ta.

— N-aș putea să mă duc decît duminică, răspunse Trică, scoțînd vorbele în silă, căci mâine și poimîne e multă lume în cârciumă, iar duminică o să fiu la târg.

— Ei! n-o să vii la târg, grăi Bocíoacă. Și, băiete, urmă el peste puțin cu bunăvoință, dă-ți silința să te poți bine cu nevastă-mea. Umblă-n voile ei, căci fără de dînsa nu pot să-ți fac nimic.

Lui Trică îi venea să între-n pământ : îl săgetase prin inimă și era hotărât să nu meargă sîmbătă seara, cum rămăsese vorba, cu Marta.

Níci că s-a dus; dar nu-l aştepta níci ea.

— Să vedem acum ce aí făcut, grăi dânsa după ce se văzu singură cu bărbatul ei. Dă orí nu dă?

— Dă, dac-o strângí.

— Aí strâns-o?

— Nu, zise el aşezat. Uíte, urmă apoi peste puţin, aş voi să ne înţelegem asupra unui lucru, dacă pot să mă înţeleg cu tine.

— Să ne înţelegem, răspunse ea, aşezându-se líníştítă în faţa lui.

Bocíoacă-şi mai făcu de lucru, ca să mai aibă tímp de a se gândí, apoi se aşeză şi el.

— Tu ştii că mie-mí place Trică, zise el. E băiat voíníc şi sănătos, maístor bun, om de ínímă şi vredníc de încredere, n-are níci un păcat...

Marta se făcu albă ca varul. Ea înţelegea unde voieşte bărbatul ei s-ajungă, căci mai fusese şi alte dată vorba de aşa ceva şi atunci era şi dânsa de părerea lui; acum însă îi venea să leşíne.

— Aş vrea şi eu să mai scap de zănat, urmă el, să mai odíhnesc, şi aş putea să fíu tíhnít dac-aş avea un gínere ca dânsul.

— Adică vrei să-l răscumperí tu?! strígă ea, plínă de venín. Fă ce vrei! Dar fata mea n-o s-o dau după omul acela soíos, plín de pístruí pe obraz şi bádăran; pe míne n-o să mă încurcí cu femeí ca Mara şi poama ei de fată.

Era peste putínţă! În míntea ei nu mai putea să între asemenea gând!

Şí totuşi ea símţea că în zadar se zbate.

În casa lui Bocíoacă femeía era stăpână, aşa se ştia, dar bărbatul făcea ce voía el. În lucruríle mărunte toate se făceau pe voía Martei; când însă vorba era de lucrurí marí, trebuía să voíască şi dânsa ca dânsul, pentru ca voía amândurora să se facă.

— O să se spele, o să-í treacă pístruíle, grăi Bocíoacă líníştít, iar Mara şi fata ei nu sunt, la urma urmelor, femeí de

care am avea să ne rușinăm. Nu-í face nedreptate băiatului, că fata are să fie fericită cu el.

Marta dete dín cap, dar nu mai zise, căcí nu mai putea să zică nímíc. Noaptea toată s-a zbatut în culcușul eí frământată de gândul ce-ar putea să facă pentru ca să-l abată pe soțul eí de la hotărârea lui.

„Să-l las mai naínte să-l scape, grăí dânsa în cele dín urmă, apoi voi vedea ce fac.“

Ea însă nu s-a mai uitat în ochíí lui Trică, iar sâmbătă seara a încuiat ușa mai naínte de a se culca.

Se zbućuma și nu se putea hotărî într-un fel.

Dumínică apoi Trică s-a dus, de voíe, de nevoíe, cu ínima încleștată, la soră-sa.

A găsít-o plângând.

Se certase iar cu bărbatul eí.

— De câțva tímp, íí zise ea, a íntrat în el nu știu ce: nu mai știí cum să-l íeí, cum să-í vorbești, cum să te porți cu el. E mereu supărat și iar a început să joace cărți, ba se și îmbată câteodată, ceea ce mai ínaínte nu făcea.

Iar fără de dânsul ea nu voía să facă nímíc: trebuía să se împace mai ínaínte și să se înțeleagă.

Marta se bucură când le-a aflat aceste, dar bucuría íí era prípítă, căcí Bocíoacă era, ce-í drept, supărat și el, numai însă pentru că lucruríle se amână, dar gândul nu și-l schímba, și peste câteva zile s-a dus el însuși ca să împace pe Națl cu Persída și să se înțeleagă cu dânsíí. Marta se zbătea mereu și nu putea să facă nímíc, fííndcă începuseră să scrie pe fecíoríí care veneau la recrutare în februaríe, peste abía cínci săptămâní.

După sărbătorí Trică era răscumpărat: Persída dăduse cínci, iar Bocíoacă, ca împrumut, șaptesprezece sute de floríní.

Acum Marta răsufila mai ușor.

Se temuse până acum ca nu cumva bărbatul eí, símțínd ceva, să-și schímbe gândul și să n-o mai împrumute pe Mara; de aceea se ferea de Trică și nu se supăra când își vedea fata

facându-şi de lucru cu dânsul, ba îi era câteodată parcă s-ar împăca cu gândul lui Bocíoacă: acum, după ce Trică era răscumpărat, singurul ei gând era să-şi facă rost de întâlnire cu dânsul.

El, gînerile ei?! Era peste putinţă! După cele petrecute, ea nu se mai putea opri în loc, şi o cuprîndeau fierbîntelile când se gîndea că el n-o mai fi voînd, că are neapărat să vie un timp când nu va mai voi şi se va uita cu dispreţ la dânsa. Acum era acum; trebuia să grăbească, să-l prîndă, şi să-l ţie, ca să nu-l ia alta de la dânsa.

Tocmai însă când grăbeşte, omul, prîpîndu-se, mai mult strică decât drege.

Trică, avînd ceva pe sufletul lui, nu îndrăznea să dea ochii cu mumă-sa. S-a întîlnit, ce-î drept, în mai multe rînduri cu dânsa, atît acasă la ea, cît şi la Bocíoacă, dar a potrivit lucrurile totdeauna aşa ca să nu fie singuri, penru ca să nu-l poată lua de scurt.

Pe la Persída de asemenea nu se ducea. Ştîînd că iar trăieşte rău cu Naţl, era supărat pe ea pentru că nu-l părăseşte pe ticălosul acela şi se temea ca nu cumva, ducându-se la dînşii, să se certe. Şi nu putea să ştie cum s-ar sfârşi cearta.

El ştia dar că mumă-sa a dat şaptesprezece sute de florini — grozav de mulţi bani pentru dânsa, daţi degeaba, ca aruncaţi în foc. Îi venise de o sută de ori să se ducă la ea şi să-î spună să nu-î dea, căci vor fi buni, după ce s-ar întoarce peste vreun an, ca să-şi înceapă el meşteşugul. Vedeă însă pe Bocíoacă stăruînd, vedeă mai ales pe Marta mereu îngrijită, şi nu se putuse hotărî.

Mai mult încă-l supărau cele cîinci sute date de Persída. Era hotărât să î le înapoieze şi era deznădăduit când se gîndea cît va trebui să muncească pentru ca să poată agonisi atîta sumedenie de bani.

Cum ar fi putut el face ca mumă-sa să le mai dea şi pe acestea, ca să î le înapoieze încetul cu încetul ei?!

Cînd se frămînta aşa, stăpînul său şi stăpîna sa îi păreau nişte oameni fără de suflet, care au pus pe mumă-sa şi pe

soră-sa să-l răscumpere numaí pentru ca ei să se poată folosi de dânsul. El trebuia cu toate acestea să se supună şi să umble în voile lor dacă era vorba să câştige cele cinci sute de florini.

— Să mă aştept, îi şopti Marta, astă-seară, ca atunci, în cămară, căci am să vorbesc cu tine.

Trică începu să tremure. Ar fi voit, dar nu putea să zică ba!

— Dar dacă ne simte cineva? întâmpină el. Şi rândul trecut calfele, văzând că stau prea mult pe afară, căzuseră în bănuială că umblu după Símína.

Marta tresări. I se răcise tot sângele în vine; erau, parcă, sfârşite toate.

— Cine ştie?! grăi dânsa. Vor fi ştiind ei de ce te bănuiau.

— Vaí de míne! zise el. Nu cumva ai fi şi d-ta în stare să crezi asemenea prostii?!

— De ce să fie prostii? răspunse ea. Símína e fată tânără şi curăţică, şi vād că de míne ai început să te fereşti. Aşa se vede că nu mai vrei.

Trică era foarte strâmtorat. Adevărul era că nu ar mai fi voit, dar simţea că asta nu putea să i-o spună.

— Ba vreau, zise el, dar mă tem ca nu cumva să ne zărească jupânul: şi-ar închipuî cu totul altceva. Ar trebui să potrivim lucrurile altfel ca să fim mai tihniţi. În cămară e şi prea frig.

Marta stete câţva timp pe gânduri. Vedea că el se codeşte, dar puţin îi păsa. „Să fim numaí singuri, gândea dânsa, şi apoi nu se mai dă îndărăt.”

— Doamne, îi zise apoi, cum să scap eu de jupânul! Mai bine ar fi în casă la míne când jupânul e dus, cum fusese vorba, dar acum în curând nu e târg prín apropiere. Ai zice că te duci, seara, undeva şi te-ai furişa la míne.

Trică iar începu să tremure. Închipuîndu-se furişat, peste noapte, în casă la dânsa, era oarecum ameţit şi sperios.

— Eu mă duc, zise el luând o hotărâre, astă-seară la mama; am putea potriví lucrurile aşa ca înaintea de plecare să ne întâlnim.

— Prea bine, răspunse Marta înveselită, o să-mi fac de lucru la bucătărie şi o să trimit pe Sîmîna undeva. Vii apoi şi stai cu mine, ca să vorbim, să ne înţelegem.

Aşa s-a şi făcut.

Seara, Martei îi era grabă: trebuia neapărat să calce albiturile ce mai rămăseseră necălcate. Când apoi calfele se sculară de la lucru, Trică ceru voie de la stăpănu-său să se ducă pe la mumă-sa.

— Aş vrea să ştiu, şopti Marta apropiindu-se de soţul ei, dacă în adevăr la mă-sa se duce. Pare-mi-se că alte drumuri are el. O să trimit pe Sîmîna la Radna, ca să vadă.

Bocîocă era supărat pe bănuiala soţiei sale, dar o ştia femeie prepuielnică şi nu mai voia să lungească vorba.

— Trimite-o! răspunse dar, încredinţat că Trică acasă se duce.

A şi trimis-o, iar după plecarea Sîmînei, Trică s-a furişat în bucătărie, unde Marta călca albituri.

Acum erau bine, la adăpost şi la căldură, puteau să-şi petreacă în toată tihna, şi Marta, gândindu-se la cele ce vin, era pe jumătate ameţită. Trică se simţea însă strâmtorat şi se sperie oarecum când ea încuie uşa.

— Dacă ar fi să se întoarcă Sîmîna orî să vie altcineva, tu ieşi pe fereastra din jos, iară eu zic că-mi era urât să stau aşa singură cu uşa descuriată.

Ea voi apoi să stingă lumânarea.

— Nu stingă! strigă el. Ce ar zice cine ar veni dacă te-ar găsi pe întunerîc?!

Ea se dete-naşoi, stete puţin, apoi se duse să se încredinţeze dacă sunt orî nu bine lăsate perdelele la ferestre. Nu putea nimeni să-i vadă. Una e însă să stai pe întunerîc şi alta să te vezi. Îi era greu, ruşine îi era Martei să se drăgostească cu dânsul la lumină.

— Ce păcat a căzut pe capul meu! grăi dânsa, aşezându-se pe patul Sîmînei. Ce vei fi gândind tu despre mine?!

— Ce să gândesc?! răspunse el, aşezându-se lângă dânsa şi cuprînzînd-o cu braţul. Mă tem numai că n-o să mă pot opri unde vreau.

Ea se dete puţin la o parte şi se uită scrutător în ochii lui.

— Mai bine să mă omori! şoptí. Schimbând apoi deodată vorba, ea întrebă: Ştii că cele şaptesprezece sute nu sunt de la mă-ta, ci date de noi?

El se uită mirat la ea.

— Da, da! grăi dânsa. Cele şaptesprezece sute le-a dat bărbatul meu.

— De ce?! întrebă Trică.

Drept răspuns, Marta îl cuprinse cu amândouă braţele şi-şi ascunse capul pe umărul lui.

El se desfăcu însă din braţele ei şi se ridică.

— Ba nu! grăi apoi. Mama are baní şi trebuie să vă înapoieze cât mai curând cele şaptesprezece sute.

— Eşti prost, Trică! îi zise ea supărată.

— Ba nu sunt deloc! răspunse el şi, cuprins de o pornire puternică, îşi înfundă căciula în cap, descuie uşa şi se depărtă, nu cum fusese vorba, pe fereastra din jos, ci peste curte, încât orişicine ar fi putut să-l vadă stăpânit numai de gândul că mumă-sa trebuie neapărat să-í înapoieze lui Bocíoacă cât mai curând banii.

Sîmţea însă şi el că e foarte greu să scoată atîta bănet de la mumă-sa şi-í era parcă căzuse rob vândut şi vorba era acum ca mumă-sa să-l răscumpere.

Sosít la Murăşul îngheţat, el nu trecu peste pod, ci o luă pe gheaţă. Nu era, ce-í drept, pîrtie, şi zăpada se îngroşase pe Murăş, dar noaptea era senină, luminată de lună şi de zăpezí şi el nu se temea că va da în vreun ochí. Tocmai jos, departe de Murăş la vale, scîrţăia o fântână cu cumpănă prin lîniştea nopţii, şi el îşi îndrepta drumul după locul de unde se auzea scîrţăitura. Era însă greu drumul prin zăpadă, a trebuit să ocolească multe ochiuri şi se apropia miezul nopţii când a sosít la casa mumei sale, în dreptul căreia Sîmína stătuse zgriburînd peste un ceas, ca să vadă când vine şi dacă vine.

Mara, culcată de mult, sări speriată din culcuş când el îi bătu la fereastră.

— Ce e? Ce s-a întâmplat? Ce vrei acum în cap de noapte? întreabă ea aprinzând lumina.

— Te rog, răspunse el, să-î plăteşti lui Bocíoacă cât mai curând banii pe care i-a dat pentru mine! Nu vreau să fiu robul lor! Mai bucuros mă duc în câţănîe.

Mara era femeie care nîcî deşteptată în miez de noapte dîn somn nu-şi pierde rostul.

— Eşti prost, zise ea, nu înţelegî nîmîc. Bocíoacă a dat bucuros banii: are fată, care în curând o să fie mare, şi vrea să te ţie aici ca să-î fii gînere.

Trică rămase ca omul căzut dîn cer.

Asta nu-î trecuse nîcîodată şi nu putea nîcî acum să-î treacă prîn mînte. Era peste putînţă! Nu! pentru el fata lui Bocíoacă nu era. Slugă să-î fie, da! Bărbat, însă, nîcîodată!

— Te-au prostî, mamă! grăi dînsul. Nu e fata lor pentru mine. Chîar dacă mî-ar da-o, nu-mî trebuie mie. Nu vreau eu s-o pat ca Bocíoacă! Cuprîns apoi de o pornire pătîmaşă, el adăugă: Nu ştiu ce va fi gîndînd Bocíoacă, dar nevasta lui ştiu că nu pentru fata ei, ci pentru sîne vrea să mă ţie.

Asta o ştia şi Mara, dar ea vedea altfel lucrurile.

— Pst! zise ea, ţîne-ţi gura! Eşti băiat tânăr şi nu trebuie să aduci ruşine asupra casei stăpînului tău. Nu este ea sîngura mumă care-şi mărită fata după băiatul ce-î place ei. Ţîne-o cu vorba pînă ce nu-ţi dă fata, apoi scuipă-î în faţă şi-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cumînte: fata e bună, frumoasă şi cu avere, întrî în casă bună şi, dacă eşti om tu, faci ce vrei dîn ea.

— Nu vreau nîmîc! răspunse el. Ţîn numai să nu fiu robul lor şi te rog să mă scapi de dînşii.

— Prostî! grăi Mara. O să te gîndeşti şi tu şi-o să-ţi vie mîntea. De aşa noroc n-o să fugi.

— Mamă! zise el. Nu mă împînge la păcat! Eu mă-ncurc rău cu stăpîna mea!

— Nu dau nîcî un ban! răspunse Mara îndărătnică. Dacă te vei încurca, atîta pagubă! Ce pierzi?! Nu e ruşinea mea, nîcî a ta, ci a ei! Vorba e să nu-ţi umble gura.

Trică se simțea ca pierdut.

Acestea nu erau însă decât începutul.

Marta, pe care o lăsase în cea mai urâtă stare sufletească, nu era dintre oamenii care stau, când îi arde ceva, cu mâinile-n sân.

Știa că n-are Trică să scoată nici un ban de la mumă-sa și puțin îi păsa, la urma urmelor, dacă va scoate ori nu. Se temea însă ca nu cumva, venind vorba despre gândul lui Bocíoacă în ceea ce privește fata, Trică să-i spună Marei ceva.

Se cutremură în tot trupul și părul i se făcea măciucă de câte ori se gândea la aceasta.

Nu pentru că s-ar fi simțit, poate, vinovată. Nu! În gândul ei ceea ce făcuse și mai avea de gând să facă nu era păcat. Mai făcuse ea așa chiar și ca fată mare și nu-și făcuse niciodată muștrări. De ce adică să-și facă? Dragostea, așa știa dânsa, e cu păcat și fără păcat: iar aceasta era dragoste fără păcat, pentru care nu și-ar fi făcut muștrări nici dacă Trică i-ar fi fost ginere. Îi era rușine că și-a dat, față cu un băiat tânăr ca Trică, slăbiciunea pe față și nu se mai simțea atât de tare ca mai înainte. Așa, din întâmplare, pe neașteptate și pe nevrute, căzuse oarecum orbis în brațele lui, și nu mai știa unde are să se oprească.

Îi venea un fel de leșin când își dădea seama că nu e în stare să zică nu când el zice da. Cum ar fi putut dânsa să trăiască sub același acoperământ cu dânsul fără ca să meargă mai departe și tot mai departe?

„Nu! Își zise ea. Nu e cu putință să mi-l mai închipuiesc ginere.”

O durea inima de mumă, dar inima de femeie îi șoptea parcă: „Ea poate, iar eu nu mai pot găsi altul!”

După ce Sîmîna se-ntoarse cu vorba c-a stat peste un ceas, dar pe Trică tot nu l-a văzut sosind la casa mamei sale, Marta se duse și ea să se culce.

— Ei! îi zise ea lui Bocíoacă, pe care-l deșteptase cu hodorogelile ei din somn, cum rămâne cu Trică al tău?! N-am

spus că nu acasă se duce? Símína s-a întors şi nící pân-acum nu l-a văzut sosínd.

Bocíoacă era supărat. Nu-í venea să creadă, dar nící nu putea să se pună pentru dânsul în harţă cu nevastă-sa. De! la urma urmelor, băiat era şi el.

— Trică nu mînte, grăi dânsul. La mă-sa e dus; se vede, însă, că s-a abătut dîn drum.

— Asta e ceea ce zíc şi eu! întâmpínă Marta. Să mă ferească Sfântul de gînere care pleacă la mă-sa şi se abate noaptea dîn drum.

— Aş! parcă alţii sunt mai buni! grăi Bocíoacă şi se-ntoarse cu faţa la perete.

Dímíneaţa însă tot l-a oprít pe Trică într-un colţ, ca să-l întrebe unde a fost naînte de a se fí dus la mumă-sa.

Trică rămase ca trăsniţ dîn senín; íí venea să fugă, să între în pămînt.

Văzînd strâmtorarea lui, Bocíoacă nu se mai îndoía că nevas-tă-sa are dreptate şi era necăjit că l-a mai luat la întrebare.

— Dacă trebuie neapărat să umblí după prostíi, fereşte-te, cel puţin, de jupâneasa, grăi el cam aspru şi se duse în treburile lui.

Trică se uítă lung şi oarecum blegít după el.

„Fereşte-te, cel puţin, de jupâneasa!„

Cum să înţeleagă el vorbele acestea?! A símţít Bocíoacă ceva? L-a văzut cîneva íeşînd dîn bucătărie şi í-a spus? Era peste putinţă ca lucrurile, dacă așa era, să se sfârşescă cu atît.

Dar el n-avea tîmp să se dezmetícească.

— Ce te-a întrebat jupînul? îl întrebă Marta, care stătuse la pîndă.

— Ne-a símţít, răspunse el, orí í-a spus cîneva ceva.

— Eí! şi?! grăi dânsa. Prea mult nu-í pasă şi lucru mare n-ar fí nící chîar dacă ne-ar vedea. Vorba e că baní n-aí luat de la mă-ta.

Trică rămase în faţa eí umílit ca robul în faţa stăpînului.

— Fíí om cumînte, Trică, íí zíse ea, căcí noí ţinem la tîne şi pe urma noastră nící un rău nu poate să te ajungă.

Níci că-í rămânea lui Trică decât să fie om cumínte şi să í se supună Martei, care ea síngură le învârtea toate.

Nu e însă nimení stăpân deplin pe firea sa.

Íi fusese lui Trică totdeauna dragă Sultana fiindcă era fíica stăpânílor săi. N-ar íi fost însă în stare să dea răspuns desluşít, dacă l-ar íi întrebat cíneva cum sunt ochíi ei şi cam ce fel íi este gura când râde. Acum nu mai voía s-o vadă şi totuşí se uíta mai cu dínadíns la ea, ba tremura când ea se apropía de dânsul, şi glasul í se îneca dacă trebuía să vorbească cu dânsa. Se símţea vínovat şi era, parcă, păcat să se uíte la ea şi să stea în apropierea ei.

Ar íi fost împotríva fírii femeleşti ca Sultana să n-o símte aceasta. Ce ştia dânsa?! ce putea dânsa să înţeleagă?! Vedeau însă copíla că nimení pân-acum, níci chíar el, nu s-a uítat încă la dânsa cu ochíi lui, că nimení nu tremura ca dânsul, glasul nímănuía nu e înăbuşít ca al lui, şi căuta dínadíns ca să fie cât mai des prin apropierea lui.

Asta-l ducea pe Trică la deznădăjduire, căci degeaba-şi punea de gând să se ferească de dânsa.

Se începuse recrutarea, şi între calfele lui Bocíocă erau patru băieţi sărací căroro nu le rămânea decât să meargă la cătănie. De voíe, de nevoíe, ei se duceau veselí; ínima îti sângera însă când vedeai plânsetele mumelor, ale surorílor şi ale rudelor de tot felul. Plângea şi Mara cu ele, căci era femeie míloasă; dar cum plângea acum şi cum ar íi plâns dacă fecíorul ei ar íi stat şi el în rând cu ceilalţi?! Abía acum símţea dânsa şi símţea şi Trică ce mare lucru e să ai pe cíneva care ţine la tine, şi pe când Trică stătea muíat şi umílit, Mara umbla cu capul rídícat şi-şi purta uşurel trupul greoi.

Tot n-avea nimení fecíor ca dânsa.

Alerga Bocíocă, nu-í vorbă, şi pentru ceilalţi mai pe la doctorí, mai pe la ofíteri, mai pe la díregători, dar pentru fecíorul ei făcuse mai mult.

— Ce bine e pentru tine că n-ai să te mai temi! grăi Sultana.

— Da, răspunse Trică tulburat, e bine!

— De! adăugă Marta, n-are orişicîne norocul lui Trică!
Şi mişel ori smîntit ar fi trebuit să fie Trică pentru ca să nu se simtă norocos.

Deodată cu recrutarea începuse şi Verboncul.

Împărăţia n-adunase de la băleţi mai cu dare de mână banii decât ca să-i împartă între alţii, oameni fără de căpătâi, care intrau de buna lor voie la oaste, mai ales cătane bătrâne, care-şi făcuseră rîndul şi intrau acum din nou în oaste, ca să se întoarcă, dac-ar avea parte să scape din război, cu bani strânşi acasă.

În vreme ce recrutarea se făcea cu uşile închise, Verboncul era în piaţă, de faţă cu lumea ce stătea de dîmíneaţă pînă seara îngrămădită, ca să vază cine şi cum intră.

La masa pe care se afla o lădiţă cu bani, condica, o sticlă cu vin, câteva pahare şi o grămadă de şepci cătăneşti, şedea ofiţerul, el singur, iar în dosul lui era stegarul cu steagul şi două cătane înarmate, paza steagului.

Înaintea mesei stăteau apoi doi căprari buni de gură şi vîvandiera, o femeie ţanţoşă şi bine-mpanglicată, care închina mereu paharele, lăuda viaţa ostăşească şi pofta mereu pe trecători să se apropie, să strângă mîna întinsă de dînşii, să deşerte un pahar, să primească şapca şi să ia banii.

Acela care prindea mîna ori primea şapca era prins, trebuia să deşerte şi paharul şi, vrea, nu vrea, era trecut în condică şi i se număra şi o sută de florini drept bani de cheltuială.

Şi nu unul era căruia i se nfunda şapca pe neaşteptate în cap, apoi nu mai avea cui să i se plîngă dacă păcatul l-a dus pe acolo: tobaşul bătea în tobă, trîmbiţaşul suna, steagul se desfăşura şi nu-i rămînea decât să jure.

De aceea lumea toată era cuprinsă de spaimă şi mumele-şi puneau sub lacăt feciorii, iar femeile îşi ţineau de pulpană bărbaţii cînd, aşa, mai după-amiază, zi, Verboncul pleca cu muzica şi cu steagul dezvelit de-a lungul uliţelor ca să îmbărbăteze şi pe cei ce nu se-ncumetaseră să meargă-n piaţă.

Era greu lucru să fii om tânăr, să-i vezi trecînd şi să nu te ieşi după dînşii.

În frunte, cu sticlele pline în mână și de gât cu vivandierele, mergeau chiuind voinicii întrați peste zi, după dânșii urmau căprarii cei buni de gură, apoi stegarul și muzica, iar după toți, lumea adunată de pe la toate răspântiile. Buștean ar fi trebuit să fii ca să nu alergi la porțiță ori la fereastră când știi că așa lucru numai rar se poate vedea.

Alergat-a și Trică, dar nu la porțiță, căci acolo n-avea voie să se ducă, ci la fereastra din casa cea mare, unde nici Bocioacă nu intra decât în zile de sărbătoare.

Erau două ferestre, și Sultana, văzând pe Trică la cea de la dreapta, a alergat ca să vadă mai bine, la cea de la stânga.

Unde mai rămânea loc pentru Marta?

S-a dus, ca să nu se-ndesuie cu fiica ei, la cea de la dreapta și s-a lăsat pe umărul lui Trică.

Ce putea el să facă?! S-ar fi supărat foc dacă el s-ar fi dat la o parte, apoi vreun lucru mare nici nu era.

— Sunt grea? întrebă Marta încet.

— Nu, răspunse el, dar ne vede fata.

— Ce-nțelege ea?! grăi Marta și se lăsă mai grea, scoțându-și capul, ca să vadă mai bine alaiul Verboncului.

— Nu-ți vine și ție să mergi cu dânșii? întrebă peste câțva timp.

— Să mă ferească Dumnezeu! răspunse el.

— Să nu uiți că mâine seară jupânul nu-î acasă! grăi dânsa peste câțva timp. Eu te aștept!

El nu-î răspunse nimic. Ce adică ar fi putut să-î răspundă? Era peste puțină să nu meargă!

Și ce era, la urma urmelor?!

Omul, când nu mai știe ce să facă, cu multe se împacă, cu multe se potrivește, și ziua următoare, deși cuprins de neastâmpăr, Trică lucra liniștit la masă, alături cu celelalte calfe.

Bocioacă, având să meargă după-amiază la târg, nu mai croia, ci alegea de pe prăjinile atârinate în fund cojoacele, pe care unul dintre ucenici le lua să le ducă pentru ca să fie așezate în lada din car.

Iară Marta și fata ei lucrau, ca de obicei, la mescioara așezată sub fereastra din fund.

Deodată ușa se deschise repede și dată-n perete și Persida intră în casa plină, înaltă și frumoasă, cu părul încâlcit, cu haînele mototolite, pe ici, pe colo muiate și stropite de sânge, cu fața aprinsă și cu ochii plini de văpaie sălbatică.

Privirile tuturor se îndreptară asupra ei, iar Trică se ridică în picioare și făcu un pas spre dânsa. Îi venea s-o apuce și s-o dea afară. Înțelegea el ce s-a întâmplat, dar de ce trebuia să-i facă rușinea aceasta? Ce căuta ea aici? de ce nu îl lasă pe el în pace?

— Trică, zise ea fără ca să ție seama de ceilalți, orî ești om, orî nu ești om, orî îmi ești frate, orî nu-mi ești: noi batjocura aceasta nu putem s-o suferim! Tu m-ai legat de el: trebuie să-i arăți că n-ai uitat ce ți-a zis atunci.

— Ba te-ai legat tu însăși, răspunse el supărat.

— M-ai ajutat, Trică, m-ai ajutat, grăi dânsa.

Uitându-se apoi împrejur, îi era greu mai ales de Marta și de Bocioacă. Trebuia să le deslușească toate, să le arate cum s-au petrecut lucrurile, să-i încredințeze că ea nu e vinovată de nimic.

— Ți-am spus, începu ea liniștită, că iar i-a intrat diavolul pe sub piele: îl roade ceva, nu știu ce, dar îl roade, petrece nopțile în nedumerire, e mereu răstît, se îmbată adeseori și joacă din nou cărți. Le-am suferit toate fiindcă n-am ce să fac. Am însă și eu suflet milos, am inimă de om și nu pot să le înghit toate. Astă-noapte l-am lăsat jucând cărți cu Bînder de la Steueramt, cu Franț pânzarul și cu Lugojanu jeleparul, care avea banii mulți fiindcă era în drum spre Zam, unde plecase ca să cumpere boi. Astă-dîmîneașă, când m-am sculat, i-am găsit tot la cărți, tăcuți și istovîți, supți la față și galbeni ca ceara. Mai ales Franț și Lugojanu erau prăpădiți fiindcă pierduseră mult și tot mai pierdeau încă. Așa e cartea: n-ai ce să-i faci când începe odată să-ți vie rău. Dar tocmai dînșii Țineau ca jocul să meargă înainte, ca doară să se întorcă

cartea. Eu fierbeam în mine, fiindcă îmi era milă de dânșii, vedeam că nu se întoarce și știam că nici nu are să se întoarcă cartea. Și e păcat greu să ieși bani de la oameni așa! Înțeleg să joc ca să-ți treacă timpul; înțeleg să joc când nu știu dacă o să câștig ori o să pierzi; e însă o mișelie să joc când știu că numai câștigul poate să-ți vie. I-am făcut dar semn lui Națl ca să-nceteze. S-a făcut că nu mă înțelege. Am mai tăcut, am mai răbdut, dar nu puteam să-l las când vedeam că nici unul dintre dânșii nu știe ce face. „Națl, îi zisei dar peste câțva timp, n-ar fi oare bine să mai lăsați cărțile, să vă odihniți puțin, să trageți un puț de somn, și apoi iar puteți începe...” I-am vorbit cu blândețe, cu glas dulce, ca unui copil. El însă? Nici n-auzea, nici nu vedea! Ei bine! urmă ea înviorată și aruncând o căutătură împrejur, tu mă știi cum sunt! Nu sunt prăpăcită, nu mă iuțesc, dar nici nu mă dau îndărăt când știu că e bine să fac un lucru, ci merg orbș înainte. Ce-mi mai rămânea de făcut? Un singur lucru: să pun mâna pe cărți și să le arunc în foc. Știind dar că mai sunt câteva perechi în dulap, le-am luat pe nesimțite pe aceste și le-am ascuns, apoi m-am apropiat de masă, am pus mâna pe cărți și am alergat cu ele la gura sobei. Îl știi acum pe Națl: el nu s-aprinde când se mănă, ci râde. A râs și când a văzut c-arunc cărțile în foc, apoi s-a dus la dulap, ca să ia altele. Văzând apoi că nu mai sunt cărțile la locul lor, a venit la mine și mi-a zis încet: „Nu mă face de rușine: oamenii au pierdut și vor zice că le fac acestea numai ca să nu-și mai poată câștiga banii înapoi”. „Nu-mi pasă ce vor fi zicând ei, îi răspunsei, când știu c-așa e bine.” „Dă-mi cărți, grăi el, că, dacă nu, sparg tot ceea ce vezi în casa aceasta. Eu sunt aici stăpân!” „Pe toate, dacă vrei, îi răspunsei, nu însă și pe mine, nici pe voința ta.” Ei bine! urmă ea după o mică răsuflare, numai văzând cu ochii ați putea să înțelegeți că nu e chip să trăiești cu asemenea îndrăcăt. Înțeleg să rupi, să frângi, să spargi, să omori chiar când te ia mânia oarbă, de nu mai știi ce faci. Om însă în toată firea, potolit ca orișicare din noi acum, numai și numai ca să mă sperie pe mine,

el a dat rîzînd cu pumnul în geamurile dulapului, de s-au rîsipît sfîrîmate prîn casă. Mă cunoşti, Trică, urmă ea mai îute, şi ştii că eu nu mă sperii. Când văzu că nu-î dau cărţile, se duse la oglînda cea mare şi o făcu şi pe aceea bucăţi-bucăţele. Ce să faci cu asemenea om? Îl ştii că e tare ca un bîvol: degeaba m-aş fi opîntît să-l opresc, iar ceilalţi se uîtau la el rîzînd, parcă le plăcea să-l vadă ce face.

— Să-î fi dat afurîsitele de cărţi, grăi Marta, şi să-l fi lăsat în ştîrea Domnului.

— Ferit-a Dumnezeu! răspunse Persida. „Să nu mai spargi, Naţl, că femeie, cum sunt, te pălmuiesc în faţa acestor oameni şi nu-mi mai pasă ce va urma!”

— Rău ai făcut, zise Marta, care nu se mai putea stăpîni.

— N-aveam ce să fac, îi răspunse iar Persida. Tot era mai bine să dăm unul în altul decât să sfîrîmăm toate lucrurile din casă. Auzînd zgomotul, Bandi, băiatul, a alergat speriat în casă. Nu mai eram acum singură: băiatul ţine, ziceam, la mine şi o să-mi sară în ajutor, apoi, dac-ar fi rău de tot, n-ar mai sta nîci ceilalţi cu gurile căscate. M-am repezit deci la el, ca să-l opresc. „Nu te apropia, îmi zise el tot rîzînd, că nu ştiu unde mă opresc dacă încep odată. Mi-a fost destul, m-am săturat, sunt plin până în gât! Eşti urgia lui Dumnezeu, blestemată să strîci viaţa celor ce se apropie de tine. Uite! urmă arătînd spre Bandi, atît om ţi-a mai rămas şi ţie în lumea aceasta, corcitura asta, prăpăditul ăsta, despre care nîci chîiar tatăl său nu mai vrea să ştie; ceilalţi toţi, până chîiar şi mumă-ta şi fratele tău, te-au părăsit. Ai dat banî pentru el, ca să-l răscumperi, şi tot nu mai dă pe la tine...”

Trică se cutremură şi mai făcu un pas înainte, gata de a pleca.

— Aşteaptă, îi zise ea, că nu le ştii încă toate. Auzînd vorbele lui, Bandi, băiatul, n-a zis nîmîc, ci a sărit la el şi l-a muşcat de umăr. Am sărit şi eu şi nu ştiu ce-a urmat mai departe... Uite! urmă ea sumecîndu-se, ca să-şi arate vînatăile de pe braţe. Uite! zise ea, rîdîcînd fără sfîlă cămaşa, ca să arate vînatăile de pe pulpe. Aşa mi-e tot trupul. Nu-mi pasă!

Are să mă doară câtva şi apoi trece. Carnea de om se drege ea de ea. N-am să mai trăiesc cu el, şi am scăpat de toate. Ruşinea însă, ruşinea pe care mi-a făcut-o trebuie s-o şterg! Trebuie să vadă omul acela că tu şi mama nu v-aţi lepădat de mine, că nu pentru mine, ci pentru el n-aţi mai venit să mă vedeţi. A rămas acum singur acasă şi sparge, frânge, taie înaintea... E păcat, Trică, e pagubă, dar nu-mi pasă: ruşinea însă trebuie s-o ştergem. Tu vii cu mine.

Marta îi făcu lui Trică semn să stea, şi Trică rămase nemîscat în loc. Îi era greu, şi-ar fi dat tot ceea ce îi era mai scump ca Sultana, copilă nevînovată, să nu fi fost şi ea de faţă, dar el nu se mai putea mişca din loc.

— Dar ruşinea pe care ne-ai făcut-o tu nouă? grai el în cele din urmă. E adevărat, Persído, că tu eşti o grea nenorocire pentru toţi cei ce ţin la tine! Tu ţi-ai făcut-o: tu s-o porţi.

Persída stătea ca stean de piatră în mijlocul celor ce se uitau cu milă la dânsa când Mara se íví în prag şi se opri dând din cap.

Aflase cele petrecute, alergase la cârciumă şi venise aici pe urma Persídei.

Persída se dezmoşti. Mama ei, tot mama ei, sărmăna.

— Nu te-ai săturat nici acum de el?! întrebă Mara.

— Mi-a fost destul, îi răspunse Persída; şi dac-aş fi omorât pe tata, mi-aş fi spăşit păcatul.

— Lasă-! grai Mara. Mulţumeşte lui Dumnezeu c-ai scăpat de el. Iară tu, Trică, n-ai să te amesteci, urmă peste puţin. Mulţumeşte lui Dumnezeu că ţi-ai găsit stăpânii oameni buni.

Era mîhnită Mara, de-ar fi fost în stare să sară cu ghearele la afurisitul de neamţ, dar se simţea fericită cum nu s-a mai simţit în viaţa ei, căci îşi ştia fata scăpată şi feciorul pus pe cale bună.

Nu era însă fericită Persída, iară Trică se simţea foarte nenorocit.

Se adunaseră deodată toate, prea multe se îngămădiseră pe capul lui: jupânul se pregătea de plecare, jupâneasa-l

aștepta deseară. Persída plecase greu mâhnită, iară Sultana nu se mai uita la el ca mai naînte, ba scăpase chiar vorbele: „De ce nu te-ai dus cu sora ta?” Se simțea ca legat cot la cot, dar el lucra cu celelalte calfe la masă și nu zicea nimic, căci n-avea cu cine să-și împărtășească gândurile.

După-amiază el începu să se neliniștească și se făcu din ce în ce mai tăcut și mai neastâmpărat. Când sunetele muzicii străbătură-n casă, calfele și ucenicii se puseră-n mișcare, ca să se ducă să vadă Verboncul. Trică stătea ca bătut cu cuie pe scaun. Deodată însă, când muzica sună mai de aproape, el se ridică drept, își scutură o dată capul, apoi se repezi spre ușă.

Nu putea nimănuia să-î treacă prin gând că el, care fusese răscumpărat cu bani atât de grei, s-a pornit atât de repede ca să alerge la Verbonc și să-și pună șapca-n cap. Bocíoacă se uita decî mirat la el, iar Sultana începu să rîdă. Marta simțise însă de mult că nu-î e lui Trică a bine și, văzând acum fața lui înăsprită și mișcările lui iuți, înțelese numaidecât gândul lui.

— Trică, strigă ea cuprînsă de spaîmă, unde te duci?! Ce vrei să faci?! Nu-l lăsați! urmă apoi peste puțin, alergînd după el. Nu-l lăsați, că se dă la Verbonc!

Bocíoacă începu și el să rîdă. Auzi nebunie! De ce adică să se dea la Verbonc?

Trică se opri și se-ntoarse pe jumătate napoi.

— Am, zise el, să mă răscumpăr eu, ca să nu-mi mai poată nimeni arunca vorba că m-a cumpărat cu bani!

Pornînd apoi înaînte, el se duse — nu în fugă, ci cu pași mari și greu călcați.

Bocíoacă, înțelegînd acum și el, porni după dînsul strigînd mereu:

— Nu-l lăsați! Puneți mîna pe el!

Iară Sultana, care nu putea nîci acum să-și dea seama despre cele ce se petrec, stătea uimită în pragul casei și se uita când la muma ei, care se făcuse galbenă ca ceara, când

la Trică cel nalt şi spătos, care trecea înaintea aruncând în dreapta şi în stânga pe calfele ce i se puneau în drum ori puneau mâna ca să-l oprească.

leşit apoi la uliţă, el o luă spre Verboncul care nu sosise încă la casa lui Bocíoacă.

— Staţi! strigă el ridicând amândouă mâinile, că sunt şi eu aici şi merg cu voi dacă mă primiţi!

Lumea se opri, muzica încetă şi un fior rece trecu prin lumea adunată în alai. Era în acel „staţi!” şi-n acele braţe ridicate în sus ceva ce te făcea să simţi că omul acesta nu aşa din senin, nici din uşurinţă intră în rândul celor ce iau şapca în cap, şi într-o clipă lumea se-ngrămădi împrejurul lui Trică, pe care toţi îl ştiau şi mulţi îl iubeau.

„Ura! ura!” strigă câţiva când el luă şapca şi şi-o înfundă în cap. „Ura!” strigă apoi cu toţi când el se îmbrăţişă cu unul din căprarii buni de gură şi luă sticla de vin ca să închine şi ca fulgerul trecu din gură în gură vestea că Trică, feciorul Marei, omul de credinţă al lui Bocíoacă, starostele jocurilor, deşi răscumpărat, a intrat la Verbonc, mare lucru trebuia să fie la mijloc, şi lumea alerga din toate părţile, să vadă.

Când alaiul se porni iar înaintea, era prea strâmtă uliţa, şi Trică mergea prin faţa casei lui Bocíoacă în frunte, cu şapca pe ureche, cu sticla de vin ținută în sus şi chiuind ca la nuntă.

— Cu bine, după război! strigă el închinând spre casa plină şi-şi urmă drumul înaintea.

Nu mult trecu însă, şi alaiul iar se opri, ținut în loc de Mara, care venise cu fiica ei ca să-şi ia feciorul.

Era, sărmana de femeie, ca una căzută din cer când vecinele alergau să-i spună că Trică s-a dat la Verbonc. Nu-nțelegea, nu credea că e cu putință una ca asta. Așteptase atâta timp să-și vadă fata iar acasă, şi acum, când o vedea hotărâtă de a părăsi pentru totdeauna pe neamțul ei atât de urgisit şi își știa şi feciorul scăpat şi bine așezat în casa lui Bocíoacă, îi era parcă nu mai are nimic de dorit şi căzuse oarecum obosită de mulțumire sufletească.

Cum ar fi putut ea să creadă că tocmai acum í se strică toate planurile?

A început să râdă cu hohot când a văzut spaíma Persídei, care înțelese numaídecât hotărârea fratelui său.

Era o nebunie! Împărăția, după ce a luat o dată baníí, nu mai avea níci un drept asupra lui. Ea râse dín nou când Persída-í spuse că Trică are să capete baníí înapoi. O treceau fíorii când se gândea că fecíorul eí o să primească deodată atâta sumă de baní; dar nu credea că împărăția o să fie atât de proastă ca să-í dea baníí după ce-í are o dată.

Așa, râzând mereu, a trecut Murășul, și mai vartos râdea când l-a văzut, în sfârșit, pe Trică cu șapca pe ureche. Ah! ce bine îi ședea! Ah! ce fecíor! Nu era níci unul ca dânsul!

Trică se cutremură în tot trupul când le văzu. Apoi, cuprins de o porníre dureroasă, făcu câțiva pași spre mumăsa, o îmbrățișă lung și o sărută de mai multe ori, în vreme ce Persída începu să plângă, și plângeau toți văzând-o pe dânsa plângând.

Ca să scape, Trică se desfăcu, ridică iar stícila cu vín și, cu lacrímile în ochí, începu să chíuíască dín nou, încât răsuna tot orașul.

— Muzíca! să cânte muzíca! strígă Mara ca íeșită dín fíre și începu să bată dín palme.

Tot n-avea nímení fecíor ca dânsa! Și pornít alaiul înaínte, ea mergea în frunte alătura cu fecíorul eí, sărind mereu ca în joc, chíuind dín răputerí și bătând mereu în palme, luată de vârtejul dín care nu putea să-și scoată fecíorul.

Iară Persída cea înaltă și frumoasă, femeíe asupra căreía se opreau toate prívírile, mergea píerdută și plângând după dânsíí.

Căprarul cel bun de gură a mers cât a mers sfíicíos alătura cu dânsa. Luat însă în cele dín urmă și el de vârtej, o cuprínse cu brațul și începu să joace cu ea.

— Ce păcat că nu pot să merg și eu cu voi! grái dânsa și-l dete încet la o parte.

— Mara —

XX
NOROCUL CASEI

— Lasă, draga mamei, că toate au să iasă bine. Are fiecare norocul lui. Au pățit-o altele și mai rău decât tine și tot au ajuns femeii cu casă bună. Ești, la urma urmelor, ca și când ai fost cununată cu el, și toată lumea te știe că i-ai fost soție credincioasă și harnică și multe ai suferit de la dânsul. Femeie ca tine n-are decât să aleagă între cei mai buni ca să-și găsească bărbat.

Așa vorbea Mara ca să-și mângâie fata.

Trecuse miezul nopții, și ele, deși obosite foarte, nu puteau să doarmă în culcușurile lor.

— Nu-mi mai trebuie bărbat, răspunse Persida; eu nu mai pot să am bărbat.

Vorba asta Mara nu putea s-o înțeleagă, dar nu putea nici Persida să-i spună de ce adică ea nu mai poate să alba alt bărbat afară de Națl. Prea ar fi fost grea lovitura dacă i-ar fi spus că e cununată cu dânsul.

— Prostii! grăi decî Mara, care înțelegea lucrurile cu totul altfel. Poate o femeie ca tine orîșicînd...

Luată apoi pe dinainte de dorința de a o molcomi, ea nu se mai putea stăpîni.

— Banul, draga mamei, urmă ea, banul e mare putere, el deschide toate ușile și strică toate legile, iar tu ai bani, destui bani, mulți bani. Uite! urmă ea, făcîndu-și mustărî c-a scăpat vorba. Ți-o spun fiindcă nu mai ești copilă și trebuie s-o știi, ca să te simți: eu am adunat pentru voi puțin câte puțin și din ce în ce mai mult. M-a ajutat Dumnezeu, și puține sunt pe aici prin apropiere fetele care au zestre ca tine.

Persida se ridica puțin în culcușul ei. Știse ea că are mama ei bani! acum însă ar fi voit să-i vadă fața, căci din tonul cu care vorbea, banii păreau mulți, și parcă din fața ei ar fi putut să-i numere. Era însă întineric în casă.

— Cîteva mii să fie, grăi Persida, nu se sperie nimeni de ele.

— Nu vorbí, fata mea, de míí, íí zíse Mara, cí numără cu zecíle de míí. Nu degeaba am ostenít eu; nu degeaba mí-am tras de la gură. Ce-í al tău e al tău; ce-í al luí Trícă e al luí Trícă; ce-o să maí rămână veţi împărţi între voi. Asta s-o ştií, ca s-o ştií, dar să n-o spuí nímănuí. Nu eşti tu oríšícíne!

Persída tăcu.

În zadar! puterea banuluí e mare, şi ea se símţea cu totul altfel acum, când ştia dín gura mumeí sale că are zecí de míí puse la o parte şi bine păstrate, cum numaí Mara ştia să păstreze.

Doamne! Naţl s-ar míra şi el dac-ar şti-o aceasta şi şi-ar da sílínţele să între în voíle bătrâneí, s-o îndulcească, s-o momească. Hubăr, bătrânul, ar vorbí şi el cu totul altfel dac-ar şti că fecíorul luí ía zestre mare.

De ce adícă Naţl era mereu posomorât şi răstít? de ce era nerăbdător? de ce bea? de ce juca cărţi? de ce era nemulţumít cu soarta luí? Pentru că era depríns să trăiască bogat şi trăia acum sărac, scos de dânsa dín averea luí.

Íí venea să se rídíce dín culcuşul eí şi să alerge la el, ca să-í spună şi să-l roage, să-í moaíe, să-í îndulcească fírea. În zadar, afară de dânsul nu era pentru dânsa bărbat pe lume, fără de căsnícíe nu e viaţă şi numaí cu dânsul putea dânsa să-şi închípuíască căsnícía.

Asta trebuía s-o înţeleagă şi mama eí, şi o înţelegea dacă-í spunea că sunt cununaţi.

Acum, în clípa aceasta, putea să í-o spună, era chíar datoare, pentru ca ea să ştie cum stau lucruríle şi să nu-şi maí facă gândurí deşerte.

— Mamă! şoptí ea.

Mara adormíse.

— Mamă! grái maí tare.

Mara dormea píerdută în somnul greu al omuluí obosít.

Persída se rídícă speríată dín culcuşul eí.

Iar se símţea síngură, părăsítă, nepázítă de nímení şi, cu o putere neímblânzítă, o cuprínse pornírea de a se duce la el. Nu putea dânsa să doarmă în altă casă când avea casa eí. Ce făcea el síngur? Cum putea dânsa să-l lase síngur?!

Ca apucată de nebunie, ea se dete jos dîn pat, se îmbracă în pripă şi ieşi típtíl dîn casă, apoi o luă ca o stafie prín noaptea geroasă drept spre Sărărie, ţinând drumul peste Murăşul îngheţat după zarea lumínii de la cârciumă.

Naţl era dus, nu ştia nímení unde, şi cârciuma rămăsese în paza lui Bandí, câinele credíncios, care sări speriat în picioare când o văzu pe Persída în prag.

Iară Persída níci că-l băgă în seamă, íi era parcă a căzut dîn cer de la marí înălţímí în prăpastie adâncă şi se afla tot în cădere.

Aşa a găsit-o Naţl când s-a întors cam ameţít de vín acasă.

— Aha! graí dânsul. Tot s-a-ntors doamna! Ştíam eu că nu poţi tu să trăieşti fără de míne: e scrís în steaua sub care ne-am născut c-avem să trăim împreună până ce nu ne vom íi mâncat de víi unul pe altul.

Persída se uită la el cuprînsă de înduioşare, cum muma se uită la copilul pornít în căi rele.

Ce putea dânsa să vorbească cu omul acesta?!

— Dar bine c-ai venit, urmă tolăníndu-se pe pat, căci tot n-avea cíne să-mí tragă cízmele... Trage! adăugă apoi şi-şi întínse píciorul.

Era obişnuită Persída să-í tragă cízmele şi să í le cureţe de noroi. Ea-l învăţase aşa. Nícíodată însă pâ-n-acum el nu í-o ceruse asta, şi ea se ruşină de starea în care ajunsese faţă de el.

Dar ce putea să facă?! Cu de-a síla, dar le trase, apoi rămăsese uitându-se mâhnită la el.

— Bine, zíse ea, nu ţi-e ţie ruşíne de ceea ce aí făcut?

— Nu, răspunse el, nu mí-e deloc ruşíne. De ce să-mí fie ruşíne? Dac-aş íi orb, nu mí-ar íi ruşíne; dac-aş íi surd, nu mí-ar íi ruşíne; sunt cum m-a lăsat Dumnezeu, aş zíce, şi tot aşa zíc şi acum. Nu vezí tu că míe-mí lípseşte ceva? Nu sunt om în toată fírea. E o nenorocíre, dar n-am ce face!

Ce maí putea să-í zícă?!

— Cum aí putut tu să laşí casa aşa síngură? graí dânsa peste câţva tímp.

El se ridică şi se uită la dânsa frământat în luptă cu sine.

— N-am lăsat-o singură, îi răspunse apoi râzând cu amărăciune. A rămas aici fratele meu Bandí. Da! urmă el, să ştii că mi-e frate, frate adevărat, feciorul tatei, întocmai ca mine! Uită-te bine la el şi-o să vezi şi tu că aşa este. Mi-e frate! Asta-i izvorul tuturor nenorocirilor!

Persida nu se putea dezmetici.

— Vorbeşti într-aiurea? grăi dânsa.

— Nu! răspunse el. Sunt cam ameţit şi nici nu ţi-aş fi spus-o dacă n-aş fi, dar ştiu foarte bine ce spun: Bandí, băatul Reghinei, e fratele meu. Îl văd, îl simt că mi-e frate şi-mi aduc aminte de Reghina... M-ai înţeles? Tata e om bun, dar s-a înrăit, fiindcă nu poate să uite şi să ne ierte pe mine şi pe mama. Tu eşti suflet bun, Persido, inimă de diamant: ce ai avut să ieşi asupra ta blestemul căzut pe capul nostru?!

Persida-şi dete seamă de marea asemănare ce era între Bandí şi Hubăr şi nu se mai îndoie că Naţl are dreptate.

— Sărman de tine şi de mine, sărman de noi toţi! strigă ea cuprinzându-l cu braţele. Să n-o simţi cumva Bandí aceasta, că mult ţine la răposata lui mumă şi urât lucru se-ntâmplă!

— Să n-o simţi, zic şi eu, grăi Naţl, dar tata trebuie să facă ceva, m-ai înţeles? Trebuie să facă ceva!

— Da! grăi Persida, şi ei începură să stea la sfat, parcă nu s-ar fi certat niciodată-n viaţa lor.

Iară Mara...

Vísase noaptea toată pe feciorul ei, şi dimineaţa tot cu gândul la el s-a deşteptat din somn. Nu se putea dezmetici cum au venit lucrurile şi ce a făcut el ca s-o ia pe dinainte şi s-o ducă cu dânsul. Îşi aducea numai aminte că s-a uitat o dată la el, a văzut că nu e chíp să-l abată de la hotărârea lui şi a început să bată în palme. Cu totul altfel s-ar fi petrecut însă lucrurile dacă dânsa nu s-ar fi putut mângâia cu gândul că are iar pe fata ei la sine. Ea sări deci speriată din pat când se încredinţă că culcuşul Persidei e desert şi nici haînele ei nu mai sunt aci.

Le înțelese toate într-o singură clipă.

„Neam îndrăcît! strigă dânsa. Dacă și-au pus odată ceva în gând, nu e chip să-î mai scoți din ale lor.“

Ea se așeză îndărătnică pe scaun, nu supărată, nu îndurerată, ci tare hotărâtă de a nu se mișca, de a nu face nimic, de a arăta că nici pe dânsa nu poate nimeni s-o scoată din ale ei.

Ca totdeauna când nu mai știa ce să facă, și acum simțământul ei covârșitor era că toate au să iasă în cele din urmă după gândul ei și că copiii ei pot să dea în gropi, pot să sufere, dar nu pot să piară și tot la ea au în cele din urmă să se întoarcă.

De aceea a râs cu un fel de mulțumire răutăcioasă când a aflat, peste câteva zile, că Nați iar a bătut pe Persida.

Ar fi voit să-î scoată omului aceleia ochii cu ghearele, dar îi părea bine.

„Așa-î trebuie! zicea. Să-și vie în fire!“

Săptămânile și lunile treceau. Persida trăia din ce în ce mai rău cu soțul ei, dară Mara nu-și schimba gândul: putea Persida să rabde, că-î făcea bine răbdarea.

Tot astfel, când a venit știrea că războiul s-a pornit cu italie-nii, Mara se ruga mereu la Dumnezeu să aibă în paza lui pe feciorul ei, dar se bucura oarecum când se gândea la suferințele prin care el trebuie să treacă.

Sunt însă în lumea aceasta cu puțință și lucruri care o moaie chiar și pe Mara.

Maî pe toamnă Mara află că Persida iar e în stare binecuvântată.

Nu-î venea să creadă și nu putea să-și dea seama dacă e bucurie ori întristare simțământul viu care o cuprinde când se gândește că tot ar fi cu puțință.

„Grozavă nenorocire!“ zicea dânsa, și totuși îi venea să se ducă și să-și ia fata cu puterea de câte ori afla că și acum tot o mai bate Nați. I se răscolea toată firea când se gândea că iară s-ar putea întâmpla ca în rândul trecut.

Iar dacă nu, dacă Dumnezeu se îndură, Persida era legată, nedespărțită pe toată viața de dânsul, și Marei îi venea să se

ducă la dânsul să-î spună că-l iartă, că vrea să se împace cu dânsul și-î dă fată cu zestre, numaî să se cunune... Parcă însă tot mai era timp, trebuia să aștepte.

Așa s-a frământat Mara luni de zile de-a rândul și nu s-a mișcat decât pe la Sf. Nicolae, când iar a trimis moașa după dânsa.

— Zice, grăi Talia, să nu te neliniștești, că toate sunt bune!

Mara era, cu toate aceste, ba tocmai de aceea, foarte neliniștită. Îi venea să-și smulgă părul din cap, să-și muște carnea de pe trup, și mergând cu pași iuți și mărunți, iar nu rar călcați ca altădată, spre cârciuma de la Sărărie, ea își zicea mereu: „Nemernico! Ticăloaso!” De mult ar fi trebuit să vină și nu se putea ierta că n-a venit.

„O, Doamne! grăi în cele din urmă, ca să se mai molcomească ea însăși pe sine, dar tot om dat de la Dumnezeu e, și botezul o să-l sfințească și pe el.”

Da! botezul sfințește chiar și pe copiii adunați din margine de drum.

Ea, cu toate aceste, se opri, ajunsă la intrare, ca în fața unei primejdii.

— E aci neamțul? o întrebă pe Talia.

— Nu e, răspunse aceasta, a plecat pe-nserate și nu-î e obiceiul de a se întoarce înaintea de cântatul cocoșilor.

Și nu s-a abătut Nați nici astă dată de la obiceiul lui. Plecase supărat, muncit de gânduri grele, încât nu mai știa nici el ce are să facă și-și petrecuse timpul cuprins de viu neastâmpăr.

Târziu după miezul nopții, când s-a întors istovit și cam amețit acasă, toate erau trecute și în iatacul luminat de o candelă se făcuse liniște adâncă.

Persida dormea cuprinsă de somn întăritor, încât abia î se mai simțea răsuflarea, iară Mara se așezase pe patul lui și fusese și ea bîruiță de somn.

Văzând pe Mara, el se opri și stete o clipă, apoi voi să iasă, să plece, să se ducă, să fugă: îi era rușine, îl cuprinsese un fel de spaimă, parcă o grea pedeapsă îl aștepta.

El însă nu putea să plece: se simțea ca înfîpt în pămînt.

Prin lîniștea nopții se auzea un fel de morfoleală gîngașă: copilul, îmbăiat, înfășat și așezat, după obicei, lângă muma lui, nu dormea, ci își dusesese mâinile la gură și își sugea pumnii.

Înima lui Nați se strânse și mîntea lui se lumînă deodată, parcă toată noaptea ar fi dormit și n-ar fi văzut băutura cu ochii lui.

Era un copil acolo, chiar copilul lui.

Ah! de ce i l-a dat Dumnezeu?! Ca să-l certe cu toată asprimea.

Nu! Copilul acesta nu poate să trăiască! S-a născut numai ca să moară. Chînuită în toată clipa și mereu bătută, Persida n-a putut să dea viață decât unei stîrpături; îl vedea, parcă, stîlcit, cu oasele strâmbe, cu fața pocită, o adevărată spaîmă, și, cuprîns de fiori, el începu să tremure aducîndu-și amînte de Reghîna și de copilul ei.

Și dacă i-ar fi dat, cu toate aceste, să trăiască?

Grozavă nenorocire!

Și totuși...

„Doamne! zise el cu ochii plîni de lacrimi, ceartă-mă pe mine, ceartă-mă cu toată asprimea, dar lasă-l pe el, păzește-l, ține-l, orb să fie, surd să fie, slut să fie, schîlod să fie, numai a om să semene, căci tot al tău este, tot ție are să ți-l păstreze sărmana aceasta de femeie.”

Tîptîl apoi, pas cu pas, călcînd în vârful degetelor, cu inima încleștată și tremurînd în tot trupul, el se apropié de pat, ca să-și vadă copilul.

Ce putea să vadă?

Un copil abia născut nu e, la urma urmelor, decât o bucășică de carne fără ochi, care se mișcă în toate amănuntele ei. El însă nu mai văzuse în viața lui ceva atît de frumos ca copilul lui, cu fața ceea rotundă, plîină și viu mișcată și cu degetele cele lungi și subțiri la mînușitele de om.

Ah! cum ar fi vrut să-l desfășure, ca să-l vadă întreg, să-l pipăie cu mîna, să se încredințeze că e întreg, că setea de

viață, care-l făce să-și sugă cu atâta neastâmpăr pumnii, îi străbătea întreaga ființă.

„De ce, Doamne, atâta bunătate? Căci eu nu sunt vrednic de ea”, zise el adânc înduioșat și nu-și mai putu stăpâni plânsul.

Persida-și deschise ochii și-î deschise mari și-î îndreptă oarecum dormind, mirată și nedezmeticită spre el.

— Ah! Doamne! zise el în românește. Iartă-mă, Persido, că te-am deșteptat, dar nu mai pot! Nu mai pot! zise el iar și izbucni în plâns înăbușit.

Persida-î întinse mâna și-l apucă de braț, ca și când s-ar fi temut că se duce și-ar fi voit să-l oprească, să-l ție, să nu-l lase.

— Plângi, că-ți face bine, zise apoi peste câțva timp. E băiat, urmă iar. O să vezi tu ce băiat! Lasă, c-o să vezi cum toate au de aici înainte să fie altfel.

— Cum altfel? grăi dânsul deznădăduit. Eu tot eu rămân; de câte ori mi-am făcut cele mai amarnice muștrări? de câte ori mi-am pus tare-n gând să mă-ndreptez?! Tot nemernic am rămas, și nemernic am să fiu toată viața mea!

Persida se uită zâmbind senin la el.

Ce-î pasă ei acum dacă el se îndreaptă ori nu?!

Da, mai înainte, când toată gândirea, toată simțirea, toată purtarea ei de grijă asupra lui și numai asupra lui se îndrepta, ea ar fi voit să nu mai fie om ca dânsul și-l scotea din răbdare, îl îndârjea prin neîncetatele ei silințe. Acum însă nu mai vedea păcatele lui și-î era, așa cum îl știa, destul de bun.

Mara se deșteptă și ea din somn, dar, văzându-l la patul fiicei sale, nu-î mai venea să fugă, ca mai naînte, când se gândise c-ar putea să dea ochi cu el.

Văzându-l plângând, ea se înduioșă.

— Ei, lasă-le acum, zise ea; ce a fost a trecut. Mi-a spus Persida, mi le-a spus toate; toate le știu, să-î mulțumim lui Dumnezeu că ni l-a dat și-a rânduit să nu fie copil adunat de pe ulițe.

El a rămas uimit în fața ei. Ar fi voit să-î răspundă ceva, să meargă și acum la ea și să-î sărute mâna, dar nu putea:

erau parcă toate de prîsos, şi când îşi rîdică ochii, el se uită la ea ca şi când nu ar fi fost niciodată şi c-ar mai putea să fie supărare între dînşii.

— Sărmana mea mamă! grăi el în cele dîn urmă, suspînând.

— Are să vînă şi ea! zise Mara. Trebuie să vînă! Am să mă duc chiar eu să-î spun, s-o chem, s-o aduc: îî este nepot şi eî tot atît de bine ca mie; are şi ea să se bucure.

— Dar nu cumva să-î spuî, mamă, şi eî că suntem cununaţi, grăi Persîda îngrijată.

— Nu! ferî-a Dumnezeu! adause Naţl. N-ar putea să nu-î spună tateî, şi-l ştiţi cum e!

Eî începură apoi să se sfătuîască ce fel ar trebui s-o pornească pentru ca să-l moaie şi pe bătrînul Hubăr, ca la botezul copilului să fie adunaţi cu toţi în dragoste famîlîală.

— Avem, grăi Naţl, să-l botezăm în legea ta şi să rugăm pe părintele Codreanu să vie, ca tot el să-l boteze!

— Da! zise Mara încântată, tot el! Altfel nu se poate!

Persîda dete dîn cap şi ochii î se umplură de lacrimî.

— Nu, grăi dînsa, avem să-l botezăm în legea bătrînului Hubăr şi-o să rog, urmă plângînd, pe maîca Aegîdia să-î fie ea naşă. De mult încă mî-am pus-o aceasta în gînd, adăugă ea şi plânse înaînte.

Mara şi Naţl nu mai îndrăznîră să zică nîmîc. Aşa era! Tot dînsa era cea mai înteaptă. O durea pe Mara că nepotul eî n-o să fie creştîn adevărat, dar recunoştea ea că numai aşa se poate împlînzî Hubăr cel îndârjit.

Aşa, stînd de vorbă şi sfătuîndu-se între dînşii, în ferîcîită unîre famîlîală, î-au prîns zorîle de zî şi î-a apucat şi lumîna zîleî, pe care Hubăroaie o aşteptase cu neastîmpăr.

Nu mai putea, sărmana de femeie!

Sîngură dînsa ştia cât a răbdat şi cîte lacrimî a vărsat în tăcere după rarele eî întîlnîrî cu Naţl. Ţînea să nu treacă peste voînta soţului său; au însă toate un hotar: dîn clipa în care aflase că se apropîe ceasul, ea nu mai aştepta decît să plece soţul eî la măcelărie pentru ca să plece şi ea.

Persída şi Naţl şi Mara tresărîră într-un fel de uímíre când ea se íví în prag.

Era lucru fíresc ca ea să vîe şi nu se îndoíau că va şi veni: uímíţí erau dar numai pentru că dânsa veníse tocmai acum, când vorbeau despre dânsa.

Mara, cea dîntâi, se rídícă şi se duse la dânsa. Neştíínd ce să-şi mai zícă, ele se îmbrăţíşară în tăcere, se sărutară şi iar se ţínură îmbrăţíşate, în vreme ce copííí lor se uítau la ele opríndu-şi răsufierea.

Desfăcându-se dín braţele Mareí, Hubăroaíe trecu apoi pe lângă fiúl eí şi se duse la Persída, ca să o sărute de mai multe orí tot în tăcere, cu dragoste şi cu sfíală.

Abía după-aceea ochíí eí se oprírá asupra copílului şi de la el trecură la Naţl.

— Mult eşí nenorocít, grăi dânsa cu ochíí plíní de lacrími, şi mare noroc aí avut! Le ştiu toate, urmă apoi întorcându-se spre Persída. Ştiu cât aí suferít, fata mea. Dumnezeu are să ţí le ţíe toate în seamă şi să ţí le răsplătească!

— Lasă-le aceste, întâmpínă Mara. Să nu mai vorbím despre cele trecute, cí să vedem de cele víitoare.

Hubăroaíe se uítă lung la ea.

— Ţí-e uşor ţíe, grăi dânsa amărâtă, căcí stai sîngură, poţi să faci cum te trage ínima şi n-ai să te temí de nímení: mie mí-e groază când mă gîndesc la cele víitoare.

Persída se cutremură.

— Să nu fíe în ceas rău vorba pe care aí grăít-o fără ca să-ţi daí seama! suspínă Mara. Nu e în lumea aceasta nímic mai trist decât víaţa văduveí, care poartă ea sîngură greul víeţíí şi tot ea sîngură plînge când are vreo bucuríe. Ce-mí este mie că ne vedem adunaţi cu toţií aici, când răposatul, sármanul, nu poate să fíe şi el cu noi! urmă dânsa plîngând. Nu, dín ínímă nu puteau să-ţi íasă vorbele. Bărbatul tău e om şi el, e creştín, e părinte şi are să se moaíe în cele dín urmă.

Nící că-í veníseră dín ínímă acele vorbe, dar fuseseră grăíte, şi ca un fel de săgetare trecuse prín ínímíle lor

s'îmţământul că nu e unírea fericítă cu putínţă câtă vreme trăieşte el.

O clípă însă numaí, apoi începură a se sfátuí cum au să pornească lucruríle ca să-l aducă şi pe el în mîjlocul lor.

Hubăroaie nu îndrăznea să-í vorbească.

— Ce ar fí dacă m-aş duce eu şi í-aş cere íertare? grăí Naţl.

— Ferít-a Dumnezeu! răspunse muma lui. Ar fí destul să te vadă pentru ca să nu-şi mai poată stăpâni mânia. Nu ştiu ce are, dar de la un tímp încoace e dín ce în ce mai îndârjit.

— Am să le sufăr toate, întâmpínă Naţl, şi mí-e destul să-í spun o vorbă pentru ca să-l potolesc.

Persída, dând cu socoteala care e vorba aceea, clătínă dín cap.

— Nu! zíse ea. Aí face foarte rău. Te rog, mamă, urmă apoi întorcându-se spre Hubăroaie, să te ducí la maíca Aegídía şi să-í spuí c-o rog de íertare şi doresc a vorbí cu dânsa. Are să vie, íar celelalte le lăsaţí pe míne.

Aşa s-a şi făcut.

De la cârciumă Hubăroaie s-a dus drept la mănăstíre, şi pe la amíazăí maíca Aegídía cea mărunţică şi cu faţa aspră a cerut binecuvântarea stariţei ca să poată merge la fata ei.

Trecuse atâta tímp de când nu se mai văzuseră şi atât de multe s-au petrecut în tímpul acesta. Era însă la mîjloc un suflet nevínovat, şi maíca Aegídía íntră în cârciuma de la Sărărie ca-ntr-o bíserică, sfícioasă şi cu pas uşor.

Tot aşa a şi íeşít peste vreun ceas, ca să meargă la păríntele pleban, care s-a dus apoi fără de întârzíere la Hubăr, căcí vorba era să scape trei suflete rătăcite.

— Ştiu de ce aí venít şi ce vreí, íí zíse Hubăr. Nu mí-a spus nímení, dar mí-e destul să te vād ca să ştiu. Uíte, í le íert toate, toate le trec cu vederea, toate le uít ca şi când n-ar fí fost nícíodată: nu-l pot însă íerta că nepotul meu e copíl nelegíuit.

— Tocmaí de aceasta e vorba, grăí plebanul aşezat. E o nenorocíre că aşa au venít lucruríle, dar trebuie să ne ferím

de alta mai mare: să-î cununăm cât mai curând, pentru ca copilul să fie botezat ca născut din părinți care trăiesc în căsnicie binecuvântată de sfânta biserică.

— Minciuni! strigă Hubăr. Pata tot rămâne. Grozav am fost pedepsit eu pentru câteva clipe de ușurință! Nu mi-e destul că trebuie să-mi știu copilul de pripas, dar am ajuns să am și un nepot nelegiuit.

— Despre aceasta să nu vorbim, grăi plebanul cu oarecare asprime. Ți-ai făcut datoria și trebuie să ți-o faci până la sfârșit. Copilul născut din adulter nu găsește milă nici la oameni, nici la Dumnezeu: el n-are loc în rândul creștinilor și e suferit numai în tinda bisericii. Născut din greu păcat, viața lui nu poate să fie decât o grea osândă. N-ai să-l știi, n-ai să-l vezi!

— Dar îmi iese mereu în cale! strigă Hubăr deznădăduit.

— E în adevăr de necrezut cum a ajuns el la casa lui Națl, grăi plebanul. N-ai însă să ții seama de el și n-ai mai ales să puî alătura cu dânsul pe nepotul tău, care nu din adulter, ci numai din căsnicie lipsită de binecuvântare e născut.

— Dar ce este vinovat el?!

Preotul clătina zâmbind din cap.

— Fără de voinea lui Dumnezeu, zise el, nici un fir de păr nu se clatină: cum s-ar putea oare ca om să se nască fără de a lui voiață?! Era de mai naînte vinovat și pentru vina lui osândit să se nască din păcat, pentru ca să treacă disprețuit de semenii săi prin lume. Și osândit, pentru vina ta, erai și tu să-l zămislești, pentru ca să nu mai poți trăi liniștit. Poartă-ți osânda cu umilință și cu răbdare îndelungă, pentru ca să ți se ierte vina. Toate ai să le treci cu vederea și să te gândești numai la împlinirea datoriei tale, pentru ca copilul să fie botezat în legea ta și primît în sânul singurei biserici în adevăr mântuitoare. Dacă ei nu sunt cununați, botezul are să se facă în legea mamei și copilul este pierdut pentru biserică.

Acesta era un lucru peste care Hubăr nu putea să treacă.

Nu mai era vorbă dacă vrea orî nu vrea, poate orî nu poate; trebuia să voiască și să poată, să se siluiască însuși pe sine,

ca să fie ocrotit ca fiu supus de sfânta biserică şi să afle iertare înaintea lui Dumnezeu.

A rămas dar vorba ca plebanul să-l aducă pe Naţl, pentru ca să ceară iertare şi părinteasca binecuvântare.

Era hotărât Hubăr să le facă toate după cum le rânduiseră preotul, dar prea suferise multe, tot nu se împăcase cu gândul că nepotul său e copil nelegiuît şi, când se văzu faţă-n faţă cu fiul său, sângele îi năvăli spre cap şi ochii îi se împăienjeniră.

— Nemernicule! Cum ai putut tu să-mi faci şi ruşinea aceasta?! strigă el ca ieşit din fire şi-i trase fiului său două palme.

Plebanul ridică mâna.

— Rabdă, fiule, zise el, că ţi se cuvine şi ţi-e părinte.

Naţl îşi plecă capul, apoi făcu un pas înainte, apucă mâna care-l loviseră şi o sărută.

Uitându-se în ochii tatălui său, el fu cuprins de simţământul că în zadar sunt toate, căci trăi liniştit cu acest om nu se poate.

— Loveşte-mă, alungă-mă, grăi, ceartă-mă cu cea mai mare asprime, dar să aibi inimă de părinte pentru copilul meu, care nu e născut, precum văd că crezi, din căsnicie nelegiuită.

— Cum nu e?! întrebare plebanul şi Hubăr deodată.

— Persida, răspunse Naţl ridicându-şi capul, nu e femeia care poate să trăiască în căsnicie nelegiuită. A venit cu mine fiindcă în starea deznădăjduită în care mă aflam se temea să mă lase singur. Ar fi murit însă mai bucuros, dară nu ar fi venit dacă nu s-ar fi găsit un preot care era gata să ne cunune. Suntem cununaţi!

— Cum? În taină? Fără de învoirea părinţilor? întrebă preotul.

— Cu învoirea mamei, răspunse Naţl cam în silă; învoirea tatălui nu o puteam cere fiindcă eram în duşmănie.

— Dacă așa este, grăi preotul întorcându-se spre Hubăr, atunci căsătoria e neatinsă şi copilul e legiuît. Dar tot trebuie să fie binecuvântată căsnicia de amândouă bisericile.

Hubăr nu se putea dezmeticí. Se símŃea ușurat, dar tot nu putea să-l íerte pe NaŃl că s-a căsătorit fără de învoírea lui.

— Să fíe, zíse el, să fíe binecuvântată de amândouă, dar copilul e al nostru, numaí al nostru.

— Da, tată, răspunse NaŃl, și eí rămaseră câțva tímp într-un fel de încordare.

Părintele pleban ar fí așteptat ca eí să-și dea mâna, să se îmbrățișeze, să se sărute, să arate că s-au împăcat. NaŃl nu îndrăznea însă să se apropíe de tatăl său, iar Hubăr nu putea să se uíte în ochíi fíului său.

— Te rog, tată, grăi în cele dín urmă NaŃl, dacă se poate, să víi să vezí copilul.

Hubăr își rídică ochíi. Nu putea să zícă ba și íi era foarte greu să se ducă.

— Am să víu, zíse el, da! am să mă duc. Să știí însă că nu la tíne mă duc, cí la femeía aceea, care e prea bună pentru un nemerníc ca tíne.

NaŃl își plecă iar capul. Era și el de părerea tatălui său și nu se-ndoía că Persída va îndulcí fírea bătrânului.

— Am să víu mâine dímíneață, zíse iar Hubăr întorcându-se spre părintele pleban. Azi e prea târzíu și trebuíe să mă maí gândesc și eu.

Seara apoi Hubăr a vorbít cu nevastă-sa, care era foarte ferícită văzându-l dín ce în ce maí muíat și maí ferícită încă se símŃea când el íi spuse că dânșíi sunt cununaŃi.

— E femeíe foarte înŃeleaptă și foarte cumsecade, grăi dânsa.

— Nu e níci NaŃl băiat rău, întâmpínă el înduíoșat. Au venít însă lucruríle așa că nu maí știía băiatul ce să facă. Vínovat sunt numaí eu.

Hubăroaíe se uíta lung și cu ochíi plíní de lacrími la soŃul eí. N-ar fí crezut nícíodată că el poate să facă asemenea mărturísíre, și acum ar fí voít să cadă în genunchí la pícíoarele lui și să-l sărute mâna.

— Sărmana femeíe! urmă el. Cât a suferít și cât a știut să rabde! Míe parcă nu-mí víne să cred că poate o femeíe

să fie cununată şi să trăiască aní de zile de-a rândul fără ca s-o spună aceasta. Măine, adăugă el, mergem amândoi, în ziua mare, ca să ne vadă toată lumea, şi toată lumea trebuie să afle adevărul.

Aşa au şi făcut.

N-avuse Hubăr în viaţa lui zí mai mare decât aceasta. Se pregătise parcă s-ar duce să se cumínece şi parcă tot nu era gata.

Un dar pentru nou-născut. Un semn de íubíre pentru nora lui.

El se duse la dulap şi luă dín lădiţa de fier zece, apoi douăzeci şi cinci şi în cele dín urmă toţi galbenii pe care-i strânsese, peste trei sute, apoi scoase şi cutia cu argintărie.

— Să le-o dăm lor, că noi tot degeaba o ţinem.

— Să le-o dăm! răspunse Hubăroaie râzând cu mulţumíre.

Şi tot astfel, ca de zí mare, aşteptau şi Naţi cu Persída.

Se vede însă că zí cu desăvârşire senină nu e în lumea aceasta cu putínţă.

Mara era şi ea mulţumită, dar nu se bucura cu toată ínima; prea îi era drag copilul acela pentru ca să se poată împăca cu gândul că el are să fie papistaş. Îi era parcă mai bucuros l-ar şti aşa, nebotezat, şi síngura ei vorbă era: „Voí faceţi cum ştiţi; al vostru e copilul!”

Apoi mai era la mîjloc şi Bandí, care se uita la copilul Persídei ca la un nou soare răsărit pe cer. În mîntea lui nu putea să íntre gândul că Hubăr va atînge copilul acesta. Nu era în lumea aceasta, pentru dânsul, om mai urgísit decât acel Hubăr, de care răposata lui mumă fugea înspăimîntată, care-şi alungase fecíorul şi-í făcuse Persídei atît de multe zile amare. Îi venea decí să fugă când a aflat că vine Hubăr. Nu! níciódată n-ar fi crezut că poate să fie Persída atît de nemernică ca să stea de vorbă cu un om ca Hubăr, şi acum, când ştia că dânsa-l aşteaptă, îi era parcă n-a mai rămas pentru el nímică în lumea aceasta. Şi totuşi ar fi voít să se ducă în lume şi nu putea; şedea posomorât într-un colţ şi nu era în stare să se mişte.

Hubăr și Hubăroaie au trecut pe lângă el fără ca să-l bage în seamă.

Era și frumoasă și grea clipea în care ei au intrat la Persida. Păcat numai că Mara nu era și ea de față.

Nașl stătea umilit la căpătâiul patului și se dete puțin la o parte când părinții lui intrară, iar Persida îi aștepta cu fața răzătoare.

Hubăr, deși cam strâmtorat, era om trăit în lume și știa ce voiește.

El se duse la Persida și o sărută pe frunte.

— Iartă, fata noastră, toate supărările pe care ți le-am făcut și fii încredințată despre iubirea noastră părintească, grăi apoi uitându-se în ochii ei.

— Nu suntem vrednici noi, răspunse ea sărutându-i mâna, dar copilul acesta?!

Hubăr desfăcu punga și vărsă galbeni peste copil.

— Belșug să se reverse și binecuvântare asupra ta! grăi el și se plecă să sărute copilul.

Apoi Hubăroaie îi dete Persidei cutia de argintării. Hubăr își îmbrățișă și feciorul, și ei petrecură mai departe ca oameni care se iubesc și de mult nu s-au văzut. Atât era Hubăr de încântat de nora sa, încât luă hotărârea de a merge chiar acum la Mara, ca s-o roage să vie deseară și ea și să petreacă cu toții împreună; atât era de încântat, încât chiar acum hotărî ca de la Sf. Gheorghe înainte Nașl să părăsească birtul și să vie acasă.

Pe când însă ei petreceau în casă, Bandi se plimba neastâmpărat prin cârciumă. Îi era parcă s-a sfârșit viața lui și-i venea să sară, să-l apuce de gât, să-l omoare pe Hubăr, care s-a pus între el și singurii oameni pe care-i avea în lumea aceasta.

Când Hubăr ieșea, Bandi stătea în calea lui și se uita la el drept în față, îndrăzneț, fără ca să-și ascundă mânia, gata de a-l înhața, mai mult smintit decât om în toată firea.

Hubăr se cutremură și se oprî cuprîns de groază în loc, încât nevastă-sa trecu înainte pe lângă băietanul care din calea ei se dete la o parte și-l lăsa apoi și pe Hubăr să treacă.

„Doamne! ce am eu să fac?!“ grăi el după ce se văzu trecut.

— Du-te tu singură la Mara, urmă apoi peste puţin, întorcându-se spre nevastă-sa. Spune-î c-o rog şi eu, c-o rugăm amândoi. Eu trebuie să mă duc la părintele pleban. Trebuie, acum, neîntârziat.

XXI

PACE ŞI LINIŞTE

„Ah, Doamne! grăi Persida pierdută în gânduri, e atâta timp de când n-am fost la biserică.“

Îi adunase noul-născut pe cei de atâta timp risipiţi şi-î ţinea la un loc, dar ea se uita în ochii fiecăruia din ei şi vedea că pacea n-a intrat încă în suflete, simţea că tot mai are să treacă prin zile grele.

De ea se apropiau toţi cu dragoste şi sfială; pe ea o socotea fiecare mai presus de sine; de dansa ascultau cu toţii; ea putea să-î povăţuiască pe toţi după buna ei chibzuinţă; ei, însă, între dânşii, tot învrăjbiţi erau, şi ea în toată clipa se temea ca nu cumva învrăjbirea să se dea pe faţă.

Singură maica Aegidia era cu desăvârşire mulţumită. Îşi crescuse atâta timp fata pierdută, şi acum, după ce o vedea chiar mai aşezată de cum fusese, era mândră în sufletul ei şi venea în toate zilele să o vadă, să stea cu dansa, să-î fie de ajutor.

Avea însă până chiar şi maica Aegidia o mâhnire în sufletul ei, şi îndată ce venea Mara să-şi vadă fata şi nepotul, călugăriţa mărunţică nu mai rămânea. Lasă că prea îi plăcea Marei să arate că e a ei fata, dar mai era la mijloc şi botezul.

Hubăr stăruia ca copilul să fie botezat cât mai curând, în casa părinţilor lui; Persida ţinea însă ca copilul să fie botezat mai târziu, când va putea să meargă şi ea la biserică. Iar Mara stăruia alături cu fiica ei şi nu se sfia a-şi da pe faţă dorinţa ca tot popa care a făcut cununia să facă şi botezul. De câte

orí vorba venea la aceasta, maíca Aegídía începea să tremure, se uíta cuprínasă de o vie îngrijíre în ochíí Persídei şi nu maí putea să stea.

Tot cam ca maíca Aegídía era şi Hubăroaie. Ar fí fost, sărmana femeie, gata să se învoiască cu toate şi să dea şi sângele dín ínima ei, numaí ca lucruríle să meargă bine şi Persída să nu fíe supărată. Nícíodată însă soţul ei nu fusese atât de nelíníştít ca acum, şi, văzându-l nelíníştít pe el, nu maí avea nící ea odíhnă.

Cum oare ar fí putut Naţl să fíe ferícít?!

Ţínea la copílul lui ca la lumína ochílor săi; adeseorí îl cupríndea însă símţământul că prea e grea sarcína pe care trebuía s-o poarte.

Era trecută viaţa fără de grijí. El stătea zíua toată în pícíoare, alerga de ící până colo, se bălăbănea cu slugíle, cu oamenii dín cârciumă şi cu cei dín bírt şi abía acum íşí dădea seama ce fel íşí petrecea Persída viaţa în vreme ce el stătea de vorbă cu prieteníí, se plímbla orí íşí omora tímpul jucând cărţi. Şí totuşí el era mereu la dânsa, ca să vadă dacă nu-í lípseşte ceva, dacă poate să-í dea vreun míc ajutor, să-í facă o mícă plăcere.

Íí era adeseorí parc-o píerde, parcă a píerdut-o, parcă nu maí e nevasta lui, cí numaí muma copílului său. Nu-l maí vedea pe el, nu-l maí băga în seamă de când avea copíl, şi pe nesímţíte se schimbaseră lucruríle, încât ea, care-í fusese maí ínaínte ca o slugă, şi-l făcuse slugă pe el. Era destul un semn făcut de dânsa, pentru ca el să dea pe toţi la o parte şi să alerge, căcí nu ştía nímení s-o mulţumească atât de bine ca dânsul.

Dar acestea au venít încetul cu încetul şi se petreceau ca lucrurí de síne întelese. Se deprínsese Naţl cu grijíle şi cu osteneala zílei atât de bine, încât nu s-ar maí fí putut símţi bine dacă nu le-ar fí avut. Ceea ce-l ţínea în neîncetată tulburare şi-l făcea neferícít era încordarea díntré tatăl său şi soacră-sa şi maí ales frământarea sufletească ce străbătea dín

ochii mereu neastâmpăraţi ai tatălui său. Îi era parcă o grea nenorocire are să cadă pe capul lor.

Pe Bandí, în sfârşit, nu-l mai băga nimeni în seamă.

Trecuseră timpurile frumoase, când Persída zăua întreagă îi zicea mereu: „Bandí, vino!“, „Bandí, du-te!“, „Bandí, aleargă!“, „Bandí, fă!“

Nu mai avea nici o treabă, nici un rost în lumea aceasta: putea să facă ce-î place. De când se născuse copilul acela şi de când venise Hubăr la casă, el era de prisos, uitat de toţi, dat ca o fiinţă netrebnică la o parte, rămas singur-singurel în lume.

Aşa stăteau lucrurile când a sosit, în sfârşit, ziua botezului, după cum o hotărâse Persída.

Era lucru nemaipomenit ca o călugăriţă să fie naşă, dar maica Aegídia îşi pusese toată stăruinţa să i se dea binecuvântarea, şi biserica era plină de lume adunată ca să vadă botezul neobişnuit şi pe Persída, care intrase deodată în inimile tuturor.

Gătită în haină de caşmir negru, pe care i-o dăruise socrul său, înaltă cum era, cu obraji tot plini, dar mai albă decât de obicei, păşind încet şi apropiindu-se cu umilinţă de altar, ea părea mai mult o vedenie decât fiinţă din carne şi oase, şi mulţi ingenuncheară când ea îşi plecă genunchii ca să-i mulţumească lui Dumnezeu că i-a dat tăria de a trece prin grele încercări.

De-a pururea nestrăbătute sunt căile sorţii.

Stând ingenuncheată şi cu capul plecat, ea se vedea în gândul ei însăşi pe sine, copilă răsfătată, stând în fereastra cu geamul spart de o întâmplătoare suflare de vânt, se vedea deschizând în neastâmpărul ei copilăresc cealaltă fereastră, se vedea trecând prin faţa măcelăriei... una câte una întâmplările care hotărâseră viaţa ei se reamintiră în sufletul ei parcă le văsa şi le văsa numai după un plan de mai înainte croit. Cuprinsă apoi de simţământul că nu e sfârşit încă şirul grelelor încercări, ea îşi plecă mai tare capul.

„Orişice ní s-ar mai fí întâmplând, Doamne, grăi dânsa, dreptate ní se face, dar pe el să-l aibí sub ocrotírea ta, căci tu l-ai voít, al tău este, ție ți-l voí păstra!”

Nu ştia nimeni ce simte şi gândeşte dânsa în clipa aceasta, dar, văzând-o, toţi erau cuprinşi de acelaşi simţământ, toţi, afară de Mara, muma ei, care, gătită ca nealte dăţi, stătea îndărătnică la íntrea bisericii.

Se supusese Mara, dar nu se împăcase şi îi venea din când în când să se repeadă, să ía copilul şi să fugă cu el din biserică. Íi era parcă í-l íau, í-l răpesc, í-l aruncă în prăpastie adâncă, în foc mistuitor, şi atât nepot avea şi dânsa.

Când părintele pleban se ívi îmbrăcat în odăjdii, ca să înceapă botezarea atât de neobişnuită, Mara făcu un pas înaínte şi apoi, pas cu pas, stând mereu şi făcând íar un pas înaínte, tot mai potolită, tot mai muíată, ea se apropie.

Când preotul vârsă apa sfântului botez în capul copilului, ea tresări străbătută de fiori şi ochii se umplură de lacrimi.

Acum era papistaş nepotul ei, cel mai íubít dintre toţi oamenii era papistaş.

— E frumos! grăi dânsa întorcându-se spre Persída. E frumos şi la dânşii botezul! Oamení suntem cu toţii, tot creştini, creştini adevăraţi, tot un Dumnezeu avem.

— Draga mea mamă! grăi Persída şi o îmbrăţişă. Dac-ar fí toţi ca tine, n-ar fí în lumea aceasta decât ferícire.

Atât era de ferícită Mara, încât îmbrăţişă pe maíca Aegídia, pe Naţi, pe Hubăroaie, până chár şi pe Hubăr, care nu râdea níci acum, ar fí fost în stare să îmbrăţişeze pe toţi cei adunaţi în biserică.

— Voí mergeţi acum acasă, grăi apoi grăbită, căci vín şi eu, dar trebuíe să trec mai înaínte pe undeva.

Trebuía, neapărat trebuía!

Cum adică?! Hubăr îi făcuse copilului un dar de un pumn de galbení; Hubăroaie îl înzestrase cu cincí mii de florini; nu putea să rămâie níci Mara mai prejos. Avea şi dânsa: trebuía să arate că are, că nu e níci dânsa cea din urmă, că ține şi dânsa la el.

Alergând spre casă, ea era tare hotărâtă să-î dea Persídei zestrea. Acum era cel mai potrivit timp ca s-o facă, pentru ca să vadă Hubăr că nu e níci Persída oríşícíne şi să ştie lumea că nu e fecíorul lui Hubăr mai presus de fata ei! Da! a Persídei era zestrea; pentru dânsa o adunase: acum era timpul să í-o dea.

Pare însă că erau prea mulţi bani, așa, deodată.

Se adunaseră la pod, cu pădurea şi dín camete, dín puţin câte puţin mai mult şi tot mai mult, peste treízeci de mii de floríní.

Era destul să-î dea treízeci, douăzeci şi cínci orí douăzeci de mii. Ceílalţi tot aí ei rămân, dar sunt mai bine păstraţi.

Ea luă în cele dín urmă zece mii. Tot era mai mult decât ceea ce dăduse Hubăroaie, poate chíar prea mult... şi íí venea Mareí să se întoarcă dín drum.

Era hotărâtă să dea baníí în faţa tuturor, cum lucrul acesta de obşte se face. Hubăr ţínuse însă ca de zíua aceasta să vie noră-sa la casa lui şi masa de cumetrie era un fel de nuntă, la care Hubăr íşí adunase, în cíntea nuroríí, pe toţi prieteníí şi cunoscuţií, tot oamenii de frunte, de care se sfía Mara. Văzând atâta lume şi așa oameni, íí părea rău că n-a luat mai mult.

Ea-l chemă pe Naţl la o parte.

— Uíte! íí zíse, am ţínut şi eu să fac un dar pentru copíl. Nu e mult, o parte dín zestrea Persídei: opt mii de floríní! Am să ví-í dau, adăugă întínzându-í baníí, şi pe ceílalţi. Aceştia acum, de botez.

Naţl ştia că Persída are zestre. I-o spusese Persída ea însăşi aceasta. Ştia şi că zestrea e mare. Acum însă, când vedea baníí în mâna tremurătoare, el, cu toate aceste, se sperie oarecum, căcí mulţi trebuiau să fie baníí pentru ca dânsa să poată rumpe atâta dín ei.

— Nu, zíse el dându-se puţin înapoi, te rog să nu ní-í daí, căcí trebuinţa nu avem de dânsíí şi la d-ta sunt mai bine păstraţi decât la noi. Ní-e destul să ştim că-í avem. Dacă îl

ține Dumnezeu pe tata cum e acum, avem destul, iar dacă nu, adăugă el sărutându-î mîna, n-o să mai fim cu d-ta ca mai înainte.

— Da, da! răspunse Mara. Mai bine decât la mine unde ar putea să stea? Să știți că-î aveți... pe toți, nu numai pe aceștia.

Atât voia Mara, ca lumea să știe, și de aceea nu se mai putea stăpîni, trebuia neapărat să le spună tuturor, fiecărui în taină, că n-are nimeni gînire ca al ei, care n-a voit să primească opt mii de florini, o parte din zestrea soției sale.

Nici că se uita însă oamenii ca mai naînte la dînsa. Las' că banul te ridică și în sufletul tău, și în gândul altora, dar banul agonisit e dovadă de vrednicie, și mesenii toți înțelegeau de ce Mara șade în scaun ca pusă într-un jet și vorbește rar și apăsător. Până chiar și Hubăr, care adunase și el destul, se uita cu un fel de mirare la dînsa, căci era femeie neajutorată.

Iar Persida se uita mereu și iar se uita la dînsa, o înțelegea deplin, și ar fi voit să fie singură, ca să poată plînge. Prea veniseră lucrurile frumos și peste toate așteptările ei bine; era peste putință ca ele să rămîie mult timp așa, și ochii ei necredincioși umblau scrutător de la unul la altul, ca să afle de unde are să înceapă cea mai apropiată mîhnire.

Nați, ei atât de drag acum, nu era în voia lui cea bună, cum îl știa de odinioară. Și, cine știe?! Poate că nici n-avea să mai fie vreodată în viața lui. Vin anii, vin grijile, vine greul vieții și trece veselă inimii.

El era strîmtorat, dus cu gândul, parcă nu credea că sunt toate cum le vede și nu cuteza să se bucure.

Hubăroaie era pierdută în purtarea de grijă pentru lumea adunată la casa ei, avea supărări peste supărări cu cei de afară. Tot se vedea însă că ochii ei se opresc, de câte ori întră în casă, cu un fel de temere asupra soțului ei. Nimeni mai bine decât dînsa nu-l cunoștea, și dînsa-l vedea că tot nu s-a împăcat cu lucrurile.

Mulțumită, voioasă, omeneste fericită nu era decât Mara, care le uitase toate și se pierduse cu desăvârșire în clipele de acum. Și, totuși, tocmai de la dansa a pornit întristarea inimilor.

Era peste putință ca ea să nu-și aducă în cele din urmă aminte și de cei ce nu se bucurau împreună cu dansa, iar aceasta o-nduioșa pe dansa și o mârșea pe Hubăroaie, care-și reamîntea amărăciunea de care fusese cuprinsă când a grăit vorbele pentru care Mara îi făcuse muștrări. E grozav lucru să dorești moarte cuiva, și-i era bietei de femei parcă toți știu acele vorbe și toți o muștră pentru ele.

Apoi nu putea nici Trică să se bucure cu Mara, și Persida se roși ca bujorul când muma ei își aduse aminte de el. Despre Trică nu era bine să se vorbească tocmai acum, când mintea fiecăruia era stăpânită de gândul că are Mara bani mulți. Îi era lui Hubăr rușine că noră-sa are frate pe acel om soios și nepieptănat, care seamănă mai mult a slugă proastă și intrase alături cu toți oamenii fără de căpătai la Verbonc. Cum se potrivea? Mamă ca Mara, fată ca Persida și fecior ca Trică! Acum, în clipele acestea, îi era și Marei greu, și ea-și făcea muștrări.

Frumoasă a fost ziua, dar ea nu s-a sfârșit în voie bună, și la despărțire inimile erau mai mult încleștate decât deschise.

Nici că se mai puteau deschide în curând.

Peste câteva zile Mara a primit veste de la Trică al ei. Fusese lovit în șold de o țandără de bombă și zăcea acum într-un spital din Verona.

— Sîmțeam eu! grai Mara. Dar eu singură sunt vinovată.

Și umbla Mara plângându-se mereu de la Radna la Lîpova și de la Lîpova la Radna. De când își știa fata bine așezată, se gândea numai la feciorul ei și nu băga de seamă că mai mari decât ale ei sunt supărările din casa Persidei.

Avea Hubăr cuvintele lui de a nu fi mulțumit, dar nu putea să le spună nimănui, ci trebuia să-și caute prilej spre a-și da pe față supărarea.

Tot vechea neînțelegere.

Îi întrase în cap gândul că are de Sfântul Gheorghe să-î treacă măcelăria lui Națl și apoi să se ducă acasă, la Viena.

— Trăiți voi, îi zise el nevestei sale, mai bine fără de mine decât cu mine.

Hubăroaie rămase ca lovită de un junghî drept în inimă. Ce ar fi putut însă ea să-î zică orî să-î facă spre a-l încredința că tîn cu toții la dânsul?!

Lucru lămurit era numai că Națl nu putea să ia măcelăria fiindcă nu era măiestru. Degeaba alerga Oancea, căci Bocíoacă, supărat rău pe Trică, de la care primise cele șaptesprezece sute, și zgândărât mereu de soția sa, ținea una și nestrămutat la hotărârea lui de a nu primi în breaslă pe un om care nu și-a făcut tăietura de măiestru la timpul hotărât și-a umblat ani de zile de-a rîndul fără de rost.

Astfel treceau zilele, și în trecerea lor inimile se înăspreau tot mai mult.

În Săptămâna brânzei, când Trică s-a întors, în sfârșit, acasă, singură Mara se bucura, iar Persída ar fi voit să-l roage să se ascundă, ca să nu-l vadă Hubăr. Nu se putea să vie la mai rău timp.

Dar era venit.

Cam șoldiș, nu-î vorbă, cam plecat într-o parte, însemnat, ca nu cumva să uite vreodată cele petrecute, dar îi ședea oarecum bine și la jocărie nu-î făceau nîci o stricăciune, așa zicea Mara.

Cum poate omul, Doamne, să se schîmbe trecând prin lume! Lasă că era periat și pieptănat, cu obrazul ras și cu mustăcioara răsucită, bine strâns la brâu și cu căciula pe-o ureche, dar degeaba mai căutaî în el pe prostălanul motolog, din care putea orîșinice să facă ce vrea.

— Bocíoacă e prost, grăi el când Persída își spuse supărările. A fost totdeauna și o să rămâie toată viața lui. Am eu să-l dumeresc și-o să vezî că toate au să meargă strună.

Ușurel apoi, fără de grijă, ca și când nimîc nu s-ar fi întîmplat, el s-a dus la Bocíoacă, dar la Bocíoacă, nu la nevasta lui.

Era foarte supărat Bocíoacă, dar când l-a văzut că vine râzând, când l-a văzut că-í cam şoldís, dar altfel de tot bine, nu mai avea nící el ce să-í facă.

— Ştiu că te-ai supărat, íi zise Trícă. Dac-ai cerceta mai de aproape, n-aveai de ce, dar te-ai supărat; uíte, bate-mă, trage-mí palme, ca şi când ţi-aş fí fecíor, că te-am avut ca tată, apoi să fím tot ca mai naínte!

Bocíoacă clătínă dín cap. Íi era foarte greu, dar nu putea.

— Ce-a fost a trecut, grái el scoţând vorbele cu anevoíe. Eu ţi-am spus şi tot ţi-am spus să te puí bine cu jupâneasa; ce să-ţi fac dacá n-ai voít să mă înţelegí?

Trícă se uítă lung şi cam cu mílă la el, apoi îl apucă de braţ.

— Dacá jupâneasa e stăpânul caseí, zise, să mergem la ea.

— Nu e stăpânul caseí, răspunse Bocíoacă, dar pacea caseí de la ea atárnă şi asta nu o dau pentru nímíc.

— Să mergem la ea, zise íar Trícă.

Marta şi fata eí tresăriră când Trícă se íví în pragul caseí marí, unde ele lucrau la fereastră. Prea veníse fără de veste omul care le zguduíse pe amândouă atât de mult.

— Jupânul zíce, grái el dezgheţat, că nu poate să mă primească íar calfă, fííndcă nu voíţi d-voastră. Dacá eu aş avea nevastă, n-aş cere învoírea eí, adăugă el uítându-se cam de sus în jos la Marta; fíínd ínsă că jupânul o cere şi eu n-am vreme să aştept, o fac cătăneşte şi vă întreb dacá mă primíţi orí nu.

Sultana începu să tremure: era tot omul straşníc, care-í arunca atuncí pe ceílalţi la dreapta şi la stânga ca să-şi deschídă drum spre Verbonc. Íi era frícă de el, dar nu ar fí putut să se depărteze de dânsul.

Marta era strívítă. Ea síngură îl înţelegea. Dar nu se dădea.

— După cum aí venít şi după cum întrebí, grái dânsa venínoasă, ne vine să-l întrebăm noí pe jupânul dacá mai putem orí nu să stăm şi noí în casa aceasta.

Bocíoacă, omul păcíí, ar fí voít să fugă şi să-í lase síngurí.

— Bîne, íi zise el Martei, nu se poate să vorbeşti şi tu fără ca să înţepí cu límba?! Ce aí cu el? Spune-mí şi mie, ca să ştiu.

— Nu are nímíc! grăi Trică. O fí avut ce-o fí avut, dar nu mai are şi níci n-o să mai aibă nímíc. Eu rămân şi pace bună! Cíne se ía după muíere se mıră şi el unde se pomeneşte. O să vezí cât de bíne o să ne nărăvím.

Aşa au rămas apoi lucruríle.

Era hotărâtă acuma şi treaba lui Naşl.

Nu-şi făcuse Trică aníí de călătoríe, dar Bocíoacă tot ţínea să-l scoată măíestru.

— Închíde tu un ochí, grăi Oancea, care nu putea níci acum să se stăpânească, apoi închídem şi noí ceilalţi unul. Noí ştím, noí facem, şi nímení nu ne mai poartă de grijă.

Cam aşa se gândea şi Bocíoacă, şi încă în postul Paştilor amândoi cumnaţií au fost scoşi măíestrí.

Nu mai avea Hubăr acum de ce să fíe nemulţumít şi níci nu zíceá că este.

A treía zí de Paşti, Bocíoacă a dat masă mare în cíntea noílor măíestrí. Nu putea nímení să-í ía dreptul acesta, lasă că era staroste, dar mai avea şi fată mare.

Hubăr nu numai că s-a dus şi el cu nevastă-sa, dar a dus cu dânsul şi pe păríntele pleban, căcí Bocíoacă poftíse şi el pe păríntele protopop, şi íntâía oară, de când veníse la Lípova, Hubăr nu se mai símţea străín între străíní, cí acasă la el, înconjurat de aí săí.

Ce oameni cumsecade!

Dar tocmai aceasta îl făcea să stea ca pe spíní şi pe jăratíc.

Íí venea să plângă când se uíta la faţa senínă a Mareí. Cuprínsă de símţământul că dânsa í-a adunat pe toţi la un loc şi că copííí eí sunt cheagul care-í ţíne strânşi, ea umbla mândră şi uşoară, oarecum pe zburate, şi vorbea rar şi apăsát ca o împărăteasă.

Iar el tresărea când ochíí se îndreptau asupra lui şi ar fí voít să poată sta ascuns într-un colţ.

Ce-ar fí zís toţi aceştí oameni dacă ar fí ştiút ce fel de greutate apasă asupra lui?!

Puţin í-a pásut mai naínte; acum însă ţínea să-l socotească şi eí cum el íí socotea pe dânsíí.

Îi era destul să se uite în ochii mari ai Persidei pentru ca să fie încredințat că ea știe. Nu putea să-și dea seama cum și de la cine a aflat dânsa, destul că nu din întâmplare-l ținea pe Bandi la casa ei, și îi era greu de dânsa.

Nu fusese mai înainte pentru dânsul nimeni mai sus de părintele pleban; încetul cu încetul însă el a ajuns s-o pună pe Persida mai presus de toți.

— Pleacă, i-a zis preotul când a văzut nerăbdarea lui, du-te, stai acolo în liniștită retragere, căci ai din ce să trăiești.

Așa și voia să facă. Acum însă, când toate se lămuriseră, încât nu mai rămânea decât ca Nați să se mute și să ia măcelăria, el nu mai dormea noapțile și nu mai avea zi tihnită. Cum putea el să plece când nevasta lui plânga deznădăjduită de câte ori vorba era de plecarea lui? Cum putea să se depărteze din lumea aceasta, în care acum se simțea atât de bine? Cum putea să plece fără ca să fi făcut ceva cu Bandi?

Persida, care-l ținea pe băiat la casa ei, nu era de părerea preotului: el trebuia neapărat să vorbească cu dânsa.

Și dacă au doi oameni să vorbească ceva, ei o știu aceasta fără ca să și-o spună.

Persida vedea și ea că el vrea să vorbească cu dânsa, și degeaba îi zicea Nați să nu se amestece, căci simțământul de milă și dorul de liniște o împingeau să lămurească odată și lucrul acesta. Ea n-aștepta decât să-l prindă singur.

— Uite, tată, îi zise ea ca și când vorba ar fi de un lucru de nimic, noi ne mutăm de Sf. Gheorghe; n-ar fi oare bine să lăsăm cârciuma în seama lui Bandi? Băiatul e tânăr, dar e așezat și harnic și n-ar duce-o rău dacă am purta și noi grijă de el.

Hubăr se făcu alb ca varul.

El se uită câțva timp țintă și cam speriat în ochii ei, apoi îi apucă mâna, o ținu strânsă și începu să plângă mai întâi încet și pe înăbușite, iar în urmă cu hohote.

— Ce să fac eu?! strigă în sfârșit.

— Dac-ai fi om rău, n-ai plânge: nu ți-ar păsa, cum celor mai mulți nu le pasă, grai dansa. Întrebă-ți inima, căci ea-ți va spune ce ai să faci, și rău nu poate să te povățuiască.

— Eu zic să-l iau cu mine, zise Hubăr, să-l duc acolo, să-l fac vreun rost și apoi să mă întorc.

Persida stete câtva timp pe gânduri.

Era frumos și bine așa; mai frumos și mai bine nu s-ar fi putut, și mare lucru ar fi fost dacă Hubăr ar fi făcut-o aceasta mai demult. Acum însă parcă era prea târziu. Dar toate sunt cu putință când omul voiește cu tot dinadinsul, și lucrul trebuia să se facă; de la el atârna pacea și liniștea întregii familii.

— Am, grai dansa, să-l iau pe departe și să-l pregătesc. Treci mâine seară, dacă poți, pe la noi. O să potriveșc lucrurile așa ca să fii singuri și nesupărați de nimeni. El ține la mine și o să mă asculte.

Și ținea, în adevăr, tot mai ținea Bandi la Persida. Vorba e numai că om în toată firea n-a fost Bandi niciodată și mai ales acum, de când lucrurile se schimbaseră, el se făcuse de tot sperios.

Un singur gând îl munea: ce are să se aleagă de el după ce Persida se mută la casa lui Hubăr?

— De ce?! Întrebă el dar când Persida îl întrebă dacă vrea să meargă fie la Pesta, fie chiar la Viena.

— Să vezi și tu lume, să mai înveți, să te faci om, răspunse Persida. Tata mi-a făgăduit, urmă ea, că te ia cu dansul dacă vrei să mergi.

— De ce mă ia? Întrebă iar Bandi.

Nu intra-n mintea lui gândul ca Hubăr, omul rău și urgisit, de care muma lui fugea speriată, să-l facă lui vreun bine.

— Pentru ca să-mi facă mie o plăcere, răspunse Persida.

Da! asta o înțelegea Bandi. De dragul Persidei putea până chiar și Hubăr să fie bun.

El dete din umeri.

— Și când o să mă întorc? Întrebă.

— Când vei voi, răspunse ea.

Bandí dete dín umăr.

La urma urmelor, totuna îi era dacă cu dânsa nu putea să meargă și dacă așa voia dânsa.

Putea Hubăr să vie acum, căci toate erau pregătite.

Deși o știa însă aceasta, Hubăr, ieșind seara ca să meargă la cârciuma de la Sărărie, tremura în tot trupul, ca făcătorul-de-rele care vede că nu-î mai rămâne decât să săvârșească fapta. Greu, de tot greu îl apăsă gândul că trece peste povața preotului, și-î venea la tot pasul să se oprească și să se întoarcă dín drum. Era parcă peste puțină ca lucrurile să se sfârșească atât de frumos cum el le plănuiise. Nu-î rămânea însă decât să meargă înainte, cum merge bolovanul pornit odată pe coaste la vale.

Ajuns față în față cu Bandí, singurî în casă, el era hotărât cu desăvârșire.

— Carevasăzică, vîi, băiete, cu mine? întrebă el.

Bandí se uită la dânsul și parcă nu mai era omul rău și urgisit, parcă era în zâmbetul și în ochii lui o bunăvoință nemaîpomenită.

— Mă duc, răspunse el. Dacă vrea Persida!

— O să-ți meargă bine, băiete, urmă Hubăr, o să le ai toate dín destul.

Bandí se uită iar la el.

— De ce? întrebă.

Era în acel „de ce?” și în felul cum fusese rostît ceva ce-l înfîiora pe Hubăr.

Ajuns odată până aici, el nu mai putea să se stăpânească: trebuia să meargă înainte până la sfârșit, să scape de toată greutatea ce-l apăsă.

— O să-ți spun mai târziu, grăi el. Acum să știți numai că n-ai pe nimeni în lumea aceasta mai aproape decât pe mine.

Bandí se dete îndărăt și începu să rîdă pe rânjite.

— Ai cunoscut tu pe mama? întrebă el rîdîcînd mîna. O știți? Îți aduci amînte de ea?

— Da! răspunse Hubăr, cu capul plecat.

— Nu-mí maí spune, că ştiu, grăi Bandí cu glasul înăbuşít. Mí-eştí tată! Nu-í aşa?

— Da! îi zise Hubăr apropiíindu-se de el.

Bandí îl loví cu pumnul în piept, apoi, cupríns de un fel de turbare, se năpustí asupra lui şi-l muşcă în gâtlej, încât căzură amândoi unul peste altul în mîjlocul casei, Hubăr, cu ochii închíşi şi fără ca să se maí apere, iar Bandí, cu genunchii pe pieptul tatăluí său, rîzînd şi apăsînd mereu cîtă vreme maí simţea răsuflare în el.

Cînd Persída a deschís, în cele dîn urmă, uşa, ca să vadă ce fac, în casă era líníşte şi Bandí rîdea înaínte.

REFERINȚE ISTORICO-LITERARE

Slavici a intuit prea bine și rotația caracterului într-o familie, fenomen mai însemnat și mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau față în față tinerii cu nouă mentalitate și bătrânii înțepeniți de prejudecăți, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleași idei preconcepute ca și bătrânii și suferința lor vine din călcarea lor. Iar vițiile părinților răsar reîmprospătate la copii. Națl e posac, leneș, chinuit de cazuri de conștiință, brutal și delicat ca și tatăl său, iar Persida așezată în fruntea unei cârcume devine prin instinct avară, autoritară și plină de orgoliu familial.

Înșușirea esențială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi un poet și un critic al eroticii rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propășțiți sufletește, în stare de nuanțe și de introspecții, deși nerupți încă din hieratica etnografică. Jumătate de roman notează încet, răbdător, aprinderea, propagarea și izbucnirea iubirii la o fată conștientă prin frumusețe de farmecele ei, întâi provocatoare și nehotărâtă, apoi stăpânită și în stare de orice jertfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptățește cu mila și devine la sfârșit jărat mistuitor. Mara știe puterea lui de neînvins. Respingând ideea însoțirii cu Națl, nu învinovățește pe fată și nici n-o sfătuiește să se învingă:

„ — Nu, fata mea, zise Mara liniștită. Așa vin lucrurile în lumea aceasta: pleci în neștiute și te miri unde ajungi; te-apucă — așa din senin — câteodată ceva, și te miri la ce te duce. Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea; ce ți-e scris, are neapărat să ți se întâmple: voința lui Dumnezeu nimeni nu poate s-o schimbe.“

Așadar, dragostea e văzută ca un destin, și autorul, scutit de a o mai motiva, o descrie doar. Treapta cea mai de sus a ei este, față de un bărbat sfios și fără voință, dezvoltarea femeii înseși în care patima se amestecă cu milă maternă:

„ — Ce e, Ignatius? grăi dânsa. Ce s-a întâmplat? (Na!l bătuse pe tată-său.) Cum a căzut o atât de groaznică nenorocire pe capul tău?

Era în acel Ignatius, pe care nu-l mai auzise de la nimeni, în tonul în care vorbea ea, în întreaga ei fire atâta căldură, atâta inimă deschisă, o atât de curată iubire, încât el rămase cuprins de uimire și uitându-se la ea ca la o ivire mai presus de fire...

— Nu! grăi dânsa în cele din urmă cu liniștită hotărâre, n-am să mă înspăimânt, n-am să fug, n-am să te părăsesc, zise, și-i apucă mâna și se alipi de el și-și trecu gîngăș brațul peste gâtul lui. “

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuțit și dramatic. Când însă năzuiește a da eroilor fineți sufletești de oraș, complicații culturale, tonul apare cu desăvârșire fals și didactic.

G. CĂLINESCU, Istoria literaturii române de la origini până în prezent, București, Fundația pentru literatură și artă, 1941, p. 452—453.

Preocupat de problema etică și educativă, Slavici fixează nu numai tipul unui scriitor, cum Ardealul a produs mai mulți de la el încoace, dar și un tip social mai general, în care s-a recunoscut multă vreme sănătatea sufletească a regiunii. În amintirile sale, scriitorul și-a destăinuit crezul moral, făcut din cumpătare și spirit al dreptății și adevărului, lămurind în același timp izvoarele îndrumărilor sale, între care se disting în chip destul de curios socialismul lui Louis Blanc alături de vechile norme ale înțelepciunii chineze: „Dându-mi silința să potrivesc, scrie Slavici, propriul meu fel de a fi cu cele zise de Lorenz Stein și cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuințele omenești, m-am pătruns pentru întreaga mea viață de rostul nu numai economic, ci totodată și moral al îndrumării de a mă mulțumi cu puțin. Nu numai trebuințele prea multe și prea mari sunt nesecat izvor de rele îndemnuri, dar și dacă obârșia sărăciei sunt trebuințele nemăsurate, e mare bogăție să te mulțumești cu puțin și în același timp, mulțumindu-te cu puțin, lași prisosul pentru alții... Vorbind apoi undeva despre înțelepciunea practică, Schopenhauer zice că Confucius a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce au trăit pe fața pământului.

Mă simțeam mereu îndemnat a mă dumeri de ce anume Schopenhauer a zis aceasta și am citit cu multă râvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viața lui Confucius și despre îndrumările date de dânsul. Acestea mi s-au părut și mi se par și acum atât de înțelepte, încât

mă simt mulțumit de mine însumi și-mi fac muștrări când se-ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut de la cele mai însemnate dintre ele. Tot ținând seama de aceste, sunt deci nevoit a judeca și când e vorba de fapte săvârșite de alții. Acestea sunt mai ales patru: iubirea de dreptate, iubirea de adevăr, buna-credință și mai ales sinceritatea, fără de care și cele mai frumoase fapte sunt fățarnicie vrednică de dispreț. “Confesiunea aceasta urma, la data în care este făcută, să scuze sau cel puțin să explice îndărătnicia scriitorului pe căi atât de rău văzute. Linia sa a fost aceea a statorniciei, pentru a nu spune a rigidității. Totuși în natura sa există și un spirit de obediență, de care pare a fi conștient și pe care îl învederează singur încă din epoca sa de școlar la Timișoara, unde atitudinea lui dădea impresia unui prea accentuat conformism (cf. Lumea prin care am trecut, extras, pag. 42). Împrejurarea n-ar avea atâta importanță dacă ea n-ar explica felul de a fi al eroilor săi mai populari, un Popa Tanda, un Budulea taichii, în care revine însuși tipul moral al scriitorului. Slavici avea însă și simțul elementarului, în figuri ca Lică Sămădăul din Moara cu noroc, căpetenie haiducească a porcarilor din pusta arădană, primul dintr-o serie reprezentată și mai târziu (de pildă, de Sandu-Aldea, care regăsește pe întinderile Bărăganului același om), amestec de pasiune și disimulare, natură în fond complicată, cum se întâlnesc atâtea în mediile primitive. Din același șir de oameni face oarecum parte și Mara, din romanul cu același titlu (apărut în editura Luceafărul, la Budapesta, în 1906), precupeată bănățeană, văduvă întreprinzătoare, dominând cu strășnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfățișează un conflict de rase și credințe, într-un mediu de conviețuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziție epică sobră, Mara este primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăsește însă mediul rural al locurilor unde se născuse și copilărise, creația sa devine artificială, ca în Cel din urmă armaș, 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din vechiul regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevărate și în împrejurări istorice.

Tudor VIANU, I. Slavici, în: Șerban Cloculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, Istoria literaturii române moderne, București, Casa Școalelor, 1944, reluată de Editura didactică și pedagogică, 1971, p. 267—268.

Mara este văduva unui cârpaci sau cizmar, care a lăsat-o cu o casă și doi copii mici: Persida și Trică. Femeia e energică, voluntară și știe să ducă pe umerii ei voinici, mai bine chiar decât răposatul, îndatoririle ei. Ea își internează fata la o mănăstire de călugărițe catolice de la Lipova, iar pe băiat îl bagă ucenic la un cojocar sârb din Arad. Ea însăși e preocupată ambulantă, cumpărând și vânzând de toate, în târgurile de la Radna, Lipova și Arad. Se mai face și podăriță, închiriind un pod de peste Mureș, și întreprinde tot felul de negoțuri.

Idealul ei este să-și căpătuiască copiii; ea păstrează cu grijă într-o lădiță trei ciorapi de lână. Într-unul strânge creițari pentru fată, în altul pentru băiat și în al treilea pentru casă. Am totuși o îndoială în ceea ce privește personalitatea dominantă a acestei cărți. Dacă privim caracterul în funcție de voință, de personalitate energică, firește, eroina titulară a volumului ar fi și personajul principal. Cred însă că structura acestui personaj dintr-o bucată nu este atât de interesantă ca psihologia Persidei și, paralel cu psihologia ei, aceea a tânărului măcelar Hubernațl, iubitul și mai târziu soțul ei.

Cartea este povestea tulburătoare a unei iubiri care se înfiripează prin „coup de foudre“, adică instantaneu, cu puterea unei fatalități. Tribulațiile acestei iubiri, până ce tinerii se căsătoresc în taină în fața unui preot ortodox, iar pe urmă și variațiile de temperatură ale acestei căsătorii, în care cel mai slab și nestatornic este Hubernațl, în timp ce Persida este fiica vrednică a mamei sale, voluntară și hotărâtă; iar când bărbatul ei, după ce își vede visul cu ochii, își temperează iubirea și își nesocotește îndatoririle, ea ține o măcelărie la Viena și apoi o cârciumă prin părțile Aradului. Așadar, interesul principal al cititorului e atras de această dragoste într-un fel nelegiuită, deși consacrată prin taina căsătoriei religioase, nelegiuită pentru că nici unul din tineri nu primește binecuvântarea părinților săi. În ochii unui tradiționalist ca Slavici, lipsa acestui element fundamental atrage subreziența oricărei căsătorii. El o spune chiar în termenii proprii: „Fără de binecuvântarea părinților nu este cu putință fericirea casnică“. Aceasta este una din moralitățile romanului.

Șerban CIOCULESCU, Curs de istoria literaturii moderne. Literatura militantă. Partea a II-a, Iași, 1947, p. 47.

Nu de puține ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de o exagerare, ci de o denaturare flagrantă

a personajului. În realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. Iat-o făcând socoteala muncii zilnice: „Niciodată însă ea n-o face numai pentru ziua trecută, ci pentru toată viața. Scăzând dobânda din capete, ea pune la o parte banii pentru ziua de mâine, se duce la căpătâiul patului și aduce cei trei ciorapi: unul pentru zilele de bătrânețe și pentru înmormântare, altul pentru Persida și al treilea pentru Trică. Nu e chip să treacă zi fără ca ea să nu pună fie și măcar numai câte un creițar în fiecare din cei trei ciorapi.“ Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, și aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viață, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerșetoare, într-o alcătuire socială în care toți se zbat cu desperare ca să-și câștige existența. Dintr-o experiență care nu era numai a sa, ci a generațiilor ce o precedaseră, Mara știe că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre“, căci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ți viitor, atunci altcineva cu atât mai puțin. Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacție de apărare la un mod de viață, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ținut seama s-ar fi pierdut. Acest spirit de prevedere, de chibzuință o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru că un echilibru desăvârșit, în condițiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social și moral în care-și mișca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate și convenționalism. Așa cum este, Mara e desăvârșită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei. Ceea ce constată și G. Călinescu: „Proporția aceea de zgârcenie și afecțiune materială, de hotărâre bărbătească și de sentiment al slăbiciunii femeiești e făcută cu o artă desăvârșită.“

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacități sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viața ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă și neajutorată. Cu firea ei aprigă și stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înțeles, desigur, în contextul acelei mentalități, precupeața din Radna ia o sfântă hotărâre de a sfida pe cei avuți, depășindu-i prin avuție. Alt mijloc de a-și răzbuna

umilința ea nu înțelege și nici nu-i putem cere să fi înțeles, întrucât Mara e produsul tipic al propriei societăți. La jignirea adusă de Bocioacă, care l-a respins pe Trică de la ucenicie, mama îl încurajează și se aprinde: „Lasă, dragul mamei, grăi dânsa în cele din urmă îngrijită, căci am eu să te dau la o altă școală, mai bună! Am să te scot om, om de carte, om de frunte, ca să nu mai fii ca tatăl tău și ca mama ta, ci să stea ei și copiii lor în fața ta cum stăm noi acum în fața lor“. Creând o situație materială ridicată copiilor, Mara înțelege să răzbune umilințele suportate de ea. Vitregiile soartei, suferințele, în capitalism, nu pot să fie ameliorate decât prin avere, alte soluții nu există. Eroina înțelege foarte bine acest adevăr și desfășoară o admirabilă putere de muncă, voință și inteligență, pentru a amortiza, în acest fel, loviturile soartei. În apriga luptă a vieții, Mara este un erou care a obținut victoria pentru că și-a cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleași arme.

P. MARCEA, I. Slavici, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 342—343.

În cele mai importante nuvele, ca și mai târziu în romanul Mara, Slavici se dovedește fidel metodei sale de creație realistă oglindind viața societății transilvănene pe care o cunoaște îndeaproape, transmițând nealterată nota specifică vieții satului de peste munți într-un anumit moment istoric. De aici izvorăște spiritul popular care pulsează puternic în opera sa; respectând realitățile și păstrând culoarea locală a mediului social descris în aceeași manieră artistică pe care o vor dovedi marii scriitori ardeleni: George Coșbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pavel Dan și Titus Popovici, Ioan Slavici se dovedește și în acest sens un deschizător de drum.

Domnica FILIMON-STOICESCU, Prefață la vol.: Ioan Slavici, Moara cu noroc, colecția „Lyceum“, Editura tineretului, 1967, p. 15—16.

Ceea ce lovește pe orișicine recitește astăzi pe Slavici este, în primul rând, o lipsă de preocupare a scrisului frumos. Slavici este departe de a avea nu numai ceea ce se numește stil frumos, dar chiar stil îngrijit. Îi lipsesc cadența frazei, armonia perioadelor, rotunjimea vorbelor; n-are nici imagini, nici culoare; nu știe să descrie un peisaj, e lipsit de orice

pitoresc în zugrăvirea fizică a personajelor; are lungimi și insistențe inutile și câteodată nu respectă nici regulile elementare ale narațiunii, întrebuițând greșit timpurile. Nuvelele lui sunt departe de cursivitatea dulce a lui Creangă și de horbota îngrijită a frazei lui Caragiale. Totuși ce-l făcea să fie apreciat de oamenii de la „Convorbiri literare“ și de Maiorescu? Și care a fost cauza pentru care el astăzi este considerat, după Costache Negruzzi, drept unul din fondatorii nuvelei românești?

În primul rând, puritatea vocabularului. Slavici, cu toate stângăciile și cu tot stilul lui neîndemânatic, are o curată și aspră limbă românească. O limbă poate cam necioplită, colțuroasă și dură, dar lipsită de neologisme și perfect armonizată cu personajele lui și cu lumea pe care el o evocă. Această lume e aceea a satelor din Transilvania. Într-o vreme când poporanismul nu exista ca școală literară, Slavici și-a pus țărani să vorbească simplu, a observat bine mediul satelor și a descris acest mediu fără prea multă idealizare, fără multă artă, dar și fără înconjur, urmărind adevărul. Lumea satelor, la noi, a găsit în Slavici unul dintre cei dintâi cronicari fideli și realiști. Spre deosebire de poporaniști, Slavici n-a făcut literatură țărănească cu program. Om al satului, el a descris satul cu simplitate, dragoste, râvnă și voie bună.

A. PHILIPPIDE, *Considerații confortabile*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1970, p. 85—86.

Prozatorul a surprins cu ascuțime un moment social-istoric foarte caracteristic, întrucât privește ridicarea burgheziei comerciale din orașele de pe valea Mureșului și din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupân Dumitrache, ci mai degrabă din țărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de așa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe întrepiditatea economică, pe energie, muncă și răbdare, foarte puțin, deloc chiar, în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna și Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoțului și a meșteșugurilor. Numai leneșii — pare a lăsa să se înțeleagă scriitorul, foarte de departe de astăzi, — rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic

realizează o avere considerabilă. Începe cu negoțul mărunț de zarzavaturi și pește. Curând însă banii strânși cu zece capete sunt plasați în afaceri de anvergură, și toată lumea știe cât de bogată este. Începe s-o respecte și s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face numai cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este ea în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieți dure, austere, pe care femeia o folosește drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeași natură este și șiretenia cu care caută a-și educa și instrui copiii, gândind foarte practic și lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugărițe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierei de meșter cojocar a lui Trică. În fond, mentalitatea precupeței este aceea a unei țărance care, intuitiv mai mult, știe că instituțiile — cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire — sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos și nu-și face un scrupul prea mare umilindu-se și arătând că nu are cu ce să plătească întreținerea în școli a copiilor. Aceeași mentalitate țărănească o face să treacă ușor peste sensibilitatea lui Trică, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste și patron. Mara îl dăscălește pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putință, înlăturând mofturile sentimentale și punându-i în față realitatea brutală.

„Nu este singura mamă care-și mărită fata după băiatul ce-i place. Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata ș-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă și cu avere, intri în casă bună și, dacă ești om, faci ce vrei din ea.”

Personajul este simpatic, și chiar așa îl vede autorul, cu toate că îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

Ion ROTARU, O istorie a literaturii române, vol. I, București, Editura Minerva, 1971, p. 505—506.

Marea realizare a artei lui Slavici o constituie, și în Mara, așa cum o cunoaștem și din „novele”, descrierea iubirii. Este interesant de observat că și pentru orășenii lui Slavici iubirea este soartă, destin, ce ți-e scris. Scena în care Mara îi tălmăcește Persidei data sub care stă

destinul ființei umane este, în acest sens, printre cele mai caracteristice. Slavici nu este cel dintâi și nici singurul scriitor de la noi care descrie iubirea astfel. I. Heliade-Rădulescu, cu Zburătorul său, trebuie neapărat pomenit, după cum nu trebuie pierdut din vedere nici Coșbuc, cu atâtea din „idilele” sale.

Romancierul descrie însă iubirea, cum face și în „novele”, și ca supremă probă în verificarea tăriei de caracter. Națl și Persida au, în rolul îndrăgostiților, multe trăsături comune cu cei din nuvele, dar curba vieții lor este alta. Drumul lui Națl în viață se aseamănă, fie măcar și până la un punct, cu cel al lui Iorgovan, din Pădureanca, și chiar în biografia lor intră elemente comune, Iorgovan umblă cinci ani la școlile din Arad, dar își întrerupe studiile și se face plugar, ca tatăl său. Națl frecventează și el, tot cinci ani, gimnaziul din Timișoara și-și întrerupe studiile, spre a se face măcelar, ca tatăl său. Iorgovan nu ajunge să-și întemeieze familie și drama sa se consumă înainte de căsătorie, cum nu se întâmplă în roman. Națl înaintează în viață, ca și Iorgovan, pe căi întortocheate, fiind un caracter slab. Eroul apare, înainte de a o cunoaște pe Persida, un tânăr harnic, priceput la meserie, distins. Iubirea duce la îmbogățirea vieții sale sufletești, dar îi surpă voința de a se menține pe o linie egală de comportare. Trecerile dintr-o extremă în alta constituie, de fapt, însăși viața sa și ele dezvăluie o mare instabilitate a caracterului. Pădureanca ilustra că în formarea tăriei de caracter joacă rolul principal condițiile sociale. Acum Slavici vine să demonstreze că alături de condițiile sociale își are partea ei și ereditatea.

Persida o moștenește pe Mara și disponibilitățile sale de energie sunt inepuizabile. Persida se manifestă, încă de la intrarea în scenă, protectoarea fratelui ei și rămâne, pe tot parcursul acțiunii, protectoarea cuiva. Ea își găsește drumul în viață după mari frământări sufletești, dar îndată ce și-l descoperă nici o piedică nu-i mai poate sta în cale. Are demnitate în ținută, este conștientă de frumusețea sa și-i rămân străine deprinderi ca cele practicate de soția lui Bocioacă. Intră în portretul său, îndeosebi moral, trăsături pe care le întâlnim și la eroinele din „novele”. Simina, din Pădureanca, oferă un astfel de exemplu. Persida trăiește, mai presus de orice, prin acțiunile sale. Iubirea îi umple viața și, spre deosebire de Națl, căruia îi surpă echilibrul moral, îi dă încredere și tărie să biruie toate piedicile. Căsătoria pune capăt zbuciumului său sufleteș, dar îndată

o învăluie grijile vieții de familie. Are de biruit apoi nu numai greutățile gospodăriei, ci și nestatornicia soțului, pornit pe calea destrămării morale. Delicatețea cu care își înconjoară totuși soțul, încrederea în fondul uman recuperabil al acestuia sunt mișcătoare.

D. VATAMANIUC, Note la romanul Mara, în: Ioan Slavici, Opere, vol. VII, București, Editura Minerva, 1973, p. 782—784.

Începându-și activitatea cu studii sociologice, având o solidă pregătire filozofică și istorică, bun cunoscător al arhivelor trecutului nostru național, dar și al vieții zilnice a claselor populare, observate în peregrinările sale din ținuturile Banatului și Crișanei, apoi în realitățile sudului țării (cu reflexe în evocarea răzcoalelor din 1907 într-o nuvelă apărută postum, Căile morților), Slavici are, în plină epocă de stilizări și falsificări semănătoriste, o privire pătrunzătoare și eliberată de orice sentimentalism. E semnificativ faptul că acest contemplator lucid a rămas imun la orice exaltare naționalistă, la orice romantism al misticii țărănești, fie că el venea din cercul lui Iorga sau din acela al lui C. Stere, în egală măsură cu recea lui judecată asupra calofiliei. „Munca literară nu e un fel de sport pentru distrațiunea celor ce n-au ce face, scria el în 1904, ci un apostolat pentru care se cere vocațiune și pregătire“. Iar în 1910 accentua: „Ceea ce dă valoare și farmec operei de artă e nota particulară, nu în fondul estetic, nici în plăsmuirea ei, ci în înfățișarea în aievea a plăsmuirii, iar aceasta trebuie să fie națională“. Dar național nu însemnează pentru el separarea de spiritul universal, rețanșare în forme conservatoare, de primejdios orgoliu, ci confruntare, deschidere, cultură în sens major. El rămâne credincios unei formulări a apelului de la Putna din 1871, care, probabil, îi aparține textual: „Națiunea română voiește cultură, și cultura trebuie să fie una, omogenă la Prut și la Someș, omogenă în sânul Carpaților cărunți și pe malurile umede ale Dunării. Și viitorul, cultura viitorului, unitatea spirituală a viitorului zace în noi, în generațiunea prezentului“. Dincolo de erorile lui în practica unui program politic unde s-a răzlețit de la curentul general, el își asuma și avertismente ce aveau să se dovedească exacte, iar agitației șovine îi prefera o generoasă optică internațională, denunțând pe toți cei ce doreau să provoace „lupta de rase“ și avertizând că-și va da toată silința „ca lupta să rămână ceea ce în adevăr este, o

parte din marea luptă ce se petrece în Europa între exploataitori și exploațați“ (1893). Îndemnul său esențial era luciditatea. Vroia să dea poporului „lumina ce se cere în timpul în care trăim; să-i deschidem calea pentru bunul trai material“.

Mircea ZACIU, *Prefață la volumul Ioan Slavici, Moara cu noroc, Craiova, Editura Facla, 1974, p. 6—7.*

Locul și timpul în care se desfășoară acțiunea romanului său Mara, ce vede lumina tiparului la 1894, sunt considerate de ardeleanul Ioan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseană, la întâlnirea Transilvaniei cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. El însuși susține, într-un text publicistic, că „timpul de la 1850 la 1868 a fost binecuvântat pentru românii din împărăția austriacă.“ Iobăgia era desființată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată în biserică, școli, administrație și justiție. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureșului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic de mai târziu, ca un fel de utopie convenabilă, vrednică a fi reactualizată, ca un paradis profan, cu luminile și umbrele lui verosimil distribuite, ce s-a pierdut o dată cu propria lui copilărie și adolescență.

Orânduit cu o știință epică și o stăpânire sensibilă apreciable, originalitatea romanului Mara constă în faptul că, printr-o poveste de dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză și dramă, se impun realități și probleme sociale fundamentale pentru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie și stăruință a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriașilor constituiți în bresle și alcătuind un amestec salubru de rural și urban, iar pe de altă parte existența unei patrii multinaționale și poliglote. În general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de la oraș decât țărani ori intelectuali. Chiar preoții lui sunt mai curând practicanți ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual.

Ion NEGOITESCU, *Istoria literaturii române, Editura Minerva, București, 1991, p. 114.*

Cu Mara, Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluția speciei românești de la Ciocoi vechi și noi la Ion. Apărut inițial în Vatra (1894),

editat în 1906, romanul e o amplă și densă monografie a unor medii semițărănești și de meșteșugari din părțile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de nație diferite. Ca în Moara cu noroc, dar pe spații mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neșterse rămân în memorie priveliști ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. Străbătând ținutul viticol seara, la vremea culesului, „vezi în fața ta parcă un alt cer, un fel de negreață întinsă în fața ta și nenumărate lumini risipite pe ea, focurile ce ard la crame (...)”. La Arad, străzile și câmpia din împrejurimi sunt pline de care cu bogății din „șapte ținuturi”: „poame de pe Crișuri și din Valea Murășului”, „lemnărie din munții Abrudului”, bucate din câmpie, și pe jos se înșiruie butoaie cu vin și rachiu. În piața de vite abia mai încap turmele de porci, hergheliile de cai, cirezile de cai și boi. Pretutindeni, omenet de limbi felurite, ca la un alt turn al lui Babel. Pe înserate, împrejurul urbei se aprind „mii de focuri”, pe lângă care stau: „aici români, colo unguri, mai departe șvabi ori sârbi, iar printre aceștia slovaci, ba până chiar și bulgari”. Durabilă impresie lasă și descrierile de momente speciale tipice din viața unor bresle, relatările privind organizarea acestora. Pentru obținerea calificării, viitorul cojocar confecționează o bundă înflorată; calfa de măcelar dă „lovitura de maestru”, înjunghiind în doar câteva clipe un juncan ornamentat cu flori, panglici și cârpe și scoțându-i măruntaiele fără a păta aceste podoabe. Calitatea de meseriaș se dobândește cu condiția și a parcurgerii câtorva ani de ucenicie, slujirea timp de un an a patronului și efectuarea a doi ani de călătorie, ca în romanul lui Goethe despre Wilhelm Meister și în alte opere ale prozei occidentale. Relevant e dezvăluită în Mara psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional. Înstăriți oamenii sunt strânși la pungă, dar predispuși sa-și etaleze bogățiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta ca dispun de „arginți”. Sub aspectul acesta, apar ambiții și rivalități chiar în sânul familiilor. Ambiția oricărui român e de-a avea neapărat cojoc, și unul cât mai împodobit: „Nu-i cojocul, ci podoaba de pe el ce-i aduce câștig cojocarului”. Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic și profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis țărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existența ei specifică, jalonată de rânduielile seculare, neatins de duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune

la tot ce e de natură să le clinească. Existența evoluează pe făgașe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea și inițiativele personale sunt subordonate mentalităților și prejudecăților colective.

O prejudecată cu adânci rădăcini e cea a purității etnice. Vorbitorii de limbi diferite nu se dușmănesc, oferă, dimpotrivă, un exemplu de conviețuire armonică, însă fiecare ține să-și conserve intactă individualitatea națională. Aprinsă în acest climat spiritual, iubirea dintre Persida, fiica precupeței Mara, și Națl, fiul măcelarului Hubernațl, contrariază o tenace concepție de viață. Într-un cadru ardelean se reeditează, cu alte date și alt substrat psiho-social, drama lui Romeo și a Julietei. Se izbesc două puteri titanice: iubirea și inerția tradițiilor. Deși admite că dragostea e o forță a naturii, căreia nimic nu i se poate împotrivi („Omul are data lui, și nici în bine, nici în rău nu poate să scape de ea”), Mara nu se învoiește cu nici un chip ca fiica ei să-și „spurce sângele” măritându-se cu un străin: neamț și papistaș. Identic judecă părinții lui Națl. Tensiunea ce se creează (intensificată și de complicații colaterale, îndeosebi de cele din familia băiatului, unde există și un fiu nelegitim, Bandi, făcut de Hubăr cu o nebună, care, dezechilibrat, își va omorî în cele din urmă tatăl) generează un autentic roman de iubire, incluzând momente de dramatism și cea mai adâncită analiză psihologică existentă în proza românească din secolul trecut, chiar dacă, asemenea celei din nuvele, în special din Moara cu noroc, succintă, dar pătrunzătoare, este operată cu mijloace neevoluate, proprii artei narative clasic realiste.

Roman de construcție masivă, solid încheșată, Mara își datorează forța epică — asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene — îndeosebi creației de oameni. Zugrăviți cu obiectivitate, atribuindu-se fiecăruia însușiri de toate felurile, bune și rele, eroii par făpturi reale, nuanțat diferențiate. Hubărnațl, măcelarul tăcut, încăpățânat și timid, cojocarul Bocioacă, sobru, Ignatius (Națl), complicat și impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun”, fără personalitate, Persida, suflet onest, soție devotată, dar mai ales Mara însăși, sunt figuri dintre cele mai vechi în galeria de personaje ale prozei narative românești. Mara e de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminității voluntare, această văduvă dârză și tenace nu e câtuși de puțin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiția ei de a fi o perfectă mater familias, și nimic altceva, acționează cu tot atâta dibăcie și perseverență ca ele. Dăruită de natură

cu o constituție corporală adecvată cumulului de funcții asumate, feminine și masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obajii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, „soioasă, nepieptănată“, care, neștiind ce e odihna și făcând în genere abstracție de ea însăși, se frământa tot timpul, economisește până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putință spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuții mamei“. Conștientă că „banul e mare putere“, care „deschide toate ușile și strică toate legile“, țăranca negustoreasă, pentru a și-l procura, „vinde ce poate și cumpără ce găsește“, alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la Lipova, și înapoi, arendează podul peste Mureș și transportul lemnului cu plutele, practică și camăta. Banii îi păstrează în ciorapi, și ține atât de mult să nu cheltuiască din ei încât se face luntre și punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deși tocmai călugărița care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere proclată“, bărbătoasă, Mara nu e, totuși, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenții și duioșii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglaie Tulea, eroina călănesciană din Enigma Otiliei.

Dumitru MICU, *Scurtă istorie a literaturii române*, vol.1. Editura Iriana, București, 1994, p.286-288.

Mara este cea mai izbutită operă a lui Slavici și unul din cele mai bune romane românești. Aici se adâncesc problemele sociale tratate în nuvele și se adaugă probleme noi, naționale și confesionale.

Mara Bârzovanu, văduva unui cizmar sărac din Radna, crește doi copii, pe Persida și pe Trică, „sărăcuții mamei“. Întâi, Mara e precupeată, apoi arendează de la mănăstire podul de peste Mureș, percepând taxa de trecere. Astfel, strângând ban cu ban, văduva dă pe Trică la jocărie, la meșterul Bocioacă, și pe Persida, la călugărițele catolice de la Lipova. În curând, Persida atrage privirile lui Ignatius (Națl), fiul unui măcelar neamț bogat. Fata se îndrăgostește și ea de Națl, dar nici Mara și nici părinții lui nu vor să audă de căsătorie. Mara nu admite ca Persida să se mărite cu un om de altă naționalitate și confesiune: „Neam de neamul meu — zicea ea — nu și-a schimbat sângele.“ De altă parte, familia lui Hubăr, mai înstărită, nu admite nici ea însoțirea lui Națl cu fiica unei precupețe. Un teolog român, Codreanu, cunună fără consimțământul părinților pe cei doi tineri, care pleacă la Viena. După câțva timp, Persida

și Națl se întorc în țară și deschid un birt. Națl nu poate îndura depărtarea de părinți și bate pe Persida, mai bine zis se ia la bătaie cu ea, căci Persida nu se lasă bătută. În sfârșit, când Persida naște un copil, după ce mai pierduse unul, Mara și Hubăroaia se împlânzesc și primesc să meargă în casa tinerilor. Mara convine chiar ca nepotul să fie botezat în legea papistășească, întrucât, după cum spune ea, „oameni suntem cu toții, tot creștini, creștini adevărați, tot un Dumnezeu avem“. Romanul vrea să demonstreze că nu există fericire casnică în afara legii. Hubăr, care a mai avut un copil nelegitim, pe Bandi, este ucis de acesta într-o criză de demență, pe când voia să-l legitimeze. Mara este o femeie întrepridă, voluntară. „Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrajii bătuți de soare, de ploi și de vânt“, toată energia ei este catalizată în direcția creșterii celor doi copii. Deși femeie simplă, priceperea în afeceri nu-i lipsește. Pe măsură ce capitalul ei sporește (va arenda și o pădure), Mara reduce cheltuielile la strictul necesar. Persida e ținută la mănăstire aproape gratis, Trică, în loc să meargă la școală, e dat ucenic. Gândul Marei este să însoare pe Trică cu fata lui Bocioacă și, fiindcă Trică e asaltat și de soția lui Bocioacă, Mara, senină, dă fiului ei sfatul să nu piardă ocazia unei bune căsătorii prin lipsă de tact: „Ține-o cu vorba până ce nu-ți dă fata, apoi scuipe-o în față și-o să ai soacră care se teme de tine și nu ți se urcă-n cap“. Trică trebuie să plece la oaste și soția lui Bocioacă pune la cale răscumpărarea băiatului, trimițând pe Bocioacă să ceară bani de la Mara. Mara face în așa fel, încât banii sunt împrumutați chiar de la Bocioacă. Însăpământat de urmări, Trică se înrolează voluntar și Mara, deși supărată că feciorul pleacă la război, își admiră totuși fiul în uniformă, încredințată că banii luați de stat vor fi restituiți.

Scriitorul știe să dozeze astfel faptele, încât patima de bani să nu transforme pe Mara într-un monstru. Echilibrul între setea ei de înavuțire și dragostea pentru copii se menține. La botezul copilului Persidei, asistă la o scenă foarte semnificativă din acest punct de vedere. Mara vrea să dovedească lui Hubăr că Națl nu e mai presus de fata ei și înfățișează zestrea fetei: peste 30 000 de florini. Dar apoi se răzgândește: să dea numai 30 000 în cap. Nu e prea mult? Să dea numai 25 000 ori chiar numai 20 000. În cele din urmă se hotărăște să dea 10 000. Văzând lumea adunată, îi pare rău totuși că nu adusese mai mulți bani. Către Națl: „ — Uite! îi zice, am ținut și eu să fac un dar pentru copil. Nu mult — o parte din zestrea Persidei: opt mii de florini. Am să vi-i dau — adăugă

întinzându-i banii — și pe ceilalți. “Națl, generos, refuză să primească și Mara se bucură că poate să-i păstreze ea.

Slavici este un pictor delicat al eroticii rurale și creează cu gingășie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deși o fire aprigă ca și mama ei. Dragostea Persidei pentru Națl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune și o dorință de a vindeca chinurile lui Națl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferință. Tinerii trec printr-o epocă de mare zbucium, neștiind ce să facă din cauza opoziției părinților, se întâlnesc pe ascuns și se amenință reciproc cu despărțirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu finețe candoarea sufletelor simple. [...]

Mara oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societății rurale ardelenne din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de un echilibru de compoziție clasic. În special figura energică a Marei, zbuciumându-se să-și crească omeneste copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creație de neuitat.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române*, Editura Grai și suflet — Cultura Națională, București, 1994, p. 104-105.